

БОЖИДАР БОЖИЛОВ

ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
В ДВА ТОМА

БЪЛГАРСКИ
ПИСАТЕЛ

БОЖИДАР БОЖИЛОВ

ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
ТОМ ВТОРИ

**С ДЪХ НА БЕНЗИН
ПЪТНИЦИТЕ ОТ "СИВАТА ХРЪТКА"
ПОСЕЩЕНИЕ В МИНАЛОТО**

СОФИЯ
1983

БОЖИДАР БОЖИЛОВ

БОЖИДАР БОЖИЛОВ

Избрани
произведения **2** **ТОМ**

**С ДЪХ НА БЕНЗИН
ПЪТНИЦИТЕ ОТ "СИВАТА ХРЪТКА"
ПОСЕЩЕНИЕ В МИНАЛОТО**

**БОЖИДАР
БОЖИЛОВ**

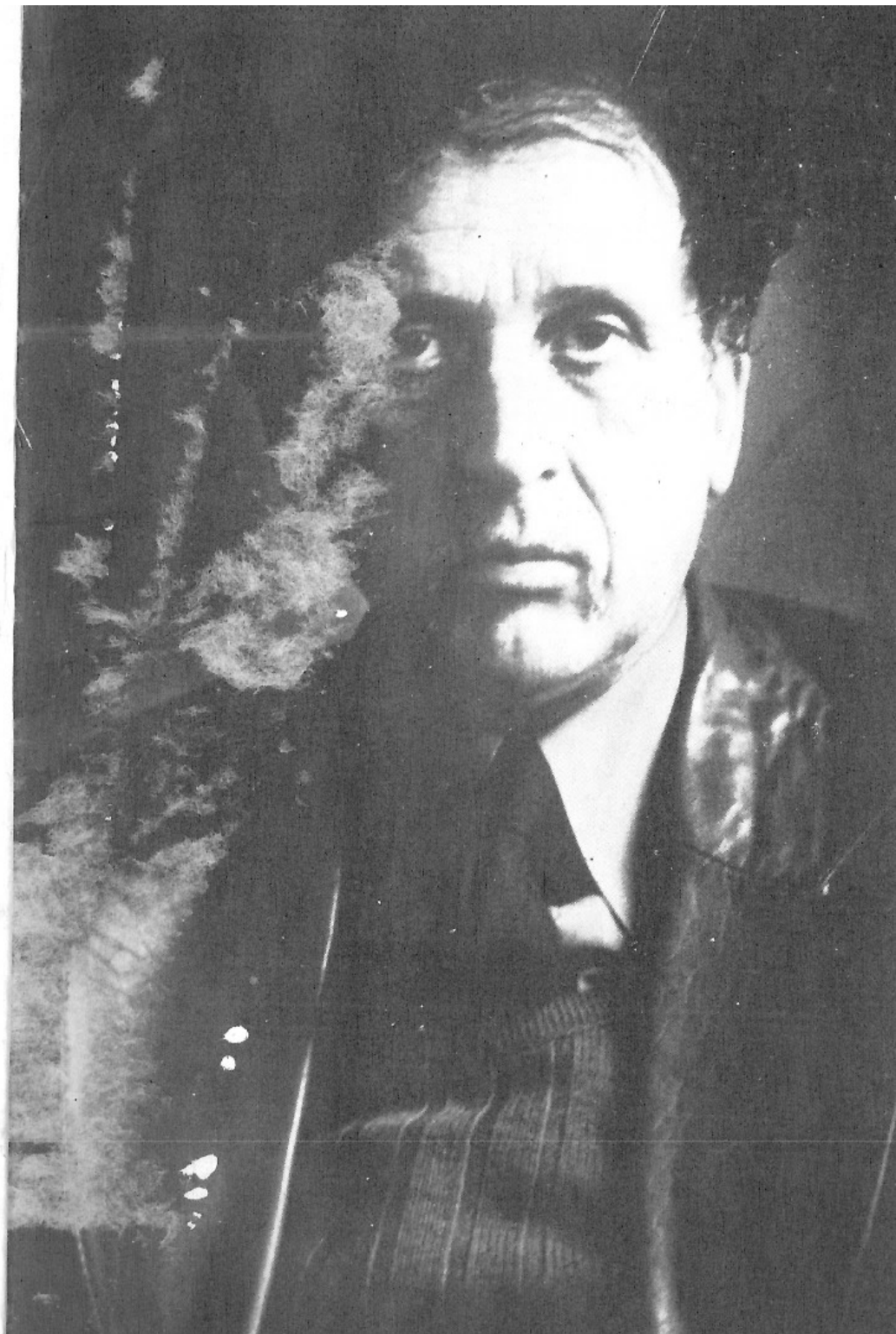
*Избрани
произведения*

2

2

БОЖИДАР БОЖИЛОВ

©Божидар Божилов 1983 г.
с/о Jusautor, Sofia

С ДЪХ НА БЕНЗИН

ПОВЕСТ

Болестта ме хвана доста рано. Бях още ученик в гимназията. След първоначалното увлечение по майсторенето на самолетни модели, завършило с това, че върху гардероба кацна някакъв шперплатов едноплощник, който и не направи опит да литне, дълго време не ме завладяваше никаква техническа страст — нещо ненормално за тогавашната ми възраст. Станах дори библиотекар на класа — всяка неделя отивах в класната стая, отварях шкафа с книгите и ги раздавах на малцината желаещи. Казвам малцината, защото почти всички мои съученици предпочитаха да ходят в неделя на кино, на мач или просто да играят на „поленцето“, както наричахме незастроеното място в квартала, оградено с разковани на няколко места тараби, вместо да се занимават с четене. И това беше напълно естествено — нали и без това имахме да четем толкова дебели учебници. Но аз удържах. Цели две години. Разбира се, моето библиотекарство също завърши безславно — разгубих почти цялата библиотека и трябваше да я плащам. Оказа се, че малцината желаещи да четат, никак не обичат да връщат веднъж взетите книги. Но и сега, щом си спомня за това време, неусетно ме лъха мирисът на прашните книги, виждам окачените на обратната страна на вратите на шкафа каталози, написани собствено-ръчно от мен самия, виждам и своето младо, несъвършено подобие, седнало на първия чин в класната стая.

Учителят ни по литература, господин Розов, не можеше да ми се нарадва. Аз бях единственият библиотекар от мъжки пол в цялата област, искам да кажа, в цялата гимназиална област. Библиотекари имаха девическите класове, а мъжката гимназия си живееше без такива. Като се изключи дългият слаб ученик от IV „а“ клас. Но, както ще видите, много скоро аз трябваше да разочаровам господин Розов. Не исках да направя това, но го направих. Без всякаква външна логика

страстта ми към книгите бе изместена от ненадейно избухналата страст към моторите. Сега всичко ми е лесно обяснимо. Просто възрастта ми влезе тогава в своите наследствени права.

Не бива да смятате, че за мен беше лесно да променя главните интереси на живота си. Особено ме затрудни гореспоменатият учител по литература господин Розов. Той беше много добър към мен, искрено ме обичаше заради моята преданост като библиотекар. В дните, когато вече бях взел решение да скъсам с праха на библиотеката, неочаквано научих, че единственият син на господин Розов умрял от туберкулоза. Той бил студент първа година. Учителят ни не сложи траур, не престана да се бръсне, с нищо не издаде мъката си. В старомодния му начин на обличане — колосана риза с висока яка, връзка пеперуда, заострена като на козел брадичка — не настъпи промяна. Само очите му загубиха способността си да спират вниманието си върху всекиго от нас. И всички забелязаха, че косата му около слепите очи и козята му брадичка доста бързо някак си станаха бели.

Когато свърши часът по литература, в който той ни предаде за Ботевото „На прощаване“, аз му съобщих за своето прощаване с библиотеката.

Той ме погледна, без да спре поглед в очите ми, и каза:

— А аз мислех, че ти цял живот ще обичаш книгите. Съчиненията ти по български не са лоши. Дори в тях има нещо... Аз мислех да те викам неделя след обяд дома, да те запозная с моята библиотека. Мислех, че ще ти е интересно. Неправилно съм мислил. Сега съм съвсем сам, доява ми да кукувам в къщи. Та затова мислех да те викам. Какво ще правиш в неделя?

— Ще се уча да карам мотоциклет — казах аз, леко засрамен.

— Мотоциклет? О темпора, о морес!

— Аз много искам да се науча...

— Но не забравяй съвсем книгите. Мотоциклет!

— Да, мотоциклет.

— С книгите нямаше поне да си строши главата. А всъщност кой знае. И с книгите човек може да си строши крагуната.

— Разбира се, господин Розов.

— Е, желаем успех в новото поприще! В неделя ще предадеш инвентара на новия библиотекар. Мотоциклет! Странно, много странно...

В неделя аз не предадох шкафа с книгите на никакъв нов библиотекар по простата причина, че, изглежда, господин Розов не успя да намери такъв. Трябваше да ги предам на него, пред него да се червя за загубените книги, на него да ги плащам.

Това плащане на загубените книги отложи заниманията ми с мотоциклетите до Великден. Всички пари, които добих от продажбата на свои вещи и книги, от приятелски заеми и от фиктивни уроци по математика, които уж вземах, за да подсиля успеха си, отидоха в бездънния библиотечен шкаф. Но с настъпването на пролетта дългът ми към богинята на библиотеките беше изплатен и аз можах да прекрача прага на малкото магазинче на арменец Кеворк, който се занимаваше с даване под наем на велосипеди, моторетки и мотоциклети.

2

Кеворк беше такова светило за гимназистите като мен, че аз не посмях да вляза при него просто така и да кажа: „Дайте ми под наем за половин час един мотоциклет!“

Първо на първо, се плаших, че той не ще ми даде мотоциклет поради това, че няхах навършени шестнадесет години, и второ на второ, все по-друго е да имаш вземане-даване с познат човек.

Ето защо подирих помощта на моя съученик Парсек Парсемян. Както ще видите след някоя и друга страница, Парсек беше доста интересна личност.

Той познаваше Кеворк не поради това, че и двамата бяха арменци. Парсек обичаше авантюрите, приключенията, а един магазин, или по-точно едно магазинче с механически чудеса — с велосипеди, моторетки и мотоциклети (или по-точно с един мотоциклет), — не можеше да не вълнува неговото младо сърце.

Главният в магазинчето обаче не беше Кеворк, а неговото чираче Вахи. Защото Кеворк често отсъствуваше от сутрин до вечер и тогава пълновластен господар на механическите возила ставаше Вахито. Дори когато собственикът беше в магазина и стоеше на малката масичка, все пак от доброто разположение на чирачето към теб зависеше дали да използуваш наетото превозно средство за час или за час и половина, като платиш таксата само за половин час. Не можеше

и дума да става за незаконно присвояване на парични суми от страна на малкия чирак. Вахито нищо не взимаше за себе си, той просто се чувствуваше щастлив, ако може да зарадва своите добри познати, които се умилкаха край неговите измацани с грес и масло панталонки.

За да се получи благоволенieto на Вахито, пътят беше само един — показване на минимум от технически познания, т.е. проявяване ловкост при помпане на гуми, стягане на спирачки, поставяне на паднала верига, сменяне на счупена спица. Никой не искаше от клиентите, заслужаващи уважение, да могат например да регулират колело. Но минимумът от технически познания, благодарение на който винаги в магазинчето и на тротоара пред него работеха неколцина младежи, беше задължителен.

Както аз сега предупреждавам читателите за всичко това, така набързо мен ме предупреждаваше Кеворк. Вървахме по огрения от лятно слънце булевард. Улиците бяха покрити с приятно размекнат от топлината асфалт, наричан тогава, кой знае защо, китон. Възможно е това да е било някаква разновидност на асфалта, но аз и сега не намирам разлика между тях.

Та, значи, широката сива лента на китона-асфалт ни носеше с лятна ленивост към жълтата фирмичка с надписа „Давай, давай, Марине!“. Съгласен съм, че този надпис ще породил неразбиране у мнозина, ето защо съм длъжен да отворя средни скоби и да дам още едно обяснение. Последното, преди да се пристъпи към решаването на главната задача.

В ония години спортът в нашия град беше във възход. Най-големият от цялото му няколкохилядно годишно съществуване. Столицата пълзеше край нашата гръмка слава. Върху зелената фирма над клуба на най-прославения футболен клуб пишеше: „Държавен първенец за 1930, 1931, 1932, 1934...“ и още няколко години, забравил съм вече кои точно. Върху червената фирма на моя клуб (всеки клуб си имаше привърженици, които воюваха помежду си не помалко яростно от политически партизани) също бяха изброени няколко години, за жалост не толкова много, колкото на зелената фирма. Върху синята фирма на третия клуб тоже пишеше, че е бил първенец на страната през една година. Кога столичните клубове са били първенци, мен съвсем не ми ставаше ясно. При най-елементарна сметка за тях не оставаха години. Въобще едва ли някой спортист от столицата тогава е идвал да летува в нашия град. Надписите по фут-

болните клубове биха разстроили нервите му така, че моментално щеше да загуби тренировъчната си форма.

Да не споменавам и ателиетата на бившите, настоящите тогава и бъдещите шампиони на страната по колоездене, за които всъщност трябва да говоря. Бившите, настоящите и бъдещите шампиони отваряха ателиета за даване под наем на велосипеди, моторетки и мотоциклети и за технически поправки на тия возила.

Изглежда, че славата не можеше да храни майсторите на бързината, затова те я окачаха на фирмите си под формата на „Царят на педалите“, „Князът на кормилото“, „Колю, държавният шампион“, а самите започваха да се занимават с най-делничното печелене на левчета. Единствената им утеха може би е била в това, че все пак не продават шоколади, а дават велосипеди под наем. Един от най-прославените шампиони на моята младост беше Марин. Викът „Давай, давай, Марине!“ беше шлагерът на епохата. Той се свирукаше като сигнал при любовни срещи, пишеше се с тебешир по стените. Самият Марин го беше сложил за фирма на своя магазин. Какво се беше случило, не знам, но Кеворк купил ателието на Марин. Обаче фирмата той остави. Напълно ясно е, че не можеше да я смени с „Давай, давай, Кеворк!“

И така аз и Парсек влязохме в ателието.

3

Знаете ли какво? Я най-добре да зарежем миналото време, всички тия „влязохме“, „излязохме“, и да си карам така, както беше. Миналото време винаги навява известен процент тъга, а моите тогавашни страсти не познаваха тъгите и резигнациите. Ще видите колко по-добре е да не се увъртат нещата, дори чрез окончанията на миналото време.

4

- О, Парсек! Здравсти, Парсек Парсекян! — казва Вахито.
- О, Вахи! Здравсти, Вахи! Как си? Къде е Кеворк?
- Кеворк излезе.
- Запознай се с Богомил! Мой приятел. Съученик.
- Колело ли ще иска?

— Не позна. Мотоциклет.

Вахито, тъмнокожо, лъскаво арменче с изцапани от грес и масло ръце, уши и очи, подсвирна.

— Аз не мога. Ако е за колело — може. И моторетка — ще дам от по-старите. Но „Цюндапа“? Кеворк ще ме пребие. Карал ли си друг път?

— Не! Ти ще ме научиш.

— На Парсек бих дал. Баща му е богат — ще плати, ако нагъне „Цюндапа“. Ама теб не те знам. — И той изглежда с недоверие доста окъсялата ми ученическа куртка.

— Дай на мен! — рицарски казва Парсек.

— Лъжеш, чорбаджи! Така не може! Дай на мен, а да седне приятелят ти.

— Ти нали си за приятелството.

— Ама като ме изгони Кеворк, баща ти ще ме вземе ли, а?

— Той ще си плати всичко, което счупи. Той плати цяла библиотека с книги, та един изкривен калник ще му се опъне.

— Ами ако издъни картера?

— Ако го издъни, ще го задъни. Аз съм насреща.

— Плащаш?

— Плащам!

Вахито взима молив, наплюнчва го и записва в тетрадата, която лежи на отрупаната с ключове и спици масичка: „Мот. Цюнд. 10,30 часа, у-к № 119.“

Номера ми той преписва от ръкава на куртката, където висе закачен като на каторжник.

След моя номер той добавя и номера 820, на Парсек. За гаранция. Тия номера издават ученика пред цялото общество, разкриват го като безправен негов член, той не може да ходи на всички филми, да се разхожда след осем и половина часа вечерта по улиците, да пуши, да пие, да влиза в големите сладкарници и какво ли не още. По-зле от него са само войниците, но те не показват пред всички минавачи личния си номер, а само номера на своя полк, отпечатан на пагоните.

И така номер 119 сяда с трепет зад кормилото, за да получи своето моторно кръщение, да глътне глътка бензинов въздух, която ще направи по-друг целия му живот.

№ 820 сяда временно на седлото зад него, за да гледа, докато му показват. В решителния момент, ясно е, че той ще слезе.

— Това е амбриажа! Ето! Натисни ръчката! Оттук се върти газта, с тази малка ръчка се гаси мотора! Това са ско-

ростите! Мъртва. Първа. Втора. Трета. Това е кранчето за бензина! Това е въздух! Разбра ли?

— Да.

— Дай сега аз да запаля! А ти бавно ще отпуснеш амбриажа, чуваш ли — бавно! И после карай внимателно, легално, докато свикнеш. Четирдесет лева на час. Чупи — плаща.

— Чупи — плаща — примерно повтарям аз.

Вахи натиска с крак манивелата. Моторът не заработва и мен ме обзема за секунда тайна радост. „Няма да се запали!“ Защото аз вече съм уплашен и от цяло сърце искам да се откажа. Бих се и отказал, ако не беше до мене Парсек.

Но вторият опит за жалост е сполучлив, моторът равномерно запухтява. Вахито се прислушва в пукотевицата му, завърта ръчката на газта, син облак от бензинов дим обвива като мъгла велосипедите, наредени край стената.

— Сядай!

Аз сядам като насън, замаян от момчешки страх и бензиновите пари, които съм погълнал в не малко количество. Никелът на велосипедите се завърта пред очите ми.

— Внимателно! Легално!

Отпускам амбриажа, мотоциклетът с подскачане тръгва и се насочва застрашително към бордюра на тротоара и дебелите дървета. Вахито ме блъска:

— Легално!

От ужас и пълно забъркване аз давам газ, мотоциклетът престава да лъкатуши и се понася по сивия кетон-асфалт.

Аз карам! Боже мой, аз карам! Аз! Аз! Намалям газта. Намествам се по-удобно на седлото. Натискам клаксона. Какъв чудесен звук!

Увеличавам малко газта. Шестдесет километра. Браво! Шестдесет и пет километра. Спомням си „легалното“ на Вахито и намалям на петдесет. Един автомобил ми свирка отзад. Аз се отбивам леко към тротоара. Поглеждам към минавачите. Знаете ли кой съм? Кой кара този мотоциклет?

Излизам вън от града. Тук се престрашавам и на едно равно място давам седемдесет километра. Спирам. Загасвам мотора. Подпирам мотоциклета до едно дърво. Разглеждам го. Съвсем нов. Червен. Лъскав. „Цюндап“. И как хубаво работи: „Дап-дап-дап!“ Отново ме обзема лек страх преди тръгването, но това съвсем не е оня първоначален ужас. След ново леко заклащане и секундно загубване на посоката аз се понасям обратно към града. Едвам не се сблъскам с една

каруца. Циганинът, който седи в нея, ме поглежда с изумление.

Парсек чака блед пред блясъка на никела по кормила и спици.

— Нищо?

— Нищо.

Парсек обикаля мотоциклета и го оглежда от всички страни.

— Ти си технически гений.

И той сяда на задното седло. Вахито прибира парите на една ученичка, подпира дамското колело до стената и идва към нас.

— Аз си знаех, че той може да кара, че вие само се майтапите. Половината час вече миңа. Кога ще ви свърши времето?

— Един час ще кара. За четирдесет лева.

— Единадесет и половина да сте тук!

Първият ми пасажер така здраво е впил ръце в раменете ми, че аз с големи усилия запазвам равновесие и спирам.

— Защо спря?

— Не ме дръж така зверски, моля ти се! Ако те е страх — слез! А ако искаш да те возя — отпусни се спокойно на задната седалка.

— Кога сложи чалма, кога стана падишах! Как няма да ме е страх, когато аз най-добре от всички знам, че не умееш да караш?

— Не умеех, но вече умея.

— Така, за половин час се научи!

— Мили Парсек! Дръж се по-спокойно за мен и ще видиш как ще карам.

— Поемай!

Когато се връщаме към ателието „Давай, давай, Марине!“, виждаме, че на тротоара стои, скръстил зверски ръце, собственикът, самият Кеворк. Зървам с едно око, че Вахито нещо много старателно търка никела на една моторетка марка „Миле“.

Спирам така, като че ли карам мотоциклет от петнадесет години, т.е. от рождение.

— Здравсти...господин Кеворк! — Парсек също забелязва ненормалната обстановка и затова прибавя от смущение това злополучно „господин“.

„Господин“ Кеворк прибира четиридесет лева, обглежда внимателно собствеността си, запалва мотора, послушва как

работи, загасва го. Обърсвайки потта от лисото си чело, той се усмихва пресилено и казва:

— На колко години е твоят приятел, господин Парсек? Твоят приятел, господин Парсек, въпреки цялото ми уважение към твоя баща е малолетен и няма право да кара мотоциклет. Аз с полицаи не искам да се разправям. Господин Вахи, колко пъти съм ти казвал — никакви мотоциклети на малолетни хлапетии. Колко пъти?

— Много пъти. Ама аз...

— Въпросът е приключен — и той залепя две звънки плесници на милия Вахи, който заплати по такъв варварски начин цената, с която започна техническата повест на моя живот.

Може би тия именно плесници накараха Вахито да ни даде мотоциклета под наем още същия ден, привечер.

Ние с Парсек минавахме уж случайно край ателието „Давай, давай, Марине!“. Вахито ни вижда:

— Искате ли „Цюндапа“?

— Може ли?

— Винаги за вас.

Аз сядам отново на гуменото седло. Потегляме из шумните улици на града. Парсек непрекъснато вика в ухото ми:

— Внимавай — баба! Богомиле — куче!

— Стига — кряскам аз през пукотевицата. — Ще се блъсна някъде, ако така ми отвличаш вниманието.

И насмалко тя не стана такава, каквато не трябваше да става. Обикаляйки из града, ние се озоваваме зад девическата гимназия. Започва да тъмнее. Улиците тук не са много оживени, затова аз надувам газта. Изведнъж — удар, чувствавам, че летя. Парсек нещо вика и впива пръсти в гърлото ми, предното колело заорава в рохка пръст, спирам. Хиляди дяволи! В първия ден от попрището си като мотоциклетист аз поставям градски рекорд на „скок с мотоциклет през двуметрова яма“. Улицата е разкопана с канализационни цели, както винаги бива из нашите градове, и аз, карайки без фар — право през ямата. Добре, че мотоциклетът не се движеше много бавно. Парсек не иска повече да се качи зад мен, той се отдалечава мърморейки:

— Имал е късмет Вахито. Ай, какъв късмет! Направо — щастие. Кеворк щеше да му смъкне кожата от бой. Ай, като червенокож щеше да го скалпира.

— Ти си имал късмет — викам аз след него. — Ти, че получи нервна криза от страх...

— Като не знаеш да караш — не карай! Ай, майко, майко — това бяха последните негови думи, които чувам, преди смешната му и мила фигура да изчезне в топлия здрач.

Аз сядам на тротоара и дълго не смея да тръгна. Не знам дали е здрав мотоциклетът.

Той се оказа здрав.

На Вахито не съобщихме нищо. Все едно — нямаше да повярва, че съм направил такъв скок. Пък и защо трябва да го плашим?

5

Всеки знае, че младостта е хубаво нещо. Дори извънредно хубаво. Знаят го и младите. Но че тя е била извънредно, страшно хубаво нещо, те разбират едва когато филмът свърши, т.е. когато престанат да са съвсем млади. Но защо ли да мисля за всичко това, когато нямам дори шестнадесет години, във ваканция сме, не ми се мярка никакъв поправителен изпит, за който да уча, карал съм десетина пъти мотоциклет, дори старият собственик на ателието „Давай, давай, Марине!“ ми предоставя своя новичък „Цюндап“ и се показва все по-добре и по-добре разположен към мене. Неговото отношение става подчертано ласкаво, когато поради липса на сребърни и никелови монети, с които да му заплатя ездата с червения пукотевник, аз му предлагам като разменен парично средство две мънички златни монетки, които съм взел временно от майка си. Така аз за съвсем кратко време, без да съм министър на финансите, въвеждам в нашата обедняла страна златния еталон.

— Имаш ли още от ония, златните, даскале?

— Имаме цяла кутия. Но да мине малко време, че да не забележат нашите.

— Не бива да забележат. Цяла кутия, казваш? Аз ще ти хващам карането с тия пари, не по четиресет, а по двадесет лева на час. Петдесет на сто намаление. Дадено?

— Дадено!

Казвам доста лекомислено и радостно „дадено“, защото не ме мъчи никакво угризение на съвестта, тъй като прекрасно зная, че златните монетки бяха само две.

Но потното лице на Кеворк се разтапя от блаженство.

Той мисли, че с това „намаление“, което ми предлага, ще може много лесно да си купи още един „Цюндап“. Представям си колко се е смял над глупостта ми. А че беше

глупост да му дам на безценица дори и двете парички, глупост беше. Но, както казват големите, т.е. хората над тридесет години, него ден нямаш право на избор. Трябваше на всяка цена да имам мотоциклет, а нормално, т.е. никелови петолевки или десетолевки, както и сребърни двайсетачки не дрънкаха в джоба ми. Последната двадесетлєвова монета, получена от баба ми като подарък, задето съм порасъл така висок, отдавна беше превърната на бензинови пари.

Работата е в това, че аз съм влюбен. Дълго време любовта ми беше чисто платоническа, като дори обектът на моите чувства си нямаше и понятие за тях. Но моторизирането ми промени из корен всичко това. Обаче нека разкажа всичко последователно.

Влюбих се в едно момиче. Беше съвсем русо, със сини очи. Аз изрязах на своя чин емблемата на тяхната гимназия и под нея — името ѝ. Няколко пъти вървах след нея, когато тя се връщаше от училище, видях къде живее. Живееше на ъгъла, до аптеката. Дори веднъж я зърнах на един от прозорците и вече имах координатите на стаята, която обитаваше. Но за по-голяма „близост“ с обекта на моите чувства не можех и да мечтая, пък и ако мечтаех, мечтите ми бяха толкова фантастични, че беше глупост да се мисли за осъществяването им. В сънищата ми съвсем нямаше „запознаване“, „говорене“ и други подобни, в тях имаше пътувания с яhti по Средиземно море, режисиране на филм в Холивуд, в който тя играе главната роля, и т.н.

И ето мотоциклетът промени из корен всичко това. Забравих да ви съобщя, че вече бях разочарован от обекта на своите чувства, тъй като я бях видял да ходи с възрастни хора по улицата, т.е. с един двадесет или двадесет и две годишен „мъж“. Той може би е неин роднина — утешавах се аз, — но самият не си вярвах на утешенията.

Правех „кръгчета“ край нашата гимназия, упражнявайки се в „каране без ръце“, „без ръце и с вдигнати от педалите крака“ и в „каране с крака“. Последното мое усъвършенстване на майсторството будеше голям възторг сред гимназистите, които ме срещаха, ето защо аз продължавах да го усъвършенствувам. За да не събудя недоумение у редица читатели, трябва да подчертая, че срещаните полицаи се отнасяха с пълно равнодушие към моите циркаджийски опити. По това време в нашата страна властите не регламентираха карането на мотоциклети, нямаше никакви курсове за обучение освен няколкото частни, и то в столицата. Дори

заплахите на Кеворк, че ще накаже Вахито, задето е дал мотоциклет на малолетен като мен, имаха само психологически подбуди.

Така че аз преминавах с мотоциклета пред стражарите, вдигнал крака на кормилото, и явно изиявах своето малолетство, но това будеше по лицата им само доброжелателни усмивки.

Романтична делнична епоха, славно предкастово време!

Но нека се върна отново към това, което се случи в тоя ден.

Свивайки из една от улиците край гимназията, аз виждам русата коса на Надя. Знаех, че тя се казва Надя. Давам колкото се може повече газ, принуждавам неколцина от минувачите да подскочат от уплаха и профучавам край нея. И в последния момент, преди да я отмина, както на мен ми се струва — със скоростта на светкавица виждам, че тя маха с чантата си на някого. Но в главата ми не може и да мине мисълта, че тя маха на мен. Затова не си послужих със спирачките, а продължих обиколката си. Следният тур трябваше да бъде извършен отново без ръце, с крака на кормилото. И следвайки така своя маршрут, аз отново минавам по улицата, на която оставих Надя да маха на някого. Свивайки още от ъгъла, аз виждам как косата ѝ сияе на слънцето. Надя е спряла по средата на улицата и усилено върти чантата си пред мен. Няма измама! Тя маха на мен! Забравяйки, че държа кормилото не с ръце, а с крака, аз едва не се блъскам в нея, така че тя трябва да направи доста голям скок, за да избегне моята стоманена ласка.

Въпреки това Надя се смее.

— Колко смешно караш. Боже мой! С крака!

Тя говори на мен! Сто хиляди дяволи!

— Нали ти си Богомил?

— Аз съм.

— Защо се изчерви като рак? Това от мотора ли е? От боята му?... Искаш да бъдеш червен като него? И защо се правиш, че не ме познаваш?

— Кога сме се запознали?

— Кога сме се запознали?! Нали бяхме в първо отделение заедно. В „Свети Климент“? Не помниш ли?

— Нима това е тя? Момиченцето от първо отделение?

— Гледам, минаваш край мене — все важен, важен. А пък откакто започна да пухтиш с тоя мотор — носът ти отиде в облаците...

Тя говори много, бързо произнася думите и аз я слушам като омаян. Колко са хубави зъбките ѝ. Сигурно ги мие всеки ден. А косата ѝ! Почти е бяла от блясък. А очите ѝ! Нито сини, нито зелени, и големи, големи!

— ... съгласен ли си? Това няма да ти отнеме много време?

Тя ме пита за нещо! За какво? Не съм чул. Но казвам:

— Да.

Тя повдига леко плисираната си рокличка и сяда зад мен.

— Карай тогава, ама не много бързо, че ме е страх. Няма да караш с крака, а само с ръце и няма да пускаш кормилото нито за секунда. Карай така, че да минем първо покрай халите, на Мима искам да се обадя, и после покрай кино „Глория“ ще отидем в дървения склад...

Дървеният склад! Какъв дървен склад?

— Какъв дървен склад?

— Ти не слушаш ли какво ти говоря? Нали ти казах, че трябва да си купя една дъска, дошла ни е една нова учителка, чешит ненадминат, кара ни да си купим дъски, че да режем с триончета фигурки и да ги обличаме с плат. А складът е далече, та като те видях, казвам си: „Ето, той ще ме закара“, ама си умрях от смях как караш с крака. Ти си голям чешит, харесваш ми...

От радост пред това паднало от небето признание аз пунах така рязко амбрижа, че Надя изписка, и, кой знае защо, не се просна върху кетона на улицата.

Мотоциклетът запука като картеница, но моята пасажерка го надвикваше:

— Бесен си като каубой. Хич не изглеждаше такъв без мотора. Давай, по-бързо, по-бързо! — и тя ме удряше с чантата по гърба и дори веднъж по погрешка ме удари по главата.

Славно момиче! И аз никога не можех да си представя, че така ще я возя към дървения склад. А бленувах: Холивуд, яхта, бабини деветини...

И, разбира се, след разходката до дървения склад аз изтръгвам от нея обещание, че пак ще я возя. „Изтръгвам“ е малко силно казано, тя просто с радост и усмивка прие моето предложение, което направих, без да заема част от боята на „Цюндапа“ за лицето си. Явен напредък.

Когато обаче наближи денят, в който аз трябва да изляза с нея извън града, до манастира, така се стекоха обстоятелствата, че в джоба ми не дрънкаха никакви монети, с които

бих могъл да заплатя наема на Кеворк. Тогава се реших на постъпката, резултат от която беше появяването на златен еталон в нашата страна, преситена от полусребърни, никелови, железни и книжни левове.

Така с блясъка на двете малки златни парички, останали в наследство от кой знае коя баба, получих правото зад гърба ми да блести златото на Надините коси.

Аз гледам до опиянение странно деформираното ѝ лице, отразено в никела на кормилото. Кормилото е специално лъснато с невероятно старание от Вахито. Той се вълнуваше не по-малко от мен за предстоящата разходка.

И ето сега седи посред улицата и гледа зад нас. Искане ми се да сложа крака на кормилото и да извърна глава, за да го видя, да се уверя отново, че моята спътничка действително е много красива, действително събужда завист у всички, които ме съглеждат с нея.

Но аз карам, красиво изправен на седлото, дори не поглеждам към момичетата, които надминавам. Свиря от един километър на всяка каруца, старателно избикалям всяка трапчинка на кетона. Искане ми се да говоря за красотата на природата, край която минаваме, но дяволският мотоциклет така пука, че моята първа „истинска“ среща в живота ми, че моята първа „истинска“ разходка протича в най-интересната си част като ням филм. Чува се само тракането на апарата. Едно не знаех още — че и в този „апарат“ лентата може да се скъса. А тя се скъса доста неочаквано и трябва да добавя, доста лесно. Докато обаче филмовата лента може да се залепи за минутка, лепенето на лентата на моя филм се оказва невъзможно нещо.

Аз не обръщам внимание на кратката забележка на Надя:

— Само няма да закъснеем, нали? В шест часа трябва да съм си в къщи. Иначе мама ще ме убие. Имам урок...

Разбира се, че тя ще си бъде в къщи. Но това „разбира се“ стана не дотам „разбира се“.

Стигаме в манастира.

— Много хубаво караш. Убедих се окончателно. Сега какво ще правим?

— Ами ще се разходим. Ще пийнем лимонада или нещо друго.

— Виж какво, Богомиле! За да си останем добри приятели, няма да ме целуваши и прегръщаши, аз не обичам да се целувам и прегръщам. Боже, той пак почервения като мотоциклета!

— Почервения съм — глупости!

— Какви глупости. Да ти дам ли огледалце да се погледнеш?

— Ти се гледай в огледалце!

— Какво лошо ти казах, че ми говориш така сърдито?

— Аз не ти говоря сърдито.

— Аз пък си го казвам направо — никак не мога да разбера защо артистите се целуват и прегръщат по филмите. Толкова е глупаво. Особено когато цялото кино се развива: „У-у-у-у“.

— Артистите сигурно по-добре знаят от тебе.

— Знаят — вятър! Във филмите се правят толкова глупави работи, каквито никой не би направил наистина.

— Какви глупави работи?

— Какви? Какви? Няма да взема да ти обяснявам, като че сме в клас. Всякакви.

— Кажи една!

— Ами ето например в този филм с Марика Рьок, гдето го гледах във вторник, тя започна да плеска шамари на него...

— На кой „него“?

— Ама че си глупав — на този, когото обича.

— Надя, аз съм глупав, но все пак ще те попитам, ти обичаш ли...?

— Аз съм още малка и никого не обичам. Ти романи четеш ли?

— Бях библиотекар на класа ни. Всички романи изчетох.

— Е, тогава ти сам знаеш, че тия, дето обичат, са нещастни и много често свършват зле — не завършват гимназия, вземат отрова, обесват се и така нататък.

— Ами! То е така само в романите...

— А ти как смяташ — че романите са измислени! Нищо подобно. Всичко това, което е написано в романите, е било истина...

Ние вървим из старата гора край манастира. Слънчевите лъчи падат на снопове, просто изтичат като вода през малките пролуки на листните облаци, покрили цялото пространство над главите ни. Чуват се само стъпките ни и тихото жужене на комарите. Когато някой лъч падне върху косите, които често се докосват до рамото ми, сякаш че пламъкът на златен огън огрява всичко наоколо. И напуканата кора на старите дървета, и високите треви, и покритите с мъх камъни, и очите ни. Аз съм неизказано щастлив. Така както може би никога вече няма да бъда през живота си. О, мили

дървета, о, мили треви! Аз вървя с момиче покрай вас. Ние сме сами — само вие, тя и аз. И мотоциклетът, разбира се, милият червен мотоциклет, който оставихме на пътя. Това е чуден следобед. Златен! Колко хубаво стана, че се научих да карам мотоциклет.

С превозно средство човек може да отиде навсякъде. Особено ако не го взима под наем, а е негова собственост. Когато свърша гимназия, непременно ще си купя мотоциклет. И ще се ожена за Надя. Тя тогава няма да бъде глупава и ще иска да се целува. Когато се връщам от училище, т.е. от работа, ще звъня на вратата, тя ще ми отваря, ще ме целува и ще почва да пее. Това е много глупаво, но в един филм хората си говореха, говореха, па изведнъж започваха да пеят. А аз пея много фалшиво, но тогава аз няма да пея, ще пее само тя. Ще я обичам много, много, само нея, цял живот. Когато умра, тя ще плаче страшно и ще носи цветя на гроба ми.

— Защо плачеш? Знаеш ли, че очите ти се насълзиха?

— Това е от слънцето. То блести така силно по косите ти...

— Това големите го наричат „комплимент“. Значи, ти знаеш да правиш комплименти. Това е много хубаво.

— Това не е ком-пли-мент. Моите очи често се насълзяват при силна светлина.

— Значи са болни. А тук е дори тъмно и страшно, каква ти светлина. Хайде да се връщаме вече!

— Още малко, зад завойчето има ресторант. Да пийнем лимонада. Не си ли жадна, кажи!

— Жадна съм. Ама все пак да не закъснеем.

— Нима бихме толкова път, за да се върнем веднага. Нали ти ми каза: „Да отидем на разходка.“

— Ами нали дойдохме на разходка. Нали това е разходка! А най-хубавото беше с мотоциклета. Вятърът така ти все вее в лицето, дърпа назад косите ти...

— Да изпием по една лимонада, а?

— Аз страшно обичам и лимонада, и сладолед, но много лесно ме заболява гърлото, затова, ако има малко по-топла лимонадка, ще пия.

— И ти не вкушаваш сладолед?

— Не вкушам я! Какво толкова се чудиш? Когато ми оперират сливиците, ще ям колкото си искам.

— Мене ми ги оперираха, когато бях в трети клас.

— Боля ли те? Мене много ме е страх.

— Нищо не усещаш. Не съм нищо, но може да се

търпи. И после цяла седмица ще ядеш само сладолед и няма да говориш, а ще пишеш всичко на листчета.

— Като глухоняма?

— Не! Като няма. Защото ти няма да си глуха, нали?

— Наистина! Колко си умен!

— Виждаш ли?

— Ти си един такъв — все ще кажеш нещо интересно.

— Жалко, че сега няма музика. Ако имаше — щяхме да потанцуваме.

— Ти можеш ли да танцуваш?

— Мога. Танго.

— Само танго?

— А ти какво можеш?

— Всичко: валс, танго, румба.

Аз се правя, че не чувам. Обзема ме ужасен срам. Добре, че не е вечер, музиката да засвири румба, тя да каже: „Хайде да танцуваме!“, а аз да фъфля: „Не зная румба!“ Колко е хубаво, че тя не иска да закъснее. Знам да карам вече мотоциклет, а една румба не мога още да се науча!

Сядаме на една от крайните масички. Келнерът се приближава към нас с ленива походка:

— Какво ще пиете? Ликьор какао, яйчен, праскова, с вишни, кюрасо, бенедектин; вино — бяло, червено, наливно, в бутилки; бира — черна, бяла, газирани пелин? Закуски: салам, сирене, кашкавал, делфинова пастърма? След половин час ще имаме кебапчета, кюфтенца, кюфтенца с кашкавал...

— Две лимонади — успявам да го пресека аз.

— Две лимонади?

— Едната да не е много студена!

Но той не ме слуша вече и въпреки бавните си, лениви движения изчезва в бюфета. Изглежда, изпитва желание само да говори. Но едната от лимонадите, които ни донася, действително не е студена.

— Ама, Богомиле, да не закъснеем!

— От пиене на лимонади никой не е закъснял досега... — Той спира затруднен как да назове Надя и след кратко колебание казва, скептично свивайки устни — ... госпожице!

Едвам сега аз имам възможност добре и продължително, отблизо да погледам лицето ѝ. Виждам, че и ушите ѝ, които едвам-едвам подават розови извивки изпод правите вълни на русите коси, са много мили. Когато се засмее, край устните ѝ, нито много големи, нито много малки, се извиват две мънички гънки. Но тя забелязва, че я гледам, и спира

прозрачни очи в очите ми.

— Ти пак се изчерви. Като мотоциклета. А ако някой открадне мотоциклета? Как ще се върнем тогава?

— Как ще го открадне?

— Ще седне и ще го запали.

— А ключа е в мене.

— Я дай да го видя.

Аз слагам малкия никелов ключ на дланта ѝ.

— Много е прост. Има само три зъба. Сигурно мотоциклетът може да се запали с тел или с гвоздей. Слушай, Богомиле, хайде да си тръгваме!

— Та ние едва сега дойдохме.

— Нищо. Друг път пак ще дойдем.

— Още малко да останем.

— Нека си тръгнем. Имаме да вървим толкова дълго пеша из гората.

— Ами, дълго! Пет минути.

Но Надя вече е станала и оправя поличката си.

Връщането никак не е хубаво. Надя бърза. Гората съвсем не ми изглежда красива, а дива стара гора. Влажна и тъмна. Когато излизаме на пътя, Надя изпищява. Аз проследявам погледа ѝ, също извиквам.

Мотоциклета го няма!

— Аз си знаех — заплаква Надя, — как ще се върнем сега навреме?

6

Връщаме се в града, когато отдавна е минало девет часът. Най-напред вървим пеша. После се качваме на един камион. И най-накрая взимаме автобуса за града. Надя през всичкото време ту плаче, ту ме гледа със страшно сърдит поглед и само повтаря: „Аз си знаех, знаех си!“

А аз мисля като трескав: „Какво ще ме прави Кеворк? Колко лева ще иска от мен? Ако мотоциклетът не се намери, колко ще трябва да платя за него. Ако тия, които са го откраднали, направят катастрофа, колко ще трябва да плащам за поправка?“ Особено ме ядосва това, че от време на време, като досадна муха в мозъка ми се върти нелепият въпрос: „Колко ще платя за допълнителните часове?“ Като че ли това вече има значение, като че ли знаая за колко часа ще трябва да доплащам.

Когато автобусът спира на главната улица, Надя изскача от вратата, без да ми каже дори „довиждане“, и тичешком изчезва в мрака. Последното изражение на сърдитото ѝ лице недвусмислено говори, че у дома ѝ не я чака нищо добро. Кога ще я видя пак?

Аз още не знаех в тази объркана вечер, че нашата „любов“ с Надя вече беше завършила заедно с изчезването на мотоциклета.

Повече тя не пожела да говори с мен, никога не поиска да се вози на „моя“ мотоциклет.*

Така да се каже, загубите ми по отношение на „чувствата“ бяха стопроцентови. Много по-леко се отървах с мотоциклета. Той бе намерен на двеста-триста метра от мястото, където го бях оставил, довлечен до едно лозе от неколцина малчугани. Ах, само да знаех, че той е бил така близо до мен, че така лесно съм могъл да го намеря! Тогава и Надя нямаше да ми се разсърди, още на другия ден сигурно щях да я „возя“ отново. Но кой ще ти мисли тогава за такъв щастлив изход от трагичното положение.

Нея вечер аз не намерих у себе си нравствени сили да се явя пред очите на Кеворк. Когато на другата сутрин страховито се прокрадвах към магазинчето, сияещо от блясъка на никел, стори ми се, че сънувам — подпрян до стената, разкошно червенееше „Цюндапът“. Половин час след моето безславие напускане територията на манастира мотоциклетът бива съзрян от познати на Кеворк, телефонираше му и не след дълго време той го намира цял и невредим в гъстата трева на лозето.

Но поради лекомислието на младостта си аз не можах да се нарадвам достатъчно дълго на снизходителността на съдбата. Не можах да оценя нейното великодушие. Загубата на Надино внимание ми се стори като край на света. И когато след два дни Кеворк поради ходатайството на Вахито отново ми разреши да взимам под наем „Цюндапа“, повярвал на клетвите ми, че никога не ще допусна да ми го откраднат отново, какво направих? Наумих си да диря разтуха в скоростта. Вместо с алкохол, поисках да се утеша с бързина. А и то да беше някаква бързина — презрени шестдесет-седемдесет километра в час. Но мен ми се струваха ужасно рисковани и драматични. Виж, в последното не съм се излъгал. „Летях“ по кетона-асфалт. Край шосето не съществуваша и още дълги години нямаше да съществуват никакви ограничителни знаци. „Летях“, вятърът развяваше косата ми,

нежно се промъкваше под ризата ми и галеше гърдите ми.

„Ах ти, Надя, презряно същество! Изменница! Жена!“

Дъждът, който запръска, ме хвърли в още по-голям възторг, т.е. усили жаждата ми за самобичуване с помощта на „бързината“. Аз „надувах“, ръчката на газта беше завъртяна до краен предел. И на завоя при Колодрума се случи това, което беше логично да се случи. Мотоциклетът се подхлъзна, занесе се, опияненият от бързината съвременен Байрон от мъжката гимназия трябваше да залепи червения новичък „Цюндап“ и заедно с него и собствената си персона в тарабите на доста изгнилата колодрумна ограда. Това беше нова проява на снизхождение от страна на съдбата. Вместо да се сплескам като монета, поставена от любопитни деца върху релсите пред колелетата на влак, аз издъних тарабите и заедно с леко олющения мотоциклет извърших за пръв и последен път в живота си малък „кръг за овации“ по наклонената циментова писта на Колодрума.

Добре, че на Колодрума нямаше в тоя момент никакви зрители. Колко заплатих на Кеворк и боля ли ме ръката, когато я гипсирвах, няма защо да ви разправам.

7

Към мотоциклета вече не се върнах. Но моята техническа страст получи повишение — интересите ми се ориентираха от двуколесните мотоциклети към по-съвършените четириколесни автомобили.

Главна роля в това ми преориентиране изигра освобождението на Добруджа.

Както вече казах, в ония невежествени към техниката години никой не се занимаваше с обучението на бъдещите водители на моторни средства. Говоря за нашия град. Вестниците наистина поместваха обявления за курсове по автомобилно дело и танци, но тия обявления винаги завършваха с адреси из пределите на столицата. За мен, провинциалиста гимназист, беше ясно, че нито ще се уча да танцувам в курсове, нито пък ще помириша автомобилите на „дипломираните машинни инженери“.

Но, както вече казах, това беше освободена Добруджа. С нейното освобождение крайно бедният автомобилен парк на нашия град изведнъж се увеличи с десетина „таксита“. Това бяха българи, шофьори от Кюстенджа, които чрез акта

на освобождението трябваше да напуснат пределите на богатото с петрол и бензин кралство и да дойдат в нашия град. А основното превозно средство у нас бяха и още дълги години щяха да бъдат файтоните. Освободените шофьори се отчаяха не на шега. Никой не търсеше техните услуги. Те обикаляха край гарата, напичаха каросериите на своите лимузини по пустите площади. В такъв трагичен следобед аз разглеждах със съответстващ на възрастта ми интерес една бяла кола марка „Плимут“, чийто румънски номер още не беше заменен с наш.

Шофьорчето ѝ, защото зад кормилото на тая кола стоеше едно момче само няколко години по-възрастно от мене, изскочи из предното седалище и започна заедно с мен да разглежда своята собственост.

— Бива ли я? — пита ме той.

— Чудо е — отвръщам.

— Знаеш ли да караш?

— Отде ще знам?

— А имаш ли мерак да се научиш?

— Как ще стане тая работа?

— Ами ще наемаш колата на ден по един-два часа и аз ще те уча.

— То ще ми трябва цяла торба с пари.

— Аз няма да ти взимам като на пътник.

— А колко?

— По десет лева на час.

Това беше по-евтино, отколкото Кеворк ми взимаше миналата година за „Цюндап“.

— Ти се шегуваш!

— Защо да се шегувам? Скъпо ли ти се вижда?

— Обратното.

— Ти като си даскал, не знаеш ли, че е по-добре да имаш десет лева, отколкото без нищо да кибишиш под слънцето?

— Десет лева, казваш?

— Десет лева.

— За два часа — двадесет?

— За три часа — тридесет.

— И ще се науча?

— Гаранция на фабриката.

Така аз срещнах в живота си Симеончо. Автомобилът не беше негов, а на брат му. Той само го караше. Брат му пък стоеше по площадите с другата своя собственост, един черен „Форд“. През целия ден и цялата нощ белият „Плимут“ беше в пълното разпореждане на Симеончо.

— Ако братокът случайно ни види, няма да му казваш, че те уча. Ще кажеш, че знаеш да караш. А и ти скоро ще се научиш. Въпросът е да минем началото. Само редовно плащане. Съвсем я закъсахме ние...

— Нима никой не се качва? Такава хубава е колата.

— Кой ти гледа хубава ли е, лоша ли е. Всеки се пазари по-евтино да го откараш. Файтонджииите ни бият по всички линии. България не е Румъния.

— Ти говориш така, сякаш не се радваш, че се освободихте.

— А бе за радване, радвам се. Ти ела да учиш в румънско училище, па ще те видя. Където и да отидеш, на гара билет да си купиш, на баня, в съда — трябва да си кривиш устата на езика им. Ама бензинът им евтин. Ха сега де! Там с половин автомобил можеш да свържеш двата края, тука с двата — виждаш ни хала. Не са свикнали хората у нас още с автомобилите. Скъпичко е — автомобили малко, бензинът скъп. Части запасни, гуми — никакви...

Стана ми тъжно. Цялото ми детство премина в копнеж за освобождението на близкия край. Всяка година в деня на подписването на договора, който беше отдал земята ни под робство, нашият град настръхваше. Събираха се манифестации, полицията ги разгонваше, пееха се песни, произнасяха се клетви по площадите, накланяха се знамена, чупеха се прозорците на румънското консулство. Една година целият ни прогимназиален клас се включи в акцията. По детски сериозно. Аз изрязах на едно голямо парче гьон контурите на поробения край, под него разкривените букви „Долу Ньой!“ и започнах да печатам „позиви“. Мажех парчето гьон с мастило, натисках го върху листчето бяла хартия. Така се измацах до ушите, така изцапах всичките си дрехи, че ударът, който получих от един полицаи при входа на църквата, когато се опитах да разпръсна своето „печатно“ произведение, беше нищо в сравнение с боя, теглен от баща ми.

И ето, значи, този симпатичен русичък младеж не е щастлив от дълго жадуваната свобода? Нещо се преобърна в моето детско сърце. Значи, нещата не са съвсем такива, каквито изглеждат на пръв поглед. За да бъде щастлив Симеончо, освен свобода трябва да има и бензин, евтин бензин, а това значи — пари, за да живее. В нашия дом парите винаги не достигаха. Така че аз можех много добре да разбера моя нов приятел.

— Тук, в България, автомобилът е лукс. Бензинът е

скъп — няма го. А ти какво си се меракландисал на автомобил? — той хвърля съчувствен поглед на не дотам новите ми дрехи.

— Искам да зная да карам.

— Щом искаш — ще караш. Десет лева — това е без пари. Колкото да не кибича на вятъра, разбираш ли? Да не гният гумите.

— А нима гумите гният, когато колата стои?

— Така е думата. То с десет лева и бензина няма да си платиш, ама хайде! Симпатичен си ми.

— И ти си ми симпатичен — отвърщам аз на неговото признание в „любов“.

А той действително е симпатичен. Нисичък, рус, със закачливи очи, с устни винаги свити, за да подсвирнат, с изцапани от маслото ръце, с дрехи последна мода от „букурешки шивач“, но страшно измачкани и с малки петънца по реверите.

— Кога ще почнем първия урок?

— Тия дни ще имам десет лева.

— Добре — доста тъжничко казва той, явно невярващ в скорошното настъпване на тия дни.

И засвири с уста някаква румънска мелодия.

8

Продадох куп стари учебници и с това допринесох „тоя ден“ да настъпи още след два дни. И като си представих как ще хвана кормилото и как автомобилът ще се подчини на движенията на моите ръце, аз тръгнах по улици и площади да търся белия „Плимут“ №813. Но плимутът никъде не се виждаше. Това много ме разтревожи. Не исках да си обясня неговото отсъствие от нагорещения кетон-асфалт на градските улици с простата мисъл, че Симеончо е заангажиран от пътници, а мислех най-лошото — че се е отчаял от безпаричното бездействие и се е върнал в Румъния.

Аз много обичах да скитам по нашите улици. Особено лятно време. На пръв поглед по тях няма нищо интересно, дори хора рядко се срещат. Но всичко това е само на пръв поглед. За мен, пък вероятно и за другите момчета, пустите градски улици бяха по-интересни от джунгли и прерии, взети заедно. Всяка къща си има нещо особено, всяко дворче може да ти разкаже такива интересни неща, че да ти падне фу-

ражката. И най-главното: когато вървиш по безкрайно извитите тротоари, ти можеш да си мечтаеш до насита, без това да прави впечатление на околните и да те смятат за чудак. Въобще много е странно, че човек трябва да прави всичко възможно, за да не издаде пред другите, че е чудак. Всички са чудаци, но старателно крият това.

Ако тръгнеш да се разхождаш назад-напред в стаята или във вашия двор, това веднага прави впечатление. А разхождай се до насита из улиците, мечтай си за каквото си искаш — никой не ти обръща внимание.

И така аз вървя и търся Симеончо. Но неусетно забравям, че го търся, и продължавам да си вървя просто за удоволствие. А простото удоволствие от вървенето също така неусетно преминава в най-разюздано мечтаене. Но не мечта за Надя. Много ще сбърка оня, който би си помислил, че ще мечта за нея.

Също така много ще сбърка и оня, който би си помислил, че не мечта за момиче. Аз действително мечта за момиче, но то не е реално съществуващо, а напълно измислено. Ние се оженваме, аз ставам театрален режисьор, а тя главна артистка. Аз вървя по тротоара, но това е измама, аз всъщност се качвам по стълбите към нашата квартира. Тя е на най-горния етаж. Перилата на стълбите се вият под дланта ми. Ето я табелката, малката златна табелка с нашите имена. Те са написани с красиви букви. И под тях — режисьор, артистка. Интересно, напоследък четох в един вестник да пише не артистка, а актриса. Каква е разликата между артистка и актриса? Аз не мога да я разбера. А може би по-добре ще бъде на табелката да пише „актриса“. Не, не — артистка е къде-къде по-хубаво! Но глупаво ще бъде тя да играе в театър. По-добре е да играе във филмите, които аз режисирам. На афишите ще пише: еди-коя си — киноартистка. Или: киноактриса! А никъде не съм чел „киноактриса“. Значи — киноактриса.

Хубаво е да се ходи на кино. А най-хубавото на киното е, че когато свърши филмът, и се връщаш в къщи, но още по-хубаво е — съвсем да не се връщаш в къщи, а да бъдеш героят на филма, който вече не е в Испания, а върви по тихите улици на родния ти град. Тебе ти е така радостно, че си този герой, който вдигна във въздуха моста и не се уплаши от франкистките генерали, когато те го разпитваха. Ах, колко жалки бяха тия дебели генерали! Какво трябва да правя сега? Трябва да отида в квартирата при Хозе и да му

кажа в очите: „Ако още веднъж те видя да танцуваш с моята жена, артистката, ще изпразня целия пълнител на пистолета си в глупавата ти глава!“

Силен рев на клаксон, който се разнася сякаш в ушите ми, кара краката ми да ме отнесат към стената на близката къща. Каква е тази къща? Кой свири? Но това е Симеончо!

— Гледам те, вървиш по улицата като пиян. Напил се е, казвам си, моят ученик. Я да го уплаша, та да отрезнее!

— Аз не съм пиян.

— И не трябва да пиеш. Нали начеваш шофьорлъка. Добрият шофьор никога не пие, когато кара. Кога започваме уроците?

— Аз те търсех да почнем.

— Имаш ли десет лева?

— Повече имам.

— То днес е добър ден за мен. Пет рейса вече направих, а ти си бил на линия — чудо. Сядай! — и той отваря вратата.

Отпускам се на меката тапицерна. В колата мирише приятно на бензин и на още нещо, но на какво, не мога да реша. На лак ли, на боя ли, на кожа ли?

— „Плимутът“ е хубава марка!

— Хубава е! Не е лоша! Ще излезем извън града, където няма движение, за да те видя какъв си майстор на волана.

— Какво е това „волан“?

— Кормилото се казва така. А това е лостът за скоростта. Ама с него — по-после. Гледай тука долу тия педали: най-отсамният е спирачката, после газта, после амбриажа, знаеш ли какво е амбриаж?

— Не! — прошепвам аз, задъхан от вълнение. „Амбриаж“ — каква чудесна, странна дума!

— С него, значи, включваш и изключваш мотора от скоростите. Но всичко това не бива да се говори, а да се учи на практика...

Аз гледам Симеончо как леко върти кормилото, възхищавам се на бързите, непринудени жестове, с които той докосва разните лостове и бутони, страшно много лостове и бутони, както ми се струва.

Само след няколко минути и аз ще въртя така кормилото и ще управлявам фучащата машина. Е, това не е мотоциклетът на Кеворк! Тук работата е много по-сложна. Излизаме от града. Симеончо се намества по-удобно на седалката и колата се понася по-бързо, на завоите се чува как приятно съскат гумите.

Изведнъж Симеончо спуска надолу ръка, докосва лоста на скоростите, завъртва ключето, което блести сред няколко особени часовника, и колата плавно спира.

Сега да те видим. Слез и седни на моето място! — И той, без да става, се промъква към другата страна на седалката.

Аз излизам от автомобила. Така се вълнувам, че за пръв път не поглеждам красотата на това място. Знам, че два огромни бряста шумят над една стара чешма край пътя, но бляскавият никел на автомобила сякаш затъмнява целия останал свят.

Ето ме зад кормилото. Хладният кръг парва пръстите ми.

— Дръж здраво волана, кормилото де! Гледай направо, пред себе си, но спокойно, без да се смущаваш, нищо страшно няма. Преди да запалиш, трябва да освободиш, ей така, лоста на скоростите...

Аз се мъча да го слушам най-внимателно, но колкото повече напъням вниманието си, толкова повече нищо не чувам.

Симеончо пали мотора, слага ми ръката на лоста с лъскавата черна топка на края, но сам го премества, отпуска педала, който е настъпил през моите крака, врътва едвам-едвам кормилото и автомобилът тръгва бавно с леки подръпвания, неравномерно, уж каран от мен, а всъщност от Симеончо. Аз съзнавам, че почти нищо не правя, но все пак съм безкрайно щастлив. Не усещам как минава времето. И когато започвам да се чувствам малко-малко по-сигурен, моят учител запалва фаровете. Мръкнало се е! Това ме учудва. Че кога? Обаче тъмнината и блесналите снопове жълта светлина изведнъж ме правят съвсем безпомощен. Пътят не е старият път, вече трудно задържам на него автомобила. Симеончо по-често се намесва, за да връща гумите на твърдата плоскост на кетона.

— Преди как държеше посоката? — той обръща с досада лицето си към мен. Виждам, че е уморен, и ми стана неловко пред него, че трябва да ме укорява. Но какво да правя.

— Преди не беше тъмно.

— Ах, да! Извинявай, братко. Аз забравих. На фарове, разбира се, е много по-мъчно, но като се научиш, ще видиш, че няма никаква разлика, че в някои отношения на фарове е дори много по-леко.

— Ами, по-леко. Нищо не се вижда.

— Ти колко часа ще искаш да караш днеска?

— Два.

— Че то ние ги минаваме. Да се връщаме, а?

— Да се връщаме. Засега нямам повече пари.

— Нищо.

— Ако искаш, ти вземи да си караш.

— Не, ако не си уморен, карай още малко, до града.

Продължавам да въртя неловко кормилото, коригиран доста често от Симеончо.

Край едно от крайпътните ресторантчета група развеселени момчета и момичета са застанали наред кетона и учителят ми спира автомобила, като ги ругае.

— Танците на шосето не са позволени.

— Това такси ли е? Стига се смя като луда ма! Това такси ли е?

— Такси е.

— Колко ще ни вземеш да ни откараш до града?

— Колко души сте?

— Ти кажи, колко можеш да вземеш?

— По двадесет лева на човек.

— Дадено! Колко човека ще вземеш? А бе казах ли ти да не се смееш като луда!

— Ще се смея, колкото си искам.

Аз се мъча да различа в тъмнината лицето на момичето, което се смее и нервира преговарящия със Симеончо, но не мога.

— Колко души ще взема? — Симеончо ме поглежда за мигновение, но аз го разбирам.

— Аз ще сляза. Колко е от тука до града? Има-няма два километра.

— Не се сърди, ама бъди приятел! Това са двадесет лева.

— Как ще ти се сърдя. — И аз бързам да сляза от колата.

А в сърцето ми е обидно, обидно. Хем се мъча да се отдалеча незабелязано, хем искам пак да видя смеещото се момиче.

Но гласът ѝ буквално ме подгонва към мрака:

— Я вижте какво хубаво момченце! Не е като вас, пияни простаци...

Автомобилът изфучава край мен и аз се дърпам настрана, сякаш да отбягна физическото докосване с конусните снопове светлина.

Вървя и си мисля: „Днес карах за пръв път автомобил.“ Но някакъв ехиден и досаден глас се намесва: „Кара, ама те изгониха от твоя автомобил, „хубаво момченце“!...

Сякаш съм пил горчиво лекарство. Неочаквано започва

да ръми тих летен дъжд. Въздухът става пивък, започва да ухае. Поемам го на големи глътки и сякаш опит от него, скоро забравям за горчивината на първия си урок по автомобилизъм.

Пак уж вървя по шосето, а всъщност се качвам по познатата стълба, тая същата, на най-горния етаж на която има врата с малка златна табелка. А на табелката — моето име и името на моята любима. А под нейното поле с подробни букви: актриса. А може би: артистка. Да, разбира се, „артистка“, „актриса“ не е така красива дума.

9

Преживях това, което се нарича първоначална бензинова треска. Изглежда, че тая болест не може да залови здраво човека с помощта на мотоциклетите, но автомобилите да прощават. Мен действително ме тресеше в буквалния смисъл на думата, когато седях зад кормилото на Симеончовата кола. Малко по малко аз усвоих някои от основните принципи за управление на автомобил и учителят вече ме оставяше да карам, без да държи ръка до моята на кормилния кръг, без да превключва заради мен лоста на скоростите и без да натиска педала на спирачката, мацкайки моята обувка.

Колата, разбира се, нямаше надпис „учебна“ и за Симеончо часовете на учене съвсем не бяха леки. Той трябваше да отваря очите си на четири, да бди като дявол да не направи някоя беля.

Та поради това смятам, че когато много скоро настъпи часът на нашата неочаквана раздяла, той никак не е съжалявал за левчетата, които аз му давах.

А раздялата настъпи така.

— Богомиле, аз съм много уморен, брат, хайде, нека днеска да не караме.

— Ех, и аз имам един късмет! До края на седмицата програмата ни е така претрупана, че просто не знам кога ще намеря време да покарам пак.

— Разбери — просто заспивам. Цял ден съм висял на пицата и — нищо.

— Тогава лошо ли ще ти е да спечелиш десет лева?

— То с тях и без тях — все това.

— Така ми се искаше...

— Ама много ще внимаващ. Аз тогава ще седя до теб, ама ще подремна, а ти ще внимаващ.

— Само очи ще бъда.

Тръгваме. Симеончо подпира глава на страничното стъкло, дреме и само когато колата го раздруса на някой поостър завой, отваря по око като котка.

Като всеки новак аз се чувствавам страшно горд, че карам сам, че никой не надзирава действията ми.

И започвам да си позволявам да гледам настрани, да се любувам, както се казва, на природата. А е чудна привечер. Всичко във въздуха е наситено със синьо.

На обратния път запалвам фаровете. Обаче още не се е стъмнило съвсем, та вместо светлините да очертаят по-добре пътя, като че ли го покриват с някаква неясна, фантастична рибарска мрежа.

Иска ми се да кажа на Симеончо да погледа за малко, че нещо не се чувствам сигурен, но детинската гордост не ми позволява това. Как може, нали карам уверено! И всичко става само за няколко секунди. Уж се движим по шосето, а изведнъж фаровете осветляват летвите на лека градинска врата, край нея изпъкват черните очертания на жив плет от декоративни храсти. Аз извиквам, не съобразявайки, че вместо да правя това, по-добре е да натисна спирачката и амбрижа.

Летвите литват като фойерверк пред фаровете и белият плимут тържествено цамбурва в един немного дълбок градински басейн или градски шадраван, не виждам точно, а и не ми се иска да гледам.

10

Трудно ми беше да прекъсна своите практически занимания в разгара на успехите, но нямаше как. Колкото и да подпитвах, друг шофьор като Симеончо не се намери. Жалко беше, че това толкова добро момче замина за столицата заедно с брат си и двата автомобила, без повече да ми проговори дори една дума. Не че бях нанесъл някакви особени щети на плимута, не! Просто той не можеше да прости безотговорното ми отношение към братовото му имущество. Оглеждайки колата от всички страни, цамбуркайки из мътната застояла вода, той само каза:

— Ако беше станало нещо, бати щеше да ме убие...

Аз няхах нужда от повече „намеци“, влязох в басейна и усещайки хладната ласка на водата по чорапите си, изчезнах в нощта.

Следните няколко години-отношението ми към техниката беше главно от теоретическо естество. Аз четях малките обявления по вестниците и особено старателно изучавах съобщенията за продажби и покупки на стари автомобили.

Последният етап на тия мои интереси може да бъде отбелязан като етап с авантюристичен характер.

Събирайки пари, колкото да мога да платя едно малко обявление, аз съобщих на света, че желая да купя малко употребяван автомобил със запазена външност. (Тая „запазена външност“ взех поради неопитност от обявленията за женитба. Добре, че спрях дотук, а не прибавих и „добър характер“ или „без деца“.)

В продължение на няколко месеца получавах предложения от най-отчаяни продавачи на полуразрушени средства за придвижване, оглеждах с око на познавач движимите им собствениности, след това сядах на продънените седалища и наблюдавах с лека насмешка усилията им да приведат в действие уморените от живота мотори. Когато все пак колата се разтрисваше от признаци на деятелност и ние потегляхме, аз помолвах продавача да спре, сядах на неговото място зад кормилото и продължавах безплатно уроците си по моторно дело.

Между мен и продавача възникваше конфликт на следната основа: той обикновено желасше „пробата“ да завърши колкото се може по-скоро, а аз желяех да покарам автомобила му колкото се може по-дълго.

Не бяха редки случаите, когато моторите загасваха на сред пътя и никакви човешки усилия не можеха да събудят повече пукотевиците в гърбуха им. Така сделката за голямо мое облекчение се разстрогваше от самия обект, т.е. автомобила. Ако това ставаше като следствие от моите настоявания далечко от града, връщането си осъществявах пешком или с помощта на минаващ камион, мотоциклет или селянин с каруца.

Аз не правех тези „учебни“ пътувания от желание да издевателствувам над бедните собственици, искрено желасщи да се отърват от полудвижимата си ръждясала собственост. Просто няхах възможност да платя таксите на курсовете на различните инженери. Рекламата в малките обявления струваше стотици пъти по-евтино. Освен това измис-

лих и едно много успокояващо съвестта езуитско оправдание. Когато клиентите виждат — казвах си аз, — че един автомобил се търси и продава от повече купувачи, с това се повишава и неговата цена.

Един непредвиден случай ме накара най-неочаквано да се откажа от своите купувачески похождения.

В отговор на моето обявление, което отпечатах всеки път, когато предложенията понамаляха, получих картичка, с която ми съобщаваха, че се продава лека кола, запазена, добре стопанисвана, с елегантна външност, марка „Фиат“, цена износна. Адрес еди-коя си улица, номер еди-кой си, срещу болницата.

Отидох. Него ден бях нещо разсеян и затова не обърнах внимание на фирмата на магазинчето, чийто праг пристъпвах. Едвам когато навлязох в същността на работата и вече бях настоял, че трябва да пробвам колата на най-разнообразни терени, и когато дебелият собственик в непривично тъмни дрехи охотно се съгласи, аз огледах помещението, в което се намирах, и установих с неприятното чувство, че то е изпълнено с най-разнообразни по форма, големина, цвят и цена... ковчези.

Аз бях в магазин за погребални потребности.

Ето защо помолих собственика на магазина и на продаваната кола по-скоро да пристъпим към проба, тъй като нямам време. Той не беше против бързото разрешаване на въпроса, заключи ковчезите и излязохме.

В дворчето зад къщата се мъдреше колата — добре запазената, добре стопанисваната, с елегантната външност фиатка.

О, господи! Аз действително възкликнах: „О, господи!“, вероятно настроен религиозно от гледката на ковчезите.

О, господи! На „елегантната“ външност на колата бяха нарисувани не съвсем малки бели кръстове, обкръжени от сребърни ангелски главички.

— Знаете ли — прошепнах бледен аз, — с тия кръстове и ангели колата не е за мене.

— При едно боядисване те ще изчезнат като в гроб — отвърна мрачно усмихнат продавачът.

Исках да възразя, че те не могат да изчезнат, уви, още в тоя момент, но не проявих такава смелост и седнах в навяващата тъжни мисли кола.

— Карайте по-добре вие!

Какво можех да сторя? Потеглихме. Както трябваше и

да се предполага, през този злополучен половин час успях да срещна всичките си познати, момичето, в което бях влюбен, келнера от ресторанта, в който се хранех, бръснаря си, хлебаря, шивача...

11

Стремежът на един младеж да се научи да кара автомобил, както вече не на едно място подчертах, в ония години не можеше да бъде удовлетворен така просто и бързо, както това става сега — записваш се в курсове, и готово. Когато бяха открити още първите курсове — аз се записах, без да губя каквото и да било време. Но в хода на разказваните събития до настъпването на часа, в който ще бъде открит първият курс, остават още няколко години.

През тия няколко години аз бях взет войник.

Единствената ми утеха през печалните десетина дни, отделящи се от мига на връчването на повиквателната до постъпването ми в родната казарма, беше мисълта, че при съвременната механизация на военното дело автомобилите, бронирани коли и танковете ще ми убягнат.

Много се зарадвах, когато бях взет свързочник в Шумен. Разпределиха ме в радиорота. Радиоротите имаха радиоавтомобили. Но моят ротен фелдфебел имал навика да прави от човека точно обратното на това, което заинтересованият сам пожелае. Аз не знаех това и изях чистосърдечното желание да стана водач на моторна кола.

И когато поискаха от нашия полк да прекомандироваха трима новобранци за Беломорския на негово величество флот, база Дедеагач, фелдфебелът ни, без да скрива злорадството си, посочи мен, като подчерта на всеослушание:

— Хайде, шофьора, сдавай ботушите! Ще ходиш с обувки като студент. Ех, може вместо бръмченето на мотори да ти побръмчат комари, но какво да се прави...

Действително нямаше какво да се прави и аз заминах на юг, оплакан приживе от всичките си приятели и познати.

Под лъчите на южното слънце долових не само бръмчене на милиардите маларични комари, но и доста ясното бръмчене на куршуми.

Младите моряци ги хвърляха в морето над една опъната мрежа, за да се научат да плуват. По съветите на неколцина съграждани, служещи с мене, аз почнах да си правя зъбите

при една зъболекарка в града, избирайки за часове на лечение часовете, когато хвърляха новобранците в мрежата. Разбира се, когато след това служих три години в миночистачна флотилия, от която се взривяваха немалко катери, аз дълбоко съжалявах за пропуснатите моменти да се науча да плувам. Единствената ми утеха беше утехата, че на малцина от пострадалите ставаше нужда да плуват. Те направо литваха към господата бога. И все пак преживях ужасни години на страх и разкаяние.

Водната стихия някак си избяг от главата ми мечтата за сухоzemно придвижване с помощта на автомобил. Но това било само временно явление. Завръщайки се на твърдата суша жив и здрав, незнайки да плувам след дългогодишно носене на синята барета, още първото съприкосновение със земните автомобили възобнови моята стара болест.

Поради понятни съображения аз отказах да стана инструктор по плуване в новооткритите курсове на ДОСО, но посещението в местния клуб ме осведоми, че се откриват и курсове по авто-мото дело. Разбира се, че побързах да се запиша.

12

Два пъти седмично щяхме да се събираме след седем часа вечерта в класните стаи на техникума по хлебарство. На първото занятие аз отидох с чувство за превъзходство. Там щях сега да срещна разни младежи, които не са и помирили автомобили и мотоциклети, а аз считах себе си за стар специалист, на когото само по едно нещастно стечение на обстоятелствата предстои да бъде ученик, а не инструктор.

Когато обаче наближих старата едноетажна сграда, самоувереността, с която крачех по улиците, изчезна. Забравеното от ученическите години чувство на безпокойство, пораждащо се пред стаите, в които се преподава и изпитва, се върна в сърцето ми и аз прекосих полутъмния коридор с доста понижено настроение. На една от вратите забелязах потрепваща от течението бележка: „Курса за шоф. и мот. тук!“ Спрях се нерешително пред глухия шум, идващ оттатък вратата. Нечии стъпки ме накараха да се обърна.

— Курсът в коя стая е?

— Какъв курс? — направих се на незнаещ.

— За мотористи.

— Пише, че е тук — и посочих бележката.

— Ами влизай тогава!

Отде-накъде и аз трябва да влизам. Отде знае, че и аз идвам за курса? Безцеремонен субект. Но влязох. Край изстиналата вече старовремска печка се беше събрала голяма група младежи. Други седяха по чиновете и разговаряха. Стана ми неприятно, че, както изглежда, мнозина си имат познати. Свих се на един от последните чинове. Изведнъж някой ме тупна по рамото. Обърнах се изненадан. Беше безцеремонният младеж.

— Ще има да берем клинци в този хамбар.

— Не да берем, а да ковим.

— Какво?!

— За клинците става дума. Няма да ги берем, те не са круши, а ще ги ковим...

— А бе ти си голям чешит! — И той гръмко се засмя.

— И ти не си по-малък! — И изгледах от главата до петите натрапващия се събеседник.

Беше немного висок на ръст, с гъста черна коса, с малко продълговато, но симпатично лице, на което личеше добродушно нахалство. Очите му, леко дръпнати като на монголец, дяволито светеха под веждите.

— Ами да се запознаем. Три месеца ще се виждаме тук всяка сряда и събота. Няма да е зле да си знаем имената.

— Няма да е зле.

— Аз съм Захари Чиров. Но всички ми викат Дон Педро. И ти можеш да ми викаш така. А на тебе как ти викат по линията на прякорите и псевдонимите?

— Богомил.

— И после?

— Пак Богомил. Нямам друго име.

— Ще ти измисля. Бъди спокоен!

Стана ми още по-неприятно. Ще ми измисля прякор? Гледай го ти откровения нахалник.

— Аз не обичам такива работи.

— Какви работи? — Очите му щяха да изскочат от удивление.

— Прякорите.

— Че кой те пита обичаш ли ги, или не ги обичаш? Никой не ги обича, ама всеки си има по нещичко за гарнитура на фамилията.

— Всеки си има, ама на, аз си нямам.

— Служи ли?

— Служих.

— Пехотинка?

— Не.

— Трудовак?

— Ти си бил, изглежда, трудовак. Поради умствена недоразвитост.

— Е, кажи де, да не си бил нещо авиатор? Не си бил май — щеше да знаеш да боравиш с моторите, нямаше да се записваш сега в разни пропаднали курсове.

— Ако са пропаднали, ти защо си се записал?

— От инат.

— А пък аз от инат бях моряк.

— Чудо голямо! Адмирал! Какъв си — контра ли, монтра ли?

— Хайде, престани, моля ти се!

— Знаеш ли как ще ти викам?

— Никак няма да ми викаш!

— Ще ти викам „капитан Къпоолу“.

— Що за глупост е това?

— Имах един приятел, все се фукаше като тебе...

— Че ти не ме познаваш още. Откъде знаеш, че се фукам?

— То се вижда от пръв поглед. Моряк бях, каже, от инат.

— Ти каза „от инат“!

— Брей, инат човек! Та този мой приятел все се фукаше, искаше да мине за морски вълк. Все говореше за разни свои приятели гръцки моряци. Вчера бях — каже — с капитан Ставро. Оня ден бях с капитан Костакис. А веднъж излязъл с лодка в морето, духнал ветрец, пораздвижила се водата и нашият човек си глътнал езика. Оттогава не иска да види лодка и на снимка. Ама аз му зачуках един прякор, ум да ти зайде. „Капитан Къпоолу“!

— Глупост!

— Хич не е глупост. Чудесен си е прякорът.

— Глупост е!

— Нали все се фукаше с разни имена на капитани, та му закачих името на салатата „Къпоолу“. И на теб ти давам една порция от моята салата.

— Ама аз мога да ти изсипя тази салатата на главата.

— Нищо! Изсипи я! Изсипи я, капитане! Капитане Къпоолу!

— Какво си се заял с мене?

— Симпатичен си ми. Затова се заяждам. Аз на несимпатичните не им обръщам внимание.

- Благодаря за такова внимание.
- Нищо още не си видял ти! Ама и аз съм ти симпатичен, нали!
- Ужасно!
- Интересно, дали има хубави момичета в курса. Ако няма — ще се отпиша.
- Дано няма.
- А може и да има.
- Доколкото виждам, няма нищо особено.

И двамата почнахме да оглеждаме внимателно седналите по чиновете и изправените край загасналата печка момичета.

— Тая до прозореца ми хваща окото, ама е нещо окупирана вече.

Проследих погледа му и спрях очи на едно момиче с много светла коса, което говореше оживено с навел се към него младеж.

— Изглежда, че са отдавна познати. Нищо няма да излезе. Закъснели сме.

— И на мен така ми се струва.

— А бе нищо не се знае. Момичетата са като игра на карти — когато най не очакваш, идват четири аса.

Сравнението не ми се понрави, поисках да му възразя, но неочакваната тишина, която се възцари в стаята, сякаш че ме остави в безвъздушно пространство. Огледах се безпомощно. Какво се бе случило? Лицето на Захари също се бе променило, изглеждаше някак си по-продълговато. И за десета част от секундата разбрах всичко. До вратата беше застанало младо момиче и всички го гледаха, застинали като в пантомима. Момичето беше невероятно красиво. Не много високо, но и не много ниско, а може би точно това, което се нарича среден ръст, мургаво, с черна като катран висока коса, вдигната на кок, с големи черни очи, то гледаше с не по-малко учудване затихналата стая.

— Тук ли е курсът за мотоциклетисти? — попита момичето с нисък приятен глас и най-неочаквано се усмихна. — Тук е, разбира се, нали на вратата пише. Ама вие така млъкнахте, че питам от смущение...

Изведнъж стаята излезе от безвъздушното и безтегловно състояние, в което беше попаднала, пак забръмчаха гласове, а досегашният ми събеседник Захари с бързината на фигура от рисуван трикфилм стоеше пред новопоявилата се курсистка.

— Да се запознаем — каза той, — аз съм Захари, политическият отговорник на курса.

Всички се разсмяха. Усмихна се и момичето.

— Нима курсът има и политически отговорник?

— Може ли без такъв? Курсът като всеки нормален курс си има ръководител, заместник ръководител, лектори, инструктори, политически отговорник, касиер, отговорник по културно-просветно-масовата работа и, разбира се, физкултурник.

— Значи всички, както изглежда, вече имат по някаква длъжност, само аз, като закъсняла, оставам на сухо.

— Моля, моля, моля! Със заповед на общокурсното ръководство вие сте назначена за завеждаща материално-подвижната част и вечеринките.

— Не може ли материално-подвижната част да се даде на някой друг, пък аз да задържа само вечеринките?

— Може, разбира се! Капитан Кьопоолу е без длъжност. Помолете го лично и ако той се съгласи да ви замести, аз като политически отговорник няма да имам нищо против.

— Какъв е този „капитан Кьопоолу“?

— Това е ей онзи симпатичен дългичък младеж на най-задния чин, който ме гледа със зверски поглед, понеже издадох прякора му, който е получил в редовете на военния флот...

Идваше ми да смачкам главата на този невъзможен хулиган.

Но момичето вече идваше към мен, подаде ръка, мека, мъничка ръка и каза:

— Наричам се Виктория. А как е вашето действително име, другарю капитан Руска салатата?

— Не е „Руска салатата“, „Кьопоолу“. Кьопоолу е гръцка дума и значи изпомачкан патладжан, печен на скара и полян с оцет и олио. Обаче това е дума екзотична, пълна с романтика, чирози и бури. Ето защо аз нарекох с нея един мой приятел маниак по екзотиката и по морето в частност.

— Другарят ли е тоя ваш приятел, или става дума за друг?

— Не е другарят...

— А защо и той е приел това шикозно име?

— Каприз на съдбата.

Най-неочаквано Виктория седна на моя чин и започна да разкопчава палтото си. Захари примигна от яд и завист, но нямаше вече какво да направи.

Щом погледнах профила ѝ, нещо запя в сърцето ми. Буквално някаква мелодия зазвуча в него, сякаш не беше сърце, а магнитофон. Това за пръв път ми се случваше. В профила ѝ имаше нещо, което не може да се разкаже с думи. Затова няма и да го разказвам.

Непосредствено след този момент вратата се отвори и в стаята влезе ръководителят лектор.

Той огледа с недоверие пъстрата аудитория и каза:

— Моля, тия, които са награмадили печката, да седнат по чиновете. Печката и без това сигурно отдавна е загаснала. По-бързо, по-бързо! Независимо от това, че ние сме доброволен курс, все пак за по-резултатно протичане на работата, т.е. на занятията, ще бъде необходимо да спазваме известна дисциплина.

Ръководителят млъкна и почака, додето всички седнат по чиновете. Той беше пълен, плешив човек, не много млад, но с добродушно детско изражение на лицето, та за да се компенсира впечатлението от него, той, изглежда, обичаше да се прави на строг.

— И така, драги курсисти и курсисти, ние ще се помъчим да научим за три месеца какво е автомобил, трактор и мотоциклет, как са устроени техните двигатели и останалите им системи, как се управляват, какви закони и правилници уреждат тяхната експлоатация. Разбира се, ние ще минем и недостатъчно на брой (поради лошата, износена материална част) часове по кормуване и ще се явим на изпит за добиване право по правоуправление на съответното превозно средство...

— Никъде не беше написано, че ще учим и трактор — прошепна ми Виктория. — Може би на вас са казали?

— Не! И аз чувам това за пръв път

— И така, да започнем първата лекция! — Лекторът взе един тебешир от катедрата и написа на не добре изчистената черна дъска:

„Първа лекция. История на автомобила.“

После с грижливо плавно движение подчерта написаните букви.

Когато изминаха първите два часа, всички наскочаха от местата си също като ученици и принудиха пълничкия лектор с детското лице, който вече беше съобщил, че се нарича „другарят Янков“, да помоли отново за ред и дисциплина. Обаче назидателните му слова вече нямаха необходимия ефект. В края на краищата ние съвсем не сме ученици или войници! Край Виктория веднага се образува доста плътен кръг, дръзки нахалници я питаха пред всички накъде живее, та да я изпратят. Трябва да отбележа, че един от най-старателните в това отношение беше Захари, моят нов и единствен познат сред курсистите, като не се смята Виктория, която аз вече считах за близка, тъй като, не трябва да крия това, през целите два часа аз не слушах нищо от лекциите, т.е. чувах думите, но не можех да разбирам смисъла им, защото непрекъснато мислех за Виктория. А много често и не мислех, а само я гледах.

Ето нă, живее в града, където и ти живееш, такова чудесно момиче, но никога няма да го срещнеш, няма да го видиш дори на улицата, ако не се запишеш в някой курс. И ако не се запишеш — край! Тя изчезва за тебе, т.е. не изчезва, тъй като ти въобще нямаше да си я видял. И аз целият изтръпнах, когато помислих за тази така реална възможност — въобще да я няма. И по навик от казармата започнах да чета някаква идиотска молитва — благодарност към бога на моторите, задето ме запали със страстта към мотоциклетите и автомобилите и по тоя начин ме запозна с Виктория. Всичко в този живот си има дълбок, незабележим при пръв поглед смисъл.

Когато вървах из коридора след кортежа, обградил Виктория, чук как едно бледичко русо момиче каза на своята спътница:

— Ужасно е, когато в някакъв курс или каквото и да е попадне такава надута пуйка. Всички веднага си глътват езиците и курсът пропада. Момчетата са ужасни глупаци. Нима не виждат, че тази свършено не е красива?

Не ми беше ясно как „пропадат“ курсовете, ако в тях се появи красиво момиче, но явната необективност на критиката ме засегна. Как така да не е красива? Не погледне себе си — злобно се откъсна от сърцето ми недобра мисъл. Обаче аз се солидаризирах напълно с нея по пункта, че момчетата са ужасни глупаци.

Нима не виждат, че Виктория седна при мене, и ако някой има най-голямото право да я изпрати, това съм именно аз?

Но „глупаците“ явно не виждаха това и Виктория изчезна към светлините на главната улица, съпроводена от доста внушителна група изпращачи.

Това все пак беше утешително. Ако я изпращаше един — виж, това е друго нещо, а така — може!

Усмиващ се на „разрешението“ си, аз се готвех да засия крачките си, когато някой ме тупна доста грубичко по рамото. Захари! Значи и той е отпаднал от щафетата. Усмивнах се злорадо.

— Отмъкнаха я нахалниците!

Нахалници! Сякаш той, самият Захари, не беше един от най-големите нахалници!

— Трябва да пристъпим към акция, братко Капитане, да им дадем да разберат, че не трябва да си пхат носовете там, където не им е работа...

Да им дадем да разберат? Ние — аз и той, Захари, в това число! О, света Дево Марийо! О, хиляди дяволи! Реших да му дам да разбере.

— Всичко това е без значение. Тя не е момиче, на което може да се влияе по такъв начин...

— А какво момиче е, ако разрешите да попитам? Разрешете да остана, другарю капитан Кьопоолу!

— Ще видиш какво е. Знаеш ли къде е улица „Централна“?

— Зная.

Виктория ми каза, че живее на улица „Централна“ номер 10. Мигновено в главата ми съзря такъв прекрасен план, че сам се зачудих на себе си. Хем ще дам на Захари да разбере къде му е мястото, хем по такъв начин просто и ясно ще обясня на Виктория, че съм влюбен в нея.

Минавахме край пиацата за таксите пред театъра.

— Сядай — казах аз, отваряйки вратичката на първата кола, — сядай! Ама по-бързо!

— Къде ще ходим?

— Ще видиш. „Централна“! Улица „Централна“ номер 10.

— Ти на улица „Централна“ ли живееш?

— Аз не! Но там живее Виктория.

Захари ме погледна учудено, но с ясен оттенък на уважение.

— Ти знаеш и къде живее?

— Както виждаш. Спри! — викнах на шофьора. — Почакайте за минутка! — И хлътнах в цветарския магазин, край който минавахме.

Купих доста голям букет парникови лалета. Бели. Увиха ги в лъскава прозрачна хартия. Дадох сумати пари.

— Ти си полудял — подсвирна Захари, когато се върнах в таксито.

— Да! От любов. Имаш ли чисто листче хартия?

Захари ми откъсна един лист от тетрадката, която си беше взел, за да записва лекциите от курса. А аз и не бях си помислил, че трябва да си купуваме тетрадки.

— Спри! Спрете! — заповядах отново на шофьора, когато минавахме край една будка за вестници, та купих и един плик.

Подложих тетрадката на Захари и написах, т.е. надрасках малко некрасиво поради люлеенето на колата: „Виктория! Мисля само за вас. Богомил.“ Поставих листа в плика и го залепих.

— Ти си ненормален! Ей богу, капитане, бил ли си на-скоро на лекар?

— Бях. Но на зъболекар. Не ти ли харесва букетът?

— Букет и писмо на момиче, с което току-що си се разделил и ще го видиш след два дни?

— А нима писма се пишат и букети се дават на момичета, които ще видиш след година?

— И с такова идиотско съдържание? Така ли се пишат писма? „Мисля само за вас!“ Тя ще ти се смее като на...

— Като на какво? — попитах аз, когато Захари не можа да намери веднага подходяща дума.

— Карай! Да видим резултата.

Спряхме пред една триетажна сива къща в тихата улица, която, кой знае защо, се наричаше „Централна“.

Имаше три звънеца. Позвъних на първия.

— Другарката Виктория?

— Звънете на втория звънец!

— Това смятах и да направя.

— Може да откачиш боя — вметна Захари.

— Другарката Виктория?

— Няма я още.

— Вие коя сте?

— Хазайката ѝ.

— Моля, оставете в стаята ѝ това.

Пълната възрастна жена погледна с изумление цветята.

- Тя имен ден ли има? Какво сме днеска?
- Хубав ден, т.е. вечер. Довиждане, благодаря ви много! Седнахме пак в таксито.
- Сега накъде?
- Ти къде живееш?
- Нямам нужда от такси, за да се прибера. Довиждане, чудако.
- Довиждане, Захари! Подготви добре урока си за по-явата на автомобила. Другарят Янков ще изпитва...

14

На втората лекция отидох може би първи. Нямах търпение, исках! колкото се може по-скоро да видя Виктория. Още не признавах в себе си, че съм влюбен. Какво значи всъщност да си влюбен? Но исках да я видя миг по-скоро. Това ме смущаваше не на шега. Аз вече не бях съвсем млад, бях изкарал военната си служба, работех, въобще не бях оня глупак с мотоциклета, който беше хлътнал по русата Надя и когато я видеше на улицата, цял се разтреперваше. Животът беше избил от главата ми всички ученически глупости. Трябва сега, когато всичко е минало, да призная, че дълго време не можах да забравя Надя. Тя постъпи с мен крайно лошо и показа на дело, че и сянка от любов към мен не е имало в сърцето ѝ. Повече не поиска да ме види, като че ли аз бях нещо виновен за кражбата на проклетия мотоциклет. И въпреки всичко това още дълго време не можех да зърна без вълнение русата ѝ коса. Като последен глупак правех най-унизителни опити да върна разположението ѝ. Но тя беше непреклонна. На една посредничка от френския колеж, която аз изпратих, тя каза, че за нищо на света няма да се подобри с мене, защото съм бил виновен за скандала, вдигнат от нервния ѝ баща. Аз съм бил виновен?! Виновен, дете ми дигнаха мотоциклета, та преживях такива страшни минути, когато си мислех, че ще трябва да го плащам! Все едно сам да си бия шамари! Но аз вече знаех, че момичетата и жените са ненормални, и затова гледам на нещата по-спокойно и мъдро. И изведнъж — тая Виктория! Много подозрителна работа. За една минута — край! И Захари, разбира се, има вина за цялата история. Първоначално трябваше да избия от главата му мисълта, че такъв дръвник и шут като него може да има каквото и да било с момиче като Виктория.

За моменталното ми влюбване е виновен, разбира се, и курсът — всички онемяха като малоумни. Но неусетно, сам не знаейки как, аз разбрах, че съм затънал здравата. Просто не разбрах как преминах от едното състояние към другото. Харесваше ми много и изведнъж разбрах, че ме дразни това, че и другите я харесват, и въобще едно непознато досега чувство на ревност ме направи страшно мнителен към всички...

Вече десет минути стоя сам в празната класна стая. Искан ми се да изляза, да ида например да разгледам фотосите на киното и тогава да се върна, но не мога. Нещо, вероятно любовта, ме е парализирало и аз се мотая между чиновете, всяка половин минута поглеждам през прозореца към улицата и лекичко треперя. Със срам забелязвам, че треперя не от въздуха в поизстияналата стая, а от нетърпение или кой знае от какво.

Най-сетне към седем часа идва и друг курсист. Той ме поздравява и сяда на първия чин. Става ми неудобно да се разхождам пред него, затова спирам до прозореца.

- Имате ли вечерен вестник?
- Не съм си купил.
- Много сме подранили, а! Кога ще идват тия хора? То часът е вече, кажи-речи, седем.
- Да, кажи-речи, седем е.
- Не са точни хората. Аз много обичам точността. Ако има нещо хубаво в немците — това е точността им...

Взира се с интерес в моя събеседник. Точността му харесвала! А видът му е такъв отпуснат, никаква точност не предвещава. Лицето му е уморено, странно бяло, с много бръчки край очите. И той шофьор ще ми става. Интересно какво ли работи?

И тъкмо да го попитам, пак се сетих за Виктория и моментално забравих за него.

Странно, когато съм мислил за други мои познати момичета, най-първо си спомням за лицето им. А въпреки че най-хубавото във Виктория е лицето ѝ, сега, когато стоя до прозореца и чакам да се появи на тротоара пред училището, аз виждам мислено не лицето ѝ, а очертанията на фигурата. Полата на роклята ѝ е като камбанка, ръцете ѝ се спускат край полата, сякаш че са листа на лале. Как може да съществуват такива момичета! Тя те гледа право в лицето, големите черни очи сякаш че те хипнотизират, повтарят настойчиво „Нали съм красива!“, но не просташки и глупаво,

а някак си детински смешно и наивно.

А най-невероятното е, че си мисля всичко това, като че ли я познавам от много време, като че ли много отдавна я познавам, а всъщност съм я виждал само един път и тя седя до мене на чина всичко на всичко само два часа. И дори не я изпратих аз, а си тръгна към къщи, съпроводена от цяла глутница. Тя дори не се обърна да ми каже довиждане. А защо пък трябва да ми казва довиждане? Какъв съм ѝ аз! Пратих ѝ цветя! Като си спомних за цветята, почервениях от срам и застанах до прозореца. Как можах да направя такава глупост? Сигурно сега, щом влезе, ще се упъти към мене и ще ми викне: „Как можете да ме излагате така пред хазайката ми?“ Или ще ми каже само кратко: „Глупак!“ И с абсолютно пълно основание ще направи това.

Стаята вече е оживена, бръмченето на разговорите изпълва въздуха като лека мъгла. В миг настана тишина. Влязъл е лекторът! Не, не е лекторът. Влязла е тя. Без да се обръщам, чувствавам с гърба си присъствието ѝ. После нейните стъпки, не нечий други, а именно нейните, с леко потракване, ритмично и плавно се приближават към мен.

— Добър вечер!

На мене ли го казва?

Обръщам глава.

Ето, косите ѝ, очите, веждите, устните, които се смеят.

Тя накланя глава към мен и прошепва:

— Благодаря за цветята. Много са хубави...

Благодари за цветята? Не ми казва: „Глупак!“

— На кой чин сте седнали?

Кой, аз ли?

— Не съм седнал... още!

Искам да ѝ кажа истината: „Разхождах се, нервничех от нетърпение, че закъснявате“, но мълча като пукал.

— Хайде да седим винаги на оня чин, последния до прозореца!

Да седим! Ние? Аз се побърквам.

— Да, да! Добре...

— Да не ви е нещо лошо? Или сте уморен?

— Не! Не съм уморен.

Сядаме.

— Защо ме гледате така?

— Много сте хубава.

— Глупости. Много мило беше това с цветята. Как се сетихте? Никой досега не ми е подарявал цветя.

— И аз на никого не съм подарявал цветя.

— А как тогава се сетихте да ми подарите?

— Исках да ви кажа, че... Освен това аз не можах да тръгна с вас, попречи ми глутницата, която ви заобиколи, затова реших да ви го кажа по този начин...

— Какво да ми кажете?

— Вие влюбена ли сте в някого?

Виктория се засмя. Боже мой, колко хубаво се смее! Очите ѝ стават още по-големи и заблестяват. На кръглото ѝ лице се появяват две съвсем мънички трапчинки. Почти незабележими. А лицето ѝ съвсем не е кръгло. Изглежда така само когато се смее. Кожата ѝ е тъмна, матова и същевременно изглежда съвсем бяла и мека.

15

Когато лекцията свърши, Захари дойде при нас, на последния чин, с три скока, подражавайки маниера на атлетите.

— Влюбени деца — каза нахално усмихнат той, — ще дойдете ли с мене на едно малко тържество.

Аз вече бях говорил с Виктория, много предпазливо, разбира се, дали би се съгласила да отидем някъде след лекцията. Тя отговори, че може само ако дам честна дума, че няма да се бавим повече от час. „Трябва да чета, в никакъв случай не бива да закъснявам!“ Бях радостен и на това съгласие. Макар и за кратко, тя все пак се съгласи да излезе с мене. Предложението на Захари ме зарадва, още повече че аз не знаех къде можем да отидем с Виктория. Не забравяйте, че не преди много месеци аз напуснах казармата и още не бях се окопитил сред цивилното общество.

— Добре — каза Виктория, — само, Богомиле, обеща ми, че няма да се бавим много.

— Разбира се, че няма да се бавим.

— Ама после да не започнеш: „Хайде още половин час, хайде още един час!“

Затварям очи. Това беше първата обща вечер в нашата кратка така хубава любов. Виждам всичко пред себе си, като че ли става сега. Затова и така ще го разказвам...

В насмешливите очи на Захари има нескривана завист. „Провървя му на глупака!“

— Само че аз не съм хубаво облечена...

— Не те водя на бал. (Я го гледай нахала — говори й вече на „ти“! Той я „водел“!)

— Къде отиваме?

— Едни мои приятели медици се събират по някакъв повод, ама забравих точно какъв, та няма да е лошо да наминем към тях.

— А може би няма да е удобно? — намесвам се аз.

— Хайде, хайде, не бъди толкова префинен, капитане! Щом аз ви каня, значи е удобно...

Голям нахал е този Захари. „Щом аз ви каня!“ Че кой си ти бе, драги? И после прекалява с тия прякори. Капитане, та капитане! Трябва да му свия сармите.

— Все пак... непознати хора, а аз — право от урока...

— Ако ще тръгвате — тръгвайте! Аз нямам време за губене...

Едвам се удържам да не го цапна. Виктория като че ли разбира това, та ме хваща подръка.

— Да вървим!

— То е далече. Има автобус, ама кой знае докога ще ни влачи. Капитане, ако имаш да дадеш десет лева, аз ще додам и таксито ще ни откара завчас.

— Имам десет лева!

— С какъв тон го казваш! Има хора — да не ги попиташ нещо човешки. Веднага се сърдят. Аз съм човек лекомислен и обичам шегите...

— Трябва да попиташ дали обичат шегите тия, с които се шегуваш...

— За тия работи, братче, не се пита — не се пита момиче, преди да го целунеш, човек, преди да се пошегуваш с него, и...

— Какво „и“?

— Имаше още нещо, ама го забравих в момента...

— Хайде да не губим време, да тръгваме! И после можете да се препирате за глупости.

— Аз, Виктория, никога не се препирам за глупости. Под формата на шегу, винаги казвам много сериозни неща...

— Уф, сега пък каза голяма глупост, прочетена вероятно от някой учебник. „Под формата на шегу, говоря сериозности...“

— Не може да се каже „сериозности“. Такава дума в българския език няма.

— Да тръгваме, иначе си отивам.

— Моментално! Едно, две, три — и попят се скри.

Тръгваме надолу по улицата и Захари хваща Виктория подръка. Така вървим известно време, докато Виктория казва:

— Богомиле, хвани ме и ти от другата страна!

Чудно момиче! Разбира сякаш всичките ми мисли! Мистер Сенко!

Захари пак говори някакви, но аз не го слушам, а само поглеждам скришом към профила на Виктория. Колко е красива, колко е красива! Имам страшен късмет! Добре, че се записах в курса. Ето най-сетне един положителен резултат от моята страст към моторите.

Стигаме до пиацата. Захари отваря вратата на първото такси.

— Мадам, заемете своето почетно място. Аз ще седна отпред, за да не възбужда сцена на ревност, която може да се отложи за по-после. Няма защо да бързаме... Мой човек, колко ще ни вземеш до улица „Бъзова“, номер 118?

— „Бъзова“ ли? Не съм чувал такава улица!

— Ще чуеш, ще чуеш! Пресечи западната околоръстна линия, хвани по тази улица из „Новите предградия“, по която минава автобус 7, и като дойдеш до едно кантонче, свърни вляво покрай тухларната фабрика, новата, и само след пет минути сме на другия край на света, на улица „Бъзова“.

— Че то действително е на другия край на света!

— Ти губиш ли от тая работа? Аз плащам! Колко по-далеч, толкова по-зле за мене, по-добре за тебе.

— Разбираш ги тия работи.

— Аз много работи разбирам, ама си мълча.

— Нещо не мълчиш много.

— Така само ти се струва. Ти, изглежда, нищо не знаеш от теорията на относителността. Язык, че си шофьор! А ние, братко, сме от курса за любители шофьори, твои бъдещи колеги, един вид, и тая вечер слушахме вълшебна лекция за теорията на относителността...

Аз преставам да слушам бърборенето на Захари, виждам как непрестанно мърда устните си като в ням филм, но до мен не достига никакъв звук. Светлините от улиците, по които минаваме, падат върху профила на Виктория и правят лицето й ту да се очертава релефно върху фона от блясъци, ту да трепти под движението на преливащи се сенки.

— Защо ме гледате?

— Гледате! Нали бяхме вече на „ти“?

— Защо ме гледаш... така?

— А как да те гледам? Не мога да повярвам, че сме двама, сами...

Тя се засмива.

— Нима сме сами?

— Исках да кажа — заедно.

— Нима има нещо чудно в това, да са заедно момче и момиче?

— Косата ти вчера беше вдигната нагоре.

— Така ли повече ти харесва? Ако знаех, щях да я направя по същия начин.

— И така си хубава, но с вдигната коса...

— Какво с вдигната коса?

— Просто си невероятно красива.

— Богомиле! Аз знам, че съм красива. Не го повтарям непрекъснато...

Млъквам. На един завой след линията движението на колата тласва Виктория към мене, аз усещам мириса на гъстите черни коси и я хващам за ръката. Тя не се отдръпва.

— Вече сме почти в полето.

— Правилна констатация. Вие имате изумително чувство за ориентация. От вас ще излезе шофьор вундеркинд.

Захари се е обърнал към нас. Очевидно той вижда ръцете ни, затова подсвирва с устни и започва да тананика:

Руси жени не са за мен,
за чернооки съм роден...

— А ти ще станеш шофьор катастроф, защото все плямаш и ще си отвлечаш вниманието...

— Катастроф? Изумително! Но няма такава дума.

— Може и да няма.

— Ако някога наистина катастрофирам, ако стана „катастроф“, вината ще бъде само твоя.

— Аз обичам да измислям нови думи.

— Това е ясно за съда. Уважаеми другари съдии, съдийки, свидетели и подсъдими! Ние пристигнахме!

Разплащаме се. Малка едноетажна къщичка на самия край на града. Зад оградата ѝ почва черното поле. Всички прозорци са осветени, чува се грамофон.

Посрещат ни весели викове, ръкопляскания и викове „браво“.

Очевидно всички са доста пияни.

Главната част от компанията се е настанила в „гостната“, но вратите към „коридорчето“ и към „спалнята“ са разтворени. Там също са поставени маси, по които има мезета и шишетата с вино и ракия. Наредбата е бедна, старомодна, по стените има ковчорчета, стари календари, увеличени снимки на собствениците и техните родители.

Тия, които са насядали край масите, до един са младежи, студенти. Веднага правят място на Виктория, аз сядам през един стол от лявата ѝ страна. Захари като „свой“ човек се запилява из другите стаи. От време на време дочувам гръмкия му глас, винаги съпроводен от взривове смях.

— Да прием за новодошлата красавица! Знаете ли, че вие — как се казвате?...

— Виктория!

— ... знаете ли, че вие сте много красива!

— За пръв път го чувам.

— Изглежда, че досега сте се движили само в обществото на глухоними, т.е. исках да кажа — слепи.

— Движех се в обществото на слепи глухоними.

Аз изтръпвам, не вярвам на ушите си. Едно от момичетата, което е седнало на кревата, защото и в „гостната“ има креват, изтърсва с най-спокойно лице невероятен цинизъм. Като ударен по главата поглеждам Виктория. Но тя спокойно, сякаш че не е чула мръсния израз, се усмихва.

— Богомиле — това е Захари, застанал до вратата с чаша вино в ръка, — тук присъстващите са медици и затова не бива да те смущава, че наричат нещата с медицинските им имена.

— Ох, ще ме умориш! Не бях чувала, че имало „медицински“ имена. Това са просто названия на части от човешкото тяло и на известни всекиму действия, необходими на милия човешки род. Немедиците, кой знае защо, се червят, когато ги изговарят. Трябва всички да бъдат натикани в моргата...

— Бъди спокойна, всички ще бъдат натикани...

— ... приживе, за да не делят нещата на мръсни и чисти.

— Вие, госпожице, какво смятате по въпроса?

— Не съм специалистка.

— Бъдете спокойна! Ще станете! При тия данни...

— Я потърсете нещо по радиото!

— Трябва да му се промени волтажът...

- Дайте, аз ще го променя!
- Разбирате ли от тия работи?
- Разбирам.

— Аз забравих да ви представя моите познати. Това е капитан Къпоолу, бивш морски вълк, сега курсист по авто-мото дело — Захари ме сочи с празната чаша. — Дамата с него (защото тя е с него, не дай, боже, да помислите, че е с мене, моряците са ревниви, те не са медици) се нарича Виктория, красива е, курсистка също по авто-мото дело.

— Аз вдигам чаша и пия за Виктория! — изкрещява неистово едно русо момче с толкова руси вежди, че те просто не личаха над очите му.

Виктория седи на мястото си, усмихва се и от време на време ме поглежда. Не знам къде да се дяна от щастие. Само циничните думи и изрази, които доволно често произнасяха и момчета, и момичета, помрачават настроението ми.

— Защо не пиете, другарю капитан?

— ... Къпоолу. — Това е Захари.

— Няма къпоолу. Яж краставички!

— Не искам салата къпоолу, а казвам, че моят приятел е известен из моря, океани, езера, реки и поточета с грозното прозвище капитан Къпоолу.

— Тогава ще пия вино „Виктория“ и ще си замезвам с къпоолу.

Нов цинизъм. Буря от смях.

Ако на тия медици просто им се говорят цинизми, какво ли пък смешно намират в тях? Ако в професията си са свикнали с неща, от които всеки друг човек се изчервява, защо тогава се смеят? Просто непонятно! Изглежда, че са премного пияни.

— Хазяина! Хазяина! Хазяина! — дружният скандиран вик предизвиква появата на едно слабо момче, само по риза и бели измачкани панталони.

— Какво искате от хазяина?

— Искаме да пиеш с нас... — Следва ужасен цинизъм.

— Защо не... — Нов цинизъм.

Защо ли ми трябваше да приема поканата на Захари? Първата ни вечер с Виктория преминава в такава идиотска обстановка.

Изведнъж „хазяинът“ спира поглед на Виктория.

— Виктория! Не знаех, че си тука. Захари ли те домъкна?

— Захари ме „домъкна“. А пък аз не знаех, че на тебе ти идвам на гости.

— Да се чукнем тогава — и той протяга пълна чаша през масата. — Как живееш?

— Криво-ляво.

Значи Виктория го познава. И те са близки. Страшна ярост гласва кръвта в главата ми. Защо ли ми трябваше да идвам? Главо, главо, проста главо! Вдигам чашата си.

— Наздраве!

— Наздраве! А вие кой сте!

— Това е Богомил, мой приятел.

— А, този ли ти е сега приятелят?

— В един курс сме. Той, аз, Захари.

— Да живеят хубавиците и медиците!

— А какво да правят хубавиците медички? Те да мрат ли?

— Няма такъв филм.

— Има, има! И още какъв. Само че ти нямаш билет за него — кресва истерично едно дребно, слабичко момиченце. Да се чудиш откъде набира сили гърлото му за такива тонове.

— Билети колкото искаш.

— Ама филма вече не го дават.

— Ще го гледам на втори екран.

— А бе я вървете по дяволите с вашите басни! Филми, екрани, дрън-дрън ярина! Кажете си направо какво искате и вървете в градинката. Там има гъсти сенки.

— Вечерно време няма сенки, драги.

— Повръща ми се от твоето красноречие.

— А пък на мен от твоята противна физиономия.

Аз се навеждам към Виктория.

— Да си вървим ли? Ти нали бързаше?

— Нека да останем още малко.

Отговорът ѝ сякаш ме полива със студена вода. Значи, на нея ѝ харесва тук, с всичките им медицински гадости. Или може би — хазяйчето!... А лицето ѝ изглежда все така красиво и по детски чисто.

Радиото, на което аз промених волтажа, досега само глухо бръмчеше, изглежда, че не му достигаше напрежение. Най-неочаквано то загърмя популярна танцова мелодия и всички наскачаха. „Хазяйчето“ веднага покани Виктория. Тя става, оправя поличката и леко слага ръка на рамото му. От яд аз също ставам и поканвам медичката, която бие рекорд по говорене на цинизми. Един вид, абсолютна шампионка. Когато танцът свършва, Виктория не се връща на мястото

си, а излиза на дворчето. След минута и аз излизам, уж да подишам чист въздух. Виждам, че на ъгъла до къщата са спрели Виктория и „хазайчето“ и разговарят. Нарочно ми навам близо до тях.

— Къде ви е онова място?...

— Оттука направо, зад онова голямо дърво.

— Богомиле, аз ей сега ще се върна в стаята. Имам да кажа нещо на Игнат.

— Моля!

Значи, научих, че „хазайчето“ се нарича Игнат. Благодаря. Нямах да мога да заспя без това сведение.

Връщам се. Двамата още говорят. Нарочно провлачвам стъпките си.

— Богомиле, аз ей сега ще дойда.

— Моля.

Сядам си на мястото. Настроението ми е окончателно развалено. Отгоре на всичко се изтърсва и Захари.

— Къде е гаджето?

— За какво гадже става дума?

— Къде е Виктория?

— Говори нещо с „хазайчето“.

— Сега ще ида да предупредя този развратник, че го грози насилствена смърт — намушкване с вилица.

— Стой тука!

— Бако, тук не е флота, да ми даваш заповеди. Ще правя каквото си искам.

Добре, че в този момент влиза Виктория. Усмехната, мила.

— Какво си говорите? Захари пак ли те заяжда?

— Пак.

Тя сяда на стола си.

— Богомиле, ти не си се чукал с мене. Да пием за успешното завършване на курса и получаване на званието „любител-шофьор!“

Последните думи тя произнася с престорена тържественост.

— Да пием, Виктория!

— Сърдиш ли ми се нещо?

В тоя момент радиото пак засвирва хубава танцова мелодия. Аз се радвам, че ще избягна отговора.

— Искате ли да танцуваме?

— Искаме.

Тя слага леко ръка на рамото ми. Лицето ѝ е на една

длан от моето. Чувствувам дъха на косите ѝ, които в движението на танца се докосват до устните ми.

Това, че Виктория е така красива, неповторима, нежна и млада, сега ме изпълва с болка. Колко бързо се сменят чувствата в сърцето на човека! Вече няма да я погледна. Ще седна на друг чин. Потрябвала ми е! Всъщност момичета като нея колкото искаш! Красива е, но не чак толкоз. И да е „чак толкоз“, какво пък от това?

— С Игнат сме стари познати. Той ходеше с моята съквартирантка. Преди два месеца се скараха. Сега ме кандърдисва да съм ѝ говорела, та пак да се съберат.

Аз се правя, че не чувам, че всичко това не ме интересува, но правя от щастие няколко бързи завъртания. Ах, какъв съм глупак! Същински капитан Къпоолу! Захари е свършено прав. Момичето остана заради мене, закъсня, непрекъснато ме гледа и е мило с мене — а аз побеснях, че поговорило с някого си. Идиот! Направо идиот!

— Виктория, ти си неописуемо красива.

— Каква съм?

— Нео-писуе-мо красива.

Тя мълчаливо танцува, като се усмихва, и чак след минута изтърсва:

— Зная това, не ми прави впечатление.

— Кое?

— Че съм красива.

— Такава си.

— Ти защо се записа в курса? Ще си купуваш ли автомобил?

— Ако спечеля пари, ще си купя. Сега вехтите са много евтини. Собствениците ги продават само и само да се отърват от таратайките си.

— Много искам да се науча да карам. Само ме е страх, че ще катастрофирам.

— Защо пък?

— Не знам мярка в нищо. Сигурно няма да се движа по-бавно от сто километра в час.

— Само говориш така.

— Ще видиш.

— Старите таратайки не могат и насън да вдигнат сто километра.

— Да си тръгваме вече. Страшно закъснях. Ай, станало дванадесет часа! Аз съм луда!

— Да си тръгваме.

Обаче още дълго време трябва да слушаме уговарянията на „хазяйчето“ да останем, цинизмите, остротите на Захари.

После моят мил съкурсист поканва с лукава усмивка Виктория на танц и през всичкото време ѝ шепне нещо на ухото като все поглежда към мене.

Чак когато една голяма група „медици“ тръгва да си ходи, и ние успяваме да се измъкнем. Аз държа шлифера на Виктория и тайно я погалвам по лицето. Тя се усмихва в огледалото.

Късният нощен час на градската покрайнина се раздира от песните и виковете на отиващите си гости. Успяваме да вземем последния автобус.

17

Слизаме на спирка, която е близо до улица „Централна“. Стари разлистени кестени изпъстрят разбития паваж и плочите на тротоарите с плетеници от сенки и светлина. Съвсем тихо е, нито един прозорец на околните къщи не свети. Тъмна е и сивата къща на Виктория. Остават още десетина крачки до входа и аз хващам лекичко ръката ѝ. Тя притиска пръстите ми в топлата си длан. Тъкмо се готвя да ѝ задам въпроса „Кога ще те видя пак?“, когато се сещам за безсмислието му — нали ние ще се видим след два дни на курса. А да поискам да я видя утре, не смея. И без това закъсняхме толкова много. Не по моя вина закъсняхме, но все пак ми е съвестно... Спираме пред входа. Поглеждам лицето, което зная само от няколко дни, а ми се струва, че съм обичал винаги. Искам да задържа в себе си като на фотография очите, устните, косите ѝ.

— Ще ми дадеш ли една твоя снимка?

— Само че не сега. Не знам къде са снимките ми, трябва да ги търся, да паля лампа, ще събудя съквартирантката си. Друг път.

— Добре! Друг път...

— Знаеш ли какво! Никак не ми се спи. И така закъсняхме страшно, можем да се разходим още малко.

Не вярвам на ушите си. Защо тогава ми говореше, че не трябва да закъснеем повече от час? Значи, има нещо вярно в това, че докато бяхме войници и водехме война, момичетата са се променили до неузнаваемост. Чувствувам се неудобно. Не аз, а тя ми предлага да се поразходим още малко. В един

часа след полунощ! А може би се е променило нещо в отношението ѝ към мене? От какво обаче? Като махнем настрана това, че често ме поглежда с хубав поглед през цялото време на „медицинската“ вечер, тя с нищо не показва... Какво всъщност трябваше да покаже? Ние сме познати само от няколко дни. Тя дойде с мене, сега иска пак да бъде с мене. Какво повече ми трябва?...

— Може би за теб е доста късно?

— За мен? Глупости! — Аз я хващам здраво и радостно подръка и завивам кръгом. Сега „Централна“ не ми изглежда така пуста и тиха.

— Много обичам да скитам в малките часове. За жалост, това рядко ми се случва — сутрин винаги трябва да ставам рано. Но понякога човек трябва да си разрешава неразумни постъпки...

Тя се притиска до рамото ми и ние започваме да вървим в такт, като войници.

— Колко години служи моряк?

— Много.

— Защо така?

— Във флота се служи повече, отколкото в армията. А и малко запаса закачих.

— Веднага след гимназията ли те взеха?

— Веднага.

— Тежко ли беше?

— Тежко.

— Разкажи ми нещо за себе си! Аз нищо не зная за тебе освен това, което чух от приятеля ти със смешното лице...

— Той не ми е приятел. Аз се запознах с него малко преди да влезнеш ти.

— Интересен тип. Във всяка компания трябва да има по един такъв човек, за да създава настроение.

— Или за да го разваля...

— Нима той разваля настроението ти с това, че те нарича капитан Къпоолу?

— Не, разбира се!

— Хайде, разкажи ми нещо за себе си!

— По-добре ти разкажи!

— Да не почваме като децата. Аз те попитах първа.

— Какво да ти разкажа? Нищо интересно не ми се е случвало.

— Аз нищо не знам за тебе. Знам само, че си бил моряк. Сега какво правиш?

— Следвам курса по авто-мото.
 — Говоря сериозно...
 — Уча. Право.
 — Не бих могла да отгадая.
 — А по какво трябва да се отгадае, че един човек следва право?
 — Не знам. Но сигурно трябва по нещо...
 — По какво нещо!
 — А ти никога не си ме попитал какво правя аз.
 — Учиш в рисуващото училище.
 — Откъде знаеш? Ние никога не сме говорили!
 — Толкова ли е трудно да научиш нещо за някого си, особено ако той много те интересува?
 — Значи, аз много те интересувам.
 — Горе-долу.
 — Какво обичаш най-много?
 — Тебе, после майка си и после моторите.
 — Мен не можеш да обикнеш така скоро...
 — Значи и ти не ме обичаш.
 — Не, разбира се.
 — А... какво тогава?
 — Ти ми харесваш, както и аз ти се нравя...
 — Само това ли?
 — Засега само това. Най-много ти обичаш и трябва да обичаш майка си — тя кима многозначително с главата. — Всеки човек има в живота си много жени, но една майка...
 — Говориш като в роман.
 — ... една майка. А какви мотори обичаш?
 — Всякакви. Мотоциклетни, автомобилни, обичам дори и моторите на миночистачните катери.
 — Защо „дори“?
 — Защото самите мръсни катери мразя като...
 — Само не псувай! Достатъчно псувни слушах тая вечер.
 — Аз исках да ти кажа това — да ме извиниш за псувните и за тия медици...
 — Не ставай смешен! Какво си виновен ти, че те парадират с медицината си, че считат за нужно да се ругаят. Това са детинщини.
 — Все пак това беше нашата първа вечер.
 — Когато двама души се срещнат, те трябва да имат своя първа вечер. Не може без това. И последна.
 — Какво искаш да кажеш?

— Нали искаш да те обикна? Но човек не се обича заради това, че има очи, нос или коса, дори и ако те са чудно красиви. Обича се миналото и бъдещето на човека. Разкажи ми за гимназията, за флота, за моторите ти!

— Значи искаш да ме обикнеш?
 — Това не се иска, то става от само себе си.
 — А ще стане ли?
 — Не зная, глупчо. Каква гимназия завърши?
 — Реална.
 — Луди ли бяхте?
 — Луди е малко да се каже.
 — И ние какви бяхме, майчице!
 — Разкажи!
 — Сега няма да се пазарим.
 — В четвърти клас бях библиотекар на класа, разгубих цялата библиотека. Зарязах тая работа и започнах да карам мотоциклет, мотор. Взямах го под наем от един арменец „Давай, давай, Марине!“
 — Какво? Нищо не разбирам. Говори по-ясно! Ти пиан ли си?
 — „Давай, давай, Марине!“ — така се наричаше ателието, от което вземах мотора под наем.
 — Странна фирма.
 — Няма нищо странно. Марин беше шампион по колосване, той отворил ателие, което нарекъл така в своя чест, а после го преотстъпил на арменец. Разбира се, като се надбягвал по колодрумите, всички, публиката де, викала: „Давай, давай, Марине!“

— Аха!
 — Арменецът имаше колелета, мъжки и дамски, моторетки и един червен мотоциклет, марка „Цюндап“. Аз се научих да карам тоя „Цюндап“. Имах един съученик, също арменец, той ме препоръча на другия арменец. За него ще ти разказвам много. Неповторим чешит и мошеник. Но това не е важно. Бях влюбен в едно русо момиче, ученичка. Надя се казваше. И, значи, веднъж, когато карах с крака...

— А без крака кара ли се?
 — С крака на кормилото...
 — Виждала съм в цирка. Продължавай!
 — ... тя ме спря и се уговорихме на другия ден да отидем на разходка. Може би не беше на другия ден, а по-после. Отидохме, но ми откраднаха „Цюндапа“, тя закъсна, в къщи я биха и повече не я видях.

— Жалко!

— Т.е. виждах я, но не си говорехме.

— И ти от мъка престана да караш мотоциклет?

— Не престанах, но катастрофирах, счупих си ръката.

Стоях в гипс цял месец.

— Болеше ли?

— Не много. Но и сега, като се разваля времето, ей тук ме боли.

— Бедничкият.

— Много ме болеше на катерите, защото там е влага, вода.

— Сега разказвай за гимназията!

— Бяхме най-лудия клас, V „а“, реален. Ужас за учителите. Бяхме на разсипия, без всякаква мярка. Нямахме човек с по-малко от сто неизвинени отсъствия. Виждаме, работата отива на лошо. Ще изключват. И решихме да откраднем дневника, да го изгорим заедно с неизвинените отсъствия и забележките за лошо държане.

— Как го откраднахте?

— Измислихме цял криминален роман. На упражненията по химия и естествена класът се разделяше на две групи. До 25-и наливат киселини в епруветки, до 49-и номер разрязват жаби. Дежурният носеше дневника от кабинета по химия до кабинета по естествена. В уречения ден той го взе от кабинета по химия и вместо в кабинета по естествена го отнесе в градската градина, където „подривна“ група го чакаше, прочете всички забележки на дърветата и птиците, накладе огън и изгори нахсаните страници. Два месеца нямахме дневник, разпитвах ни пратеници от министерството, но никой не издаде нищо и никого. Отсъствията и забележките изчезнаха като дим, можем да започнем отначало отсъствията.

— Всичко това не е много за разказване.

— Зная. Аз го разказвам само на теб. Нали искаше всичко да знаеш. После обявиха, че ще изключат целия клас, за-винаги, от всички гимназии в царството. И един, който не беше взел никакво участие в кражбата, без да каже предварително на никого, отива пред директора и казва: „Аз откраднах и изгорих дневника. Сам, без съучастници.“

— Благородно момче!

— Ами, вятър, той сам ни обясни всичко, когато скочихме до един да отиваме при директора да си признаваме, че сме го изгорили „сами, без съучастници“. Разбира се, че той и без това трябвало да напуска. Щял да постъпва портиер в

кино „Глория“, баща му нямал пари да го издържа повече в гимназията. „И тъй, и тъй ще напускам. Много важно, че ще бъде изключен!“

— Изключиха ли го?

— Разбира се. Като портиер в киното той пускаше моментата от нашия клас без билети, а на филмите, забранени за малолетни, извикваше в тъмнината, посред прожекцията: „Учениците да бягат! Учители!“

— Не го ли уволниха за това?

— Учителите не знаеха кой вика. Съмняваха се, че е той, ама нямаха начин да докажат.

— Ти ли открадна дневника?

— Не! Но и аз участвувах в изгарянето.

— Хайде да отидем в градината!

— Хайде!

— Колко ли е часът?

— Два и половина.

— Кой ти беше най-добрият приятел?

— Арменецът, за който вече ти споменах. Парсек.

— Къде е той сега?

— Не го зная.

— Не знаеш къде е първият ти приятел?!

— Той беше богато момче...

— Ти беден ли беше?

— Бях и съм.

— Няма ли да забогатееш?

— Ще забогатеея.

— Как?

— Ще видя.

— Няма да забогатееш.

— Защо пък да не забогатеея?

— Щом обичаш моторите, а не парите, ще имаш мотори, но не и пари.

— Моторите струват пари.

— Но не носят печалба.

— „Давай, давай, Марине!“ живееше от мотори.

— Това не е печалба, а надница. Впрочем сега времената се измениха в твоя полза, няма вече богаташи...

— В твоя полза не се ли измениха?

— Измениха се. Какъв беше тоя Парсек?

— Много му вървяха езиците и математиката. Обратното на мене.

— Значи на тебе са ти вървели гимнастиката и пеенето.

— Пеенето не ми вървеше. И досега знам само две ноти — до, че е най-долу с чертичка, и сол, защото е на втората линия, където е и ключът.

— Блестящи познания по музика.

— Не споря. Та тоя Парсек вършеше страшни лудории. Веднъж по химия...

— Откраднал дневника...

— Не, не го открадна той. Веднъж по химия учителката приготви предварително един сложен апарат, за да ни демонстрира някакъв опит. А Парсек тайно наля в една от епруветките вода вместо химикала, който изля. Пет пъти започва опита учителката и пет пъти под грохот от радостен смях той се проваляше. Тогава Парсек с най-невинното лице попита възпитателката ни, уверена ли е в това, което иска да ни покаже, не бърка ли един вид, а тя му зашлеви такава плесница, че той веднага отиде при училищния лекар да си вади медицинско свидетелство. Тая същата учителка ни предаваше и противохимическа отбрана и авиация. Веднъж тя донесе един гумен костюм с кислороден апарат. Тя твърдеше, че облеченият в него човек може да извършва всякакви движения, дори да прави гимнастика. Учителката извика четника на класа, ужасен фашист и легионер, облече го в костюма, за да ни направи демонстрация. Парсек се яви като доброволен сътрудник по обличането на костюма. Когато приличният на марсианец четник започна да размахва ръце и крака, само след минута се просна на земята. Просна се под френетичния възторг на целия клас. Така твърдението на учителката, че тия противохимически костюми осигуряват живота на човека за цели четири часа, беше опровергано. Четникът насмалко не предаде богу дух, защото Парсек, който беше затворил кранчето на кислородния апарат, не проявяваше голям ентусиазъм при събличането.

— Това е била жестока шега. Не мога да разбера какво смешно намиращ в нея?

— Ти не можеш да си представиш как смешно той се просна на пода. А освен това беше легионер.

— А ако беше умрял?

— Той и си умря на следната година. Убиха го партизаните, когато ги гонел.

— Ти гонил ли си партизани?

— Не. Аз чистех мини.

— Това опасно ли е?

— Никак! Само дето през месец-два по някой катер биваше зачисляван към авиацията.

— Катер в авиацията! Катер — това не е ли моторна лодка?

— Точно! Моторна лодка! Но тя хвъркваше по дяволите!

— Моряците удавяха ли се?

— Не! Нямаха време да се удавят. Ставаха на атоми и молекули, а от най-късметлиите намираха по някоя ръка или крак.

— Ужасно! Ти защо оживя? Искам да кажа, как оживя?

— Шанс. А „защо“ — това не зная. Изглежда, за да мога да се запиша в курса по авто-мото и да те срещна тебе.

— Сигурно плуваш чудесно?

— Въобще не плувам.

— Лъжеш, правиш се на интересен. Моряк, да не плува.

— Когато учеха младите моряци да плуват, хвърляха ги в една опитна мрежа. Аз не исках да ме хвърлят и бягах. После видях, че съм постъпил умно — на никого от нашите не му дойде ред да плува.

— Каква друга магария направи твоя Парсек?

— Разни. След Девети септември се връща в къщи, но не знае, че половината им къща е национализирана. А той дигаше от майка си каквото му попадне, килими, покривки, вази, чаршафи и ги продаваше, за да черпи цялата си рота. Та се връща и вижда на двора простряно бельо. Веднага го прибира, наема една каруца и за десет минути го продава. Станало обаче международен скандал.

— Международен?

— В къщата им вече живеел румънският консул, но той не знаел това. Чаршафите били негови.

— Какво направиха с Парсек.

— Нищо. Такива бяха времената. Той заяви, че е взел чаршафите за сметка на ограбеното българско имущество през време на Първата световна война.

— Едва ли е казал така. Ти измисляш.

— А ти не познаваш Парсек, затова мислиш, че лъжа.

— Той значи е крадец.

— Не е крадец. Да вземеш нещо от майка си, не значи, че крадеш.

— Ти вземал ли си... така от майка си?

— Само веднъж. Две златни пендарчета, за да платя мотоциклета, който ми откраднаха, когато бях с Надя.

— Един мотоциклет не струва две пендарчета.

— Но толкова струва наемът му за четири часа.

— Така кажи. Това е друга работа. Но той е взел чуждите чаршафи.

— Не е знаел, че са чужди.

— Това не извинява кражбата. Колко е часът?

— Три. Да се връщаме ли?

— Ти искаш ли да се връщаме?

— Не!

— Тогава защо питаш?

— Нали ти...

— Аз ще ти кажа, когато трябва да се връщаме. Значи, си служил в черноморския флот?

— По-лошо. В беломорския на негово височество военен флот.

— Защо да е по-лошо? Бяло море не е ли по-тихо и... по-красиво?

— Когато стреляш, няма нищо красиво. Мнозина от тия, които не се взривяваха на мина, не получиха куршум от нашите или гръцки партизани и не бяха отровени от местните кръчмари, умряха от малария.

— Маларията не се ли лекува?

— Лекува се от гроба.

— А ти?

— Познаваш ли някой, който да е спечелил милион от държавната лотария?

— Не.

— Аз все едно че съм спечелил милиард.

— Много ли загинаха?

— Как да ти кажа. Не малко.

— Ужасно!

— Малцина от тия, с които бях млад моряк, станаха стари моряци.

— Ти си герой. Колко ордена за храброст имаш?

— Нито един. Ордени получаваше капитанът, който ни командуваше.

— Той не се ли качваше на катерите?

— Качваше се, но на ученията.

— Това не е вярно, не може да бъде вярно.

— Защо викаш?

— Защото ме лъжеш.

— Защо да те лъжа? Аз ти казах, че съм откраднал от майка си златните пендарчета.

— Стига сме говорили за войната. Тя свърши.

— Това е истина.

— Аз бях на всички бомбардировки, на всички. Криех се в мазето.

— Страшно ли е?

— Страшно.

— Не зная какво е. Аз бях в морето.

— Разкажи как се чистят мини?

— Не е интересно.

— Нищо! Разкажи!

— Да седнем на тази пейка!

— Уморен ли си?

— Не. Но нали по пейките трябва да се сяда.

— Разбира се. Да седнем!

— Мини се чистят много просто. Но тебе няма да ти е интересно.

— Защо смяташ, че е интересно да разказваш как сте изгорили дневника или как Парсек откраднал чаршафите, а пък как се чистят мини — е безинтересно.

— Защото онова е смешно, детинщина, а чистенето — смърт.

— Според тебе аз съм такава глупачка, на която трябва да се разказват само глуповати майтапи?

— Не! Съвсем не! Но онова аз си го спомням и го разказвам с радост, а...

— Разкажи ми малко, съвсем малко, заради мене, от това, което не искаш да си спомняш. Аз искам да те разбера. Не исках да кажа това, но което искам да кажа, не може да се изрече точно...

— Разбирам какво искаш да кажеш. Когато ни определиха за миночистачи, ние не знаехме, че мнозина са изтеглили листчето с надпис „смърт“. Аз съжалявах само, че няма да стана шофьор.

— Пак за автомобилите. Във флота има ли шофьори?

— Няма! Но мене и без това ме взеха в миночистачния. Минахме обучението — и в морето. Излязохме шест лодки. Имаше малко вълнение, морето едвам-едвам се къдреше. Ние си имашме един квадрат, който чистехме. Квадрат — това е парче от морето, заградено от четири пресечени линии. Нашият квадрат все го зареждаха, ние все го чистехме. Лодките две по две тралят. Тралят — това значи, че те теглят едно дълго стоманено въже с ножица по средата. Когато ножицата закачи въжето на мината, преряза го и мината изскача, показва рога над водата...

— Значи мините са под водата?

— Разбира се. Нали трябва параходите да не ги видят и да се цапардосат о тях.

— А лодките ви не удрят ли мините?

— Не. Те газят малко, а мините са по на дълбоко, за параходите.

— Как тогава „отиват по дяволите“?

— По много начини. По десетки изпитани, чудесни начини. Ако мината благополучно се откъсне от котвата си и изплува и ако морето е тихо, една от лодките я доближава и един моряк се мъчи да отвинти запалката. Отвинти ли я — мината става „бивол“, тя вече не е опасна, връзваме я на буксир и си я водим в базата. Ако мината е непозната — тогава я доближаваме с лодка или плуване и връзваме за нея гроса от бомби бухалки и ги възпламеняваме отдалече с бикфордов шнур. Избухне ли мината — морето наоколо побелява от детонацията и неусетно белината на пяната започва да сребрее — изплували са убитите риби. Тогава долитат на ята гларусите. Страшно е, когато плуващ, да вържеш мината за теглене или да завържеш за нея бомбите — знаеш, че няма опасност, ама все пак докосваш с ръце студената смърт.

— Няма защо да ми разказваш как лодките са отишли „по дяволите“?! Вече се досещам.

— Понякога момчета като мене, момчета, с които бях играл предната вечер белот, с които в първите дни на службата ни, още преди да знаем да стреляме, заедно взехме пушки и тръгнахме на патрулни двойки да плашим „местните“... не се завръщаха...

— Как „без да знаем да стреляме“?

— Ей така — един казва: „Господин корабник, но ние не знаем още да стреляме!“ А той, корабникът, отвърща: „Вашта мама даскалска, да си затваряте устата! „Местните“ откъде знаят, че вие не знаете да стреляте? Ще вървите с пушките двама по двама, за респект!“ Всички бяха като мене, през лятото завършили гимназия! Мнозина за първи път там целунаха жена и така нататък, като плащаха с по един войнишки хляб...

— Защо с по един хляб?

— Глад беше. Момичетата се съгласяваха за по един хляб дори.

— Ти ходи ли така?

— Ходих. Всички ходеха.

— Красиви ли бяха?

— Различни. Имаше и много красиви.

— Ти не се ли влюби в някоя, след като...

— Не! Та ние дори и не разговаряхме...

Плесницата, която тя ми удари, беше много силна. Сякаш че ме удари някой корабник или офицер. Просто чудно откъде се взе у това малко момиче такава сила. Ухото ми писна. Бях така изненадан, че не знаех какво да правя.

19

Виктория се притиска до мене.

— Сърдиш ли ми се?

— За какво?

— Задето те ударих.

— Не.

— Не исках, разбираш ли?

— Разбирам.

— Боли ли те още?

— Вече минава.

— Значи те заболя?

— Ти си силна. Такова малко момиче...

Не разбирам кой се навежда пръв — тя или аз. Но устните ѝ, млади, без червило, хладни от нощния час, се впиват в моите. Никое момиче никога не ме е целувало така. Ръката ѝ бавно се вдига и започва да гали косите ми. Виждам съвсем до очите си затворените ѝ очи. Тя притиска устните си все по-силно и по-силно, отнема дъха ми и звездите или може би светлините на далечни къщи се завъртят като на панаирна въртележка, все по-бързо, все по-бързо, те се въртят лудешки дори и тогава, когато затварям очи.

Отварям ги. Бавно, мъчително.

Матовото лице на Виктория се смее пред мене.

Ето то отново се приближава, сега аз впивам устни в нейните. Тя изохква.

— Стига! Не ме хапи!

— А ти?

— Аз мога. Аз съм жена.

— Обичам те, Виктория!

— Няма нужда от това! Целувай ме!

— Обичам те!

След минута отново:

— Обичам те!

— А аз не те обичам!

— Лъжеш!...

— За един хляб!...

— Престани с това! Ти вече ме удари.

— Ти никога няма да бъдеш щастлив!

— Ще бъда! С тебе!

— Ние повече няма да се виждаме.

— След всичко това?

— След кое? След целувката ли? — тя се разсмива. — Може би вече трябва да се считам „твоя“, а?

— Какво говориш?

— Не, скъпи! Не! Ние ще си останем добри приятели...докато свърши курсът и вземем книжки. Интересно, дали аз ще се науча лесно да карам? Струва ми се, че нямам дарба да въртя кормилото. Ако първите два часа на практиката покажа пълна неспособност, няма да продължавам.

— Ще се откажеш?

— Да!

— А защо ще учиш теорията на вятъра?

— Ти ще си имаш ли някога кола?

— Не зная. Ще се помъча да имам. Оказион може би.

— И аз ще си имам. Красиво момиче като мене винаги ще хване някой глупак.

— Искаш да ме ядосваш?

— Моята кола няма да бъде оказион. Съвършено нова! Лъскава! Но аз няма да се ожения. Никога! Наслушах се тая вечер на цинизми. Ще ми стигнат за цял живот. Колко е часът? — тя скочи.

— Четири и половина.

— Да тръгваме! Аз съм луда...

И сега аз я взимам в прегръдките си. Долавям, всяко потрепване, на всяко листо поотделно, на всяко от милионите листа в градината.

— Стига сме се целували. Разбери, трябва да вървим!

— Нали ще се видим пак!

— Ще си помисля!

— Нали ще се видим пак!

— Ти си като дете, на което отнемат играчката!

— Нали ще се видим пак!

— Ще се видим, разбира се! На курса! Да вървим! — тя извърна китката на ръката ми и се наведе над часовника.

— Пет часът!...

— Ти не искаш да се виждаме, защото може би обичаш вече някого другия?

— Никого не обичам.

— Закълни се!

— Тук не е черква! Тръгваме ли? На Гита се е взел акълът.

— Коя е тази Гита?

— Съквартирантката ми. Ще те запозная с нея. Много мило момиче.

Пред входната врата на сивата къща на „Централна“ 10 аз я целунах пак. Дълго след като тя отключи предпазливо вратата и изчезна, стъпвайки на пръсти в тъмнината на входа, аз стоях седнал на тротоара и мислех, че по-щастлива вечер в живота ми сигурно няма да има.

Станах чак към шест часа, когато първият минувач се появи на ъгъла.

20

Няма да преувелича, ако кажа, че половината от времето си през следните дни до новото събиране на курса прекарах на улица „Централна“. Гледах прозореца ѝ като пиан. Два пъти тя ме видя и страшно се разсърди.

— Ако правиш глупости, няма да сядам до тебе на чина, няма да ти говоря.

— Добре! Отивам си.

— Хайде!

— Обичаш ли ме?

— Казах ти, че не те обичам. Но си ми симпатичен. Какво искаш повече?

— Ще се видим ли пак?

— Защо не, може пак да излезем заедно.

— Кога?

— Кога? Кога? Ще видим! Когато съм свободна. Моряк, обезвреждай мини! Ти не си никакъв моряк! Държиш се като баба!

— Сам не зная защо правя така. Просто не съм на себе си.

— Ела на себе си! Или ще ми станеш така противен, че няма... Не знам какво няма, но няма. Разбра ли?

— Всичкото е в това, че ти не искаш да кажеш, че ме обичаш. Не съм спокоен така, нещо ме мъчи.

— Какво ми струва да кажа, да те излъжа, че те обичам, както ти ме лъжеш. Но не мога да те лъжа.

— Аз не те лъжа!

— Ще видим.
 — Дай ми обещаната снимка!
 — Добре, ще ти дам снимка. Ще я донеса на курса.
 — Сега къде отиваш?
 — На среща, къде?
 — Довиждане, Виктория!
 — Довиждане, глупчо! Капитан Къпоолу!
 На курса пак отидох първи. Втори дойде Захари.
 — Знаех си, че ще те намеря тук. Значи нищо не е станало. Ако е станало нещо, казвам си, няма да тича като пощурял от шест часа. Ако не е станало — там ще е. Моите съчувствия.
 — Не позна тоя път.
 — Стига лъга, стига лъга! Аз, братче, съм психолог.
 — Може да си каквото си искаш, аз няма да се препирам с тебе я.
 — Значи уреди се нещо?
 — Уреди се. Повече не се увъртай край нея.
 — Ще проверя аз тази работа. Нещо хазайчето я беше матирало на двора. Ти видя ли?
 — Видях. Карал я да го сдобри с бившата му приятелка, нейната съквартирантка.
 — Тя ли те метна така?
 — Тя.
 — Е, хайде, честито тогава!
 — Захари, братче, шегувай се с всички, мене ме остави!
 Не съм аз за тия работи. Не нося шегу.
 — Че кой пък носи шегу? Никой!
 — Аз пък съвсем не нося.
 — По малко не може ли?
 — Не може.
 — Ще ме биеш ли?
 — Като драка си, хванеш човека, няма откачане.
 — Завиждам ти, ако е истина. Това момиче, братко, не знам дали ме разбираш, не се намира под път и над път.
 — Разбирам те напълно.
 — Е, видя ли, че се споразумяхме! А ти налиташе вече на бой.
 — Кога ли ще почнем кормуването?
 — Пролетес, каза другарят Янков, като сме завършили теорията.
 Стаята вече е пълна с курсисти. Но Виктория не идва. Аз се усмихвам на себе си. „Тя няма да дойде, за да ме ядоса.“

Ето че влиза и другарят Янков. Пълното му лице се стреми да бъде строго. В ръцете си той носи няколко свитъка, които окачва на черната дъска. Това са схеми на четиритактов и двутактов бензинов двигател. Другарят Янков проверява курсистите по списъка. Отсъства само Виктория. Половин час след започването на лекцията тя влиза. Само за миг се задържа от смущение до вратата и веднага с твърди крачки идва на „нашия“ чин и сяда. Известно време стои, без да помръдне или да ме погледне, след това отваря чантата си, вади тетрадка и се обръща към мен.

— Добър вечер, Богомиле.
 — Добър вечер.
 — Отдавна ли почна?
 — От половин час.
 — Ти защо не записваш лекцията?
 — Всичко това го знам отдавна.
 — О, извини ме, аз забравих, че ти си стар... Какъв си ти всъщност?
 — Ти знаеш какъв съм.
 — Още ли ме обичаш?
 — Да!
 — Странно. Мъжете обикновено не обичат момичета, които не са „скромни“.
 — Кой ти каза, че ти не си „скромна“.
 — Аз ти предложих да се разходим. Аз те целунах първа...
 — Нима ти ме целуна първа?
 — Аз!
 — А аз смятах, че...
 — Ти си искал да го направиш, но на миночистача му липсваше дързост. На мен тя не ми липсва.
 — Какво ще правиш довечера?
 — Довечера имам да чета.
 — Значи няма да се видим?
 — Няма, разбира се. Ти какво искаш, сега да тръгнем всяка вечер по ресторанти и гости, по кина и театри и да си зарежем работата. Ти, ако искаш, зарязвай своята. Аз не мога да направя това.

Сигурно на лицето ми се е изписало голямо отчаяние, защото Виктория продължи.
 — Колко си смешен, когато се сърдиш!
 — Аз не се сърдя. Какво право имам да се сърдя?
 — Лицето ти става едно такова... Знаеш ли какво, раз-

решавам ти да ми казваш Вики, както ми казват само най-близките ми хора.

— И той ли ти казва така?

— Кой „той“?

— Той.

— Аха! И „той“ ми казваше така. Казваше, разбра ли, казваше. И въобще днес повече престани да ми говориш. Ти мислиш само за себе си. Къде да идем, кога да се видим, обичам ли те. В твоята любов към мен аз не съществувам. Куриозно, но факт. Или как беше: Жалко, но факт. Жалко за мене, разбира се. Ти ще се нацупиш — и въпросът се разрешава. Любовта, мило моряче, не винаги се заплаща само със самун хляб. В любовта е по-важно да обичаш, отколкото да те обичат. Поне в това можеш да бъдеш абсолютно сигурен...

Гледам с изненада лицето ѝ. Каква злина има изписана на него. То пак е красивото лице на Виктория, но изкривено от някаква болка. Аз се дръпвам инстинктивно назад, уплашен и смутен.

— Курсистите от последния чин да отложат своя сладък разговор след лекцията! — Това е другарят Янков. Пълното му лице е злорадно усмихнато. — От десет минути си казвам, ще престанат ли най-сетне гургуличките? Я другарката да повтори, как се казвахте вие?...

— Виктория.

— Кажете вие, Виктория, за какво говорех?

— Извинете, не слушах.

— А защо идвате тогава? Срещите си може да правите и в някоя сладкарница. Тук е курс по авто-мото дело. Знаете ли това? Всяка лекция трябва да се усвои напълно, за да се премине към следващата. Материалът е така свързан, че пропускането и на едно звено може да направи невъзможно понататъшното следване на курса. Вие това ли желаете? Вие, другарю, вероятно също не можете да кажете за какво говорех.

— Не мога.

— Чудесно. А вие, пълният другар пред тях, можете ли да кажете?

— Мога. Вие говорехте, разправяхте за смазването на двутактовия двигател.

— А ако на вас, другарко, на изпита ви се падне такъв въпрос, какво ще отговорите?

— Аз ще прочета въпроса от учебника.

— Тогава четете всички въпроси от учебника! И можете да не посещавате курса!

— Ако веднъж съм се заговорила, не значи, че правя винаги това. Един ръководител на курс не бива да се подиграва с курсистите.

— Я гледай ти! — пълното му лице е станало червено. — А курсистките бива ли да се подиграват с лектора си?

— Аз не се подигравам с вас.

— Но вие не слушате моите лекции?

— Не слушах за момент. Ако се сметне, че ученици, студенти или курсисти, като не слушат за пет минути свой преподавател, по този начин се подиграват с него, то трябва да се счита, че е нямало преподавател, на който всички слушатели да не са се подигравали.

— Можете ли да повторите всичко това? Това е чудесна дефиниция. Дефиниция — оправдание на невниманието.

— Аз вече ви се извиних.

— Седнете си и, моля ви, това да не се повтаря... така често.

Лицето му отново е станало добродушно. Курсът обаче посрещна неочакваната развръзка със съжаление. Престрелката беше така занимателна. Всички са извърнали назад лица. Момичетата гледат с явно удоволствие смутения израз на Виктория.

— Видя ли какво направи? — просъсква тя, като сяда и вторачва очи в празния лист на тетрадката си.

Аз се чувствам виновен не само за това, че я заговорих, но и за това, че главният огън на нападението се стовари изключително върху нейната глава. Но какво да ѝ кажа? Разгръщам своята тетрадка и започвам да рисувам лалета. Това ми е наследство от гимназията. Винаги, когато не ми се слушаше урока или пък исках да си мисля за нещо, което нямаше нищо общо с обкръжаващата ме действителност, аз се залавях за лалетата. Бях се усъвършенствувал до краен предел. Рисувах всякакви лалета — стилизирани, фантастични, „истински“, събирах ги в букет, поставях ги в кошници, саксии, чанти, увивах ги в хартии, връзвах им панделки, ширити...

Започвайки от едно лале, аз скоро ги увеличавам на десет, сплитам красиво дългите им мечовидни листа, обкръжавам ги с неразтворени пъпки. Букетът е готов.

Повдигайки глава, виждам, че Виктория внимателно сле-

ди моята работа. Тя пише нещо в тетрадката си, тика я тихичко към мене.

„За кого е този букет?“ — с красиви, калиграфски букви ме пита тя.

„За Вики!“ — гласи моят не така красиво оформен отговор.

Трябва да прочета довчера за тия проклети двутактови мотори и за тяхното смазване. Любов към моторите! Вятър любов излезе тя! Първото момиче, което се изпречи на пътя ми, отвлече вниманието ми към тях. А дали тя е „първото момиче“? Не съм срещал друга като нея. И сигурно няма да срещна. Жалко, че не ме обича. Колко хубаво щеше да бъде, ако... А още нищо не се знае. Та ние се познаваме само от няколко дни.

21

Цяла седмица не се виждахме, т.е. виждахме се само на курса, но не излизахме никъде заедно. Виктория ми забрани да я изпращам за известно време след края на лекциите. Другарят Янков така насочи вниманието на всички курсисти към двамата ни, че и аз се съгласих с доводите на Виктория да не я изпращам вечер до къщи. „Поне за известно време...“ Известно време! Понякога със страх си мислех, че курсът ще свърши само след три месеца. А три месеца се изминават като миг. Не винаги, разбира се. Спомням си как бавно, минута по минута, час след час, ден след ден, минаваше срокът на моето единично обучение в казармата на южния град. Времето е ужасна работа! Когато не искаш — лети, а молиш ли го да бърза — започва да се влачи като биволска кола.

И ето сега — този курс! Въпреки целия възторг, с който се записах да го следвам, мисълта, че ще трябва два пъти седмично в продължение на три месеца да го посещавам, някак си ме смущаваше. А сега — обратното! Струва ми се, че тия три месеца са нищо. Защо въобще се уреждат такива кратки курсове? Разсъждавайки така, аз не се добирах до простата мисъл, че никъде не е написано да виждам Виктория непременно на курс. Че, така да се каже, курсът може да бъде само едно начало, един повод за задълбочаване на познанството ни. Но колкото и да е чудно това, такава мисъл тогава не ме навести.

Затова на следната седмица Виктория, като ми каза: „Ела утре у дома в четири часа, за да отидем на кино с Гита!“, аз отново се върнах към състоянието, когато я чаках в училищната стая след първата ни среща. Едвам дочаках да се съмне, през целия ден ходих като замаян и в три и половина вече бях на ъгъла на улица „Централна“.

Виктория не ми каза дали да позвъня, или пък да се кача горе, затова аз се разхождах и поглеждах към прозореца на втория етаж. Няколко пъти зърнах момичешки фигури в стъклата, а по едно време Виктория застана пред някакво невидимо за мене огледало близо до прозореца и започна да си реше дългите коси.

Трябва да ви призная един свой голям недостатък, носил ми немалки огорчения през време на военната служба. Аз не мога да свирукам с уста. Не мога, и това е! Колкото и да се мъча, из устните ми излиза само едно тихичко свистене, понякога дори изкарвам по-силно няколко тона, но да свирна цял сигнал с пълна сила — ей богу, не можех, не мога и изглежда, че никога няма да мога.

Съобщил ви това, вие вече ще разберете защо не съм изсвирил под прозореца някакъв сигнал, например „Кажми, Кармен, любиш ли ме ти?“, за да съобщя на Виктория за присъствието си.

Изведнъж някой ме удари по рамото.

— Привет, Богомиле! Нали Богомил се казваше?

Хазяйчето! Медикът, който „матира“ Виктория на двора през време на „циничната“ вечер.

— Добър ден!

— Игнат се казвам.

— Спомням си. Виктория ми каза, че се казваш Игнат.

— Ти май нещо тогава, онази вечер у дома де, се накоши, задето дълго говорихме с Вики, но ние, брат, сме стари познати с нея. Тогава я помолих да ме одобри със съквартирантката си. Аз ходих с нея повече от година, но дълго време бяхме разделени. И Вики ни одобри. Сега сме заедно на кино.

— Знам всичко това. Виктория ми разказа. Не знаех само, че ще ходим заедно на кино.

— Трябва да помислим къде да отидем след киното?

— Може би няма да искат да закъснеят?

— Момичетата все не искат да закъсняват, а все закъсняват. Трябва да знаеш само как да ги накараш да направят това. Запомни: да ги накараш те да поискат да закъснеят.

Всичко, и любовта — си има своя физиология. Аз съм медик, зная го...

Стана ми неприятно. Нима аз направих тя, Виктория, да поиска да закъснее? Нищо не направих тогава. Тя си поиска, и това е. Но Игнат е прав. Прав е, като прави обобщения. Само че Виктория не попада под тях.

— Какво съвпадение, че двамата идваме едновременно?...

Как би се смял той, ако знаеше, че аз обикалям вече половин час край къщата? Че обикалям като ученик от долните класове на гимназията?

— Ще се качим ли, или те ще слязат?

— Не знам. Виктория не ми каза.

Тогава Игнат свирна с устни. Свирна силно и пронизително. Ето още нещо, с което този медик ме превъзхожда!

Стъклата на прозореца, към който гледахме и двамата, се разтвориха и там кацнаха две усмихнати главици.

— Идваме, идваме, почакайте ни само няколко минути още.

Виктория беше страшно хубава, само косите ѝ не бяха съвсем прибрани. А това е, значи, нейната съквартирантка. Мило момиче, но не може и да се сравнява с Виктория.

— Това ли е морякът?

Веднага долавям, че тя не може да произнася добре буквата „р“. Покланям се. Един вид — аз съм.

Безпричинен смях еква на прозореца. И двете се смеят така, че въздух не могат да си поемат.

— Глупачки! Пуйки! Хайде, стига сте се хилили, ами слизайте по-скоро! Киното няма да ни чака!

Нов взрив от смях съпровожда неговите думи, но главиците все пак напускат бялата рамка.

— Момичетата са глупачки. Всички, ей богу! И нашите не правят изключение.

„Нашите!“ Това ме поласкава. Значи и този самоуверен медик, когото няколко вечери назад исках да смажа като дървеница, значи и този стар познат на Виктория счита, че тя е „моя“.

— Вие кой курс сте?

— Не обичам това „Вие“. Ние, лекарите, нали и аз съм бъдещ лекар, говорим с всички хора на ти. Всички хора ни са пациенти...

И той сухо и кратко се разсмява.

Разглеждам го с интерес. Като че ли го виждам за пръв път. Всъщност така е. „Оная“ вечер от гняв и ревност аз не

можах дори да го погледна по-внимателно.

— Добре, да минем на „ти“.

— Последен курс съм. Сега ме чака стаж и някое глухо село след това.

Ние все още сме далечни познати въпреки близостта на момичетата ни, затова разговорът не върви. Игнат изважда кутия с цигари. „Ще запалиш ли?“ — „Благодаря. Не пуша.“ И тръгва до мен по тротоара на улица „Централна“. Наблюдавам го с крайчеца на окоото си. Пуши с наслаждение, като стар пушач. Облечен е в син, поизтърган костюм, който стои добре на слабото му жилаво тяло. Чудя се на кого ми прилича и изведнъж решавам — на никого. Той е типът „испански танцьор“ или „бикоборец“, тип, познат от филмите и списанията. Избръснал се е с няколко контри, сухото му безбузесто лице лъха на евтин одеколон. Бялата незакопчана риза сияе от чистота.

„Медик!“ — казвам на себе си аз, не без известна завист.

Той спира на табелката пред улицата и издига глава към нея.

— „Централна“! Тия от съвета не са съвсем без чувство за хумор.

— Защо?

— Ами все трябва да имаш хумористична жилка, за да наречеш една глуха уличка като тая „Централна“.

— А може би някога тя да е била действително централна улица.

— Кога „някога“, през първото българско царство ли?

Не обичам хора, които веднага налагат над другите своето превъзходство. Хайде, над другите нека го налагат, но защо ще правят това и над мене?

От другия край на улицата се чува тракане на токчета.

И двамата се обръщаме машинално.

Хванали се за ръка, към нас идват Виктория и приятелката ѝ. И двете са почти на еднакъв ръст, русотата и известната безличност в лицето на Гита само подчертават странната хубост на Виктория.

— Да побързаме! Искам да видя и прегледа!

— Сега се разбързахте.

— Ти, Игнатчо, трябва да разбереш, че на жените никога не стига времето, когато се приготвят за излизане...

— ... защото винаги много късно започват да правят това. Но ти и Гита нима сте жени? Вие сте още момиченца...

— Жени сме!

— Е, да! Ако въпросът се погледне откъм биологичната му страна.

Виктория гневно вдига глава, тоя разговор явно ѝ е неприятен.

— Господин докторе, взemi ни по един сладолед.

— Нямаме сега време, момичето ми.

— Ама такъв един във фунийка.

— Във фунийка — може.

Стигаме до киното с конусчетата от фунийките в ръце. Аз купувам билети. Главният филм още не е започнал. Вървейки зад Виктория в тъмнината, аз я хващам за раменете и усещам как тялото ѝ потрепва под ласката на пръстите ми.

Столовете дълго скърцат, додето сядаме на тях. Профилът на Виктория е отново близо до мен. По него играят отблясъци от екрана. Тя гледа внимателно, дори с леко напрежение. Сигурно е малко късогледа, но не иска да признае това, защото такова признание води до очила.

Хващам ръката ѝ и я притеглям към себе си. Тя остава тихичко да лежи в дланта ми. Трябва да изминат повече от десетина минути, преди да започна да следя филма и да престана да повтарям наум: „Колко съм щастлив! Колко съм щастлив!“

В края на филма героите отиват на море. Появяват се моряци и Виктория ме бутва с лакът: „Капитан Къпоолу!“

Колкото и да ги уговаряме, и двете момичета не искат да останат с нас след филма.

— Тая вечер никъде няма да ходиме. Друг път.

— Аз имам много да чета — присъединява се Виктория.

Връщането към улица „Централна“ е мълчаливо. И двамата кавалери са разядосани. Аз изпитвам съвсем мъничка радост само от това, че „теорията“ на Игнат претърпя провал.

— Значи, няма да ходим никъде?

— Нали вече се разбрахме — няма!

— Тогава — чао!

— Чао!

Когато завиваме на ъгъла, виждам, че прозорецът на втория етаж светва.

— Изиграха ни!

— Така ли смяташ?

— А какво друго да смятам? На жена нямай вяра! Особено пък на момичета като тия.

Изтръпвам. Той говори така за Гита, която уж обича.

— Сигурно имат и друг чакалък.

— Казаха, че ще четат.

— Ти, братко, си още див моряк. Аз гледам на всички хора така, като че ли лежат в дисекционната...

Няма какво — хубава гледна точка.

— Ще бъде много некрасиво от страна на Виктория, ако ходи с тебе и ти дава големи аванси, без да е скъсала окончателно с предишния си...

— Кой? С кой предишния?

— Ти не знаеш ли? Тя имаше две години взимане-даване с един глупак, спортист, но инак много красиво момче. Напоследък обаче се появи нещо „хър-мър“ в отношенията им.

Полян съм сякаш със студена вода. Разбира се, не мислех, че Виктория е нямала други приятели, но за реалната поява на такъв не бях подготвен. Още повече, че той се появява и в ролята на съперник.

— Хайде, тия дни да се уговорим за ново излизане. Само предварително да вземем превантивни мерки, та да не се повтори днешната история. Чао!

— Довиждане!

Отидох да вечерям в едно ресторантче, където никога не бях влизал.

„Ракия или вино?“ — ме попита келнерът и аз отвърнах „ракия“. Не бях пил от уволнението, затова лесно ме хвана. На връщане, без да разбирам това, се озовах на улица „Централна“. Прозорецът им светеше. Добил смелост от изпитите чашки, аз реших да се обадя на Виктория. Само да ѝ кажа „Лека нощ“.

Глупаво беше, но позвъних. На един от другите прозорци се показва възрастна пълна жена, хазайката.

— Ако може да се обади само за секунда Виктория.

Хазайката троснато хлопна стъклата. След малко „техният“ прозорец се откряна. Беше Гита.

— Богомиле, ти ли си?

— Аз съм. Нека се покаже Виктория!

— Виктория не е в къщи. Тя излезе.

Чак сега виждам, че лицето на Гита е смутено.

— Какво да ѝ предам?

— Нищо.

— Случи ѝ се много важна работа. Извикаха я!

— Чао, Гита!

— Чао, Богомиле!

Казах „чао“ като Игнат. Значи, Игнат е прав. Дисек-

ционна зала! Моята голяма, велика любов! Ех ти, Черно море, що тъй ревеш, мойта буйна, буйна младост ти ще погребеш! Моряците се връщат... Това ми остава само — да пея.

Ритам тъгла на къщата, на която е прикована табелката „улица Централна“. Болката в крака ми е толкова силна, че едвам не извиквам.

А може би съм извикал.

Не помня.

22

Какво можех да направя? Единственото, което можех да направя, го направих. Не отидох на следната лекция. Глупаво и нелепо! И все пак — единственото възможно, какво — отмъщение ли? На кого отмъщавах — на Виктория? На себе си?

Исках да не отида и на другата лекция. Но реших да не провалям постигането на толкова годишната си мечта заради едно момиче, с което току-що съм се запознал. Независимо от красотата ѝ! Независимо от това, че съм хлътнал здравата! Ще си взема изпитите, ще се задълбоча в моторите, може да си купя автомобил, нещо на старо, ще срещна ново момиче... Ще, ще, ще! Стига това „ще“! Защо пък „ще“. Нищо още не е свършено! Игнат каза, че тя имала някого, но скъсала с него. Нима аз трябва да държа сметка за това, което е било до мене? Пък и сега — ако не ме обича, нима мога да ѝ държа сметка?

Дошъл до това заключение, аз се успокоих и тръгнах за авто-мото клуба, въпреки че беше вече седем часа и петнадесет минути.

Влязох в стаята с леко разтуптяно сърце и... виждам, че на „моего“ място, до Виктория, е седнал Захари. Отправих се към противоположната редица и сядам на един от средните свободни чинове.

Чувствувам, че всички гледат към мене. Но се правя, че ми е съвсем безразлично.

— Внимание, курсисти! Какво се разсеяхте? Закъсненията не са желателни, другарю. Впрочем не ви правя бележка, тъй като закъснявате за пръв път. — Пълното лице на другаря Янков се мъчи да придобие леко строг израз.

— Аз се извинявам.

— Моля, няма защо да се извинявате. Ние не сме задъл-

жителна организация. Записването в курсовете и тяхното посещение е въпрос на доброволен подтик...

Подтик! Тоя лектор не знае къде да употребява думите, които нямат точно определено техническо значение...

След като завърши първият час и другарят Янков даде почивка, Захари веднага дойде при мене.

— Извинявай, че ти седнах на мястото, ама мислех, че и този път няма да дойдеш. Боледува ли нещо?

— Не! Случи ми се работа.

— И аз смятам да почна да не идвам от време на време. Повечето от работите, които ги говори Янков, могат да се прочетат във всеки учебник. Ако не бяха моделите, таблата и частите на мотора, системите и другите такива работи, които той показва, курсът щеше да е безпредметен.

— Та точно в „тия работи“, както казваш ти, е и смисълът на подобни курсове. Едни изглеждат нещата, когато само четеш за тях, а други, когато ти ги обясни специалист, когато ги видиш и пипнеш.

— С Виктория как е работата? Май нещо сте се посдърпали?

— Тя ли ти каза?

— Тия неща се разбират и без да се казват.

— Дребна работа.

— Ей богу, нито аз, нито пък някой друг от курса разбира как стана вашата работа. Ти си роден под щастлива звезда, и това е! Влиза едно непознато момиче, сяда до теб и — готово. Въртележката се завъртва. Да бях аз — трябваше да тичам поне десет дни, докато ми каже малкото си име.

— За тия работи няма курсове.

— Ама курсовете им помагат — и Захари хитро ми подмига.

А аз си мисля: по-добре да не беше завъртявала „въртележката“. Какво от това, че всичко станало много бързо и просто? Стана, ама за какво? За да ми разбърка живота!...

Междучасието е свършило. Виктория се завръща, следвана от няколко „почитатели“, и на минаване спира при мен.

— Значи, не сте болен? Ще си седнете ли на мястото?

— Сега ще дойда. Да си довърша приказката със Захари.

— Хайде, ела! — и тихо усмихната, Виктория отминава към задните чинове.

— Щастливец си ти, брат, и това е. Пак всичко се нареди, без и да си помръднеш пръста. Щом тя се подобрява, не се дърпай!...

И да исках да се „дърпам“, не можех. Всичко в мене беше притихнало, примирено от нейното присъствие, от нейния глас.

Сядам на „мястото си“.

— Виктория, извинявай...

— Това, което направи, беше много подло. Разбираш ли — недостойно за човек като теб. Ненавиждам хората, които следят, проверяват, ревнуват...

— Аз не съм те проверявал. Просто исках да ти се обадя, да те видя още веднъж.

— Тия ги разправяй на старата ми шапка. Щом мога да бъда с тебе — ще бъда. Щом не мога — няма да бъда. Какво право имаш да ме следиш?

— Аз не съм те следил.

— Добре — да ме проверяваш.

— Не съм те проверявал.

— Бях така сърдита, че се зарекох никога да не ти проговоря, да не те поздравявам дори. Но ми мина.

— Но ме излъга.

— Не връщай нещата! Излъгала съм те? Та аз нямам никакви задължения към тебе. Казала ли съм, че те обичам? Не съм!

— Но аз те обичам.

— Ти не ме обичаш. Но дори и да ме обичаш. Трябва ли да давам отчет за всяка своя крачка на всеки, който заяви, че ме обича. Знаеш ли колко души са казали, че ме обичат? Хиляда!

Другарят Янков е започнал своята лекция и ние продължаваме разговора си, като гледаме в него и тихо съскаме като разсърдени гъски.

— Ще се видим ли пак?

— Ако обещаеш, че няма да има никакви проверки, никаква ревност!

— Не бива да ти се обаждам у вас, така ли?

— Можеш да се обаждаш, защо не. Но не за да ме проверяваш.

— Аз не съм те проверявал.

— Стига с този омагьосан кръг!

— Ти искаш да ходиш и с „оня“, и с мене, така ли?

— Кой „оня“?

— Игнат ми разказа всичко.

Виктория ме гледа, без да каже нищо, в продължение на цяла минута.

— Затова ли дойде да провериш?

— Казах ти, че не съм идвал да те проверявам.

— Затова значи!

Тя гледа към другаря Янков и започва да записва в теградката си думите, които той произнася.

Аз пък се залавям да рисувам лалета.

Чак към края на часа Виктория ми казва:

— Ела утре след пет часа в къщи!

— Да звъня ли?

— Звъни!

23

Виктория слиза и ми отваря входната врата. Тя е по халат, който стига до пода и закрива дори чехлите ѝ.

Заклучва вратата и тръгва пред мен по извитата дървена стълба.

— У нас е разхвърляно, но ти няма да обръщаш внимание.

Аз гледам тялото ѝ, което леко се извива под халата.

Гита чака на перилата на втория етаж.

— Ето го и Богомил в нашето разбойническо свърталище.

Искам да подхвърля нещо за тия, които преди мен са били в „свърталището“, но благоразумно замълчавам. Обаче Виктория казва със смях:

— Не задържай думите си в зъбите!

— Нищо не задържам.

— За „оня“ кажи нещичко! Видях по очите ти какво искаш да кажеш. Защо замълча?

Влизаме в стаята.

— Знаеш ли, Гита, твоят непрокопсаник Игнат е надрънkal такива работи на Богомила...

— От медик какво може да се очаква.

— Той, затова идвал тогава, да провери...

— Не идвах затова.

— А за какво — „лека нощ“ ли да ми кажеш?

— Точно затова. Бях малко пийнал.

— Моряче, моряче, къде ти е умът?

— Вики, ние като лъжем, сме глупачки, ама момчетата като лъжат — това е неповторимо зрелище.

— Точно така, моето момиче. Ти си права като богиня. Виктория е взела сериозна поза, но очите ѝ продължават да се смеят.

Нищо не разбирам. Подиграва ли се с мене? Защо ме викна? Да мога да разбера какви мисли има в главичката ѝ!

— Защо не ме попиташ дали те обичам? Той това го повтаря като развалена латерна.

— Ти пък, Вики, си взела за подигравка хубавото моряче. Едва ли е толкова досаден.

— Обичаш ли ме?

— Ето, виждаш ли колко не е досаден. Слушай, казвам ти го и пред най-добрата си приятелка: не те обичам! Нека си останем добри приятели...

Тя е седнала на кушетката, която вероятно ѝ служи за легло, обръща се към огледалото и започва лениво да прекарва един голям кокален гребен по косите си.

— Как искаш да си направя косите за тази вечер?

— Вдигни ги! Свободна ли си тази вечер?

— Ако нямаш нищо против, да отидем четиримата, с предателя заедно, да танцуваме. Аз още не съм била с тебе в ресторант.

— Добре!

— Добре! Много бързо се съгласи. Ако беше момиче, нямаше да си особено почтено...

И двете се заливат в най-глупав смях.

— Ще ми се случи нещо лошо тия дни. Само се смея.

— Богомил ще те убие.

— Той не може да убие и муха. Той е видял премного смърт, за да може да убива поне засега, до една-две години. Така ли е, Богомиле?

— Не зная!

— Ти нищо не знаеш! Само задаваш неуместни въпроси! Как си изкарал службата и как ще завършиш шофьорския курс, никак не ми е ясно. Редник ли се уволни?

— Редник.

— Така и предполагам.

— Аз да отида тогава да си сложа друг костюм.

— Тук ще стоиш! И така си хубав! Ако много се наконтиш, може някоя хубавица да те отнеме от мене.

— Почакай малко! Сега ще дойде Игнат и ще излезем. Не ти ли е приятно при нас?

— Приятно е — и аз оглеждам по-внимателно стаята. В ъгъла е подпряна кутия с бои. На масата са нахвърлени ку-

пища рисунки. — Хубава стая. Много книги имате. Коя четете повече?

— Вики е абсолютен шампион по четенето.

— Ами! И тя не четете по-малко.

— Когато наблизат изпити, стаята ни става мръсна като кочина, само четем, не ни остава време и да пометем трохите от хляба.

— Кога ще дойде твоят медик?

— Нали уж много ме обичаше, пък не ти се стои с мене!

— Съвсем не исках да кажа това.

— Личи си, че си имал работа с момичета, досега де, с които не си разговарял, а само — „на ти хляба“!

— Така беше.

— Какъв хляб?

— Нека той ти разкаже! Мене ми е гадно и да си припомня.

Отдолу се дочува свирене с уста. И двете скачат.

— Това е Игнат.

— Не се показвай веднага! Нека малко се поупражни в свиренето с уста!

— Да не вземе да се разсърди и да си отиде.

— Щом така лесно ще си отива, нека се праждосва веднага!

— Ти се разпореждай с Богомил, Игнат го остави на мене.

— Леле боже, колко е увлечена. Хайде, покажи си мутричката и слизай да му отвориш!

Докато Гита слиза по стълбите, аз се приближавам до Виктория и дълго я целувам. Тя отмята назад глава.

— Ти си луд. Ще влезе Гита.

24

Ресторантът е препълнен, ние едва намираме маса.

Игнат заръчва ракия и веднага обръща една голяма чаша. Ясно ми става, че той обича да пие.

— Ти не научи ли този занаят в казармата?

— Пих много.

— Тежко ли беше?

— Той е бил в такава лодка, която е чистела мини. Всичките му приятели са хвъркнали по дяволите.

— Малко ти е било и това, щом не ти е дошъл умът в главата.

— Защо?

— Ами не си поумнял, пак тичаш подир момичетата, които те подиграват.

— Аз ли му се подигравам?

— Не ти, Марлена Дитрих.

— Медиците са противно племе.

— Не отричам това. Противни сме.

Когато оркестърът засвирва, той веднага поканва Виктория. Аз ставам с Гита. Тя танцува много хубаво, но аз все следя с очи Виктория.

— Остави ги, какво все я гледаш? Няма да изчезне.

— Гита, ще те попитам нещо...

— Зная какво ще ме попиташ. Ти си и много приятен, мил, но още не те обича. Вчера ми казва: „Много е добър.“ Това е много лошо.

— Защо да е лошо?

— За доброта не се обича.

— А за какво?

— И аз не зная.

— А „оня“?

— Тя ходи с него повече от година.

— Е?

Сърцето ми спира за момент, сякаш че ще последва отговорът, от който зависи целият ми бъдещ живот.

— Те се разделят.

— Не го ли обича?

— Вече не.

— И мене не обича?

— И тебе.

— С него ли беше оная вечер?

— Може би. Не зная.

— Не си ли казвате всичко?

— Не.

— Тя е прелестно момиче.

— Така е. Аз я обичам — тя задържа думите си за момент, — както ти я обичаш.

— И както „оня“.

— Той не я обичаше.

— Така ли?

— Той я подчини на себе си.

— Подчини?

— Сега тя се опомня. И се плаши да не обикне пак. Страх е. Разбираш ли? Щом веднъж се сприятелиш, след това те е страх...

— Защо се записа в курса?

— Винаги е харесвала момичета, които карат мотори и автомобили.

— Той, „оня“, няма ли мотор?

— Той нищо няма.

— Красив ли е?

— Ти си по-красив.

— Нищо не разбирам.

— И аз нищо не разбирам. И не се опитвам да разбера. Нито своите работи, нито чуждите.

Когато на следния танц се завъртам с Виктория, тя се притиска нежно към мен и казва думи, които ме карат да изтръпна:

— Много ми е хубаво да танцувам с тебе, капитан Кьопоолу. Ти си много добър.

25

Добър съм. Какво да направя? Човек не може да се промени изведнъж. Ако не бях служил тая ужасна служба, ако толкова дълго не бях отделен от истинския живот и истинските хора, може би вече нямаше да бъда толкова добър. Но засега съм такъв. И поради това, ако мислите, че ще мога да ви разкажа нещо интересно, което се е случило между мен и Виктория, много се лъжете. Всичко продължаваше по старому. Нито любов, нито нелюбов. Въобще — кошмар!

Виждаме се на курса, стоим на един чин, аз я изпращам до къщи, целувам я, понякога излизаме заедно — и толкова. Тя непрекъснато твърди, че не ме обича, и никакви разговори за женитба или нещо подобно не иска и да чуе.

Към март почнахме кормуването.

Когато седнах отново зад кормилото, изведнъж се изпари чувството ми за превъзходство, с което гледах на другите курсисти. За последен път бях държал малкия кръг на Симеончовия Плимут, преди да го набутам в басейна на вилата. Не — погребалната кола беше последната. Оттогава бях карал много пъти автомобил... но насън.

И все пак през цялото време, докато слушах теоретиче-

ските лекции, аз се считах за „стар“ шофьор, който по едно недоразумение няма книжка.

Обаче първите часове на стария учебен опел с жестока прямота ми показаха, че съм забравил да карам автомобил.

Добре, че другарят Янков по разбираеми съображения не ме постави първоначално в една група с Виктория, за да гледа и тя моите унижения. Аз палех мотора, без да съм проверил дали лостът на скоростите е освободен, отпусках така съединителя, че нещастният опел подскачаше като цирков кон. По-добър се показах само във въртенето на кормилото. Изглежда, бях запазил от времето на белия Плимут някакво чувство за ориентация, възможност да следвам средата на шосето и да преценявам колко да завъртам кормилото на завоите.

Чак когато се бях вече доста поотракал, излязохме на кормуване заедно с Виктория. Тя замести един другар, който не дойде поради служебна заетост. И трябваше да призная, че тя е по-добра от мене, водеше машината съвършено спокойно, уверено.

Аз направих няколко грешки и тя много, от цяло сърце ми се смя.

Обаче след това, когато я изпращах до улица „Централна“, хвана ръката ми и попита обидил ли съм се от смеха ѝ. Нима можех да се обидя за такава глупост? Нима бях дете, ученик или войник?

Курсът завършваше. Нещо стягаше сърцето ми. Сякаш предчувствах, че свършва всичко — и курсът, и любовта. Отсега нататък щях да зная и добре да карам автомобил, и да обичам така, че и мен да ме обичат. Но никога нямаше да го има очарованието на нещо, което тогава не знаех какво е, а сега зная, но не го притежавам — младостта.

Събрахме се на другарска вечер. Със съжаление видях, че заслепен от своите лични преживявания, аз не съм и разгледал дори лицата на другите курсисти, че съм се намирал три месеца сред един колектив, чието другарство не можех да оценя. Съжалявах, но нима можех да върна назад изтеклата вече вода? Единствената ми утеха беше в това, че в очите на всички виждах разбиране. Така е навсякъде — в казармите, в университетите, навсякъде в живота: хората уважават любовта, гледат на влюбените като на болни, на които не може да се помогне...

Курсът трябваше да завърши с поход. Всички курсисти щяха да кормуват поред автомобилите на малката моторна

колона, пред нас щяха да се движат мотоциклетистите, които също щяха да се сменят.

Беше запланувано походът да трае три дни.

Тръгнахме в едно хубаво утро, много рано, преди да беше изгряло слънцето.

Виктория беше облечена в жълта блузка и тъмнозелена поличка, беше много весела, очите ѝ блестяха. Сложиха ни в един автомобил, в нашия стар опел, олющен от безбройните удари на хиляди курсисти. Опелът преди е бил собственост на един ръководител на частни курсове, от които е взет за нас. Инструкторът казваше за него, че прилича на стар верен кон, когото няма защо да управляваме, той сам си знае пътя.

Пътуването беше чудесно, пролетта нахлуваше властно в южните полета. Всички прозорци бяха свалени, топлият вятър галеше лицата, развяваше косите. Пеехме, шегувахме се, когато този, който кормуваше в момента, натиснеше клаксона, всички пътници ревяха като магарета. С голям труд инструкторите осуетяваха почините за „състезания“. Бяхме много горди, че караме така дълго, че преодоляваме трудни завои и височини.

Втората вечер трябваше да нощуваме в града, който се оказа роден град на Виктория.

26

— Другарю ръководител, ще ми разрешите ли да отида с опела до нашите? Съвсем е наблизно.

— Добре. Но вземи някого със себе си и не забравяй, че още нямаш книжка. Бъди много внимателна, да не направиш на края някоя беля.

— Няма. То е само през две улици. Искам да се изфукам пред майка си, че карам.

Тя тръгва към автомобила и ми казва:

— Богомиле, ела, ако искаш!

Тяхната къща действително се оказа съвсем наблизно.

— Почакай ме малко в опела! Ще ида първо аз, може да е много разхвърляно.

След малко тя излиза с една сравнително млада жена, майка ѝ. Запознава ме с нея, качва я на автомобила и тримата обикаляме квартала.

После влизаме в малкото дворче, постлано с дялани каменни плочи, с разцъфнали стари дървета.

— Сега тук вече са съгъстени няколко семейства, не е така хубаво, както когато бях малка.

Майка ѝ живее в схлупена стаичка, с одърче, шевна машина и мивка.

— Мамо, какво ще ни почерпиш?

— Имам само вишнево сладко и анасонка ракия.

— Дай ни сладко и много, много студена вода! А ракия ние не пием. Шофьорите не пият, мамо!

— Че кой ще ви види бе, Викторийче?

— А, не може така, мамо. Нали ти си ме учила никога да не лъжа. И аз не лъжа, но все си страдам от това — и тя поглежда към мен, — все си страдам...

В последните ѝ думи има такава тъга, че мене ми става страшно мъчно за нея. Идва ми да я прегърна, да я помилвам нежно като сестричка. Какво тайнствено същество? Никога няма да я разбера, никога. Как да я направя щастлива? Ако е нужно, и на смърт бих тръгнал за нея. Но тя не иска това, нито любовта ми иска, нито живота ми, нито пък смъртта. А аз знаей от опит, поне това се научих на катерите, че от смъртта по-лесно няма.

— Моят колега е моряк, мамо. Бил е моряк. Едвам е отървал кожата.

Виктория говори необикновено силно, почти вика. Изглежда, че майка ѝ е малко глуха.

— Така, така, дъще! То мъката няма край, детето ми, няма край!

Майка ѝ е била също красива жена. Защо ли, макар и още млада, ходи в черно? Мигновено се досещам — баща ѝ!

Когато сядаме в автомобила, аз я питам. Без да ме погледне, тя казва:

— Той загина на фронта преди две години.

27

Вечерта се събираме в местното ресторантче. Тъй като не ни предстои кормуване на сутринта, по масите се появяват шишетата с вино.

Ресторантчето е пред малко изкуствено езеро. Сред езе-

рото има дансинг. Звездите сякаш че блестят в косите ѝ, изпитото вино я прави мила, смешна като малко момиченце.

Тя поглежда да ми гледа на ръка:

— О! Ще живееш много, много. Ще бъдеш много, много щастлив! Ще обичаш много, много. Прекарал си големи прежеждия...

— На миночистачни катери...

— Не ме прекъсвай! Въобще ти си щастлив човек, капитан Къпоолу! Ръката ти е много щастлива. Само тази вечер те очаква малко прежеждие.

— Какво прежеждие? — казвам със смях аз. — Ако ме чака прежеждие, то ще бъде утре, ще катастрофирам с опела.

— Тази вечер ти ще се разделиш с едно любимо момиче...

Поглеждам я, в ъглите на чудните ѝ големи очи трептят невидими сълзици.

— Ти говориш глупости, Виктория.

— Гледането на ръце въобще е глупост. Налей ми чашата! Другите не ме ухажват, защото се боят от тебе, а ти си лош ухажбор...

Както всички провинциални ресторантчета и този се затваря много рано, затова мнозина от курсистите взимат по някоя и друга бутилка и се отправят към хотела.

Виктория ми казва, че ще отидем у една нейна съгражданка, също наша съкурсистка. Тя се казва Гита, както съквартирантката ѝ. Придружава я един местен младеж, който се присъедини към компанията ни още в ресторанта.

Сядаме в малка кухничка. Когато излизаме след известно време да се разходим из градинката, Виктория ми казва:

— Ако искаш, можем да останем тука... заедно.

28

— Не искам да слушам разговори по следните точки:

а. Че ме обичаш.

б. Че искаш да се ожениш за мене.

в. Кога ще се срещнем пак.

Разбрано ли е, другарю капитан Къпоолу! Ние повече няма да се срещаме. Никога! Никога!

— Но защо, Виктория? Защо? Аз нищо не разбирам!

— Така трябва, капитане! Мили мой, малко мое глупаче! Ако бъдем още заедно, ще те залюбя страшно, няма да мога да се разделя с тебе. Не бих искала да попреча на бъдещето

ти с една неразумна женитба. — Тя извърща глава, за да не видя, че иска да заплаче. Но скоро се овладява.

— Разкажи ми пак за катерите?

— Кое за катерите?

— Как сте чистили мини. Но по-подробно!

— Първо ми кажи: защо постъпваш така?

— Нали ти казах. А ти не се досещаше защо.

— Не.

— Ще ти обясня по-подробно друг път. Разказвай!

— Катерът трепери от работата на мотора. Моторите са много мощни...

— Какви са те? Четиритактови?

— Дизели. Катерът не е голям, затова вълните лесно го люлеят. Трябва дълго да си плавал с миночистачи, за да можеш да стоиш винаги прав и при най-силно вълнение. Когато излезем от пристанището, пускаме трала. Разговаряме се помежду си, ние от отделните катери, със знаменца или ако сме по-наблизо, само с ръце. Очите ни претърсват всяка вълна, всяка подозрителна тъмнота и чакаме подръпването на вължето. Най-страшното е, когато закачим мина и трябва да я обезвредим. Мокротото, лигаво желязо кара да потръпва цялото ти тяло, ти развиваш бавно, бавно и чуваш как бие сърцето ти, ти не си човек, ти си умрял отдавна...

— Как си могъл да правиш всичко това? Ти си такова дете, неопитно и несръчно?...

— Аз не исках да правя това. Заповядваха ми.

— Знаеш ли как е умрял баща ми?

— Как?

— Обезвредявал е мина. Зарита в пръстта.

— Мое момиче!

— Когато разбрах, че и ти си чистил мини, веднага нещо ме потегли към тебе. Глупаво — но така беше. Обаче аз не искам да изиграя ролята на мина в живота ти. Край толкова мини си преминал и си останал жив...

— Това е глупост! Детинска измишльотина!

— Обичаш ли стихотворения?

— Не!

— Аз обичам много едно. От Дебелянов:

— Не трябва да се разделим! Аз те обичам.

— И аз! Но трябва. Ние сме още много млади за „големи любви“... Аз съм човек на крайности. Плаша се да не те обикна отчаяно и току-виж сме зарязали учението.

— Нима не бива да обичаш, когато си млад?

— Бива. Но когато си млад, можеш да си позволяваш това, което по-късно сигурно няма да имаш сърце да правиш.

— Кое?

— Това — да се разделяш... Дори когато не искаш. Но да не говорим повече. Знаеш ли как е умрял баща ми?

— Знам.

— Обезвредявал е мина. Зарита в пръстта.

29

За последен път я видях на изпита. Влязохме заедно. Тя отговори на всички въпроси. Криво-ляво отговорих и аз.

С нас изпитваха и стари шофьори, които се явяваха за по-горна категория. Те, струва ми се, бяха посмутени от присъствието на такова красиво момиче.

На края капитанът, който ни изпитваше, взе от масата един карбуратор и каза:

— Който определи каква система е този карбуратор, увеличава успеха си с една единица...

Повъртяха го в ръце старите шофьори — мълчат.

Взе го и Виктория. След минута казва:

— Не зная.

— Я вижте и вие! Може пък вие да сте най-начетеният.

Взимам и аз карбуратора. Оглеждам го оттук, оттам и за велико удивление на Виктория казвам:

— Този карбуратор е „Солекс“.

— Браво — казва капитанът, — ето един отлично подготвен курсист!

Получихме книжки, тогава ги даваха веднага, без чакане.

На сбогуване Виктория ме пита, преди да изчезне завинаги от очите ми:

— Кога пък си научил така добре карбураторите! Или още от флотата ги знаеш?

— От карбуратори малко разбирам — отвърщам аз. — Смятам да ги уча на практика. Ако стане нужда, разбира се. Но ти как не видя, че от едната страна на този ясно и четливо беше написано — „Солекс“?

ПЪТНИЦИТЕ ОТ "СИВАТА ХРЪТКА"

- Така ли? Печелиш точка.
- Губя...
- Чувствуваш ли на какво дъха тук въздухът?
- На какво?
- На бензин.
- Е да, когато тук има толкова автомобили и влизат толкова шофьори, на какво друго може да мирише...
- Не „мирише“, а „дъха“. Ти, изглежда, не разбираш, че има разлика между двете думи. Мирише на нещо лошо.
- Защо? Казва се „мирише на парфюм“.
- Не противоречи на жена! А „дъхти“ това е нещо друго. „Дъхти“ е дума от стихотворение. Слушай:

Над градските млади тополи
просторът е ясен и син.
Паважът ухае на пролет
и дъх на бензин.

- От кого е това стихотворение?
- Не помня. Харесва ли ти?
- Не ми харесва. Не ми харесва и онова, което ми каза оная вечер, Дебеляновото: „И любовта ни по е скъпа, защото трябва да се разделим“...
- Не „скъпа“, а „свята“.
- Това са поетически глупости. Не може да е хубаво, как да кажа, на думи само е хубаво „защото трябва да се разделим“, а в живота това не е хубаво.
- Може да е така, но „трябва“, разбираш ли, „трябва“!
- Не разбирам.
- А възможно е пак да се видим...
- Възможно е.
- Не ми отговаряй с такъв глас, защото ще се разплача. Включи на директна скорост и давай пълна газ! Не забравяй обаче за мен, за курса, за всичко. Не беше лошо, нали?
- Не!
- Тогава, довиждане! Горе главата, капитане!

ПОТРЪПВАНЕ НА СЪРЦЕТО

Той ме бил попитал:

— Откъде сте? Откъде сте роден?

Може би действително съм бил чул само първата част на въпроса му, защото, без каквото и да е угризение на съвестта, отговорих:

— Айова сити, щат Айова.

Само след секунда разбрах грешката си, но нещо по-силно от цялата същност на тялото и духа ми ме накара да замълча.

А да замълчиш, съвсем не значи, че си се съгласил. Просто си замълчал, и това е.

— Догадих се, че сте някъде от тези краища. Средния запад! Как е царевицата, а? Расте ли? Въпреки че сте доста пестелив на думите, веднага се долови в говора ви интонацията на човека от Средния запад. И мълчанието ви е такова — среднозападно...

Той се засмя на шегата си. Засмях се и аз, защото действително имах право да се засмея.

Не знаейки в съвършенство езика, предпочитах да говоря малко думи, но да бъдат правилно казани. Навсякъде могат да се срещнат хора, които пестят думите си, и то не заради незнание, а защото е такъв характерът им.

Предпочитах да мълча, да слушам, да смилам и пресявам чутото. А това, за интонацията, сигурно е вярно. Интонациите се попиват несъзнателно, автоматично, така е устроен човешкият мозък. Пътят на този механизъм е прост: ухото — мозъка. Сигурен съм, че преди да научи смисъла на думите, детето запомня интонацията.

Без да разбира как бе станало, как бе започнало това, в мозъка ми се беше появило едно от най-странните явления на мисленето, а именно двойното или всъщност тройното мислене, мисленето на три пласта.

Първият пласт беше несъзнателното, в голяма степен без-

волево мислене — регистрация на това, което ставаше около мен. Гледах своя събеседник и не можех да не регистрирам неговия менящ се облик, неговото поведение. Не можех да не „регистрирам“ и стаята, в която се намирахме, изгледа през прозореца и т. н.

Вторият пласт, най-активният, бяха мислите ми за интонацията на събеседниците ми и за моя среднозападен изговор на думите, т. е. регистрирах не това, което виждах, а това, което чувах.

Но някъде в дъното на съзнанието ми или на черепната ми кухня тихичко, потайно, стеснително беше започнал да шепне един трети въображаем глас. Ставаше нещо подобно на тройно смесване на три отделни радиостанции, които се чуват едновременно.

Ето примерно какво шепнеше третият глас:

„Да си роден тук! Смешно. Човек се ражда само веднъж, умира само веднъж. Но защо, дявол взел го, това не ти се е случвало друг път? Нима това е първата страна, която посещаваш за по-дълго време? А оная голяма, велика и родствена на твоята кръв страна? Когато трябваше след това да говориш български, спомняш ли си как се улови, че мислиш на нейния език, че сам си превеждаш думите, за да ги изговориш на български. И се получаваше нещо смешно и неловко. Български думи, а небългарски словоред. Ти сам преведе две-три свои стихотворения на този език. Станаха доста сполучливи преводи, защото всъщност не бяха преводи, ти написа наново стихотворенията. Някои куплети се получиха дори по-хубави от българските. Защото оня език беше по-стегнат, по-гъст, в същия размер можа да вместиш повече и по-къси думи, падежните форми откриваха безбройни възможности за вариации.

Помниш ли, тогава в ЗАГС-а, малко преди церемонията, ребром ти беше поставен въпросът да приемеш ново поданство, т. е. представи ти се възможност да се родиш отново, в една нова страна, в един нов език. Ти отказа с някакви хитроумни извъртания, защото пак в мозъка ти бяха започнали да работят едновременно две или три радиостанции, едната те питаше как ще се откажеш от Балкана и Шипка, от Варна и морето, не като спомен, защото този спомен никой не можеше да ти отнеме, а като спомен на спомена, като спомен, предаден ти чрез хромозомите и кръвта. Безспорно много скоро ти щеше да имаш нови спомени, от новата си жена, щеше да възприемеш едно ново минало, едно

ново минало щяха да ти предадат може би и твоите бъдещи деца.

Но ти отказа.

Колко пъти си бил в чужди страни.

Повече от година живя, това беше в първите години след войната, в самата онази столица, откъдето войната беше започнала и където беше свършила. Разрушен от битките, превърнат на огромни тухлени пустини, този град беше платил войната с разделянето му, по това време още формално, без стена, на две.

Тогава ти също започна да забравяш родния си език, започна да мислиш и да сънуваш с изречения, в които глаголът стои почти винаги на края.

Но може би поради факта, че и самата страна беше разделена на две, а това беше още много ново и неочаквано за поданиците ѝ, някои от които още не бяха решили, било със сърцето, било с разума си, коя ще бъде новата им родина, никаква група от радиостанции не започна да работи в мозъка ти, в тебе не се състоя никакъв спор.

В случая известна роля изигра вероятно и жестокият факт, че само допреди няколко години тази страна беше твой идеен враг.

А сега?

Да не би да си идеен съмишленик на строя в тази богата страна-континент?

Не, разбира се! Тогава?“

Всичко беше много просто, толкова просто, че нещо трепна в сърцето ти.

Това не е просто една нова страна. Тази страна е в Новия свят. Тя самата е Нов свят.

Повечето от поданиците ѝ не са родени в нея, дошли са от Европа, Азия или Африка. Тя ги ражда тук отново, дава им нов език, ново минало, ново богатство или нова бедност.

Зарадвах се много, че бях успял да отговоря на четвъртата радиостанция, която вече доста успешно, макар и доста глухичко, вплиташе гласа си сред другите три гласа.

Много по-късно, едва след няколко месеца, разбрах кой беше най-важният елемент в новото ми самочувствие. Това беше разликата във времето. Европа може да ти предложи разлика от един-два часа. Атлантическият океан прибавя към тези разлики и вълните на своите безкрайни води. И ако разликата не е в часове, удобни за лесно пресмятане, т. е. не е в кръгли часове, не е от шест или дванадесет часа, пре-

смятането става трудно, често се забъркваш, ядосваш се. Най-напред си припомняш, че слънцето в София е изгряло преди седем или осем часа. Добре. Сега тук, в Айова, е единадесет часът вечерта. Колко е часът в София?

Ако пресмяташ спокойно, не можеш да сбъркаш. Но ти не си спокоен, ти не можеш да заспиш. Вън духа някакъв чужд вятър, люлее шумно някакви чужди клони. И удивително е, че ти, разумният човек, изведнъж не можеш да решиш дали в твоя град зад океана е сутрин или вечер. Започваш отново. В София слънцето е изгряло преди единадесет часа, а тук... Изведнъж главата ти се завъртява от ярост. Хваща те състоянието, наречено, струва ми се, съклет. Скачаш от леглото, запалваш лампата, взираш се в тъмнината, като че ли искаш да пробиеш мрака, за да се увериш зрително дали в София е сутрин или вечер.

Спомням си как преди години, намирайки се в едно забутано градче в Южен Китай, някъде до границата с Индия, бях обзет от непреодолимата жажда за ориентация във времето. И то пак ставаше дума не за часа, който определяше координатите на тази малка купчина от дървени къщички, загубени сред лепкавата нощ на джунглата, а, разбира се, за часа в София. Никаква необходимост не ме караше да искам да зная този час. Искях да го зная, и това е. Започнах да смятам, най-напред с пръсти, после намерих и лист хартия. Това само усложни положението. Побеснях. След колко часа ще изгрее слънцето в София? Сутрин или вечер е там? Искам да знам, трябва да знам, ще знам!

Като насън, в някаква треска, ласкаво и ехидно насърчавана от джунглата, от нейния сладък гибелен нощен дъх, аз навлякох как да е дрехите си върху потното си тяло и се спуснах по дървената стълба в хола или преддверието на хотелчето. Разбира се, в стаята ми нямаше телефонен апарат. На тезгяхчето на рецепцията, ако това можеше да се нарече рецепция, имаше телефонен апарат, но човекът, който би могъл да говори по него, спеше. Естествено беше да не зная китайски, тъй като бях в тази страна едва от месец. Но и година да бях стоял вече там, едва ли бих могъл да си поръчам телефонен разговор. Затова потърсих с очи дежурния. Не можеше да няма дежурен. Той спеше в стаичката до рецепцията, заметнал презглава одеялото. Задърпах го. Когато скочи уплашено, видях за свое велико изумление, че това не е той, а тя. Може би я бяха оставили за дежурна в този късен час, когато всички обикновено спят, никой не пристига, нито

пък заминава от това малко градче. Бях изненадан, защото тук не искаха чужденци да имат каквито и да било дори най-случайни контакти с местни жени.

Много усилия ми бяха нужни, за да я накарам да разбере, че искам да вдигне слушалката на телефона и да ми поръча разговор със София. Тя загърна блузата си, небрежно разтвори се през време на съня, огледа се уплашено, разбрала, че е попаднала в гибел, и вдигна слушалката.

Най-напред разбуди дежурната в местната пощенска станция, която поръча Шанхай. От Шанхай взеха Пекин. Пекин попита какво е това София. Казаха на невежата телефонистка, че е в Европа. Тя повика Иркутск. Иркутск взе Омск — Москва. Москва каза: „София, от Китай търсят номер 87-05-68.“ Чух гласа на мама. „Откъде звъниш? — попита уплашено и загрижено тя. — Какво има? Да не би да си болен?“ „Звъня от Китай. Колко е часът?“ „Часът ли? Седем е. Готвя се да си лягам.“ „Значи, е вечер! Благодаря ти, мамо. Довиждане! Целувам те!“

На сутринта дадох всичките си пари, които имах, банката от 100 юана, за да заплатя разговора, воден през хиляди километри.

Но цената заслужаваше това, което получих. Чудесния весел сън сред шумовете на джунглата. „Там е сутрин сега. Утрин е.“

Освен необходимостта да се ориентира в пространството, човек има нужда да се определя и спрямо времето.

С времето се справих много лесно, най-напред, защото да се позвъни до София ми трябваше не повече от минута, а освен това намерих специални карти, по които за секунда можеш да определиш времето на всяка точка от света.

Но тази леснотия не ме доближи до мястото на моите постоянни мисли, до родния град, а само ме отдалечи от него.

Защото винаги знаех, че той е почти от другата страна на земното кълбо, толкова и толкова часа неговият изгрев е преди моят сегашен изгрев, изгрева в Айова.

По-лошо беше положението относно ориентацията ми в пространството. Не знам как беше станало това, може би не бях застанал правилно на земята при слизането си във Вашингтон, но винаги ми се струваше, че там, зад реката Айова, където залязва слънцето, трябва да е север, а не запад. Винаги ме учудваше и изгревът на слънцето, когато имах щастието да го видя. Защото, щом смятах, че зад реката

трябва да е север, слънцето би трябвало да изгрява зад високите антени на местната радиостанция, окичвани вечер от ефектни предупредителни червени лампички, но то не изгряваше оттам по простата причина, че там реално беше север.

Нищо не можа да убеди моята система за ориентиране, моите канали в ухото и т. н., които служат, за да ни определят спрямо света, че съм сбъркал. "Аз си знаех — там би трябвало да се издига Балканът, отсреща зад гората би трябвало да се издига Витоша. Понякога, когато вървах из града, погледът ми неволно се отправяше към въображаемия юг, към мястото, където би трябвало да се издига Витоша, за да предсказва времето с облаците, мъглите или маранята над високите си зъбери, и по-точно от всички метеорологични служби на радиото и телевизията.

Но тя не беше там.

Това за първи път ми се случваше.

Когато бях някога в Париж, където посоките на света си стояха на нормалните места, т. е. съответствуваха на софийските, ролята на Витоша играеше доста успешно кулата на инженер Айфел. Затова много се зарадвах, когато разбрах, че чудовището от желязна тантела доста често изпълнява за парижани метеорологическата роля, с която Витоша служи на софиянци, т. е. опитва се да предсказва времето.

Какво беше станало с мен в Айова, каква частица на някакъв мой орган за ориентиране в пространството се беше разместила, та не можех да определя правилно положението си под небето, да го координирам с обичайното си положение? Много често се събуждах среднощ в леглото, разтърсен не от някакъв кошмар, а само от простия болезнен въпрос: „Накъде е изток? Положението на леглото ми тук съответствува ли на софийското ми легло?“

Ненужен, безпредметен, глупав въпрос.

Но ако си припомниш, че древните велики цивилизации, както и древните религии, никога не са преставали да се опитват да отговорят на тревогата на обикновения човек „Къде се намирам?“, може би ще открием смисъл в пирамидите например като ориентири спрямо звездите. А нима случаен каприз е изискването на религиите за строго определено положение на мъртвците спрямо слънцето, спрямо посоките на света? Човекът е искал да има увереност, че и под земята ще запази чувството си за ориентация. Това е било част от неговото желание за безсмъртие.

А аз, още жив, загубих чувството си за посока!

Може би това беше станало, за да се подчертае второто ми рождение.

Исках да свикна с някакво ново „разписание“ на посоките. Защото всичко сред тези посоки беше ново.

Колкото и да е смешно това, но още първия ден бях смутен от факта, че над касата в киното, в което реших да вляза, има две цени за билети, обозначени с някакви букви, чието значение не знаех. Какъв билет да поискам, няма ли да се изложам с незнанието си?

Въпреки силното си желание да видя филма, за който не бях сигурен отгоре на всичко още колко дни ще се прожектира, не посмях да се изложам пред касиерката.

И добре съм направил.

Защото първата цена, с долар по-висока от другата, била за предварително купуване на билета, а втората — за купуването непосредствено преди започването на прожекцията.

Такъв ред за продажба на билети няма никъде в Европа.

Приличах на дете, което се учи не само да говори, но и да ходи. Действително пред мен се разгръщаше един нов свят, с нови порядки, нови условности, нови предразсъдъци и традиции. А нима беше без значение фактът, че най-добрата част от съзнателния ми живот беше минал под социалистическото небе? Сега се връщах в капитализма, който бях напуснал в онова топло и весело септемврийско утро, на двадесетата година от своя живот.

Защото тук щях да бъда в продължение на половин година не гостенин, не екскурзиант, не член на делегация, не на почивка, а жител.

Страната, в която документите за самоличност не са задължителни, ми беше издала още в първия ден тук карта, от която се виждаше, че съм член на Международната писателска програма на университета в град Айова. Това, че името ми завършва на „ов“, нямаше никакво значение. Тук имената завършват със съчетанията на всички възможни букви от азбуката.

А нищо в документа не сочеше, че не съм поданик на тази страна. Впрочем този документ не се наложи да бъде показан където и да е.

След дългото летене над Атлантическия, неочаквано под нас се беше появила земя. Земя, изпъстрена с някакви огромни езера, с безкрайни крайбрежни ивици, с някакви градове, с някакви странни сгрупвания на две-три къщички, които, разбира се, не можеха да бъдат села. Ако трябваше да кажем

на летището Кенеди край Ню Йорк, вероятно не би ме мъчила загадката какво е под нас. Но ние летяхме към Вашингтон, а и децата знаят, че политическата столица на страната не е на крайбрежието. Казвам „политическата“, защото много скоро щях да науча, че съединените, или, по-точно, обединените „държави“ имат и няколко културни столици, столица на автомобилната индустрия, на забавления и хазарта, на киното, както и своята историческа столица, която не можеше да се похвали с дълголетие в страна, родила се точно преди двеста години.

Кацнахме на едно от вашингтонските летища, което няма голяма модерна сграда, с ръкави-коридори за слизането и качването на приземяващите се и отлитащите самолети, затова бяхме прибрани с някакво подобие на голям тежък вагон, с възможност на трамвайна мотриси, да се движи и управлява и от „главата“, и от „опашката“.

Когато влязохме в немного представителната зала на аерогарата, със съжаление видях, че пред гишетата с надпис „Неграждани на САЩ“ има големи опашки от някакви жълтолики емигранти, затова смело и нахално се отправих към едно от пропускателните гишета с надпис „Граждани на САЩ“, решил да симулирам неразбиране значението на надписите.

Но изглежда, че те са били от формален характер, защото, когато след няколко минути достигнах до чиновника зад гишетото, той погледна към паспорта ми и извика на някакъв мъж, седнал на пейка в залата зад гишетата:

„Бил, твоят човек пристигна.“

Подадох на чиновника и запечатания плик, който носех от София, в който се намираха няколко копия от попълнени от мен формуляри, разбира се, допълнени с някакви пояснения от посолството, които аз не можех да зная. Но очевидно в тях се е посочвала целта на посещението ми. Не подозирах, че тя има оттенъци на официалност. Но докато повиканият Бил се приближаваше с бавна чиновническа походка, човекът с черни наръкавници върху бялата потна риза, за мое велико изумление стана прав и произнесе във формата на скоропговорка кратка приветствена реч, чието съдържание беше примерно следното:

„Позволете ми от името на нашето правителство, чийто скромнен чиновник съм аз, да ви поздравя като официален гост на страната, в която сега влизате.“

Позволих му исканото, като му подадох ръка, която той

стисна, и пак седна на мястото си, за да поеме паспорта на човека зад мен, който вече ме гледаше с интерес. Бях събудил вниманието и на другите пътници от опашката, дори и на най-близките колеги пътници от другите две опашки, които бяха чули думите на поздравлението.

Стана ми неудобно.

Винаги съм мразил официалностите, съчувствувал съм на тези свои колеги, които поради важните си постове временно трябва да бъдат обект на официално внимание.

Поетите трябва да живеят в простота, да не се отделят от другите хора, ако искат те да ги четат с удоволствие.

Кой би помислил, че страната, известна ми от книгите и филмите с някаква простота на отношенията, ще ме смути с такъв официален трик!

Но посрещачът Бил вече беше взел талончето за багажа ми, аз стоях и го чаках зад чиновника с черните наръкавници върху потната риза, печален от факта, че никой след мен не беше удостоен с приветствена реч, а само с взимане на паспорта и поставяне на печат върху него, след кратък размисъл, придружен понякога от въпроси.

— Имаме на разположение няколко часа — каза Бил, появил се с куфарите ми в ръка. — Да отидем до колата ми. Тя е на паркинга.

Излязохме от летището. Огромен паркинг, заемащ територията на три летищни сгради най-малко, беше приютил хиляди коли. Търсейки своята, като повтаряше на глас буквата и номера на парцела, върху който я беше оставил, Бил отвори вратите на колата, до която се спря, постави куфарите ми в багажника и ме покани да седна до него.

— Ще идем до Вашингтон. Имаме няколко часа на разположение, достатъчно да хвърлите един бегъл поглед върху града.

Изглежда, че Бил обичаше да говори. Това беше като че ли присъщо на професията му, която той скоро разкри.

— Имам пътническа агенция. Посрещам и изпращам гости. От Държавния департамент ми се обадиха да ви посрещна и ето аз ви посрещам. Предпочетоха ме, изглежда, поради факта, че съм работил в нашите посолства в Европа — в Прага и Бон. Между другото аз съм от чешки произход. Затова и работих в Прага. Но чешкия почти съм го забравил. Вие сте, значи, от София. Не можах да посетя вашата страна. Стигнах до Белград...

Той караше с лекота колата си, ловко се провиране сред

колите по широката магистрала, като задминаваше отляво и отдясно. Надълго и нашироко той започна да ми разправя, че най-напред ще ме заведе в някакво градче, наречено Фридрихсхоф. Зачудих се, че край Вашингтон се намира градче с такова немско име, но предварително знаех, че в тази страна не подбират имената на населените места, че тук има няколко Парижа, Лондона, десетки Виени и така нататък, защо да няма и Фридрихсхоф? Но когато той уточни, че там ще видим гробовете на застреляните Кенеди, аз забелязах, че не съм бил чувал досега те да са погребани в градче или местност с такова немско име.

— Какво градче или местност? — учуди се Бил.

— Как какво? Фридрихсхоф, за който ми говорите.

Бил разбра недоразумението, което беше предизвикал, и се засмя.

— Съобщиха ми, че говорите немски, затова ви казах, че ще ходим на Фридрихсхоф, тоест на симетри или на гробище.

Много скоро между дърветата, обградили широката магистрала, се появи град, който не можеше да е нещо друго освен Вашингтон. Навлязохме в предградие или в някакъв крайградски квартал. Помолих Бил да спре пред магазин, за да си купя филм за апаратчето. Щом ще посетим могилите на братята Кенеди, няма да е зле да си направя снимка пред тях.

Така влязох в първия магазин в тази страна.

„Фридрихсхоф“ се оказа главното гробище на САЩ, което съвсем нямаше характера на познатите ми европейски гробища. Това беше парк с добре поддържани поляни от зелена трева, като тук-там се забелязваха отделни плочи, а някъде и цели парцели с мраморни правоъгълници, без да има каквито и да било религиозни знаци над тях от рода на кръстове, пирамидки или паметници. Никъде не можеха да се видят и познатите ми от Европа, особено от католическа Италия ангели с разперени криле или плачещи жени от камък. Само плоча наравно със земята, с името на почиващия под нея. Нямаше я тежката атмосфера на подобните места от татък океана.

Президентът Кенеди беше погребан, както се подобава за президент, на централно място. От двете му страни бяха плочки на две негови деца, починали в ранна възраст. Малко по-встрани беше плочата на сенатора Кенеди, брат му. Това беше останало от една от най-големите трагедии на нашия век, от кървавата саморазправа на тукашната ре-

акция с двама милиардери, решили да мислят със собствените си глави. Пред гроба на Кенеди имаше доста хора. И тук ми се мярна една групичка от бял, черен, жълт и червенокож, които ми направиха впечатление със своето ясно изразено единомислие. И досега не мога да реша на какво точно се дължеше моето впечатление. Защото, за да решиш, че няколко души са единомислещи, трябва да чуеш поне няколко техни думи или да видиш няколко техни действия. А те само бяха навели глави. Но имаха нещо, което ги отличаваше от другите. Помислих си — може би са европейци като мен. Но това, че бяха от четирите известни раси, най-пълно представени именно в тази страна, веднага ме накара да отхвърля предположението. От друга страна обаче, те гледаха всичко като че ли с моите учудени очи на чужденец.

Откъде можех да знам, че това няма да бъде последната ми среща с тях, че случаят е поискал още от първите минути на пребиваването ми в тази държава да срещна героите на романа-преживяване, отреден ми от съдбата да „прочета“ под небето на Новия свят.

Прекарвайки няколко минути в размисъл за преходността на всичко земно, неусетно, по някаква не дотам странна асоциация, в съзнанието ми възникна името на милионера Онасис. Тогава той беше още жив. Дори краят на „романа“ можеше без малко да стане и край на неговия автор. Именно когато той летеше със самолет от авиокомпанията на Онасис „Олимпик“ по отсечката Майами — Ню Йорк. Ако самолетът беше закъснял с половин час или един тиктакащ механизъм на бомба беше избързал с половин час, и това щеше да се случи. Наместо да видя как събират от пода остатъците от стъкла, гипс и тухли, сам можех да вляза в съставките на техния твърдосмилаем коктейл.

Винаги има нещо трепетно и същевременно разочаровано, когато най-сетне зърнеш световноизвестни детайли от град, отдавна познати от вестници, списания, телевизионни и киноекрани.

Подобни чувства събуди в сърцето ми и срещата с Пентагона и Белия дом, с извивката на река Потомак, с иглата на Вашингтоновия обелиск и купола на Конгреса.

Бил не ми предложи да слезем някъде, за да засиля впечатлението си, не направи това дори и край Белия дом.

Затова пък можех да гледам колкото си искам от прозореца на колата.

— Сега можем да отидем да вечеряме някъде — подхвърли той.

— Няма ли да закъснеем за самолета за Сидер Рапидс?

— Имаме още достатъчно време. Знам едно чудесно ресторантче, запазило духа на стария Вашингтон...

Почувствах, че Бил дори ми предава апетита си, който вече безспорно владееше съзнанието му. Това, за ресторантчето, той направо го изрече така, че устата ми се напълни със слюнки.

Но нещо зачовърка безпокойно в сърцето ми.

— Колко часа имам да летя още до моето местоназначение?

— Още четири-пет часа...

— Разликата във времето ме обърка (по-право: объркването беше започнало), но не разбирам как ще имаме още време и за вечеря, когато тази нощ, макар и късно, ще трябва да пристигна в Сидер Рапидс.

— Нали самолетът ви е в 9 часа?

— Доколкото си спомням, от Вашингтон трябва да отлетя в 7 часа.

— 7 часа? Та то приближава 7...

Разтревожен, извадих билета си.

Бил го грабна.

— Действително, самолетът ви е в 7. — Той погледна часовника си. — Изпускате го. Ще вземете някой от следващите самолети. За Запада, за Ню Йорк и за Майами има самолети почти всеки час. Ще се навечеряме в ресторантчето.

— Но, Бил, разберете, мен ще ме чакат. Това е съседен град на моя. Виждате как се оправям с английския. Пак ще нахълтам в някой Фридхоф.

— Но какво мога да направя, самолетът ви отлита след десет минути.

— Далече ли е това летище?

Над нас премина с грохот излитащ самолет.

— Извинявам се, но погрешно съм разбрал по телефона часа на отлитането. Летището не е далече. Това е най-старото летище на Вашингтон, почти е в града. Но все пак за десет минути...

— Бил, моля ви! Направете всичко възможно.

И той го направи. Юначага Бил.

След кратко колебание той натиска газта, изведе колата по средата на широката бетонна лента, наду сирената и ме спря пред самолета в секундата, когато се готвеха да отделят стълбичката.

По време на няколкоминутното „летене“ към летището Бил каза само една фраза, защото вниманието му беше премного заангажирано в шеметното водене на колата, но това беше такава фраза, че заслужава да я цитирам, не дословно, разбира се.

— Ти си щастлив човек в своята неудача. При първото си идване във Вашингтон отиваш към летището като високопоставена личност...

Незнаейки кой пристига в последната секунда по такъв начин, стюардесите ме обкръжиха с вниманието си.

Нещо като трактор теглеше самолета назад, защото тук самолетите спират до самата сграда на летището, дори когато сградата му няма разтегателни ръкави-коридори за директно отвеждане на пътниците до вратата на самолета. Кой ще губи ценно време за качването на пътниците на автобус, за отвеждането им до автобуса. Времето е пари. Навред има часовници, по които бягат сменящите се цифри на минутите.

Отведен малко назад, самолетът веднага се устремява напред и след съвършено кратко икономично тичане по пистата рязко се устремява към висините.

Долу е земя, разкъсана от реки и езера.

Стюардесите започват церемонията, с която показват как пътниците да си послужат при авария със запасния изход и с маската за сгъстен въздух, която, както посочват те, трябва да се намира под седалката.

Тази „церемония“ щях да гледам в бъдеще при всяко ново излитане със самолет. Усмивнати по американски, т. е. със стандартна безизразност, те разиграват красива пантомима, като посочват с балетни движения необходимите посоки. Ако пред теб се е случило хубаво момиче, „балетът“ е направо съблазнително вълнуващо. Ако искаш, можеш да гледаш не стюардесата пред теб, а следващата. В състава на стюардесите влизат всички раси. Чернокожите са най-стройни и грациозни.

После можеш да получиш храна и напитки като в европейските самолети, но освен това и срещу минимално заплащане и слушалки, чрез които можеш да си избираш музика или новини, които можеш да слушаш само ти, без да пречиш на съседите си или те да ти пречат.

В големия боуинг, наречен „Джамбоу“ — което преведено значи „Дебелак“, — пасажерските салони се превръщат в кинозала, където едновременно се прожектират три филма. Ако не ти се понрави филмът, прожектиран на спуснат ав-

томатично от тавана екран, ако има свободни места, а то почти винаги има, можеш да се преместиш напред или назад към другите екрани. Звукът ще слушаш в същите тези слушалки, продавани от стюардесите. По този начин могат в една зала да се прожектират три филма, без да си пречат взаимно.

Летяхме така, че загубих реалното чувство за посоките на света, а и ориентири на земята, като реки или езера, градове или възвишения, не ми говореха нищо. Кацнахме няколко пъти на летища, чиито имена чувах и прочитах за първи път. Все пак колко малко позната е за нас, европейците, тази огромна страна.

Започна да мръква, въпреки че доста успешно гонехме слънцето, не му позволявахме да залезе.

Долу се появи огромен град, като един втори небосвод от звезди, огледал сякаш небесния. Слизахме, затова, догдето поглед видеше, беше все блеснал град. Разбрах, че е Чикаго. Когато след няколко месеца го посетих, не ми се стори така огромен, както изглеждаше от небето.

На летището самолетът ни стоя близо час. Повечето от пътниците сляха. Разходих се из летището. Нямах никакъв познат, никого не можех да срещна, затова побързах да се върна в самолета, за да не попадна в някаква втора грешка. Вашингтонската ми стигаше.

Малко преди излитането се накачиха новите пътници.

Стюардесите повториха заради тях балета пантомима.

След половинчасово летене сляхохме на малкото, съвсем провинциално летище Сидер Рапидс.

Добре, че Бил направи полицейско-гангстерското летене с кола до летището.

Бях посрещнат от асистента в Айовския университет, младия поет Бърд Блум, и моя западногермански колега, поета Алф Пос. Очевидно и тук беше изиграло необходимата роля съобщението, че зная немски език.

Седнахме в колата. Те ми говореха нещо, но аз не разбирах почти нищо. И поради умората, и поради ненавикналото ми към американския бърз английски ухо.

Бърд шофираше. Минахме през няколко градчета. След около половин час зърнахме червените сигнални лампи на високи антени.

— Това е Айова — каза Блум.

— Какво значи Айова?

— Това е индианско название. Значи: Чудесна земя.

По потръпването на сърцето разбрах, че бяхме пристигнали.

Беше се извършило чудото на новото ми раждане.

В една нова литература, в един нов език, в една нова, непозната и пареща жажда към първата ми и единствена майка. Никога не съм бил така далеч от нея. Така самотен. И така изпълнен с всичко нейно.

Двамата ми придружители помогнаха да си пренеса багажа до асансьора. Стигнахме до апартамент 309 А, моето жилище.

— Аз живея отсреща — каза Алф. — Лека нощ!

Но аз дълго не можех да мигна.

Нов и странен беше вятърът вън, шумът на клоните и листата в топлата и душна септемврийска вечер.

И най-важното — не можех да се определя спрямо света. Не знаех възглавницата ми дали е на изток, или на запад, на север или на юг.

Дълго мислех какъв ще бъде утрешният ми първи ден тук.

Погледнах часовника си. Минаваше 12. Значи не утрешният, а вече днешният. Но дали това беше правилното време?

Така или иначе, започваше първият ми ден — 2 септември 1975 година.

Само след три дни, на 5 септември, мис Фром щеше да стреля срещу президента Форд в далечното оттук, неизвестното досега за мен калифорнийско градче Сакраменто.

Когато щях да чуя по телевизията това название, то щеше да ми прозвучи като италианско ругателство. Или като закланателни думи на фокусник.

Сакраменто!

Трябва да съм заспал.

Защото, когато пак отворих очи, вън грееше слънце.

Смути ме ужасно мисълта, че не зная откъде точно е изгряло.

ТОВА ИЗКУСТВО ЛИ Е?

Заглавието на този материал, както и по-голяма част от основния текст не са мои. Заех ги временно от петъчния брой, сутрешно издание от 10 октомври 1975 година на най-големия и най-важен вестник на щата Айова, а именно многостраничния „Дъ Ди Моин Реджистър“. Най-напред нека да обясня защо името на вестника има два члена.

Столицата на щата е била наименувана в онези далечни времена, когато тук са владеели французите, непобедени още от англичаните. След победата, след окончателното потъпкване на френския дух, език и т. н. общият дух на относителна свободолюбивост и толерантност, или поне идеята за тях, не позволяват да се мисли за преименуване на вече именуваните от френскоезичните колонисти селища. Но те, тези имена на градове, улици и местности претърпяват едно очовечаване, съобразно изискванията на езика на победителите, т. е. английския. Така се е дошло до положението името на тази щатска столица да се пише с два члена, като вторият, френският, който знае защо, се чете „ди“, когато се пише „дес“. Добре, че поне окончанието „ес“ в „Моин“, или както се пише на френски „Моинес“, не се чете. Имайки веднъж неблагодарумието да попитам един „дъдимойнинчанин“ за фонетичните закони, на които се е подчинило това прочитане на името на неговия град, той направо ми отвърна, че да се търсят подобни твърди закони в един такъв свободолюбив език като английския, е направо нелепица. Така се чете, и това е.

Та в поменатия вече и запазен от мен брой на „Дъ ди“ ми обърна внимание една карикатура, поместена на уводно място на първа страница.

Позволете ми да „цитирам“ и самата карикатура. Ето я. Текстът под рисунката гласи:

„Боже мой! Мисля, че ние сме загърбили един шедьовър!“

Бях виждал вече този барабан, т. е. варел, пълен със смола, на централното площадче на градчето, което нещо се реконструираше от неколцина работници. Не съм и подозирал, че между тях се намира студентът М. Бейкър, автор на бъдещия шедьовър, както и не подозирах за градската и общощатска слава, която очаква варела.

Но време е да дам вече думата на репортьора на „Дъ ди“, имал благодарумието да не се подпише под своите раз-

съждения и коментarii, и по този начин да ме улесни срещу някакви негови неблагодарумни претенции съгласно закона за авторското право. Моите собствени, вече благодарумно подписани разсъждения и коментarii ще следват непосредствено след неговите.

Във всичко това има дълбок смисъл.

Защото аз, като българин, на когото липсва в достатъчна доза вкус към новаторството и скулптурата, мога да се задеявам колкото си искам с едно произведение на авангардното изкуство, но когато това го прави един чистокръвен и потомствен, надявам се, американец, дължни сме да го слушаме и да му вярваме.

Впрочем имате думата, мистър Анонимен:

— „Това изкуство ли е?“ — Това е „Оголен барабан“, гворба, създадена от Марк Бейкър, студент от университета в Айова, който работи в строителната фирма, която извършва подновяване на асфалта в центъра на град Айова, улица „Вашингтон“.

АЙОВА СИТИ ЗА „ОГОЛЕНИЯТ БАРАБАН“

Гордо изправен сред алеята за пешеходци в центъра на Айова, между другите скулптури, изложени от студенти от последния курс на университета в Айова, е „Оголеният барабан“, произведение на изкуството, създадено от М.Б., студент, който също така работи в местната строителна компания.

„Оголен барабан“ бе започнат като шега, спонтанно сътворена от Бейкър, докато работеше по реконструкцията на улица „Вашингтон“, в центъра на Айова сити. Намерението му е било да направи нещо като малък протест срещу съвременните скулптури, създадени и изложени от художници от университета в Айова.

Но творбата, направена от жълт варелен барабан и арматурна мрежа, използвана за подсилване като материал, който заякчава останалите материали при направата на новия тротоар на улица „Вашингтон“, е доказателство за силата на изкуството, когато то е поставено на място, където хората имат достъп до него.

КАКВО Е ИЗКУСТВОТО?

„Оголен барабан“ повдига отново пословичния вече въпрос: „Какво е изкуството?“ Това е въпрос, който си задават много жители на Айова сити, когато отиват в центъра на града от месец насам.

Повече от 60 творби-скулптури на студенти от университета в Айова са изложени на показ. Скулптурният фестивал привлича вниманието на повечето жители на Айова сити, тъй като е невъзможно да бъдат пренебрегнати повечето от творбите, като десетметровата скулптура на Тери Лий Дил, направена от кабели, обтегачни винтове и железопътни траверси, или четириметровата скулптура на Б. Шафман, която е поставена сред улицата.

По-малки творби от разнообразен материал, изработени с различни начини, като избелени материи и пластични вещества, са поставени по витрините на магазините и фоайетата на много търговски и канцеларски кантори в центъра на Айова сити.

Настоящата изложба на творби увеличава, уголемява, прибавя нови аргументи за инсталирането на двете основни скулптури, които ще бъдат изложени на открито и за постоянно в събота.

СМЕШНО ИЛИ ДОПУСТИМО

Студентът строителен работник, един типичен работник, който бърка топен асфалт за фирмата, която подновява улица „Вашингтон“, каза, че създал „Оголеният барабан“, защото смятал, че някои от другите творби били смешни. Това е много странно, защото много хора мислят, че „Оголеният барабан“ е „сериозна“ творба на изкуството, донесена от студиите по скулптура на университета.

Тя ще продължава да бъде показвана, защото по различни причини е сериозно отражение на досегашното обкръжение на центъра, която беше силно ударено от усърдно бавния процес, известен като федерално подпомагане „Градско ново развитие“.

Художниците от университета, заангажирани във фести-

вала, смятат, че такъв вид дискусия е полезна. Скулпторът Пол Неруун от Талахаси, Филадельфия, казва:

„Това дава ново определение на човешкото мнение какво именно е изкуство. Заварената с оксижен желязна тръбна скулптура вече стана популярна като нещо, на което човек може да се опре, докато води обичайния си уличен разговор с познати.“

ОГРОМНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Неруун каза, че взаимодействието между централната търговска общност, градските чиновници и художниците „е огромно“. Бизнесменът Ърнест Лехман каза, че много местни търговци „не са непременно побъркани по скулптури“, но идеята за организиране на фестивал на скулптурата е завзела обществото, защото има хора, които „говорят и за нещо друго освен за светофари и за бетон“.

Съботното откриване ще бъде фокусирано върху двете, за постоянно поставени творби на бившите възпитаници на университета от Айова сити, а именно Ричард Фийлд от Нордфилд, щата Минесота, и Кенет Снелсън от Нью Йорк, щата Нью Йорк.

Скулптурата на Фийлд е от кабел и алуминий (дебело въже).

ОЩЕ 4000 ДОЛАРА

Националната стипендия за изкуство, която е от 44 000 долара, се събира от различни места: 12 500 от града Айова сити, 12 500 от „Зеленият проект“ — местна група за разхубавяване на града. Останалите 19 000 долара са от обществеността и от дарения, като 4000 долара все още се търсят.

Скулптурите обединяват масивния стенопис в центъра на града „Духът на черния ястреб“, който бе нарисован това лято от студенти в Художествения факултет, отдел „Градска графика“. Колоритната „супер-графика“ покрива фасадата

на триетажно здание, до което опира малкият парк, направен от „Зеленият проект“ миналото лято.

Откриването в събота, което ще започне на обяд в Чонси, ще събере много местни представителни групи, включително детския симфоничен оркестър на Айова сити, всички скулптори и щатски и местни големци, включително и губернатора Роберт Рей.

След отпечатването на този материал в централния вестник на щата, варелът на Бейкър започна да придобива всеобща известност, която тръгна да се разпространява вълнообразно, застрашаваше да вземе общощатски размери, дори, за мой патриотичен ужас, можеше да затъмни творбата на оня художник от български произход, която представляваше многокилометрова ограда от прозрачна пластмасова материя, опъната из обширната територия на Калифорния и която е благодатен обект за фотографите на вестниците и илюстрираните списания, защото покрай самата ограда, доста ненадеждна като ограда между впрочем, им предоставяше възможност да фотографират най-различните живописни или неживописни местности, през които беше „художествено“ опъната.

Воден от подобни патриотични съображения, аз се заинтересувах специално от „Оголеният барабан“, г. е. от „Изпразненият варел“.

Трябва да призная, че през последните няколко дни виждах купчини хора на площадчето, но не знаех, че тяхното събиране било дело на художествена творба, т. е. на варела, наречен барабан, както не по-малко успешно би могъл да бъде наречен той например „Пулсиращо сърце“, „Моби Дик, или Белият кит“ (ако се пребоядиса с бяла боя), „Мечтата на пионера от Средния Запад“, „Мечта“ (просто без пояснения каква), „Гърдата на моята любима“ (при добавяне на още един варел може да стане и „гърдите“) и дори нещо политическо от рода на „Сънят на Кисинджър в пекинската опера“.

Отчитайки пропуска, който бях допуснал, следната утрин аз се отправих значително по-рано към университета, за да имам време, което да посветя на скулптурната „творба“.

Да, това бе същият, допреди няколко дни пълен с асфалт варел, но вече повдигнат на няколко ствола от най-обикновено, грубо нарязано арматурно желязо.

Как човек никога не знае какво може да му поднесе бъдещето! Какъв художествен усет съм имал, като не съм могъл

да предусетя в обикновения, подобен на милиони свои събратя варел — варела, готов да се превърне в „Оголеният барабан“, в частица желязно-цинково безсмъртие.

Ако бях истински поет, това нямаше да стане.

Но аз не бях поет, а член на Международната писателска програма, който влизаше всяка сутрин в зданието на Филологическия факултет, за да събеседва със своите колеги писатели и студентите, проявили интерес, събрали се в аудиторията, седнали на удобните чинове или на пода, по въпросите на художествения превод.

Затова моето чувство беше допуснало посочения пропуск.

Може би някои хора у нас, подхранени от лекомислените сведения за всеобщата, включително и художественотворческата свобода в тази огромна страна, намерили място в повърхностните писания на различни псевдоспециалисти, все още да смятат, че там се шири някакъв отчаян модернизъм. Действително в Ню Йорк видях и с весела усмивка разгледах Музея на модерното изкуство, на който факт от моята биография ще се спра след малко. Но сега държа да се спра на факта, че жителите на Айова, които се бяха събрали край „Оголеният барабан“, здравата и съвсем сериозно се възмущаваха.

— Подобни скулптури могат да бъдат излагани само в парковете край лудниците, а не и срещу моя магазин — казваше един солиден собственик.

— Няма да мина повече през тази улица, ако не махнат този празен варел.

— Това не е „варел“, а „Оголеният барабан“.

— Могат да го нарекат и „Наполеон на Света Елена“, „Вашингтон“ или „Президентът Форд прощава на Никсън“, за мен е празен варел, подигравка с всички нас, които даваме пари, за да отпускате стипендии, да поддържаме художествения отдел на университета. Без да съм прахосвал пет години, за да ходя на лекции по „скулптура“, без да съм плюскал доларчетата на баща си или на дядо си, без да съм изучавал историята на изкуството, аз мога да правя подобни „шедьоври“.

— И аз. И то не по-лоши от този, Бейкър ли беше?

— Все пак трябва да се досетиш, да ти хрумне.

Тук аз се намесих, както вече споменах, от патриотични съображения.

Резултатът беше такъв, че сам се уплаших от него.

Подтикнати от лекомислено изреченото от мен възму-

щение от „барабана“, което изглежда, че беше капката, която преля чашата, неколцина от събралите се граждани на Айова бяха склонни да пристъпят към саморазправа с „творбата“, т. е. да катурнат варела от арматурната му поставка и така да го катурнат от художествения му ранг.

Но тогава някой каза, че Бейкър е изложил варела, за да подиграе подобен вид „изкуство“, а не защото го поддържа или сам го твори.

Това внесе смут в събралите се, а някои започнаха да ме поглеждат едва ли не като подстрекател за линчуване на негър. Трябваше бързо да напусна преустроената улица.

Не знаей какъв ход са взели събитията, но само след няколко дни прочетох във вестника, че шедьовърът на модерната скулптура, а именно „Оголеният барабан“, е свален от пиедестала му.

Жалко. Защото, когато след няколко месеца посетих Музея на модерното изкуство в Ню Йорк, щата Ню Йорк, разбрах, че жителите на Айова са били отчаяни реалисти и ретрогради реакционери в областта на новата скулптура.

„Оголеният барабан“, варелът на Марк Бейкър, всъщност беше доста смислено, неоценено от съвременниците произведение на реалистичното изкуство.

Централно място в този музей заемаше един стол, поставен на скромнен подиум. Вместо да разглеждам музея, в който бяха изложени всякакви релси, вестници, камъни и какво ли не, аз седнах на стола и позволих на любознателните зрители да ме разглеждат. Така престоях в музея два часа, без да се изморя, и поне за два часа вдъхнах у посетителите вяра в реалистичното начало на американската живопис и скулптура.

Не можех да не постъпя така.

Първо, защото бях живял с Марк Бейкър в един и същ град, а може би един ден той да бъде обявен от полъха на славата.

Второ, защото в същия този град беше учителствувал и рисувал околностите, нивята, фермите и фермерите му (с трироги вили в ръце) великият американски живописец и скулптор Грантууд. В съседното на Айова градче Сидер Ръпидс е уреден чудесен музей на творчеството и живота му.

Колко много хора в Айова и в целия щат, дори отчасти и в съседния Илинойс, земята на Линкълн, където е разположен гигантът Чикаго, хранят гордост, че са земляци на Грантууд.

Дълго време мислех, че някакви климатични съображения са наложили във всяка къща на щата да има саксия с едно цвете с лъскави дълги мечовидни листа, което у нас някои наричат „семеино щастие“.

Но когато видях, че Грантууд е нарисувал на най-известната си картина — тази с чудесната стара фермерска двойка, с вилата и бремениния от труд хоризонт — това цвете на прозореца на скромната къща, разбрах всичко.

Хората се гордееха с цветето, нарисувано от техния Грант.

А кой би сложил в двора си варела на Бейкър, освен ако не му трябва, за да налее нещо в него?

При все че пишейки за варела, аз му създавам предпоставка за световна известност и слава.

Независимо от това как е наречен, дори и „Оголен барабан“, варелът си остава варел, даже и ако го погалим с любимото определение на най-великия американски разказвач, бащата на Моби Дик, „спретнат“. Спретнат или неспретнат, той си остава варел, въпреки че аз сега думкам по него като по оголен барабан и може би ехо от това думкане някой ден да се върне в щата със спретнати ферми на спретнати дребни фермери с огромни, тежки трудови ръце, които спретнато и леко държат излъсканите и полираните от пот и слънце трироги дървени вили, с които се събира златното дъхаво сено.

СЪН

Същата вечер сънувах странен сън.

Може би всичко се дължеше на разговора, който водих с милиардерката. Този разговор, съвсем необичаен за мен, изглежда, че беше разстроил моето подсъзнание, всички ония неизследвани области от човешкото подсъзнание, с които през миналия век така успешно и пикантно се занимаваха Фройд, Шарко и малко по-късно у нас — Шипковенски.

Къщата на милиардерката отвън не се отличаваше много от околните къщи, само че беше значително по-голяма, въпреки че се придържаше към приетата тук традиция да бъде едноетажна. Напомни ми за някакво малко хотелче, облицовано с дялан камък, каквито могат да се срещнат на Слънчев бряг, построени по времето, когато още нашите архи-

тексти не бяха стихийно обхванати от небостъргачески възторг.

Солта на тази къща беше обширният салон или хол, в който, пак по тукашна традиция, се влиза направо от улицата, без коридори, коридорчета и антрена, салон с висок стъклен огромен прозорец на тавана.

В такъв хол окачените картини от Брак („Две птици“), Пикасо. Матис се намират съвсем на мястото си, въпреки че към тях много не подхождат свръхмодерните скулптури и свръхмодерната картина, напълнена с живак, който тече непрекъснато и образува своеобразни фигури, за чието образуване художникът, „направил“ картината, няма никакъв принос.

Съвсем на мястото си бяха и черноликите лакеи, удобните кресла с надвесени над тях модернистични лампи, с някаква специална конструкция, на мястото си бяхме и ние, гостите, защото консумирахме сдържано, с достойнство и водехме разговори на всички възможни теми, като, разбира се, давахме предимство на темите из областта на изкуството.

Домакинята беше много тактична. Тя гледаше да направи всичко възможно нито един от гостите да не се почувствува лишен от внимание.

Ето защо по едно време, скромно и сърдечно, дойде и седна при мен, сякаш че не беше никаква милиардерка.

— Разбрах, че пишете, затова мога ли да поискам мнението по един въпрос, който напоследък много ме занимава и дори, бих си позволила да кажа, тревожи. Да, тревожи. Бих ли могла?

— Но, разбира се. Слушам ви.

— Колкото и да е странно, но аз имам син...

Това не беше никак странно, защото въпреки хубавия живот и масажите по всичко личеше, че наближава 60 години. Ако не ги и минаваше.

— ...когото много обичам...

И това не беше никак странно. Но както и да е.

— Купила съм му едно домакинско списание, на което той вече няколко години успешно е главен редактор. Миналата година му взех една малка радиостанция, която добре печели от реклами, защото се слуша от фермерите в района.

— Това е чудесно.

— В момента се продава една много изгодна телевизионна станция. Как бихте ме посъветвали — да му я взема ли?

Изпих на един дъх чашата с уиски, която лакеят негър току-що ми беше поднесъл със загадъчна усмивка, сякаш ми предлагаше амброзия, а не уиски.

— О — извиках аз, — о-о-о!

— Какво ви стана?

— Извинете. Но не забелязах, че в уискито нямало сода. Дойде ми малко силничко.

Лакеят негър веднага поправи грешката си, като ми наля нова чаша, този път и с лед, и със сода.

Изпих я пак на един дъх, този път не издадох неподходящи звуци, и казах:

— Той има ли влечение към журналистиката?

— Не особено, въпреки че добре се справя със списанието. Но той е още млад, едва 38-годишен е. Тепърва ще уляга.

— Вземете му я — казах аз. — 38! В такъв случай му я вземете.

Двете чаши уиски, изпити една след друга, веднага оказаха въздействие. Притворих очи. Винаги съм завиждал на тези синове на писатели, на които майките или бащите им купуват кола, апартамент или дори пишеща машина. Аз всичко съм си купил сам. Дори пишещата си машина, на която сега пиша тези бележки и която е вече почти 40-годишна.

Отворих очи.

Домакинята ме гледаше загрижено, но се зарадва, че отворих очи.

— Благодаря ви за съвета.

— Моля.

Тя стана и седна при други гости. Не напрегнах слух, за да чуя дали не ги занимаваше със същия въпрос. Не бях любопитен.

Когато си тръгнахме, домакинята задържа, може би по въпросите на телевизионната станция, един от колегите ми, висок снажен негър, не от местните, а от Африка.

Легнах си в някакво опиянение. Уискито.

И тогава мигновено започна сънят. Той беше продължение на разговора с домакинята. Тя не стана, а ми се усмихна мило:

— Знаете ли какво? На сина ми са му достатъчни списанието и радиото. Телевизионната станция бих искала да купя за вас.

— На мен? Вие се шегувате!

— Защо! Вие сте поет, обичате американската поезия. Ще

направите програма, която ще бъде главно от поезия. Разбира се, ще предавате и реклами; за да си покривате разносните и да печелите, а също така и малко поетичен секс, в границите на позволеното от нравствената цензура.

— Но как така? Телевизионна станция! Но това са пари!

— Какво е за мен тази сума? Нищо. А на вас никога никой нищо не ви е купувал, както майките или бащите на някои писателски синове. Нито кола, нито апартамент, нито дори пишеща машина. Всичко сте си купували винаги сам. Купувам ви тази станция. Не ми възразявайте! Та какво струва тя? Една от онези картини. Брак или Пикасо. Все едно че са ми я откраднали.

— Но аз съм изумен. Просто не зная...

— Пишете ли пиеси?

— Да. Имам вече 6 пиеси.

— Тогава ще ви купя и едно малко театърче в Бродуей.

— Но вие ще се разорите!

— Поне ще има защо. А, между нас казано, синът ми не може да напише добре дори едно писмо. Но все пак ми е син. Колкото и странно да изглежда това...

А това не беше никак странно. По-странен беше сънят, който сънувах в момента.

БЪЛГАРСКИТЕ МУЗИКАНТИ

Чета последния, недовършен роман на големия американски писател Ф. Скот Фицджералд „Последният магнат“. Някъде към края на този останал безкраен разказ за Холивуд и за неговите хора с удивление намирам следните фрази: когато става дума, че филмовият магнат Стар иска от героинята, която води разказа, да покани у дома му някой виден комунист:

„— Вие, моля ви не говорете за него на баща си! Нека фигурира у нас като български музикант, а? — каза на края Стар.

— Да, те сега се обличат като всички — казах аз.“

Фицджералд е познавал добре Холивуд, нищо в романа му, както и в другите му творби, не е измислено. Значи, някъде към тридесетте години в Холивуд пак е имало български музиканти, които са се обличали по-особено (как ли?), но на края са били вчовечени от цивилизацията и започнали да се обличат като другите.

Казвам „пак е имало“, защото по времето, когато бях в Холивуд, също така имаше, и аз срещнах, по тяхна инициатива, неколцина български музиканти.

Няма да споменавам имената им, но всеки близък до музикантските кръгове веднага ще се досети за кого става дума.

За Холивуд вече написах едно стихотворение, което е поместено в книгата ми стихове „Американска тетрадка“, така че няма да повтарям нищо за атмосферата на тази перла на Калифорния, мечта (някогашна) на всички кандидатки за кинозвезди.

Съгласно нашите специалисти по английска транскрипция би трябвало да пиша Халивуд, а не Холивуд, защото самите халивудчани наричат града си Халивуд, с твърдо, безсъмнено „А“, но няма да го направя, защото неосведоменият читател, непознат с американските диалекти и какофоническите „закони“ на нашите английски преводачи и законодатели в областта на транскрипцията, ще помислят, че става дума за някакъв друг град, а те трябва категорично да знаят, че действието на моята бегла скица се развива в Холивуд, филмовия квартал в Лос Анжелос, град, чиято дължина (без околните селца) е около 160 километра, или 100 мили.

Така и не попитах как българските музиканти бяха разбрали, че се намирам в това вавилонско милионно сборище от хора, но една светла и ясна декемврийска утрин (само за филмови снимки!) телефонът във вилата на моя приятел, в която живеех, позвъни и приятният женски глас, уверил се, че говори с „мистер Божилоу“, премина неочаквано, рязко и радостно на български.

Не бях я виждал и чуval повече от тринадесет години, откогато тя и нейният съпруг, виден български музикант, изчезнаха от масата си в Руския клуб на улица „Добружда“, за да обикалят масите на ресторантите по редица континенти. Това не го казвам с оттенък на ирония, но когато си в чужбина, ресторантите ти са по-необходими, отколкото у дома, у родината. Освен това аз много уважавам този голям музикант, за да си позволя ирония към него и към красивата му, много, много по-млада от него съпруга. И най на края: шест месеца след дните, за които говоря, музикантът приклопи очи в същия този Холивуд.

Но тогава уговорихме среща, същата привечер те позвъниха на входната врата.

Когато отворих, едва не паднах в безсъзнание. Сякаш не

звънеше и не влизаеше жив човек, а восьмична фигура от музея на мадам Тисо (централа Париж, клонове: Лондон, Копенхаген и кой знае къде още). За тези цели тринадесет години тя не беше се променила никак, беше излязла сякаш от Времето. Вярвам, че читателките и най-вече лекарите от Института по козметика на ул. „Васил Коларов“ веднага ще се заинтересуват за методите на младата госпожа. Но по понятни причини за тези възможни методи дори не отворихме и дума. Само аз няколкократно споменах, че не се е променила никак, а тя шеговито ми се закани с пръст: „Да не ме урочасате!“, но аз, кой знае защо, не престанах, в резултат на което ѝ излязъл цирей, както тя ми съобщи по телефона на другия ден.

За разлика от нея музикантът се беше променил значително, защото сравнително младите хора могат понякога да се изхитрят да не остарееят, но как да направят това старите?

Стеснително го попитах с какво се занимава, защото някак си инстинктивно разбрах по погледа му, че отдавна не се „тروви“ активно с музика.

— Пиша мемоарите си. Мисля за България. Скоро ще се връщаме.

Очевидно зад тези думи имаше нещо, за което можеше дълго да се говори, но не беше удобно аз да започвам.

Бъбрахме за наши общи познати.

— Получаваме често много писма. Понякога говорим и по телефона. Но все пак друго е да си си постоянно там.

Тук той не беше „пробил“, както беше очаквал при идването си. Може би затова да е била виновна възрастта, липсата на „влиятелни“ поддръжници, наоколо кипеше (в провинциален за страната смисъл) културен живот, но той не беше участник в него, а само зрител, слушател.

Това беше много тъжно.

Съпругата работеше в някакъв „компютър сентър“, изглежда, че върху нея тежеше главната и, уви, мъжка грижа за малкото апартаментче, за домакинството, и то не само в домакински смисъл.

Двете, тя и жена ми, заговориха за моди, а ние се отдръпнахме към хубавия пламък на камината, за да не ги слушаме.

Въпреки че нощта не беше хладна, тук палеха камините повече с декоративна цел.

— Получавам много български вестници и списания. Чета и вас, младите, радвам се на успехите ви...

— Какви ти млади, и ние остаряхме!

С голяма стеснителност той ме попита дали бих искал да видя и един друг „български музикант“, арменец по националност, бивш артист от операта, с когото не сме се познавали от София, но който би се радвал...

Когато отвърнах, че нямам нищо против, той веднага скочи, с младежка пъргавост отиде до телефона и се обади на някого.

— Скоро ще дойдат. Те живеят съвсем наблизо, т. е. в Холивуд са. Това за пространствата на Лос Анжелос е съвсем наблизо.

Когато влязоха, веднага си спомних, че съм гледал артиста на една някогашна премиера, че беше много добър и като актьор, и като певец.

И той, и съпругата му не можеха да ни се наравят, надпреварваха се да ни питат за познати, за режисьори, за колеги актьори.

Съвсем естествено, без да зная, че ще го нараня, попитах къде играе,

— Да играя ли? Тук се върнах към стария си занаят от преди актьорското време, към часовниклъка. Добре съм...

— Но не си музикант, не си актьор... — прекъсна го жена му.

— Да, добре съм, но не съм в призиванието си...

— Остана в занаята си.

— При страшната конкуренция тук можеш ли да бъдеш музикант и актьор? После ние не сме емигранти. Не можем да разчитаме на особена поддръжка.

— Нямаме и нужда от такава.

— Е, да, разбира се.

Поканиха ни да прекараме с тях посрещането на Новата година.

В „Последният магнат“ Фицджералд на няколко пъти дава да се разбере, че мистър Стар живее последните си дни. Книгата е трябвало да завърши със смъртта на героя му. Но преди да умре героят, умира самият писател и така героят остава реално безсмъртен.

Когато си пожелавахме „За много години“ с нашите музиканти, можехме ли да знаем, че това е последната Нова година за стария български музикант.

По време на разговорите в новогодишната нощ, които водехме в луксозната вила на пловдивския арменец, приятел на нашия арменец музикант, вила, построена на самия връх на едно от холивудските „тепета“, стана случайно дума, че

в „техния“ град има и други български музиканти, някои от които работели дори по професиите и талантите си, но те, нали разбирате...

Да, ние разбираме. Или, по-право, не можехме да разберем, особено в средата на нашите мили „български музиканти“, които така искрено и дълбоко тъгуваха за своите някогашни „музикантски“ професии.

Но някои неща, особено Времето, не се връщат назад.

В първите дни на новата година дойде да ни види и един от „другите“ музиканти.

Тази среща беше още, още по-тъжна, сякаш се състоя, за да бъде описана от такъв нежен и тъжен писател, или по-точно поет, какъвто е споменатият вече Фицджералд, който със своите няколко думи ме накара да си припомня за „българските музиканти“, които аз срещнах в неговия обичан град, града на неговата творческа младост.

Последният музикант говореше за своите успехи и аз не се съмнявах, че той ги имаше. Бил еди-кой си в ранг-листата за миналата година, тази година се надявал да мине още по-напред.

Мога ли да чуя нещо от него по телевизията или радиото?

Предава го само една станция, и то в късните часове. Сега джазовата музика не е на мода.

Това вече не можех да го разбера!

Ако джазовата музика не е на мода в страната, която е нейна родина, в града, който е направил най-много за нейната слава, къде ще бъде на мода тогава!

„Чека фигурира у нас като български музикант“ — каза на края Стар.

„Да, те сега се обличат като всички“ — казах аз.

ПЪТНИЦИТЕ ОТ „СИВАТА ХРЪТКА“

Ако бях белетрист, всеки би казал, че съм измислил тази история. Ако бях журналист, всеки би казал, че съм бил неин свидетел. Но аз я преживях — понеже съм поет или тъй като мнозина считат, че съм такъв.

Един от най-ярките символи на живота в САЩ това са сребърносивите автобуси на най-голямата автобусна междуградска пътническа компания. Сивата хрътка, която

бяга с вечно вдигнати предни лапи от двете страни под стъклата на всеки автобус или сияе с неоновите си очертания, за да обозначи автогарите или спирките по стотици и хиляди ъгли на стотици и хиляди градове, е може би по-характерен символ на съвременна Америка, отколкото са небостъргачите. Защото небостъргачи има вече вред по света, Швеция е въвела един тип от американските средно евтини ресторанти, но сиви хрътки тичат само по автомагистралите на САЩ.

Въпреки че влаковете вече не са масово средство за пътуване, та дори някои градове са премахнали жп гарите си, като са останали само товарните гари, изглежда, че конкуренцията между самолети и автобуси е доста силна, за да се наложи компаниите да правят всевъзможни намаления и отстъпки.

„Сивата хрътка“ е въвела абонаментни карти. За колкото по-дълъг срок е картата, толкова по-голяма е отстъпката. Ако си купиш карта за месец, относително доста евтино можеш да се прекачваш от автобус на автобус по цялата страна, защото сиви хрътки има вредом.

Автобусите на „хрътката“ са доста удобни, въпреки че все пак е за предпочитане да пътуваш с млада хрътка, а не с някоя раздрънкана стара кучка.

Но това, което ги отличава от всички други автобуси по света, са малките тоалетни в дъното. „Хрътките“ тичат понякога в продължение на часове, за компанията е изгодно те да не спират, ако някой пасажер го присвие стомахът.

Това е изгодно, разбира се, и за пътниците.

За да обиколиш със „Сива хрътка“ цялата страна, сигурно са нужни няколко месеца.

Въпреки че е за предпочитане да се запознаваш с една държава чрез пътищата, а не чрез облаците ѝ, нямахме достатъчно време, заради това решихме да съчетаем двата начина. Набелязахме си да прескочим с автобус Калифорния и Флорида.

Всичко започна на автобусната гара в Сан Франциско.

Беше малко сива, необичайна за този град, делова утрин. Необичайното беше в сивотата, а не в деловитостта.

Купихме си билети за Лос Анжелос и се наредихме с багажа си на изход № 14, където опашка от двадесетина души чакаше времето за качване.

Четирима спътници веднага ми обърнаха внимание, по-неже бяха обърнали вече внимание на пътници, дошли преди

нас, та мнозина ги гледаха любопитно и обезпокоени.

Бяха очевидно четирима приятели.

Обезпокоителното беше, че четиримата бяха от четирите известни на света раси — бял, черен, жълт и червенокож, — без да има каквато и да било хладина помежду им, което не е съвсем прието в тази страна. Странното беше, че и четиримата носеха съвършено нови и съвършено еднакви по плат и кройка костюми, имаха еднакви ризи и връзки, като близнаци, или в случая четиризнаци.

Тревожното започваше от мига, когато осъзнаеш, че не може да има близнаци с различен цвят на кожата. Освен това и четиримата държаха съвършено еднакви шлифери и чанти в ръце, при краката си, обути в съвършено еднакви нови обувки, бяха поставили съвършено еднакви нови жълти куфари.

Току-що излезли от затвора бандити, членове на мафията? Или, поради глупост, еднакво облечени агенти на разузнаването? Или наивни шпиони?

Една солидна семейна двойка, въпреки че солидните семейни двойки си имат леки коли, а не използват автобусите, дори тези на „Сивата хрътка“, след като обсъди шепнешком ситуацията, напусна опашката, отказа се да пътува, поне с тази сива хрътка.

Може би техните рентгенови очи, по-опитни от очите на агентите по сигурност на летищата, бяха проникнали през жълтата кожа на куфарите и бяха видели разглобените, но добре смазани, лъскаво-черни части на автоматичните, ужасно точни, леки и беззвучно работещи пушки.

Напускането на семейната двойка вся смут сред опашката. Добре, че в този миг любезната стюардеса отвори вратата на нашия сребристосив, ужасно нов автобус.

Четиримата седнаха, естествено, един зад друг, по двойки. Най-напред черният с червенокожия, след тях жълтият и белият.

Положението стана още по-натегнато, след като още от първите моменти на пътуването, догдето хрътката се провираше по шумните утринни улици, пролича, някак си неуловимо, че черният е началникът. Преди да направят каквото и да е, тримата го поглеждаха, той разрешаваше или забраняваше или с очи, или с усмивка, или с невидимо за нас движение на главата си.

„Хрътката“, измита, сива, сребърно нова, напусна покрайнините на града, даде ни възможност да хвърлим за

последен път поглед към едно от седемте чудеса на света, а именно моста гигант „Златните врати“, протегнал съвсем не златна, а стоманена огърлица над тихите води на залива, профуча край огромното летище и пое по път № 101 към Лос Анжелос.

Това, че пътят носеше № 101, здравата ни смути. Защо носи такъв номер? Нима това е първопостроеният автопът в Щатите? Или най-важният? Но това беше факт, който направи впечатление и на съмнителните. Белият вдигна пръст — № 101. Но черният, като че ли по предложение на жълтия, го смъмра с очи. Белият свали ръката си сконфузен.

Огледах се. Моите съседи, явно страдайки, че не са се отказали от пътуването с тази „Сива хрътка“, държаха длани върху коленете си, незаангажирани с нищо, готови да ги вдигнат покорно по най-малък знак, подаден от четиримата или пък от когото и да е от тях.

Край широките стъкла летеше с максималната разрешена скорост от 55 мили в час, или с около 90 километра в час, напояваната, както никъде другаде в Щатите, равнина, осеяна с изпопадали изгнели портокали, мечта на бедняците от романа „Гроздовите на гнева“, на опозорилия се във Виетнам Стайнбек.

Скоро трябваше да се появи пак океанът, не Атлантическият, а Тихият, щяхме да видим южните, под Сан Франциско извилите се очертания на Западния бряг.

Спряхме след около час пред автогарата на малко палмово градче, което напомняше с нещо невиджданото никога досега от нас освен по филмите Мексико. Сетих се, че обяснението беше много просто — преди няколко десетилетия само тук е било Мексико.

Някои от пътниците слязоха в чакалната на автогарата да пийнат нещо разхладително, след като видяха, че четиримата не слизат.

Но само след няколко минути, очевидно налегнати от скуката в пустия автобус, ги видяхме да се движат като кукли из тълпата на чакалната, да влизат в тоалетната до бюфета — „Топли сандвичи“, „Кока кола“ и „Севън ап“.

Разбира се, ама разбира се! Тоалетната в автобуса беше само за един човек, а те се движат винаги заедно.

Тогава се появи, придружен от двама внушителни полицаи, един от нашите спътници. Очаквайки естествената реакция на четиримата, мнозина се долепиха до многобройните, не функционални, но щастливо намиращи се в момента

до тях колони, а един очевидно доста опитен, без да му мигне окото, легна делово на пода.

Не последва нищо от очакването, от естественото. Четиримата си извадиха документите, които въпреки че бяха съсредоточено разглеждани от полицаите, излязоха, за всеобщо изумление, като че ли привидно редовни, та им бяха върнати с усмивка и извинения. Легналият на пода стана и грижливо започна да си отгърсва панталоните.

Изглежда, че не само на мен ми хрумна мисълта: кино-артисти. Ами, да! Нали пътуваме за Холивуд. Това са просто на просто киноартисти. От този род хора може да се очаква всичко — дори да си приличат като близнаци с различен цвят на кожата.

Преди последното название на табелките отвън на автобуса, преди Лос Анжелос пише Холивуд. Как не се сетихме!

Когато се върнахме в своята, вече малко поизпрашена сива хрътка, натегнатостта беше изчезнала.

Мнозина разговаряха с тях, усмихваха се, подаваха им пликчета с пържени картофи, рекламни страници на тлъстите вестници или им говореха нещо, на което четиримата отговаряха лаконично — разбираха английски, но изглежда, че не го говореха свободно.

Аха, чужденци! Ясно! И за дрехите, и за обувките, и куфарите — всичко ставаше ясно. Бяха получили аванс и бяха влезли в някакъв универсален магазин. А ние! Дявол да ни вземе! Тези детективски романи и филми, тези книги и телевизионни серии с фантастика от рода на „6 милиона доларовият човек“, кого няма да побъркат? А аз мразя фантастиката. Досега не съм дочел нито един роман, чието действие да се развива на космическа ракета, загубена из безкрая, или на Марс, или Луната. Признавам, че в младостта си имам един грях. Написах роман за пътуване до Луната. Влязох, с голямо закъснение, в ролята на Жул Верн. Но романът беше в стихове, беше за юноши. Казваше се „CLZ на Луната“. Това са авиационните знаци на България. Може би само този отечествен колорит да ме извинява донякъде.

Пътят премина край един обозначен на картата и отбелязан с табели обширен танков полигон за обучение, после заизвива непосредствено край брега. Поздравихме водата с радостни викове, към които съдържано се присъединиха и четиримата. Появиха се някакви острови в далечината, кули за извличане на петрол, далече сред вълните. Природата из-

губи своя пишно зелен вид, замириса на пустиня и безпощаден юг.

Така истинското Мексико поздравяваше своите някогашни територии.

Беше тъмно, когато уморената сива хрътка спря на пустата, зле поддържана автогара с примамлив надпис „Холивуд“.

Разбира се, че и четиримата слязоха тук. Взеха такси и изчезнаха в Нощта и Бъдещето с новите си костюми, обувки, куфари и пардесюта, с новите си и еднакви усмивки.

Помислих си: „Няма вече никога да ги видя отново.“ И още докато тази мисъл се изпаряваше из уморената от друsanето на „Сивата хрътка“ глава, разбрах, че подобна мисъл не трябваше да се явява в мозъка ми. Щях да ги видя пак. И то много наскоро. И то неведнъж.

Но какво можех да направя? Мисълта ми се беше появила, беше станала съдбоносна реалност, с която вече никой, най-малко аз можех да се боря.

Не знаех защо, но чак сега, след повече от година, разбирам, че мисълта за четиримата не се появи по моя воля, а някак си по принуда, отвън. Това, разбира се, е глупост.

Обаче забелязал съм, че щом си помислиш нещо, като че ли го предизвикваш да стане. Така например преди години, прелитайки океана на обратен път от Куба, не знаех защо си помислих за спасителните жилетки, които бях чувал, че раздавали при подобни полети, но на нас тогава не ни дадоха. Още мисълта беше някъде из периферията на мозъчните клетки, стюардесата се появи бледа и съобщи, че нещо в опашката на самолета е повредено, та ще се наложи, след като полетим около час, за да изхарчим горивото си, да направим аварийно кацане край летището Гандър, на полуострова Ню Фаундленд, Канада.

Забележете, тя каза, край летището, а не на. Разбира се, катастрофирахме, 28 души дадоха живота си там, в салоните на самолета.

И досега се чувствавам виновен за смъртта им. Като че ли моята мисъл повреди нещо в опашката на нашия износен реактивен самолет от класата „Британия“. Нещо мъничко е трябвало, за да прелее чашата на износеността. Ролята на тази капчица изигра моята мисъл. Уверен съм в това, въпреки че е смешно и аз отгоре на всичко не съм фаталист.

Скоро забравих за страховете си. Огромният Лос Анжелос с квартала си Холивуд може да разсее и по-реални

страхове, отколкото моята дива приумица.

Но много наскоро разбрах, че не съм прав.

В Холивуд всеки уважаващ се чужденец трябва да види две неща, които, естествено, местните не са виждали и няма да видят. Юниверсъл студио и Дисни-ленд.

Пред специално уредените за посетители входи на студиото с огромен паркинг за автобуси и леки коли се виеха десетки дълги опашки, които развличаше някакъв нещастен бивш актьор с маска на Смъртта и бели мръсни ръкавици. Маската му беше направо ужасяваща. В това беше хуморът на уредниците и режисьорите му. Аз го фотографирах до жена си. Но някаква невидима сила се беше намесила, за да унищожи символа, ненужен и вреден, краят на пръста ми беше закачил крайчето на обектива, та сега имам снимка на Смъртта, но без лицето ѝ, което значи без самата Смърт, защото без лицето си тя е обикновен нещастен човек, който изкарва хляба си. Ако дойдете в къщи да ви покажа снимките си от пътуването из САЩ, ще видите и тази снимка, с крайчето от пръста ми, там, където трябва да бъде и беше лицето на Смъртта.

Но на снимката, чудесно направена от малкия ми „Кодак-пocket“ цветна снимка, липсва нещо друго, което съзрях на няколко крачки от себе си веднага щом отделих око от визьора на апарата.

Разбира се — четиримата.

Започнах да моля висшата сила, ако има такава, поне да не се паднем в една и съща група, в един и същ автобус, който ще ни развежда из студиото.

Но се паднахме. Изглежда, поради заинтересована намеса на същата тази зловна и безпощадна висша сила.

Така заедно се свихме от ужас, когато кухите картонени камъни полетяха срещу автобуса ни, засмяхме се заедно, когато Червено море се раздели пред автобуса ни, като пред Исус или Моисей, аз съм слаб по религиозните въпроси, видяхме как летящият локомотив се закова на милиметър встрани от нас, бродихме из кварталите с Екатеринбургски къщи само с фасади, без вътрешности, участвахме в снимането на сцена с нападение на къща и пожар в нея като статисти, след миг гледахме заснета с нас доста реалистична сцена.

Когато гледахме сцената, ужасен забелязах, че там, където трябваше да се появят четиримата, нямаше нищо, мястото беше празно. Не казах на жена си, за да не я плаша,

уверяхах се мълком, че греша, че просто обективът не ги е хванал в полето на зрението си. Сега знам, че той не е можел да ги хване. Но за това — по-късно, всичко по реда му.

Оттук нататък престанах да разглеждам „великото“ студио, гледах само четиримата, реакциите им, изуменията им лица, учуденията им погледи. От коя ли страна трябва да бяха, за да се учудват така на неща, които в края на краищата вече, във века на телевизията, знае дори и да не ги е виждало всяко дете.

За цветните, както и да е! Но белият? Нима и той се докосва за първи път до цивилизацията, до нейното оглупяване?

Като хипнотизиран се долепих до тях, така нахално, сякаш бяха не четирима мъже, а четири вълшебни млади жени.

Говореха на някакъв език, който не беше нито унгарски, нито френски, въпреки че по нещо ги напомняше. Или може би някакъв диалект на китайския. Какъв беше езикът, който ги свързваше? Когато свършихме обиколката пешком из призрачния град, за да видим как се снима на края и една истинска, не демонстрирана за нас сцена от следващата серия на върховната глупост „6 милиона доларовият човек“, отправихме се към „площада“, ако може да се нарече площад този картонен призрак, за да търсим автобуса си. Тогава най-нахално, за велико учудване на жена си, ги заговорих. Представих се. Казах, че съм от България. Те ме гледаха любопитно, но с някакво мъдро снизхождение, което, признавам си, ме вбеси. Говорят английски по-лошо от мен, с някакъв метално-дървен нечовешки акцент, с някаква роботска лаконична лековатост, а се усмихват вътрешно, с неподвижни лица на жълти, на жълтокожи, лица-маски! Хайде де! Не мога и сега да си обясня защо ме обхвана такава ярост. Жена ми се уплашила, имал съм вид на готов да припадне епилептик, затова ме накара да седна на тревата в някаква псевдоградинка. До автобуса. А как съм седнал в автобуса, не си спомням. Автобусът пое обратния път. Срегнахме нова група, над която току-що бяха паднали огромните кухи картонени скали. Видяхме как някакво голямо гребло ги събра и започна да ги издига обратно по хълма. За следния автобус. Животът е атракция. Кинопроизводството също е атракция. Всичко се повтаря. Трябва само да запазиш хладнокръвие.

Когато на другия ден се засякохме с четиримата на огромната територия на приказната страна на гения на мултипликацията, бащата на Мики Маус, приказния парк Дисни-

ленд, нито се изненадах, нито се учудих. Не се учудих, когато пак попаднахме в обща група. Не се учудих, когато ги виждах как се учудват вътрешно, без да го издават по лицата си, на всичко: И на замъка на Снежанка, и на подводницата, която пътува през Миналото и през Бъдещето, и на пиратския кораб в естествена големина, и на Къщата с Ужасите, където човек с по-слаби нерви чудесно и безболезнено може да получи инфаркт, на монорелсовата железница от Утре, която обикаля над цялата тази огромна, разделена на билети с различен цвят и различна цена, но общо за 10 долара, приказка.

Когато индианската ни лодка минаваше край бреговете на загиващите индианци-кукли, мислех, че поне червенокожият ще трепне. Не, не трепна. Имах чувството, че той не свързва цвета на своето лице с цвета на техните лица, червени като неговото.

Очакваше ме изненада само когато влязохме в атракцията, наречена пътуване в космоса. Седнали на креслата, които потрепераха реално при взрива на изстрелването, ние се понесохме сред реалистично постигнатата прожекция на мировото пространство. Ние бяхме деца, които пътуват с космически кораб, понеже още цялото човечество е в детството на своята космическа ера. Тогава в притихналата зала, над хората, вкопчили се в своите космически кресла, които вибрираха, се понесе тих смях, почти шепот. Кой от тях се смееше? Защото бях уверен, че се смее някой от тях. Но кой? Кой? Жена ми казва, че за огромна нейна изненада съм извикал „Тишина!“

Когато лампите светнаха, когато започнахме да „излизаме“ от „ракетата“, не исках да гледам към четиримата. Защото един от тях ни се беше изсмял. На мен, на вас, на всички ни. Кой му даваше това право? Над Дисни-ленд падаше неонов мрак. Конският древен трамвай пътуваше като разноцветно видение. Срегнахме ги пак на нооворлеанското площадче, или както тук се произнася, Ню Орлийн. Диреха нещо. С огромна радост разбрах, че дирят тоалетните, надписите „Мъже“ и „Жени“, но не ги намериха поради простата причина, причинила и на нас неприятности преди час-два. Защото в тази приказка се бяха досетили остроумно да заменят надписите „Мъже“ и „Жени“ с „Принцове“ и „Принцеси“.

Жена ми пошушна да ида и да им разясня заблудата,

тайната. Но аз отказах. Какво като съм говорил с тях. Нека се подмократ!

Най-главната ни среща се състоя във Флорида, на Майами Бийч. Преди срещата в Хелзинки. Но да не избързвам с разказа си. На летището в Майами ни посрещна нашата хазайка, учителка, излязла сякаш от страниците на Колдуеловите разкази, която не умееше да кара сносно кола, но въпреки това шофираше сред този автомобилен ад.

Тя ме помоли да тръгна с нея, за да намерим къде е паркиран автомобилът ѝ. Когато най-сетне го намерихме, помоли ме да седна аз на волана, защото не можела много хубаво да кара на заден ход. Направих и това. Нямаше да се учудя, ако ме помолеше и на преден ход да сторя нещо по-трудно на някой завой.

Жена ми вече била помислила, че сме се загубили, че никога няма да се появим при нея и при куфарите. Край нея като на някакво състезание обикаляха коли, които спираха за секунда да вземат някой пътник или куфар и продължаваха по същия маршрут да се въртят, докато вземеха целия си товар. Това се правеше, понеже спирането беше забранено.

Когато всичко беше натоварено, вдървената от страх хазайка подкара във въртящия се летищен хаос към Майами, но не Бийч, а Север. Така че покрай Майами Бийч само минахме, а всичко всъщност се случи в Майами Север.

Къщичката беше малка, дървена, с портокалово дръвче отпред, подобна на милионите подобни къщички. Съпругът ѝ, също учител, боядисваше край портокалчето някаква раздрънкана кола. Помагаха му две момичета, вьетнамски сирачета, които те бяха осиновили, за да поправят с нещо варварските резултати от войната на своята страна.

Ако учителката беше колдуеловски тип, миловидно и трогателно смешният ѝ съпруг направо беше надминал цялата фантазия на Колдуел.

Когато влизах понякога, понеже съм непоправим автомобилист, в автомобилните магазини на тази страна, истински се учудвах защо продаваха и компаси за автомобили. Но хазиянът мистър Харолд Харис ми обясни всичко, като с тъжна усмивка ми разказа, че не можал да се върне в къщи, загубил се из улиците на своя Майами, града, в който е роден и където цял живот е ходил като ученик и като учител на училище с автомобил, понеже компасът му се бил повредил. На всеки кръстопът освен номера на пътя са означени и посоките, които номерът, т.е. пътят, поема.

Мистър Харолд Харис беше сантиментално нежен към двете сирачета. И двете сега оформящи се, жълтолики красавици отвърщаха с нежност на своите нови татко и майка.

Когато ни казаха, че това, че те отглеждат две момичета, е нищо, защото една тяхна позната, у която между впрочем тази вечер сме на гости, отглежда 7—8 осиновени деца, не изразих учудване. Защото инстинктивно разбрах, че не може четиримата да не бъдат там.

И те бяха.

Бившата пианистка, която ни посрещна край своето портокалово дървче, посочи с дългите пръсти на ръката си да влезем в трапезарията на къщата, където беше наредена дълга маса, като в казарма. Четиримата седяха на пейките край масата, не се учудиха, че ни виждат, сякаш така трябваше да бъде.

Поздравихме се като стари познати, дори като временно разделили се членове на една и съща група.

Прозорците към вековните дървета на градината откъм задната част на къщата бяха разтворени. На масата имаше няколко деца, но очевидно не бяха всичките питомци на дома, чакаха се останалите. Децата бяха на различна възраст и от различни раси.

Вече се досещах защо четиримата са тук, защо и на тях трябваше да бъде показана пианистката, зарязала професия, семейно щастие, личен живот, за да помогне на децата от всички раси, които този жесток, расово разделен свят, беше лишил от майчина милувка, от бащина закрила, от дом, родина, от минало и от бъдеще.

До пианистката дойде и седна едно мило момченце, някаква смесица от расовото разнообразие на океанските архипелази. То се притисна щастливо и безпомощно до „майка“ си.

През вечерята разбрах, че е любимец на пианистката, защото е неизлечимо болно от епилепсия.

Когато слушах от какво се интересуват четиримата, накъде бият въпросите и интересите им, почнах да проумявам, че вероятно те са някаква комисия от ООН по расовите проблеми.

Въпроси задаваше главно черният. Той искаше да знае как децата са били лишени от близки и родина, кой ги е лишил от тях, защо (беше много смешно, когато черният попита „Защо?“) — това го знаеше дори портокаловото дървче пред вратата, а те чрез устата на черния попитаха какво

ще правят, когато израснат, пианистката получава ли някаква помощ от някого?

Пианистката се усмихваше и отговаряше с готовност, въпреки че нямаше усещането да се чувства в ролята на светица. Беше притиснала рамото на детенцето, на болното, с голяма майчина ръка.

От никого не получава помощ. Правителството? Боже мой! Правителствата се готвят да правят нови сираци, не да издържат вече направените. Да, работи като учителка по музика. За жалост, когато е в училище, децата остават сами. Особено се бои за това, до нея. Ако получи припадък, когато я няма... Но какво да се прави. Да, всичко върши сама. Сама им чисти, сама им готви, помага им, помага им да се къпят, да учат уроците си...

— Защо? Защо правите всичко това? — попита властно и застрашително черният.

— Защо ли? Не зная. Просто така.

— Може би вярвате в нещо, в някакъв бог, в някаква идея?

— Вярвам... в себе си. Човек трябва да бъде добър.

— Но вие помагате само на 7—8 деца. А колко сирачета има на цялата ваша планета?

— Не зная. Не мога да помогна на всичките. Но планетата е наша, на всички ни.

— Е. да. Разбира се. Наша е или поне е била наша.

— Може би сте комунистка?

— Бих искала да бъда. Но за това се иска сила. Може би ще стана... някога.

Храната беше много вкусна, проста, бих казал, изящна.

— Вие готвите вкусно — отбеляза след дълга пауза, в която се чуваше само тихото, приятно дъвчане на дечицата, черният.

— Много, много вкусно — присъедини се към него жена ми. — Как го постигате?

— Нищо особено. Просто употребявам истински плодове и зеленчуци, не изкуствено торени. Имаме си собствена градина, тук, зад къщата. Мъчим се да отглеждаме и свои, истински кокошки, дори овце и кози. Нали знаете, на пазара всичко е изкуствено...

— Дори и месото ли?

— Но, разбира се. Синтетично. От соя и други там боклуци. И бои. И противни синтетични миризми.

Сега разбрах защо месеци наред вече имах такъв противен

вкус в устата си. Като че ли бях правил гаргара с кислородна вода.

Но в тази къща не само храната беше естествена. Естествени бяха и усмивките на домакинята, и нейната саможертва в името на нещо абстрактно, нещо неуловимо и смътно като мириса на дърветата зад нас, естествена и нормална беше и тази пролетна януарска нощ, бяха станали естествени и приемливи и четиримата, дори вече не си приличаха така много, на моменти ми се струваше, че съвсем не си приличат.

Отидохме да пием кафе в гостната. Децата останаха да прибират чиниите от дългата маса. Веселите им гласове се чуваха зад тънките дървени стени.

В гостната имаше роял и много снимки на домакинята от времето, когато е давала концерти, както и афиши за тези концерти. На една снимка, точно до вратата, тя беше прелестно, вълнуващо, дори възбуждащо красива.

Мислех си, че е като игуменка на манастир, пожертвувала страст и талант в името на нещо смътно и неуловимо като мириса на дърветата, властващ над всичко, като детските гласове и смехове зад стената.

Манастир, в края на XX век!

Смешно.

Когато си тръгвахме, нарочно изостанах последен, за да бъда поне миг още до домакинята. На вратата улових секунда, когато никой не ни гледаше, наведох се да я целуна. Безмълвно тя ми отдаде устните си.

В този момент светнаха прожекторите. Всички изненадано се обърнаха и видяха нашето мигновено престъпление. Четиримата бяха объркани. Не знаей от кое повече. От прожекторите или от целувката. В очите на жена ми имаше сълза.

Ние сме вечеряли, пили сме били кафето, обградени от цяла тумба полицейски коли.

Четиримата протегнаха безропотно ръце, за да им надянат наръчниците. Не направиха и жест за съпротива, когато ги наблъскаха в колата, приготвена за тях.

Нас не ни закачиха.

Децата също не казаха и дума. Нито едно от тях не извика. Бяха свикнали на всичко тези деца. Да убият баща им и майка им, да ги оставят прострени на прага на дома им.

А пианистката дори се усмихваше пресилено. Нима тя беше повикала черноуниформените полицаи?

После отхвърлих тази мисъл. Цяла нощ не можах да

мигна. Мислех за четиримата.

Вече не ги мразех.

Щях ли да ги видя пак?

Случаят ми помогна да срещна един от тях.

Ето как стана всичко.

Готвейки се за пътешествието, което ни срещна с четиримата от „Сивата хрътка“, бяхме сериозно загрижени за своя багаж. Моята неукротима страст към книгите вече бе натъпкала няколко куфара с този най-тежък вид товар, които заедно с един куфар с детски играчки беше безсмислено да влачим по самолетите и автобусите на цялата страна. Решихме да ги изпратим предварително до Ню Йорк, нашата последна спирка преди Европа.

Разбира се, отидохме най-напред в пощата. Когато разбраха за какви тежки пакети става дума, от пощата ни посъветваха да се обърнем към „Сивата хрътка“. Между другото това беше и нашата първа, предварителна среща с хрътката.

В агенцията на автобусите ни посрещнаха също така любезно, разбраха болката ни, дадоха ни указание какви надписи на какви етикети да поставим, как да ги вържем с тел по дръжките на куфарите, ориентираха ни колко горе-долу ще ни струва, подчертаха, че това е и по-евтино от таксите на пощите и, най-главното, несравнимо по-сигурно.

Трябваше просто да намерим някого, до когото да адресираме куфарите в Ню Йорк, който да ги прибере от „хрътката“, да ги съхранява до отиването ни там.

Един наш познат, решил да изпрати излишния си багаж до своята леля в Ню Йорк, предложи да ни направи услуга, да изпратим до леля му и нашите куфари, та когато взима неговите, да вземе и нашите.

Така и направихме, той дори взе и натовари нашите куфари в автомобила на своята любовница заедно със своите, и те без наша помощ се отправиха към „Сивата хрътка“.

Когато самолетът ни остави на старото нийоркско летище „Ла Гуардиа“, което има това предимство, че е почти в града, за разлика от новото, „Кенеди“, до което трябва да се пътува с автомобил около час, времето беше лошо, нещо лошо ни предсказваше и фактът, че в помещенията на компанията „Делта“, чиито услуги ползвахме, предишния ден беше избухнала бомба, в момента ремонтираха залите и коридорите.

Взимайки багажите си в помещението без стъкла, веднага

си спомнихме за куфарите, които от няколко месеца ни чакат в дома на лелята на нашия познат.

Както всичко беше уговорено, пристигнахме в центъра на града, намерихме студентската туристическа служба, там ни показаха в коя канцелария можем да оставим нашите куфари и чанти и ни съобщиха, че в шест часа вечерта долу на улицата ще ни чака нашата бъдеща няколкодневна нюйоркская хазайка.

Тръгнахме напосоки из града, като сами откривахме знаменити здания, авенюта или стрийти. По това време за наш късмет заваля. Така че трябваше, натоварени с багаж, да чакаме неизвестната кола с неизвестната наша благодетелка, и то под водопад от дъждовни струи.

Когато видях, че тази, която ни позна по багажа, е негърка, веднага си помислих, че отново се протяга голямата и всесилна ръка на четиримата, за които бях сигурен, че отдавна не са в затвора.

Но бях сбъркал.

Симпатичната стара учителка негърка, която натовари багажа ни в своя старичък мерцедес, може би не беше съвсем пряко свързана с четиримата.

Но кой знае.

Защото тя не беше изминала и километър из претъпканите с коли, лъскави под потоците от вода улици, когато се обърна назад и любезно ни осведоми, че ще трябва да се отбие до агенцията на „Сивата хрътка“, трябвало да прибере някакъв багаж.

Забравих да ви кажа, че докато скитахме напосоки из авенютата, решихме да позвъним на нашия познат, до чиято леля бяхме адресирали багажа си.

Той се зарадва, когато чу гласа ми.

— Куфарите ни при леля ти ли са? — попитах наивно аз.

— Не — отвърна той. — Тя отказала да прибере и моя, и вашия багаж. Аз си взех моя. Вашият е още в товарната гара на „Сивата хрътка“.

— Боже мой, но как ще намерим тази товарна гара сред тези лабиринти?

Не дочакахме отговора, защото разговорът, платен точно за три минути, рязко прекъсна.

Така че посрещнахме думите на старата негърка като някакво чудо. Склонен съм да мисля, след като всичко премина в спомените, че това беше действително чудо, само че чудо, извършено по навик от четиримата или, по-точно, от

техния началник — черния.

Мерцедесът се въртеше из тъмни, тесни улички, които кой знае как щяхме да намерим, ако трябваше сами да търсим някой ден товарната гара на „хрътката“.

Негърката паркира колата. Тогава аз ѝ съобщих, че ще дойдем с нея, защото по щастливо съвпадение и ние имаме багаж тук.

Тя не се учуди никак, покани ни с черна длан да я последваме.

Старата товарна гара беше пуста в този час. Освен това нали вън се изсипваше дъжд из ведро.

На пулта, пред движеща се нагоре транспортна лента, която изнасяше багажите из търбуха хранилище на десетки хиляди куфари и пакети, беше застанал млад негър, в очертанията на чийто гръб долових нещо познато.

Когато му подадох разписките, с които нашият приятел беше изпратил куфарите ни до леля си, видях, че това е черният.

Огледах се за останалите трима. Защото не можеше да има каквото и да е съмнение, че и те са някъде наблизко.

Но в момента като че ли черният беше сам.

Той се усмихна съучастнически, взе разписките, погледна имената ни (въпреки че съм уверен, че отдавна ги знаеше наизуст) и ги написа с някакъв специален молив на някаква специална плоча.

Очевидно някъде долу написаното от него се появяваше, за да накара да търсят искания багаж.

Скоро натъпканите с книги куфари се появиха на лентата и тупнаха в краката на черния.

Понечих да ги взема, но той ме спря с властен жест. Документите! Подадох му нашите български паспорти. Тогава той ни обърна внимание, че ние сме изпращачи, но не и получатели.

Добре! Ще му обясня. И започнах да му разказвам всичко. За нашия приятел, за неговата леля от немски произход. За това, че тя е отказала да ни прибере багажа и че той вече от няколко месеца ни чака тук.

Мина ми светкавично мисълта за огромната такса, която вероятно се беше набрала, ако се събира подобна такса. А можеше ли да не събира? Кой ще ти съхранява ценни пакети в продължение на месеци за този, гдето духа.

Черният като че ли прочете тревогата ми.

Усмихна се така сърдечно и широко, както могат да се

усмихнат само негърски устни.

— Добре! Вземете куфарите!

Подаде ни паспортите.

— Вие сте от България, така ли? Чувал съм за вашата страна.

„Няма ли да ни поиска пари“ — мислех трескаво аз.

— Благодарим ви много. Добре, че не погледнахте формално на въпроса. Иначе кой знае как щяхме да намерим отново станцията ви!

— Няма нищо — той почти ми намигна съучастнически.

Когато се озовахме в преддверието, където ни чакаше новата хазийка, нещо непреодолимо ме теглеше назад към черния. Искях да го попитам как е завършила историята с арестуването им, къде са другите.

Но влязох в мерцедеса.

Той потегли трудно, защото освен нашите, тежки като олово куфари с книги, мъкнеше и някакъв неин багаж.

Успокоила се, черната учителка поведе уверено автомобил си. Дъждът преставаше.

С тих алтов глас тя ни съобщи, че като малка е знаела руски, защото е родена на някакви острови, които са недалече от руския тихоокеански бряг. Някакви заматресеия прогонили семейството им оттам. Отиваме към Бронкс. Тя живее в тази част на Ню Йорк. Там живеят много цветнокожи. Далеч е, но ще бъдем доволни. Подземната железница взима този път за около час.

— А не е ли опасно с подземната железница?

Опасно е. Но какво да се прави. Да имаш черна кожа също е опасно. Но човек не може да смени кожата си. Не може и да избегне железницата.

Домът ѝ беше уютно нареден апартамент в средно висок блок. Млада негърка, която очевидно получаваше стая срещу задължението да помага в домакинската работа, беше наредила масата за вечеря.

Ние бяхме чакани гости.

Ясно беше, че се бяха намесили четиримата.

— Вие познавате ли чиновника, който ни даде куфарите в „Сивата хрътка“?

Не, не го познавала. Бил любезен ли? Да, цветнокожите, особено черните, са винаги любезни. Защо смятаме, че го познава?

На устата ми беше да ѝ кажа за моите съмнения относно четиримата.

Но предпочетох да замълча.

Затова пък тя не преставаше да говори. Приятно ѝ беше да говори, да дава разяснения, да ни упътва.

Докато вечеряхме и хвърляхме поглед към телевизора, който трептеше с нова част от отдавна познатата ни серия за „Шест милиона доларовия мъж“, не знаейки как стана дума за това, че нейното отбиване до товарната станция на „Сивата хрътка“ ни направи неочаквано и неценима услуга.

— Радвам се — каза учителката.

Идваше ми да извикам, че премного случайности ме смущават, че не мога да повярвам на толкова много случайности, да я накарам да ми признае за връзките си с четиримата.

Но предпочетох благоразумно да замълча.

А тя вече сладкодумно обясняваше, че багажът, който взела, бил на нейната гостенка преди нас, японска студентка, заминала неочаквано за някъде.

— Тя дойде до нашия град със „Сивата хрътка“, беше си изпратила багажа предварително...

Японска студентка!

В главата ми се формираше мисъл, че вероятно, по някакъв неизвестен за мен начин „Сивата хрътка“ и четиримата бяха свързани.

Впрочем, както и да го извъртах, с тях бяхме свързани и ние.

Нали и ние вече отдавна се покорявахме на случайностите, които някой уреждаше, и то не къде и да е, а главно във или около „хрътките“.

Безспорно тя знаеше нещо за четиримата. Ако черният беше преди малко в товарната станция, то къде ли са сега останалите?

Повече не ги срещнахме. Четях внимателно вестниците, но в тях нямаше нищо за арестувани конспиратори или престъпници във Флорида.

Може би никога нямаше да разбера кои бяха те?

Миналия месец пътувах из скандинавските страни.

Една вечер, когато над Стокхолм валеше чудесен, мокър сняг, стори ми се, че виждам силуетите им в тъпата пред мен.

И не съм се излъгал.

Въпреки че ги срещнах в Хелзинки, а не в Стокхолм, това са били те.

Хелзинки има нещо много руско, много северно, но съ-

всем различно от северното на Швеция например. Ресторантът, в който бях поканен от новите си финландски приятели, беше шумен и задушен като софийския клуб на журналистите.

Направихме голяма маса, център на която стана смехът на финландката Ирма, с пастелно нежен профил, с руса, но с кестеняви оттенъци коса, съвсем различна от златнорусите коси на шведките.

Някой почука с пръст по рамото ми.

Беше черният. На масата зад мен, в голяма, също така не по скандинавски шумна компания, се надвикваха четиримата.

Скоро образувахме обща маса, която зае половината ресторант. Не заговорих за последната ни среща, нито пък ги запитах кога са били освободени. Ясно беше, че и те са дошли като мен, за да участвуват като журналисти в предстоящата международна среща, насочена срещу расовата дискриминация.

Скоро, както трябваше и да се очаква, част от компанията с мен и с четиримата се премести с препълнени таксите до новата къща, в най-новия район на Хелзинки, собственост на дебел и весел главен редактор на седмичен културен вестник.

Когато нахълтахме в къщата му, той събуди с викове жена си и веднага ни съобщи, че пали сауната.

За да не бъде досаден, защото вече доста прекалих с търпението ви, ще кажа, че именно в тази сауна, силно пиян от бира, вгледан в розовите гърбове на Ирма и Ива, жената на главния редактор, чух края на историята с пътниците от „Сивата хрътка“ или, по-право, началото на една друга история, свързана с историята... Още на другата сутрин, когато се опитах да възпроизведа пред колежката си журналистка какво ми бяха казали четиримата или, по-право, какво ми разказа черният при лаконичните допълнения на останалите, тя направо ми се изсмя, като прибави, че пиенето на студена бира в ужасно гореща сауна очевидно не води до добри последици.

Особено ако в сауната има и жени.

Може би и вие няма да ми повярвате? Защото действително трудно е да се повярва всичко това, ако не си го чул от устата на жив човек, така както го чух аз.

Стопанинът взимаше с един черпак вода от кофата, поставена в краката му, поливаше с тях нажежените камъни,

така че водата не се превръщаше на пара, а направо ни удряше като взрив. Ако в този момент не вдигнеш бутилката с ледена бира, сигурно ще припаднеш. Но аз вдигах бутилката и слушах, вътрешно леденостуден, външно нажежен, потен. До мен беше черното лъскаво тяло на събеседника ми. През парата и бирата, през адската космическа горещина до писналите ми уши идваше неговият бавен, като че ли дървен и неестествен глас:

— Скоро ние ще си отидем. Вече събрахме необходимите сведения, видяхме това, което трябваше да видим. Вие ни срещнахте в автобуса „Сивата хрътка“ в първите седмици след нашето кацане на вашата планета. На древния космодрум в Перу нашият кораб ни чака скрит в скалите и облаците.

— Чел съм нещо такова.

— Да, хората вече започват инстинктивно да се догаждат за истината.

Чудесно е, че след толкова хиляди години, след толкова забрава на нещо, което всъщност не са го и знаели, те са близо до истината.

— Инициаторите на експеримента никога не са хранили дори илюзия, че оставени сами на себе си, представителите на четирите планети ще напреднат дотам в мисленето, че да открият отново атомната енергия, например строежа на материята, че ще се появят герои на мисълта като Айнщайн и Бор — това го каза белият и млъкна, засрамен от словоохотливостта си.

Очевидно трябваше да говори главно черният, ръководителят.

Глътнах голяма доза ледена бира. Помислих минута и попитах:

— Кои са тези четири планети?

— Нашите. Аз съм от планетата на Черните хора. Всеки от нас е представител на една планета.

— И вие сте нещо като комисия?

— Да, точно така. Ние дойдохме, за да проверим докъде е стигнал експериментът за съвместното съществуване на образци от четири планети. Защото, когато експериментът завърши, резултатите трябва да се известят на целия... но да го наречем по вашето Космос или Вселена, или Безкрай.

— Аз имам един въпрос към вас — намеси се жълтокожият.

— Моля — проявих широта аз. — Моля!

— Така и не можахме да намерим у цялата ваша наука обяснение за „появяването“ на расите чрез еволюция. Защото достапочният Дарвин не е направил опит да обясни от каква маймуна са черните хора, от каква червените.

— Не зная. Не съм учен. Поет съм.

— Затова и ние ви харесахме. Знаете ли, че въпреки големите, ужасните провали в развитието, в историята на вашата планета, която сте нарекли Земя, през своето 8000-годишно развитие вие сте запазили родовата „памет“ чрез легендите и свещените книги.

— 8000 години ли? Мислехме, че са от 3 до 5 хиляди.

— 8000 са. Експериментът е поставен на вашата, готова за цивилизация и нормален живот планета точно или почти точно преди толкова хиляди години. Но реалните, материалните ви спомени са само от 3,4,5 хиляди.

— А легендите?

— Вие вече все повече и повече пишете, че легендите — това е споменът. Това е истина.

— А животните и растенията, и те ли са донесени от вашите прадеди?

— Не. Те вече са били започнали развитието си тук. Но от сравнителния космически пример нашите предци са знаели, че тези видове ще доведат най-много до шимпанзе, но не и до Омир или Айнщайн.

— И затова са докарали представители на четирите раси?

— Това не са раси, това са направо четири планети. Искали са да видят какво ще стане след 8000 години, при съвместен живот, при съвместно сътрудничество...

— И какво е станало? 8000 години война, взаимна омраза, сирачетата на Алис, пианистката от Майами, полицаите край къщата ѝ? С какво заслужихте да ви арестуват, с какво станяхте опасни?

— Знаете ли цялото име на пианистката, на Алис, която...

— Която целунах ли? Не. Какво значение има името ѝ? Една американка, която може би повика полицията?

— Тя не повика полицията. Името ѝ е Добрин. Тя е от руски произход.

— Така ли? Това обяснява ли нещо?

— Вие недоумявахте защо тя се грижи за сирачетата.

— Защото е откачена, ето защо! — извиках раздразнен. — Вместо да...

— Толстой е бил от руски произход.

— Благодаря за разяснението.

— Човече — каза черният, — не се горещи, човече! И без това тук е космически горещо. Вие сте раздразнителен...

— Човек за човека е вълк!

— Човекът е създал Омир, Данте, Байрон, Лермонтов, вашия приятел, младия поет от Йова, асистента Бърд Блум.

— Поети! Вие цените поетите, поезията?

— Това е едничкото, което сте пренесли през няколкото хилядолетия безпаметство до днешния ден...

— Поезията ли?

— Да, поезията. Легендата. Свещената книга. Чрез поезията вие се връщате там, откъдето сте дошли.

— На четирите планети? На Черната, Бялата, Жълтата и Червената! Не мога ли да дойда с вас? Вземете ме в родината! Искам си родната далечна бяла планета!

— Вие сте пиан! Престанете! Всеки поет е жрец.

— Защо не съобщите на човечеството как е произлязло? Защо не му кажете всичко това, което сега ми разправяте с такава лекота? Защо не ни избавите от безсмислената расова омраза, в която хвърлихте живота ни? Разяснете заблудите ни! Да анализираме случая „Земя“. Да си направим изводи!...

— Вие вече си ги правите сами. Вие сами политате из Космоса. Няма да е далече денят, когато ще се върнете на планетите прародини.

— Трай коньо за зелена трева!

— Какво значи това?

— Нищо. Както и всички ваши думи не значат нищо.

— Разбира се, че не значат. Но на Земята има поезия, това е важното и утешителното.

— Тя не храни сираците. Поезията! Да я вземат дяволите! Мога ли да съобщя за този разговор в сауната?

— Можете! Защото едва ли някой ще ви повярва. Поезията е истина, за която не са задължителни фактите.

— Интересна дефиниция. Да прием! За поезията! Против фактите! За тези две чудесни жени!

— За Финландия!

— И за всички държави по света!

— И за всички раси! И за всички далечни планети!

— Колко сте били глупави да мислите, че живот е възможен само на вашата малка странична планета?

— Как така „странична“. Без обиди!

— Цялата ваша така наречена Слънчева система е само малка, захвърлена встрани от великото развитие на материята частица...

— Защо се държахте така смешно в „Сивата хрътка“, и навсякъде, където се появявахте? Защо се облякохте еднакво като близнаци?...

— Ние не знаехме нищо за вашия живот, както и вие не знаете нищо за нашия. Направихме много грешки. Но общо взето, посещението ни беше с голяма научна стойност...

Бях ли наистина в сауната? Бях. Пих ли? И още как! Водих ли разговор с четирима представители на четири раси? Водих. Но не съм съвсем сигурен, че те бяха пътниците от „Сивата хрътка“. Въпреки че, както вече ми е ясно, струва си да се пътува с тези сребристи удобни автобуси. Странни екземпляри можеш да срещнеш в тях, диви истории можеш да преживееш.

ПРОФЕСИЯ

Когато ми каза, че ме е виждал из магазините, аз искрено се учудих, защото той влизаше за първи път в зрителното ми поле или поне ми се струваше, че е така.

— В кои магазини — попитах.

— Във всички.

— Вие ходите всеки ден на покупки?

— Никога нищо не купувам. Жена ми пазарува.

— Тогава какво правите из магазините?

— Давате ли дума да пазите тайна?

— Крадете из магазините!

— Обратното.

— Обратното! Какво значи това?

— Давате ли дума?

— Давам.

— Полицай съм.

— Служите в полицията?

— Не съвсем. Плащат ми собствениците на магазините.

Но съм с правата на полицай.

— Собствениците на кои магазини?

— На всичките магазини в градчето.

— Но това са много магазини!

— Много са! А ми плащат трохи. Вярно, работата е лека.

Поне изглежда така на пръв поглед.

— Защо ми говорите всичко това?

— Защото смятам да напускам. Омръзна ми. Гадна професия.

Замълчах. Не обичам, когато някой хули професията си. Каквато и да е тя.

Ние бяхме единствените посетители на малкото заведение, наречено „Подводницата“, помещаващо се в спретната дървена постройка, издигната между магазините на една от главните улици, и напеченото от есенното слънце площадче, изпълнено с паркирани автомобили. Слънцето щеше да сгрява „Подводницата“ още около час, а след това щеше да се скрие зад високата сграда на спестовната каса, партерните помещения на която бяха заети от магазини. Моят събеседник гледаше вяло към пъстрите им витрини или може би към това, което ставаше зад витрините, в душните помещения, изпълнени с мирис на стоки, и с едни и същи, познати до прималяване продавачки и посетители на танцова музика.

Този път поради ранния следобеден час „Подводницата“ беше пуста, като че ли беше се потопила в горещата блудкава вода на морето на Апатията, чиито вълни леко ближеха гумите на паркираните разноцветни тенекии.

Бях единственият посетител, чакащ да се появи келнерката, за да ѝ поръчам купичка чорба с много фиде, боб и зеленчуци, каквито не правеха никъде другаде освен в „Подводницата“. Затова много се учудих, че този, който влезе след мен, не избира нито една от десетките свободни маси, а седна на моята.

След току-що казаното от него нямаше защо да се учудвам. Бях влязъл в контакт с полицията, с една от нейните невидими странични издънки.

— Вие сте чужденец?

— Сега ли го установихте, или когато ме видяхте за първи път?

— Защо се сърдите? Когато някой иска да говори с някого...

— ...от нямане какво да прави...

— ...не бива да му се сърдят.

— Аз не се сърдя. Учудвам се.

— И аз понякога, преди повече от двадесет години, бях чужденец в тази страна.

— А коя е вашата страна?

— Баба и дядо са живеели в Сан Диего, но са избягали на юг, в Мексико, когато са дошли янките.

Не казах нищо, защото го разглеждах.

Беше среден на ръст, едва-едва започнал да напълнява. загубил и последната чертичка от някогашния си мексикански облик, без мустаци (тяхната липса го отдалечаваше най-много от Мексико), с хубави, но неприятно бягащи очи — големи черни (мексикански) очи — с устни, били някога чувствени, облечен хубаво, не неотделящо се, просто прилично, така както ходят облечени хората, които нито са богати, нито бедни.

— Познавате ли историята на тази страна? — попита той, след като търпеливо и покорно издържа на разучаващия го мой поглед.

— Доста бегло. Защо казахте „тази“, не се ли считате за неин?

— Тя не ме счита за неин. След повече от двадесет години труд разбрахте какво е общественото ми положение.

— Говорехме за историята.

— Да. Аз преминах границата на Мексико...

— Легално?

— Легално! Не, разбира се. С „мокър гръб“, нали знаете какво значи „мокър гръб“?

— Гръб, който се е намокрил.

— Всяка година в тази страна преминават без документи, по реките, милиони мои предишни съотечественици, затова ги наричат „мокри гръбове“...

— Това е било преди повече от двадесет години.

— И до днес. И утре ще е така. И след десет години. И след...сто. Та аз преминах границата, емигрирах в Сан Диего, родния град на баба и дядо, къщата ни се владееше от янки...вобщо, парадокс.

Не отвърнах нищо.

— В тези среднозападни щати не тече много от моята кръв.

— В смисъл — да се пролива?

— Не, в простия смисъл — да тече. Тук няма нито южно американци, нито черни. Аз съм едно от малките изключения. Янките са тук господари.

— Има много улици с френски имена.

— Да, отсреща е улица „Норд Дибюк“...

— Знамето на щата е френското знаме. Само че със сокол, разперил криле.

Той се учуди, че го изпреварих и казах това, което сам се готвеше да каже.

— Надявам се, че по случай двестагодишнината сте се запознали с историята на страната.

— Запознат съм. Няма защо да си губите времето да ми я разказвате.

— Отгатнах. Вие сте в университета.

— Така е.

— Идвате за първи път в Щатите.

— Така е.

— Затова, значи, до преди десет дни обикаляхте старателно магазините.

— Така е. Вие сте бранили от мен собствениците.

— Просто ми обърнахте внимание. Местните хора тук са много честни. Фермерски дребни душици. Когато го съсипе конкуренцията, ще умре от глад, но ще остане честен..

— Странни думи за устата на един полицаи.

— Не ми се подигравайте! Вие сте ми симпатичен.

— И вие. Значи пазите магазините не от туземците, а главно от чужденци като мен.

— Правилно заключение. Може би сте видели, че тук автомобилите се паркират незаклучени.

— Забелязах това.

— Но само сто километра на изток, съседния щат Илинойс, остави автомобила си две минути незаклучен, и — прощай, ние сме разделени.

— В Европа е малко по-иначе...

— Не зная какво е в Европа. Не съм бил никога там. Веднъж или два пъти само съм гледал филми за организацията на полицейската охрана във Франция и Англия, ако не се лъжа.

— Нима там тази работа е организирана по друг начин?

— Съвсем по друг начин.

— Какъв именно?

— Дълга история. Но бих могъл да ви покажа.

— Да ми покажете! Какво?

— Как се краде в различните магазини...

— Нима се краде различно.

— Съвсем различно. И съвсем различни се методите за предразполагане към кражба...

— Какво казахте? Не разбрах думата?

— Казах предразполагане.

— Предразполагане?

— Точно така. Вместо клиентът да краде, когато си иска, трябва да го предразположиш да открадне пред теб, за да

можеш да го заловиш в най-удобното за теб време, тогава, когато в магазина има много хора, та залавянето да подежда спласващо и педагогично на останалите клиенти.

— Разбирам.

— Елементарно е. Не е трудно за разбиране.

— И вие искате да покажете тези, така да се каже, секрети на един чужденец?

— Защо не. Вие няма да останете дълго тук, а и да останете, не сте от тези, гдето ще започнат да крадат на дребно из магазините.

— Само на дребно ли се краде?

— С минимален риск — само на дребно.

— А на едро?

— Искате ли да ви покажа всичко това?

— Да ми го покажете?

— Аз имам все пак много странна професия, доста забавна професия. При нас никога не се сучае.

— Но нали казахте, че тук почти не се краде.

— В сравнение с Чикаго, Лос Анжелос или особено Ню Йорк. В Ню Йорк... Не сте ли били още в Ню Йорк?

— Още не.

— Там ще видите това: всеки магазин си има свои тайни полицаи, като мене такива, а и явни, в униформа, които обикновено пазят за респект входа и входовете. Тук имаме само един такъв. Не сте ли го видели в Централния универсален магазин, до кинозалите в „Мол-шопинг-сентър“? Ходихте ли в „Мол“?

— Това трябва вие да знаете по-добре от мене. Нали сте ме виждали? Може би и следили?

— Не съм си записвал къде съм ви виждал. Не сте се държали никога подозрително.

— Може би съм много опитен.

Най-сетне келнерката дойде, като се извини за закъснението. Не предполагала, че в такъв мъртъв час ще има клиенти. Поръчах си супата. Събеседникът ми удвои поръчката и той взе такава гозба за себе си. Но още преди горещите, изпускащи пари купички да се появят на масата, той стана, донесе от една съседна маса мъничко тънко шишенце, с познатата ми вече подправка, пюре от лютив червени чушлета.

— Ние, мексиканците, обичаме лютивото. Толкова години съм клиент на блудкавата англосаксонска кухня, а ето на, не мога да се откажа от лютивото.

— И у нас се яде лютиво.

— Чел съм някъде, че в Европа унгарците ядели лютиво.

— Така е. Но не са само унгарците.

— Ще стана ли ваш Вергилий?

— Вергилий из магазините! Но аз не съм Данте.

— Казах го, за да знаете, че не съм съвсем загубен. Зная туй-онуй от литературата. На младини, „пълнен с надежди и копнежи“ — това беше цитат, но забравих от кого, — четях много. И сега взимам някоя книга да я прелиствам, докато дебна. Ако ме интересува, отнасям си я в къщи...

— Без да я купувате?

— Разбира се. Но после я връщам. Квартирката ми е малка, нямам място за книги.

— Това позволено ли е?

— Важното е да го направиш така, че никой да не те види. А кой по-добре от мен знае как да го направи?

— Да имаш малка квартирка в Щатите, това не е добре.

— Така е. Аз съм непеуспял човек. Неудачник, намерил последно пристанище преди пенсията в магазините.

— Казвате, че ще бъде интересно.

— Обещавам, заклевам се. Но няма да бързае. Когато ме видите в някой магазин, ще ме наблюдавате. Ще се въртите наблизо. Може да попаднем на пиле. А отделно ще ви разкажа много неща.

— Та това, изглежда, е цяла дисциплина.

— Така е. Знам дори, че някъде, в някакви университети или нещо подобно, се изучавала.

— Виж ти! Чака ви професорско място.

— Бих бил добър лектор. Но в тукашния университет, вашия, с подобни търговски прозаизми не се занимават.

— Откъде знаете?

— Проверих.

— Гледай, значи, какъв практичен Вергилий!

Той поръча бира за двама ни, без да ме попита дали искам.

— Не се съобразявате много със „събеседниците“ си.

— Така е. Липсва ми възпитание. Но затова пък съм много наблюдателен.

— Едва ли едното компенсира другото.

— Едва ли — съгласи се лениво той.

— Може би искате да ме примамите в някой магазин и да ме обвините в кражба.

— Не. Особено пък чужденец. Пазил ме бог. Да вървим!

Момиче, плащаме. Всеки поотделно. Бирите са мои. Дамски дрехи и бельо. Моля!

Когато ме видяха да слизам заедно с него, нека го наречем Майкъл или, по-подходящо за бивш мексиканец — Хозе, продавачките се подсмиваха дискретно. Стана ми неудобно. Дявол да го вземе, дали не приличам на негов колега?

Две-три студентки и една възрастна жена оглеждаха качените рокли, блузи, поли, джинси, копринени халати и какво ли не от богатия репертоар на женските мечти.

Ние бяхме тук немного на мястото си, особено когато той се закотви край щанда за сутиени и дамски пликчета, започна да рови сладострастно из купчините. Уплаших се да не започне да пробва някои от тези женски атрибути.

Не издържах, доближих се до него, тихо просъсках:

— Не виждам нищо интересно тук.

— А аз виждам.

И той ми посочи с очи съседния щанд с пръстени, гривни, обици и т.н. Студентките внимателно разглеждаха пръстените. Уплаших се за тях така, че ме изби пот. Ей сега Хозе ще изкряска: „Горе ръцете“, и ще извади из джобовете им купчина пръстени.

Но неговият поглед като че ли ги прогони от свободно окачената за разглеждане, откровено фалшива евтина продукция на златарството.

Стана ми неприятно, че още при първото влизане в магазина с Хозе той като че ли предаде по индукция мислите си за възможността нещо да се отмъкне незабелязано.

Едва сега видях, че по-ценните неща от този сорт бяха поставени под стъклата на масичките-витрини и за да се разгледат, трябва да бъдат извадени от продавачката. Но на този щанд нямаше никаква продавачка. Момичетата се завъртяха край някакви модни лилави рокли и пак се върнаха към пръстените с евтини сини камъни — имитация, както разбрах по-късно, на характерен за този щат стар индиански накит.

Хозе мина, съсредоточено вгледан в окачените блузи, и спря до мен:

— Ще става нещо. Щом се върнаха.

— Аз ще ги предупредя. Какво ще последва, ако ги хванете в кражба?

— Зависи от стойността на откраднатото. Тия пръстени са по за долар. Само леко публично изчервяване и може

би подписване на документче, в което може да не се съобщи истинското име и действителния адрес.

— Не се ли иска документ за самоличност?

— Ние сме свободна страна. Документ носи този, който иска. И го показва, ако иска.

— Тогава какъв е смисълът?

— Откраднете нещо за сто долара, ще видите какъв е смисълът.

Доближих до момичетата, за да ги прогоня от щанда. Едното от тях, височко, с ирландско-червеникава коса и кафяви лунички, с носле приятно и дръзко вирното нагоре, не искаше да се раздели с едно пръстенче, което мереше на кутрето си.

Застанах до него.

То помисли, че се опитвам да флиртувам, със съжаление остави пръстенчето, като го изгледа за последен път сред ярките капки на лакираните си нокти, и последва приятелката си.

Тръгнах към изхода, защото разбрах нещо, което само до преди десет минути не бях дори и подозирал за себе си. Не бих могъл да гледам как се унижава човек, особено младичко, хубаво момиче, и то само заради някакъв си пиклив долар.

— Разбрах. Тъй е отначало — каза така нареченият Хозе, като тръгна до мен по напечените есенни следобедни троари.

— Жестоко е да се дебнат хората.

— Ловджия ли си? Да се дебнат животните, за да се убият, по-добре ли е? А какво е виновен собственикът? Защо трябва да бъде ошетен той? Впрочем всички, всеки магазин предвижда някакъв процент за кражба. Те са неизбежни. В този щат процентът е доста нисък. А големите корпорации предвиждат милиарди. Като „Сиърс“ например. Собствеността, личната собственост, трябва да се пази. Тя е основата на този строй. А вие да не би да сте от социалистическа страна? Може би не признавате капитализма?

— Не съм длъжен да ви отговоря, вие сам казахте преди малко, че никой...

— Така е. Не сте длъжен. И с това, както обикновено става, ми отговорихте. А ако сте от една такава страна, социалистическа, нима там не се борят с кражбите? Нима всеки може да си вземе каквото си поиска от магазините?

Не вярвам. А, да, там не се взема от капиталиста собственик, а от държавата. Но нали пак се взема?

Мълчах. Защо трябваше да му отговарям? Защо въобще се съгласих да ми показва своята съвсем не странна професия?

— Получавате ли процент?

— Естествено.

— Значи, не само заплата, но и процент.

— Естествено.

— За колко долара кражби разкривате средно всеки ден?

— Това няма да ви го кажа. Много искате да знаете. Гледайте, слушайте и ме питайте само тогава, когато сте уверен, че ще ви отговоря.

— Съвсем нямам намерение да ви питам. И откровено казано, вече разбрах почти всичко за „странната“ ви професия, излишно ще бъде да ми показвате вече каквото и да било.

— Лжете се. Тепърва ще ви става интересно. Четох някъде, че капитализмът е кражба. Да, точно така, кражба. Нима не искате да разберете какво точно е капитализмът в най-богатата капиталистическа държава? Какво е най-голямата кражба.

— Нали в този щат се краде относително най-малко?

— Не е важно количеството, а принципът. В този богат щат, нафъкан с царевица и жито, където като велико изключение за страната почти няма безработни, не би трябвало въобще да се краде. Теоретически. Но се краде. Защо?

— Защо?

— Аз ще ви го кажа, а вие ще ми кажете защо.

— Двадесет години не ви ли бяха достатъчни да разберете това „защо“?

— Има богати клептоманки. Милиардерка, пък краде. Друга краде, защото мъжът ѝ е богат, но си стиска парите само за себе си. Трета...

— Довиждане, драги мистър...

— Довиждане. Обаждайте се, когато ме зърнете! И аз ще ви се обаждам. Ще видите — интересно е. Не се поддавайте на първото умерзително впечатление!

Една страна се опознава добре чрез нейните магазини.

Хозе, или както там се казва в действителност, не случайно ме беше забелязал. Аз обичах да обикалям всички видове магазини, от големите като „Сиърс“ — за средна ръка хора — или „Кей-маркет“ — където можеш да намериш

най-евтини, но и най-долнокачествени стоки, до малките забутани магазинчета. Големите магазини са на корпорационно-чудовища. В магазините им, разпръснати из всички пътища на страната, не са виждали дори насън собственика или собствениците, едва ли стотиците хиляди служещи знаят имената им. Не случайно най-високият небостъргач в Щатите, който същевременно е и най-високото здание на света, е кулата на „Сиърс“, простряла властна сянка над Чикаго. Този небостъргач същевременно представлява в долните и най-горните си етажи, защото средните са отделени за върховната администрация на корпорацията в общощатски мащаб, един гигантски примерен и показан магазин, който прилича на своите събратя от глухата далечна провинция, каквато беше и нашето малко градче, колкото дайма — десетте цента, приличат на хилядадоларова банкнота.

Интересно разрешение на търговския проблем, наложило се в целия свят, са извънградските търговски центрове, какъвто беше и споменатият вече „Мол-шопинг-сентър“. Тук започваме отдясно с голям универсален магазин на всесилната компания „Сиърс“, после следват от двете страни на просторния закрит коридор по-малки магазини и магазинчета за дрехи, бельо, обувки, където всичко, както в „Сиърс“, е на самообслужване, със свободен достъп до стоките, каси във всеки отдел и наблюдаващи продавачки, които любезно ви предлагат съветите си, ако ги поискате. Описвам с такива подробности уредбата на магазините, защото това ще е необходимо на читателя, за да разбере по-ясно някои събития, с които благодарение на Хозе ще имам може би възможност да го занимавам.

Срещу централния вход, там, където спират всеки половин час автобусите, на които има надпис „Мол“, се намира малко павилионче за дамски чорапи, бельо, дребни детски играчки и т.н., до него започва киното с две прожекционни зали, следва обширното помещение на големия универсален магазин за женско и мъжко облекло. Той единствен, както вече спомена Хозе, има постоянен униформен полицаи, който не стои пред входа, а се шляе между щандовете, гледа с лениви, немиждащи очи жените, които прилепват до тялото си някоя рокля и се любоват на отражението си в големите огледала, поставени навред, или излизат от кабинките за преобличане, за да получат потвърждението или отрицанието на своя избор от страна на тези, които ги придружават.

Ако по-често минавате през този магазин, ще забележите,

че полицаят понякога прескача до книжарницата, която е през три-четири магазина по-вляво, след магазина за детски играчки, след магазините за радиоапарати, магнетофони и грамофони, магнетофонни ленти и плочи, след магазина за мъжко облекло, прескача до книжарницата, за да пофлиртува с една позната продавачка и да си вземе книга за четене, която след това връща, без да е оставил следи от пръстите си по нея. Това значи, че понякога той въобще не обръща внимание на купувачите, а съсредоточено чете, особено ако книгата е някоя нашумяла „бомба“ с гъделичкащо сексуален характер.

Насреща, пред тези няколко магазина, е островчето на цветарския магазин, обградено с удобни пейки за сядане, леко модернистични, но все пак останали в границата на удобното. След книжарницата, една от най-богатите в градчето, е универсалният магазин за всякакъв вид дребни стоки, като парфюми, пасти, масла, кремове, лекарства. Тук можеш да намериш какво ли не — нещо като нашите магазини, наречени „1001 стоки“, като добавим, че има и малък щанд за книги с по-леко съдържание.

След големите помещения на магазина за телевизори е кафенето, през което също така може да се излезе вън от общата сграда, към големия паркинг, на който практически винаги можеш да намериш място за колата си, ако не си дошъл с удобен автобус.

Следват няколко магазина за детски дрешки, за луксозно дамско и мъжко облекло и — това е всичко.

„Кей-маркетът“ е също извън града, до него също се отива с автобус, пред него също има огромен паркинг. Разликата от „Мол“ е в това, че всички щандове са на една и съща фирма. Тук идват да пазаруват по-скромните съществувания, сезонните работници от фермите, пенсионерите, студентите, чиито бащи не се фукат с това, че са преуспели в живота.

До „Кей-маркета“ е единственият в града магазин за спиртни напитки.

Целта е педагогическа. Да се дойде до този магазин, трябва да се пътува около половин час с автобус, ако не довтасаш с леката си кола, ако я имаш, разбира се, и не напълниш багажника ѝ с всякакви вина и уискита. Все пак пияниците са затруднени в известна степен. Още повече че в нито един от ресторантите или закусъчните не се продава алкохол за в къщи. Нито в центъра, нито край града.

Универсалният магазин за съестни продукти, включително зеленчуци и плодове, млечни произведения, сокове, хляб, хлебни произведения, сладкиши, кремове и сладоледи, продава също така и лекарства, булевардни романи, списания, но без порнография, а на касите — фотоматериали, писалки, дъвки, шоколади, бонбони и т.н.

Това е магазинът, който продава сравнително най-евтино. По някакъв необмислен парадокс съестният магазин до евтиния „Кей-маркет“ не е така евтин, може би защото продава порнографски списания и сензационни романчета по долар. Най-скъп е магазинът от подобен характер в центъра на градчето, малко по-горе от „Подводницата“. Може би защото не е необходимо да пътуваш до него с автобус или кола.

В центъра е също така реномираният магазин на „Янгърс“ — една голяма фирма, чиито реклами ще срещнеш из всички вестници на страната, а неоновите ѝ букви из всички градове и градчета. Тук има всички видове дамски, мъжки и детски дрехи, книги, бижутерия, фотоапарати и материали, радиоапарати и магнетофони предимно за леки коли, домашни потреби, играчки, като последните артикули се намират в приземния етаж, към който води извитата стълба.

До „Янгърс“ има магазин — смесица между бакалия, книжарски стоки, козметика и парфюмерия и ...аптека. Встрани от стоките, разделена само с един парапет, е сладкарница-кафе-закусъчната.

В тази част на града, между банките и спестовните каси, между телефонната компания „Телефон Бел“ и единствения свестен ресторант „Браун ботъл“ (Кафявата бутилка), са разположени най-различни, сравнително малки магазини, очевидно еднолична собственост, като собственикът е главният продавач, а членовете на семейството му са останалите продавачи. Това са предимно магазини за дрехи и всичко около дрехите, като шапки, пуловери, ръкавици и т.н., магазини за обувки, голяма книжарница на два етажа, с огромен фонд от книги, защото в тази страна е непознато явлението разграбване на книга, дори ако тя е най-нашумелият „бестселър“, но затова пък можеш по рафтовете или каталозите, или ако попиташ опитните продавачи, които знаят хиляди и хиляди заглавия, къде се намира, кога е изчерпана, има ли ново издание и т.н., и т.н., да откриеш всяка книга, която ти е нужна.

Има освен това магазин за радио-магнетофони-телевизори, за книжарски стоки, за фотоматериали и фотоапарати,

където за два дни ще ти промият и копират всякакъв филм (един мой филм с голямо съжаление беше обявен за загубен във фабриката, но аз мисля, че в момента на гризене на съвестта и чувство за „дълг“ Хозе просто го е взел за някаква своя картотека, обаче дали го е вложил в картотеката, е съмнително, може би той и досега стои някъде из чекмеджетата на запустялата след смъртта му квартира), тук в странно съжителство се редуват магазин за сладоледи и сиропи с евтини закусьни, пицерии и бижутерски магазини, където всичко е истинско, така че Хозе е бил задължен да ги наобикаля по-често, просто да се информира, че все още не е влязъл посетител с пистолет в ръка и не е поискал диамантите заедно с искането „Свобода на госпожица Хърст“ (става дума за лекомислената Патриция, дъщеричката на краля на вестниците, която, вместо да стане директорка на банка, беше заснета от тайната телевизионна апаратура, когато с автоматична картечница в ръка обираше една банка, разбира се, непринадлежаща на баща ѝ, и се беше посветила на сексуалната революция в обществото на анархисти-главорези).

Вече към периферията на центъра, на „даун-тауна“, са магазините за автомобили и авточасти, като основната част от тези магазини е изнесена вън от града, към входно-изходните магистрали. Но тези предприятия, както и дребните квартални магазинчета, включително и един средно голям магазин за „всичко“, в който за разлика от модерните магазини никаква стока не е пакетирана предварително, а си е оставена в каците и сандъците и сандъчетата, в които е била транспортирана, та можеш да ѝ усетиш дъха, да ѝ опитащ вкуса, сам да си я претеглиш и опаковаш и дори сам да определиш цената ѝ съобразно сложни таблици, окачени над всеки щанд — казвам, всички тези магазини не бяха в „духовното“ владение на Хозе, защото за тяхното материално владение той не можеше и да сънува. Територията на Хозе беше ограничена в центъра, а и не можеше да не бъде така, защото това го изискваше практичността, като, разбира се, към центъра се отнасяха само големите струпвания на магазини, както в „Мол-шопинг-сентър“ или големите универсални конгломерати на „Кей-маркет“.

Размишлявайки над предложението на Хозе да бъде запознат с престъпността и противопоставените ѝ мерки в това малко царство на алчния бизнес, неочаквано в мен се роди началото на привлекателна мисъл. Сигурно няма да е без-

интересно, след като си малко „вътре“ в нещата от този характер, да преминеш през магазините на Чикаго или Ню Йорк — не като обикновен зяпач-профан, а снабден с рентгеновия поглед на познавача. А ако това ти помогне да влезеш в мислите на този, който трябва да открадне, защото няма друг изход, ако иска да съществува, нима не си заслужава да загубиш няколко дни с този Вергилий от търговската полиция! Беше ми ясно, защото това е ясно и на всички читатели на тези непретенциозни бележки, че познанията на полиция са обобщените познания на хилядите същества, които по една или друга причина, основателна или не, логична или не, заслужаваща риска или не, прекращават границата на закона и присвояват нещо, за долар, за два, за десет, за сто или хиляда долара, та трябва да бъдат заловени от Хозе или колегите му, или ако не бъдат заловени, причинената от тях загуба на едноличния собственик или на безличната гигантска компания да бъде мината по параграфа на загубите от кражби.

Този опит има определено социално значение, защото статистиките сочат, че не става дума за изолирани явления, а за масова необходимост от кражбата, щом като в края на краищата и самата държава или самата система е една наказуема или, по-точно, узаконена кражба.

Очевидно, като оставим настрана явленията от болезнен психически характер, каквато е клептоманията или кражбата за самата кражба, нещо подобно на изкуството за самото изкуство, нещо много силно трябва да те накара да не заплатиш стоката, която си взел, и това много силно нещо е твоята слабост по отношение на финансовите средства. Дори богатството на твоя щат, ниската престъпност в него не могат да нахранят твоята жажда за нещо, било това нещо пържола, бутилка мляко, дреха, пуловер, чифт чорапи или дори детска играчка, ако ти обичаш своите деца, но нямаш необходимите двадесет долара, за да платиш евтините играчки, които така са те съблазнили или са съблазнили децата ти, които не могат да проумеят защо другарчетата им могат да имат играчки, а те не могат.

Когато стигнах дотук в моите есенни разсъждения, разбрах, че това, което ми предлагаше Хозе, не беше в никакъв случай само средство за убиване на скуката в два-три дни, не беше каприз, а нещо много важно, толкова важно, че бях подписан от значимостта му.

Да се нарушава законът, да се излагаш на риск винаги

е съпроводено от някаква пареща неловкост и много често от страх, защото дори и най-глупавото животно не иска да бъде наказвано и ще се побои, преди да направи нещо, след което може да последва я удар в муцуната, я ритник по задника.

И въпреки всичко, въпреки законите, страха от наказанието, въпреки Хозе и подобните му, въпреки бдителността и изобретателността на собствениците, които бдят над своето „свещено“ лично право на притежание, въпреки дамоклиевия меч на общественото мнение, било то мнението на намиращите се в момента ведно с теб купувачи или на близките ти, или на съквартилците — хиляди, десетки хиляди, стотици хиляди хора посягат всеки ден, показват явно незачитане към този морален и етичен принцип, който гласи: „Не кради!“

Разбира се, тук на първо място стои извинението, че дребната кражба не е кражба, че чифт чорапи или флаконче с асперин, или жълти ръкавици за пет долара няма да ошетят много собственика Х или корпорацията „Сиърс“.

Но ако така помислят сто хиляди души? „Сиърс“ трябва да предвиди в бюджета си параграф за загуби от кражби, и то именно от дребни кражби, а мистър Х ще изпадне в паника, ако така помислят само двадесет негови клиенти. Защото процентно 40 долара, взети от мистър Х, са равни по значение на 200 000 долара, взети от „Сиърс“.

Съвременният свят прогресира във всички направления.

За да се спестят заплати за продавачи, бяха измислени магазините на самообслужване, със свободен достъп до стоките. Купувачът беше улеснен да не плаща всичко, което вземе. Като контрамерки се появиха наблюдаващите телевизионни уредби със скрити камери, огледалата и наблюдателите над равнището на щандовете, униформените полицаи и тайните полицаи като Хозе, преструващи се на ваши събратя клиенти, готови да реагират с рефлекс на змиопитони, когато поставите нещо в джоба си, в чантата или най-нагло го пхнете под ризата си с намерение да избегнете плащането на касата.

Появи се научна дисциплина, която се преподава в редица заведения за подготовка на търговски работници и която има за предмет психологията, изобретателността и подлостта на купувача крадец или купувачката крадла. Защото, както Хозе ще ни и покаже след малко, в този жанр на незавишаването на нормите за собственост по отношение на дребните, евтините стоки първенство държат съществата от женски пол.

Бях решил да не търся Хозе, т.е. да не го търся специално, за да не си помисли, че много ме е запалил с идеята да ми покаже своето всекидневие на блюстител на правата на търговците в нашето градче.

Но също така бях решил, ако случаят отново ни събере, да не отклонявам предложението му. Всъщност това значи, че бях решил да надникна в света на дребната престъпност. Знаех, че щом мина през два-три магазина, не може да не го срещна, а да не мина през магазините за мен беше невъзможно, най-напред, защото трябваше да се снабдявам с продукти за храна, с питиета, с книги за четене, и, второ, защото в едно малко градче магазините са все пак развлечение, което стои поне наравно с кината.

Но за начало реших да отбягвам големите магазини, където по мое мнение Хозе вероятно прекарва по-голямата част от служебното си време, по простата причина, че там има повече купувачи и повече стоки.

Много ме интересува магазинът, за който вече споменах, оня, изостанал, вероятно нарочно, от времето ни магазин, където стоките не са пакетирани, не са разделени на щандове в научен порядък, а се продават така, както са се продавали и преди век.

В този магазин не можеше да се краде, поне така лесно, както в съвременните магазини, мислех си аз, освен това магазинът е вън от района на центъра, какво ще дири той, Хозе, там?

Но още щом изкачих поскързващите и пропити с някакво слабоуханно масло стъпала, преди да го видя, разбрах, че е вътре.

В това мое чувство няма нищо тайнствено, надявам се, че и с вас са се случвали подобни неща, които при все че не са в границите на невероятното, все пак не могат да бъдат обяснени.

Спрях на най-горното стъпало с намерение да се върна. Но след леко колебание бутнах старинната врата и миризмата, това, което е все едно душата на хиляди стоки, ме замая като дъх на силна ракия.

Видях, че Хозе се е навел над някакви чувалчета с някакви бобени зърна или нещо подобно. По-точно, видях само гърба му, но странно — познах го. Минах нататък — ако ме види, нека сам дойде при мен.

Дявол да го вземе, колко много е загубило човечеството, като се стреми към нововъведения и се размножава така

стихийно, та принуди търговците да измислят самообслужването с готово пакетирани стоки!

Тук усещаш мириса, вкуса, цвета на стоката, съотношението ѝ с другите продукти, тук тя не е статична, а в някакво едва доловимо движение към тенджерата, към фурничката на печката, към устата ти.

Вървях край рафтовете, душех като хрътка, бърках в торбите, за да усетя топлината и гладкостта на кафените зърна, и изведнъж — едва не извиках от изненада. На едно странично рафтче бяха поставени малки пликчета, върху които имаше синьо-бял надпис, че съдържат ферменти на българско кисело мляко. Следваше упътване как трябва да се приготви млякото за подквасване, как да се забърка със съдържанието на пликчетата, колко време да се държи на топло и т.н., докато се получи българско кисело мляко.

Взех няколко пликчета и в този момент една ръка хвана моята. Обърнах се. Усмиваше ми се Хозе.

— Надявам се, че ще отнесете пликчетата до касата!

— Разбира се, въпреки че съвсем не е мъчно да се скрият. Но цената им е нищожна, не прави и долар, така че няма смисъл.

— Какво е това? О, българско кисело мляко. Европа зове своите синове.

Не исках да му кажа, че не само Европа зове своите синове; но това прави и една по-определена и по-малка нейна част, а именно България. Ако е имал нужда да разбере точно откъде съм, той го е разбрал.

— Значи, вие охранявате срещу крадци големите магазини, а купувате оттук, от това търговско съновидение от миналия век?

— Какво да се прави. Когато пакетират стоката, съответните складови предприятия взимат от потребителя не само стойността на опаковъчните материали, но и значителен процент само за това, че са я претеглили. Тук сам си тегля стоката, затова не плащам този процент. Ако не искаш да крадеш, купувай по-евтини стоки!

— И отгоре на всичко тук мирише така приятно.

— Действително. Не бях обърнал внимание. Но има нещо по-важно, много по-важно.

— Какво ли пък може да е то?

— Тук всички стоки са истински.

— Истински! А нима в онези магазини не са истински?

— Не са. Не го ли знаехте?

— Не.

— Бедни, бедни чужденци!

— А какви са?

— Голяма част от хранителните стоки там са произведени от различни синтезирани, или как точно се казваше, материали, като им е придаден външният вид, миризмата, цветът, донякъде структурата на истинските.

— Това не е ли измама?

— Не е. Всички знаят, че е така. Ако отидете в големите градове, ще видите, че там има магазини, които с големи букви са обявили на фирмите си, че продават само натурални, произведени от природата стоки.

— Колко съм бил неосведомен!

— Съвсем неосведомен. Търговията е джунгла, в която на всяка крачка те чака, дебне опасност. И то не само ако крадеш. Няма да си загубите времето с мен. Много интересни неща ще научите.

— Не мога да разбера, защо е тази ваша настойчивост?

— Разбирам, че прекалих, и може би вече съм ви уплашил. Просто бях в такова настроение тогава, в „Подводницата“. Човек понякога иска да говори с някого.

— Нямате ли приятели тук.

— Чужденецо, не задавай глупави въпроси! Приятели ще имаш, ако имаш пари, ако каниш гости на партита. Ако устройваш пикници. Аз не съм правил, не правя и няма да мога да правя това, чужденецо.

— Разбирам.

Помогнах му да не разпилее кесията с фъстъците.

Той я сложи на везните, погледна в таблицата на стената, отбеляза колко струват.

— Не може ли да се излъже, като се отбележи по-ниска цена?

— Може. Всякога може да се направи всичко. Само че трябва да се знае кога да се направи. Тук клиентите са постоянни. Те познават собственика, той ги познава. Тук не заставах пред анонимна касиерка, която я видиш за втори път в живота си, я не. Тук няма да откраднеш от кооперацията на милиардери, а от милия бай Джон, който ще ти каже някоя смехория на излизане и може да ти насипе малко повече белени орехи. Така, от него, гратис.

— Какво ще ми препоръчате да си взема оттук?

— Това, което го няма никъде другаде. Чудесно козе сирене, бадеми, домашно направени салами. Вижте всичко,

смятам, че много неща ще ви харесат, както харесват и на мен!

Започнах да обикалям между стоките. Имаше, разбира се, и „щанд“ за книги. Но някакви стари издания, предимно по въпросите на земеделието.

Когато отидох след около половин час да плащам, на товарен с камара пакети, Хозе го нямаше в магазина. Беше изчезнал, за да не помисля, че ще бъде обект на контролата му.

Настигнах по скърцащите стълби една мила белокоса, дребна старица, която преди мен дълго плащаше. Най-долу, на улицата, тя се спря да си отдъхне и ме заговори, така както правят всички мили стари хора по света.

— Знаете ли какво е най-хубавото на навика да се купува оттук?

— Не зная. Купувам за първи път.

— Стоките не са в лъскави пластмасови кутии, които нито можеш да изгориш, нито да унищожиш по някакъв начин. Старата бакалска фуния, направена на ръка, не задръства къщата ти.

— И освен това е по-евтино.

— Е, да, е, да...

За моя изненада тя се отправи към паркираната до тротоара кола и положи своите пакети на задното седалище. Огледах се за шофьора. Но бабичката обиколи, кретайки, колата — огромен стар модел „Пакард“, — отвори другата врата и седна зад кормилото. Обърна се назад да види не идва ли кола зад нея и плавно и предпазливо, по старчески, потегли, като намери възможност да ми махне с ръка за довиждане.

Интересна старица. Сигурно живее самичка в някаква пуста стара къща, няма си никого, ни кой да я замени в покупките, ни в шофиране на таратайката.

Пред асансьора в дома, където живеях, събрали се изгледаха моите фунии и пакети, обвити в допотопната кафява бакалска хартия, като нещо едва ли не опасно и възмутително. Помислих си — никой от тях не знае за този магазин. Тогава по-зле за тях.

Качих се в апартаментчето си, започнах да разгъвам кафявите хартии, да изсипвам на масата, да галя, да прехвърлям в съдове, да се опивам от острите благоухания на свещените продукти и плодове на земята. Тези, които нямаше

да се развалят, поставях в шкафчетата, подлежащите на развала — в хладилника.

Без да усетя как е станало това, след малко разбрах, че съм започнал да мисля за Хозе.

Защо трябва да го отбягвам, да се държа така високомерно с човека? Просто ние сме двама самотници, които се намериха в „Подводницата“.

Затова, когато на другата сутрин завърших работата си в университета, взех автобуса с надпис на предното стъкло „Мол“ и се отправих към търговския център да търся мексиканеца.

Дадох на шофьора един долар, той ми го развали на дребни пари, пуснах в касичката 15 цента и седнах до прозореца. Касичката подрънкваше мелодично — сортираше поставените в нея центове, за да могат да бъдат извадени, подредени по стойности в продълговати прости рамки.

Ако някой искаше да слезе не на спирка, дръпваше въжето на звънеца и автобусът спираше пред следната пресечка. Не зная защо, но пътят на тази линия на автобуса беше много забавен, криволичеше из тихите сенчести улици, край малки дървени къщички, чиито дворове не бяха загрозени от огради. Всеки съсед можеше спокойно да отиде при съседа си. Неусетно, за около петнадесет минути или малко повече, бяхме във от града. Ето го и „Мол“ с обширния паркинг пред неговите едноетажни пострройки.

Хозе не се виждаше из магазините, които преминах транзит, без да погледна дори една вещ или стока. Когато уморен влязох в кафенето, той ме чакаше на една маса. Казвам „чакаше ме“, защото така би помислил всеки, който ни видеше. Направи ми жест с ръка да седна, веднага ми заръча бутилка холандска бира.

— Знаех, че ще дойдеш.

— Че ще дойда точно сега?

— Не „точно сега“, но че въобще ще дойдеш.

— И щеше да ме чакаш все тук, в кафенето!

— Не, разбира се. Не ми се плаща, за да сея в кафенетата. Но имам такова предчувствие.

Отпих от приятно студената бира.

— Да започнем, а?

— Е, как ще стане това? Няма ли да ти преча?

— Навъртай се наблизко, наблюдавай хората край мен, около нас?

— Може би ще трябва да ти помагам да слагаш белезници на заловените крадци.

— Тук не се работи с белезници. Това не са опасни престъпници. Просто бедни хора, които... Но ще видиш.

— И ние ще издевателствуваме над тези бедни хора?

— Законът си е закон. Бедният получава помощ, освен това има възможност да престане да бъде беден.

— Как?

— Ами например като открадне много, много пари...

— Защо ти не го направиш?

— А може и да го направя. Но да вървим!

Той тръгна напред, аз след него. Влязохме в „Сиърс“. Знаех, че ще започне оттам.

Започнахме да разглеждаме изложените рокли и, разбира се, жените и момичетата, които ги разглеждаха, вземаха някоя, за да я прилепят до тялото си, или влизаха да я премерят в кабинките със завеси.

— Гледай тази студентка — прошепна ми той, като посочи с очи момичето, което носеше харесалата ѝ рокля в модерен лилав цвят.

Момичето повъртя роклята в ръцете си, после се поколеба, с видимо съжаление я остави, като взе една блуза от същия цвят и влезе с нея в кабинката.

Ние продължавахме да разглеждаме блузите и роклите и най-вече жените и момичетата, които ги преценяваха с опитни очи. С изненада забелязах, че жените и момичетата, особено момичетата, стават изведнъж много красиви, когато погледът им падне на нещо красиво, което може да стане тяхно и да ги направи красиви. Леката платнена материя като че ли започваше да действа предварително, преди да бъде облечена, още когато бъде докосната с очи и харесана.

Момичето излезе от кабинката. За моя изненада то носеше в ръка, някак си небрежно и разочаровано, но с една прикрита напрегнатост, блуза, но друга блуза.

— Стар номер — каза Хозе. — Влиза се с две блузи, а се излиза с една.

— Но аз не видях втората блуза преди.

— Ала сега я виждаш нали?

— Остави момичето, Хозе!

— Ще платиш ли ти блузата? И десетките други рокли и блузи? Хайде, днес съм в добро настроение.

Той се приближи до момичето.

— Извинете, че ви заговарям, без да ви познавам. Но вие

ще заплатите блузата, която е в чантата ви, нали?

Момичето почервения цялото, бях сигурен, че почервения не само лицето му.

— Но, разбира се — поело дъх, каза то. — Ах, господи, сложила съм я в чантата.

Момичето извади блузата и продължи да се разхожда, като я държеше демонстративно в ръка.

След малко то остави едната блуза на мястото, после остави и втората, повъртя се още минута, за приличие, и си излезе.

— Няма пари, бедната — приближи до мен Хозе.

— Няма ли да я последваш? Тя сега може да влезе в друг магазин.

— За нищо на света. Така е уплашена, че дълго време няма да помисли, да, няма да се реши да си „купува“ блузи по този начин.

Него ден не се случи нищо от подобен характер. Обикалях с Хозе и разбрах, че повече не мога да се любувам на стоките, защото, преди да се вгледам в тяхната красота, фина изработка или практичност, в цветовете или формата, най-напред поради всички приказки на новия си „приятел“ през главата ми минаваше нахално мисълта колко лесно те биха могли да се „свият“.

Изглежда, поради общата обстановка в градчето или пък в щата, не знаей, продавачите не особено внимаваха, разговаряха помежду си. Разбира се, посрещаха те любезно с „Какво мога да ви помогна“, но след като им отвърнеш „Благодаря, засега гледам“, веднага те оставяха спокойно да се движиш между стоките.

По-скъпите стоки, като сака, костюми, пардесюта, дамски рокли и палта, бяха заключени с халки, доста големи, които бяха прокарани с верижка през ръкава — продавачът трябва да ти ги „отключи“, за да можеш да вземеш и да пробваш дрехата.

Под стъклените витрини бяха прибрани и стоките със стойност над 100 долара, като джебни електрически калкулатори, фотоапарати, магнетофони и т.н., да не говорим за часовниците, скъпоценните пръстени, гривни, обиците, колиетата.

Реших да питам Хозе как се справят крадците с тези стоки, заключените.

Но това трябваше да стане, когато седнем в някое кафене, за да се подкрепим. Из магазините ние се правехме на не-

познати, само при случайно приближаване разменяхме по няколко думи.

Когато той напускаше някой магазин, и аз излизях след него, след това влизах в новия, към който той се насочваше. Бях напълно зависим от него.

Направи ми впечатление, че много от продавачките и продавачите, все млади хора, ми се усмихват прекалено любезно, че дори лицата им са ми познати, като че ли съм ги виждал някъде. И то не в магазините. Това дори започна да ме мъчи. Къде съм ги виждал?

Когато седнахме да се подкрепим на обяд с по една пица и бутилка вносна, европейска бира, най-скъпата от които е датската „Тубург“, Хозе веднага отговори на въпроса ми така, че аз се засрамах от своята ненаблюдателност.

— Но това са студентки и студенти. Познаваш ги от коридорите на университета или от вашата сграда, в която също така живеят много студенти. Нали живееш в „Майско цвете“?

— Но, разбира се — чукнах се с пръст по челото, — разбира се, че ги познавам от университета, там съм ги виждал. Но работата им като продавачи няма не пречи на занятията им, на научната им работа?

— Те работят половин работен ден и, разбира се, получават половинка заплата. Повечето от тях не могат да разчитат на родителите си. Парите са малко, но все пак по-добре малко, отколкото никак. И ако на всичко отгоре не им удържат някоя по-значителна сума, когато се установи, че са допуснали да бъде открадната някоя по-скъпа вещ, когато са били на работа. Както виждаш, и тук допираме до нашия проблем. Той е всеобхватен. Защото механизмът е така направен, че собственикът се стреми, ако се открадне, да не се открадне от него, а от продавача.

— Но това не е справедливо! Какво е виновен нещастният продавач?

— Да си е отварял очите! В политиката и в търговията няма място за сантименталност.

— А ти не понасяш ли някаква част? Нали и ти носиш вина?

Това преминаване от ВИ на ТИ на английски е неуловимо, защото нито писмено, нито по какъвто и да е друг начин може твърдо да се изрази. Може би само интонацията, топлината или студенината на гласа дават да се разбере как се обръщаш към своя събеседник. И аз разбрах с удивление,

че в себе си се обръщам към Хозе на ТИ. Защо беше това? Може би защото по най-неочакван начин ми помагаше от повърхностен наблюдател на едно общество да мога да надникна в едно кътче от вътрешното движение на неговия жизнен механизъм.

Хозе отпи от бирата, която тук не е прието да се налива така, че да прави пяна.

Спомням си как преди години направих пяна в бирената чаша на една моя позната в Лондон.

— О, не, не! Не ми наливайте бирата по този ужасен континентален начин! — извика възмутена тя.

Значи „островният“ начин за наливане на бира беше преминал и зад океана.

Добре. Ще зная.

— Но освен нещастните, в нищо невиновни продавачи, освен естествено и преди всичко собствениците, крадците ощетяват с известен процент и една друга, много голяма организация.

— Застрахователните дружества?

— И тях, ако си застраховал стоката си. Но преди тях ощетяваш най-голямата и най-силната организация — държавата.

— Държавата! Но магазините не са държавни!

— Но при продаването на всяка стока държавата взема известен процент, в различните щати той е различен. У нас се взема по два процента от стойността на всички продадени стоки освен хранителните.

В съседния щат, Илинойс, където е Чикаго, процентът е 3 на сто за всички стоки, а в Ню Йорк е 8 също за всички стоки. Затова някои нюйоркчани ходят на покупки отвъд реката, в Ню Джърси. Там процентът е по-нисък от нюйоркския. Но трябва да направиш крупна покупка, за да осъществиш действителна икономия от държавната такса, защото, като пресметнеш колко си платил пак като такса на държавата за преминаване на мостове, за влизане в един или друг път, ще се окаже, че пак са ти взели тия осем на сто, ако не и повече.

— А не може ли да не платиш тази такса?

— В сериозен магазин не може. Има малки магазинчета с продавачи мошеници, които направо ти казват: „Продавам ти без държавна такса.“ Той не взема процент от теб и не внася нищо в щатската хазна.

— Това наказуемо ли е?

— Много сериозно. Наказват се и продавачът, и купувачът. Но тук почти е невъзможно да се проведе контрол. Освен с подставени лица. Макар че колко ще заловиш по този начин? Капка в океана.

— Значи, вас, подставените лица, ви използват и по този начин?

Хозе преглътна обидата ми, не отвърна нищо на злобната ми забележка, която просто не знаех защо изговорих.

Моят познат очевидно много добре съзнаваше с каква отвратителна работа се е захванал. Сякаш схванал мислите ми, той промълви тъжно, след като отпи голяма глътка бира:

— Много хора съм заловил в това градче, много хора ме познават, въпреки че понякога се декизирам...

— Декизираваш се?...

— Но да. Едни тъмни очила или мустаци променят човека. Разбра ли защо съм така самотен, защо потърсих прикритието ти?

— Защото още не си ме заловил. Благодаря ти.

— Не се засягай! Аз не се засягам от нищо. Защото всеки ден се срещам с хора, които приемат залавянето им, разобличаването им съвсем равнодушно, хора, които като че ли нямат рефлекс за срам, да не говорим за съвест и други подобни измишльотини.

— Но това момиче днес! То цялото се изчерви.

— И какво от това. Продължи си най-спокойно разходката с блузките в ръка, за да ги остави, да не купи нищо. А уж я сложила по погрешка в чантата.

— Нямала е пари.

— Или не е искала да плаща, когато може да си вземе така, както вероятно вече е в комунистическите държави. Там всеки влизал в магазините и си взимал всичко, каквото искал, без да плаща.

— Глупости.

— Ти не вярваш в прекрасното бъдеще на човечеството! Не си ли чел „Капиталът“?

— Ти чел ли си го?

— Не, само пазя правата му.

— Срещу трохи и... самота.

— Да. И чаша бира.

— Имаш ли семейство?

— Жена ми ме напусна. Но дъщеря ми, която обичам повече от всичко на света, скоро ще завърши един от най-добрите университети в страната.

— Не този на нашия град?

— Не. Тя никога не е идвала в този град. Тя не знае дори какво точно работя.

— Смяташ, че тя би се срамувала от...

— Да. Но ако аз съм на дъното, в тинята, тя няма да бъде.

— Някоя умна дъщеря няма да се срамува от баща си.

— Работата е там, че аз се срамувам. От себе си.

— Не си прав. Всички професии са почитени, когато са почитени.

— Хубави са тези професии, за които хората благодарят... Те благодарят, дори без да помислят, на шофьора на автобуса, защото ги е отвел там, където са искали да отидат. Мен само ме проклинат.

— Но собствениците, но продавачите, които спасяваш от непредвидени удръжки за откраднати стоки?...

— Собствениците! Те дори не ме поглеждат. Нима се уважава кучето за това, че лае?

— Е, ти прекаляваш! В какво настроение си днеска?

— А продавачите! Знаеш ли, имал съм случаи, когато продавачите вместо да ми помагат за залавяне на крадеца, взимат страната на същия този крадец, който едва не ги е оцетил.

— Не може да бъде. Но как си обясняваш това?

— Интернационала на бедните.

— Виждаш ли?

— Какво да виждам? И аз съм беден, но нито мога да стана богат, нито мога да се присъединя към бедните, да получа съчувствието им.

— Ти си един размекнал се сантиментален полицейски. Горе главата!

Сега той ми каза нещо, на което в момента, а и много време след това не отдавах голямо значение. В живота много често става така, защото хората мислят, че разбират близкия или познатия си, а всъщност разбират само себе си, мислят само за себе си.

— Приятелю, мога ли да те помоля за една работа?

— Разбира се.

Не знаех защо, но се почувствувах поласкан, че този нищожен човек, който дори не се самоуважаваше, нещо много рядко за хората въобще, че този полуполицай, полудетектив, полуфилософ на отчаянието, ме смята за свой приятел.

— Молбата ми е много проста. Не е трудна за изпъл-

нение, нищо особено не те задължава. Обещай да я изпълниш!

— Така правят децата, ако искат да им изпълниш нещо, някакво желание, без да кажат какво. Но аз не съм дете.

— Аз имам много странна професия. Но и много опасна.

— Не ми изглежда на чак толкова опасна.

— В тази страна могат да те пречукат и за десет долара. Една натрапчива фикс-идея на някой морфинист или пияница, и мога да получа някой нож в гърба в някоя тъмна и пуста улица. Искам да кажа, че няколко пъти едва съм избягвал смъртната опасност. Веднъж попречих на една морфинистка да „свие“ едно нафъкано с морфин лекарство. Още същата нощ ме причака пред къщи с кухненски нож в ръка. А в чангата ѝ имаше сатърче за месо. Едва се държеше на крака, морфинът така я беше изсмукал, че не беше трудно да я тръшна на земята. Но може би следният ми нападател няма да бъде в такова окаяно здравословно състояние.

— Е, казвай! Досещам се за желанието ти.

— Не би могъл да се досетиш.

Но се бях досетил. Ето, значи, защо ме беше потърсил, защо му бях нужен, защо беше поискал да ме въведе в тайните на магазинерските „свивачи“.

— Вземи това писмо! То е адресирано до дъщеря ми. Ако някой ден разбереш, че се е случило нещо с мен, ще го пуснеш в пощенската кутия. Само това.

Премислих: „Само това.“ А защо беше избрал мене, чужденец, за тази мисия на куриер или посредник с оня свят? Да пусна писмо от негово име тогава, когато той няма да бъде в състояние дори да кихне! А може би в писмото има някакво мошеничество. Взех плика и видях, че не е запечатан. Значи, бих могъл да го прочета, ако поискам.

— Добре — казах. — Добре. Надявам се, че като чужденец няма да наруша никакви закони.

— Никакви. Особено тези на приятелството.

— Ах, престани с това „приятелство“! Какъв приятел съм ти аз? Случаен познат от „Подводницата“.

— Все пак е малко странно...

— Не мога да го дам на всекиго. А приятели нямам.

— Добре, разбрах. Но аз съм тук още няколко месеца. Какво да правя с писмото, ако нищо не ти се е случило?

— Ще ми го върнеш преди заминаването си...

— Ясно.

И все пак какъв наивник съм бил, че разговаряхме за

връщането на писмото в случай че с него нищо лошо не стане. Ако той е очаквал на случая нещо да му се случи, не би дал писмото си на един чужденец.

Но за всичко това — по-късно.

Читателят много се лъже, ако сега очаква да му предам как съм прекарал следните няколко дни из магазините, докато Хозе ме посвещаваше в тайните на занаята. Видях много тъжни, унизителни, дори жестоки сцени.

Не смятам да пиша ръководство за крадене из магазини, нито пък за борба срещу кражбите. Магазините, както вече, надявам се, някои от читателите се досещат, магазините и кражбите са само повод за нещо по-важно от такава маловажна, странична тема.

Обаче стана така, че когато една привечер минавах край един от средно големите универсални магазини за облекло и видях как един прилично облечен мъж излезе уж спокойно от магазина, но с ясно прозираща напрегнатост и в ръцете си небрежно държеше чифт чудесни жълти ръкавици от 5 долара, веднага заключих, че тези ръкавици в този магазин са поставени до самата врата. Какво да се прави, въпреки че е опасно, но и до вратите трябва да се излагат стоки. Мястото не бива да стои неизползувано. Тръгнах след мъжа. Само след няколко крачки той рязко сви в съседното кино, за да застане пред фотосите в празното фойейнце. и без да се страхува от мен или да подозира, че разбирам какво върши, с бързо движение откъсна от трофея си контролните етикетчета с цената и някои други данни, смачка ги в длан и ги хвърли в близкото кошче за отпадъци.

Ако тук беше Хозе, сигурно би могъл веднага да обвини този човек в кражба, като приложи за доказателство етикетчетата. Аз разглеждах фотосите на филма „Жена под влияние“. Мъжът се отправи към вратата, с удоволствие нахлузи ръкавиците на ръцете си, като оправи поотделно всеки пръст, и излезе на улицата доволен, защото есента беше започнала своите първи вечерни спохождания на градчето. Той вече имаше хубави ръкавици за идващата зима, при това не му струваха нищо.

По-късно, когато бях в големите градове, където престъпността не е в такъв наивен стадий на развитие, видях полицайте в униформа пред вратите и си помислих, че тук крадецът на ръкавици не би могъл да излезе така лесно.

Но бях ли прав.

Въпрос на умение и хладнокръвие.

Веднъж разглеждах куфарите в един от най-големите и най-зорко охранявани от униформени и сигурно от колеги на Хозе шикарни магазини.

Солидно облечен старец и елегантна млада дама с много пръстени и гривни по ръцете, на вид скъпи, дълго избираха куфари, разговаряха със скучаещите млади продавачки, защото отделението поради цените на куфарите и чантите не бѣкаше от купувачи, най на края се спряха на най-скъпия куфар, изработен от някаква рядка африканска кожа, поговориха си нещо, очевидно решиха, че го харесват, та старецът го понесе в ръка след дамата. Очаквах, че ще отидат при продавачките или на касите. Нищо подобно. Минаха тържествено, с бавна доволна походка през целия партерен етаж на магазина, защото куфарите и чантите се продаваха чак в дъното на огромното помещение, минаха край униформените полицаи, намиращи се от двете страни на вратите, вътре и вън от магазина, и се отправиха, вече малко по-бързо, към току-що спрелия автобус на близката спирка.

За да затаят уплашено дъха си читателите, както го затаих аз, когато ги следвах отдалече, ще съобщя, че куфарът струваше към 1000 долара, тъкмо 20 пъти по-скъпо от обикновените куфари.

Трябва да призная, че поради неопитност не успях да забележа кога те премахнаха разобличаващите етикетчета, които не са така малки като етикетчетата на ръкавиците. Навярно е било по време на разговора помежду двамата.

Те бяха съвсем спокойни. Очевидно бяха професионалисти, а не като бедната студентка от нашия университет, решила да се наконти с нова блуза за тазвечерното парти, където ще бъде Джон, а той досега не ѝ обръща внимание, а пък тя го харесва. Облеклото и държането им беше вън от всяко подозрение в едно потребителско общество, където по облеклото те посрещат и изпращат. Вероятно и това облекло, включително и накитите на дамата бяха крадени или пък заети временно за кражбата. Възможно е дълго да са проверявали как може да се измъкне куфар от този магазин. Възможно е, както ми беше казал Хозе, да са правили дори пробни „диверсионни“ кражби, т.е. да са влизали със свой нов куфар, да са преминавали през магазина с него, да са чакали да бъдат спрени. Никой не ги е спирал. Куфарът е отговарял и отговаряше на облеклото, на държането, на нахалството им.

Автобусът потегли. Край. Куфарът беше техен. Той си-

гурно щеше да им помогне с внушителния си вид при някоя следваща кражба.

Върнах се в магазина, за да погледна бедните нещастни продавачки, които още не подозираха какво нещастие се беше сринало над главите им.

Говореха си весело глупачките, без да държат очите си на четири, да следят кой какво отнася и минава ли край касата. Преброих ги. Шест на брой. Ето че дойде и солидна дама, в униформена престилка, като другите момичета. Очевидно шефът на отдела. Крадците може би бяха дебнали нейното кратко отсъствие. Беше хапнала един сандвич или беше изпила едно кафе на крак.

Ако ще трябва да плащат куфара, дали всяка от тях ще трябва да даде около 150 долара, или началничката ще даде повече, или пък нищо няма да даде?

Задавах си тези безсмислени за мен въпроси и проклинах наум Хозе, защото ме беше отровил с хапка „професионализъм“, та да не мога спокойно да разглеждам хубавите вещи, а да виждам крадците, когато се появяват край мен. Утешавах ме единствено това, че виждах съвсем малка част от тях.

В Ню Йорк, в най-големия универсален магазин на света, „Маги“, който се намира до Импейър Стейт Билдинг, най-високото здание на този град, но вече не най-високото в света, защото в Чикаго се извисява небостъргачът на „Сиърс“, видях как копоите, служебните братовчеди на Хозе, оградиха една женица, сложила в пазвата си евтина детска блузка за два долара.

Просто избягах, сякаш бях неин съучастник.

На Петото авеню, в най-шикарната част на Ню Йорк, близо до Централ парк, зърнах фирмите на магазина за бижута „Тифани“, описани от Труман Къпути в романа му, след това, разбира се, филмиран — „Закуска в „Тифани“.

Освен всички най-съвършени съвременни уредби за предупреждение и теленаблюдение, които очевидно съществуваха, невидими за посетителите, край всяка врата караулеха по двама мъжаги, такива, каквито не може да измисли и най-разюзданото режисьорско въображение. Набити и широкоплещести като борци (каквито може би и бяха), те имаха еднакви лица на близнаци (но невъзможно е да има двадесетина близнаци с еднакви лица!), с грозно бръснати черепи, като героя полицаи на телевизионната серия за Коджак, ръцете

им бяха пхнати застрашително в джебовете: стреляме при най-дребен повод.

Те стояха като часовите пред пламъка на „Незнайният воин“, без да помръднат или да мигнат. Но в чест не на безсмъртието и на любовта към родината, а в чест на брилянтните скъпоценни пламъчета по пръстените, гривните, огърлиците, обичите и часовниците за милиардери и милионери.

Трябва сигурно да си голям смелчага, за да влезеш край тези синковци в този магазин, облечен съмнително.

Сигурно бедняците и не мечтаят да влязат из тези зали, за да ги ослепи диамантеният блясък.

Никаква кражба, естествено, тук не видях.

Може би в „Тифани“ крадците ще успеят само ако пристигнат с картечници, автомати и бомби с отровен газ. Но кои бяха колегите на Хозе? Колкото и да се взирах и да наблюдавах, не можах да ги открия. Публиката беше шаркава, като ония, които отмъкнаха хилядадоларовия куфар. Ясно е, че в такива одежди, с такива маниери се движеха край най-скъпите скъпоценности и тайните агенти от двата пола. Мина ми през ума, че може би половината от намиращите се в магазина са тайни полицаи.

Впрочем дали шляенето без цел само за наблюдение на „Тифани“ е съвсем безопасно? Та нали цялата тази скъпоплатена охрана сънува в часове на лошо храносмилане, че може би някой забива през джоба на балтона всички осем куршума на пистолета си точно в пъпа им.

Нима когато пхна случайно ръка в джоба, например за носната си кърпа, това няма да събуди рефлекс на им, поддържан вероятно чрез редовни упражнения на стрелкови полигон в постоянно съвършенство, и преди да успее да извади кърпичката си, да съм се сдобил с цял ореол от олово около сърцето си.

Тази мисъл не ми вдъхва сигурност, както би трябвало, а ме накара да се откажа от разглеждането на втория етаж, защото какво би могъл да прибави този втори етаж към моите вече затвърдени впечатления. Нова десетка от обси-пани с брилянти часовници, нови гривни със сапфири и още по-скъпи обици с изумруди.

Но всичко това е така недостъпно, абсурдно недостъпно за обикновения човек, че той дори намира за безсмислено да го гледа, дори от любопитство или като в изложба.

Побързах да напусна салоните на този храм на свръх-

богатството, без да зърна какъвто и да е било намек за „светотатството“, тоест без и най-далечен намек за опит за кражба.

Какъв смисъл има да идваш да крадеш тук, където куршумът ти е 100 процента сигурен, когато има куфари от по 1000 долара и никой не ги пази с пистолет в ръка?

Но ако ти трябва 1 милион долара, как ще откраднеш 1000 такива куфара?

Ето това е въпросът.

Тълпите минават край витрините на „Тифани“, без дори един на хиляда от минавачите да хвърли едно око към практически недостъпните и реално ненужните съкровища.

Този, който идва с намерението да купува, няма да пристигне като мен пешком, а в скъпа кола, може би дори бронирана, за да бъде сигурен, че новопридобитото съкровище няма да го напусне само след няколко крачки.

В Холивуд има скъпи магазини за елегантни дрехи, последен вик на модата, очевидно предназначени за кинозвезди.

Но кинозвезди по улиците не се виждат, а кандидатите вероятно още нямат необходимите средства, за да се облекат, както се полага.

Уроците, предадени ми от Хозе, станаха причина да бъда нащрек и да мога да видя нещо действително невероятно и фантастично. В най-скъпия магазин за дамско облекло, където цените са двадесет-тридесет пъти по-високи от цените в обикновените или универсалните магазини, но, разбира се, и моделите са уникални, изготвени от най-редки, неповторимо скъпи и действително елегантни материали, видях едно момиче.

Суперелегантно и суперкрасиво прелестно момиче, високо, младо, с царствена сексходка, вървеше с голям найлонов плик и голяма чанта в ръка, чанта, почти куфар, и свличаше като тайфун, с невероятно майсторство, без ни най-малко да се оглежда или колебае, вечерни рокли от по 20 000 долара, поли и блузи, които могат да бъдат купени само от дъщерите, може би по-точно от любовниците на милиардерите.

Всичко беше така откровено нагло, че ми се стори невероятно да е истинска кражба. Потърсих камери, нямаше такива. Значи, не беше филмова сцена. Може би — репетиция за филм. Никой, включително и от продавачките не ѝ обръщаше внимание, не я поглеждаше. Но не бях прав. Един млад мъж я гледаше. И вече гледаше и мен. С ръка в джоба.

Ясно. Охраната.

Побързах да изляза от магазина, защото все пак не исках да загубя живота си така глупаво, и то в Холивуд.

Спрях на прилично безопасно разстояние.

Само след пет минути момичето излезе с найлоновия плик и чантата-куфар в ръце. Мъжът бързаше след нея. Тя грациозно и игриво му подаде плика.

Без да бързат, но не и съвсем бавно, двамата се отправиха към искряща под лятното януарско слънце разкошна, съвсем нова кола. (Как ли се краде кола? Хезе не ми каза нищо по този въпрос.)

Мъжът хвърли небрежно плика с емблемата на магазина, от който бяха излезли, на задните седалки, направени от скъпа, ярка, но не просташка кожа, момичето хвърли чантата куфар на широката предна седалка, седна зад кормилото, мъжът с лице на момче (едва сега имах смелост да го погледна в лицето) самодоволно се тръгна до нея, колата рязко потегли. Рязко, защото тези коли нямат скорости, а само педал за газ. След нея потегли също така рязко и спрялата отзад кола, на която досега не бях обърнал внимание. Нима полиция? Не, разбира се. Втората охрана. Те бяха прави. Бяха задигнали стоки най-малко за 100 000 долара, трябваше да ги пазят, както се полага.

Двете коли се вляха в потока от таксито, автобуси и лимузини. Гуд бай!

Останах на тротоара. Нямах да бъде безинтересно, ако сега директорът изскочи на улицата, ако закрещи или ако само след десет секунди пристигнат полицейски коли. Впрочем полицейските коли нямаше защо да пристигат. Една беше паркирала на три метра от магазина. Дали и тя не пазеше крадците? Напълно възможно. Нищо не последва. Въпреки че чаках почти половин час. Кражбата беше извършена така майсторски, че остана незабелязана. Но дори и да я откриеха, къде беше в този момент колата с момичето? Сигурно всички стоки в такъв магазин са застраховани. Продавачите няма да се разтревожат. Да му мисли застрахователната компания. Но и тя какво да му мисли. Та нали затова е застрахователна компания. Всичко това е привидно.

Веднъж в един град посетих високата сграда на една застрахователна компания.

Понеже бях нещо разсеян този ден или понеже не бях се приближил достатъчно близо до директора, когато ни представиха на него, не чух достатъчно ясно с какъв точно вид застраховки се занимава компанията.

Показвайки ни различните кабинети, кабинетчета и общи зали, съпровождат ни, един от заместник-директорите, непрекъснато ни обръщаше внимание на картините, които бяха окачени по стените. В общите зали имаше стенописи. Директорският и заместник-директорските кабинети се кипреха с картини на съвременни американски майстори, чиято цена очевидно не беше под шестцифрената или поне петцифрената.

Без да знам как, в главата ми заседна мисълта, че това е компания за застраховка на картини и други художествени ценности. Как иначе ще си обясня тяхното изобилие тук? Как ще си обясня компетентността и очевидния пиетет на заместник-директора към творбите на изкуството из кабинетите?

В общите зали, както и в кабинетите на някои от по-дребните шефове, до които имаше достъп публиката, на бюрото, обикновено чисто от каквито и да е хартии или прибори за писане, бяха поставени по два телевизионни апарата. Единият от тези два апарата работеше непрекъснато. Това беше екран, по който „мислещият“ компютър отговаряше на зададените му въпроси. Горе, на най-високия етаж, се намираха апаратите, т.е. лентите, които, навити на големи ролки, бяха попили информацията, въз основа на която можеха да „отговорят“. Чиновникът задаваше въпроси, само след около минута на екрана някаква тайнствена пишеща машина изписваше със светещи букви отговора.

Компютърната система работеше непрекъснато, защото бяха установили, както ни съобщиха, че загасването всяка вечер и пускането ѝ отново всяка сутрин струва повече, отколкото ако се остави да работи непрекъснато.

Когато бяха зададени няколко пробни въпроса и се изписаха на екрана съответните пробни, но фактически истински отговори, разбрах заблудението си. Не с художествени произведения се занимаваше тази застрахователна компания, а със земеделски произведения.

На екрана светна, че машината е „съгласна“ фермерът мистър еди-кой си да застрахова еди-колко си декара или хектара царевица, ако плаща месечна вноска от толкова и толкова долара, при еди-какъв си процент, за еди-колко си време и т.н., и т.н.

Не чиновникът отвръща на фермера: „Не можем да ви застраховаме, съжаляваме“, това го казва машината. Нея не можеш да кандърдисваш, не можеш и да ѝ пробуташ подкуп. Машината няма жал, няма чувства. Но от нейно име могат да се купуват произведения на изкуството.

Каква беше тази любов на застрахователната компания към живописца, която дори отначало ме заблуди да сметна, че се занимава със застраховка на картини?

Нима в това общество, където държавата по начало избягва да се вмесва в подобни дейности, за да не я обвинят, че нарушава принципа за свободата на изкуствата, големите компании бяха поели задачата на меценатите? Защото все пак някой трябва да купува творбите на художниците, а да се разчита само на частните лица, колкото и богати да са те, колкото и много да са те (а те не са толкова много), не може.

Художниците също искат да се хранят. И да рисуват. И да имат къщи. И коли. И жени с деца. И понякога любовници.

Най-голямата компания за производство на трактори и всички видове земеделски машини, чийто символ — еленчето, което тича — можеш да видиш вредом, е превърнала своето чудесно, специално построено централно здание в своеобразен музей.

Директорът на тази компания пътува по света и закупува шедьоври на изкуството. Когато не сключва сделки. Или не уволнява местните директори и представители. Той беше идвал в България, беше възхитен от страната ни, беше купил два своеобразни гоблена, твори на наш известен майстор приложник, специално ни заведе да ни покаже централното място, което им беше отделил.

Пред чудесно езеро беше инсталирана огромна метална конструкция на световноизвестния английски творец Мур, специално поръчана за фантастична сума от компанията, пренесена цялата, без да бъде разглобявана, с хеликоптер през океана и спусната на пригответения постамент.

Какво караше компаниите да бъдат така щедри?

Нима всички директори на подобни финансови гиганти бяха далечни роднини на далечните роднини на Медичите, прекосили като емигранти океана, по следите на оня техен съотечественик, който има паметник в Генуа?

Издебнах момент, когато бях сам в един от кабинетите, и зададох този въпрос на умната машина.

Само след около минута (очевидно подобен въпрос ще затрудни една машина, програмирана за селскостопански застраховки) на екрана светна:

„Компанията-те купуват картини и др. подобни, за да на-малят-ят своите данъци.“

Бях изумен.

Ето къде бил коренът на „меценатството“.

Все пак някой трябва да подхвърля нещичко на нашего брата поета, на художника, на музиканта. Добре е била измислена механиката с данъците, за да се накарат да вършат това компаниите.

И вълкът сит, и агнето — цяло.

Поразен от „ума“ на машината, понеже все още в стаята нямаше никого, избързах да ѝ задам още един въпрос.

„Как да преодолеем хартиената криза в България?“

Машината светкавично ми зададе три контравъпроса, които вече предопределяха отговора.

„Имате ли билети във вашия градски транспорт? Колко големи са те? Колко големи са билетите за вашите кина, театри и пр.“

Колко ли планини от хартия биха били нужни тук, ако печатаха билети като нас за самообслужването в трамваи, автобуси и тролейбуси? Тук въпросът е разрешен рационално. Билети няма. Влизаш през предната врата, където е ватманът или шофьорът, пускаш своята такса, която в различните градове и щати е различна, в специална каса със стъклен капак, за да се вижда какво си пуснал още няколко мига след пускането, за контрола. Ако нямаш дребни, ватманът или шофьорът ти разменят, като вземат необходимите центове от сортировъчната машина на касичката, която подрънква и нарежда монетите в дълги метални „салами“. Това е подготовка за отчитане след работа, защото всеки „салам“ съдържа точно определена сума.

Така подреждат парите и автоматите за разваляне на едри пари, за продажба на сандвичи, питиета, кафе и т.н.

Ватманът или шофьорът не подкарва, докато не се качат всички пътници, които чакат на спирката. Защо колата му да пътува полупразна?

Но най-важното — не се хабят тонове хартия за този, гдето духа.

Но както знаете, все още никой у нас не се е замислял как да премахнем това ненужно хабене на хартия. Продупчаш си билета у нас, след като си търсил (губил време) да го купиш в два-три магазина, слизаш и го хвърляш. А може да си пуснеш стотинките пред очите на ватмана, без да губиш време и да хабиш хартия. Ха де!

Тази система ще ликвидира и „гратисчиите“, които в часовете на натоварването не са малко, може би половината

от пътниците в превозното средство. Защото не можеш да се качиш, без да платиш или да си покажеш абонаментната карта. Няма нужда от контрольори. Стопанството ни ще спечели и спести милиони левове. Ще имаме повече хартия.

А театралните ни билети?

Един билет за театъра „Сълза и смях“ например е по размер колкото десет билета в Америка.

Но някои от отговорните наши фактори само се усмихват: „Виж ги ти, глупавите американци!“

Но виж ти как се отклоних! Как едно намесване на застрахователните дружества лекомислено ме отведе до компютрите и „мислещите“ машини, до въпросите за меценатството...

Когато за пръв път отидох в Чикаго, не се изненадах, че магазините са така внимателно, бих казал, загрижено охранявани. Та това е Чикаго! Все пак бях шокиран, че в универсалните магазини многобройните продавачи гледат на мен като на лице, което вчера са заловили в кражба. Взимането на най-евтината и глупава стока в ръка, да кажем половиндоларова химикалка, веднага предизвиква поне трима продавачи да се вторачат в ръцете ти, сякаш си мистър Сенко, който се готви да прави фокуси.

Така и не разбрах как се краде в тези магазини.

Затова пък съвсем случайно, но все пак благодарение на подготовката, която ми даде Хозе, можах да видя през витрината на едно малко магазинче за скъпоценности и скъпи часовници, разположено в самия пъп на града, на най-елегантното авеню — „Мишиган“ — как една „артистка“ в занаята баламосваше трите бабички продавачки, очевидно собственички.

Пръстените, гривните, обиците, колиетата бяха под стъклата на полегатите витрини. „Артистката“ поискваше три пръстена, разглеждаше ги, съветваше се с бабичките и връщаше в ръцете им два пръстена.

Стоях като хипнотизиран, очаквах да стане „нещо“, но нищо не ставаше.

Минувачите навярно мислеха, че ми е харесал някакъв пръстен или часовник на витрината.

А през окачените на прозрачни кристални пръчки гривни и колиета зад идеално чистото витринно стъкло за мен се развиваше кратка поредна сцена от филма, който започна някога, преди няколко месеца, да ми „прожектира“ Хозе.

Съдейки по цените, означени на витринните експонати,

тук имаше превъзходни фалшификати, които не струваха повече от 50 долара, но смело можеш да ги покажеш на улица, в кино или в лошо осветена театрална зала, да излъжеш хората, че са истински.

„Артистката“ разговаряше, усмихваше се, може би пускаше някакви изтъркани анекдоти, защото бабичките сдържано, но доста развеселени се подхилваха. И през интервал от няколко минути някакъв пръстен, някаква гривна, някаква брошка, по-евтини или по-скъпи, не се завръщаше при събратята си във витринките.

Наглостта на крадлата беше изключителна. Навярно тя беше „проучила“ бабичките собственички, привлечена от почитената им възраст, за да не им отговори с почитеност. Може би минутите, които виждах през витрината, да са били подготвени с месеци или пък да бяха плод на дръзко комбинаторско вдъхновение, на моментно хрумване, подчинено на познанство с психологията и лекомислената доверчивост на старите хора.

Побързах да си тръгна. Всичко това беше доста тъжно за стариците независимо от тяхното скъперничество или богатство, вероятно немалко богатство, за да държат магазин в центъра на Чикаго, или Шикаго, както се произнася името на града от самите „шикагшани“.

Когато бях стотина метра далеч от магазина на бабичките, след около десетина минути покрай мен премина „артистката“ с характерните за завършена „операция“ небрежно бързи крачки.

В Чикаго (Шикаго), както и в Ню Йорк, Ню Йорк (пише се два пъти, което значи град Ню Йорк, щата Ню Йорк, в магазините бкат продавачи, които обикновено са повече от купувачите. Това, изглежда, се прави с оглед да бъдат узаптени „приятелите“ на Хозе, т.е. крадците. В Ню Йорк, и то не само в чисто негърския град Харлем, който следва след порториканския район на града, започващ от 100-та улица (стрийт), това множество от продавачи се състои главно не от бели, а от черни или южноамериканци.

А в столицата Вашингтон те са главно черни, които са завладели жилищните райони на центъра. Белите живеят главно по шикарните и модерни покрайнини. Поради тази причина Вашингтон се нарича „шоколаденият град“.

Има анекдот, който предсказва, че когато един ден (който може би идва) за президент ще бъде избран черен, той ще пребоядиса Белия дом в черно и той ще стане Черният дом.

Този анекдот разказваше на масата ни един симпатичен негр в симпатично ресторантче във френски стил, с червени покривки на масите, което се намира на Медисън авеню и 68 улица. Един от присъстващите прекъсна смеха:

— А защо не Жълтия дом?

Погледнах го. Не бях забелязал досега, че бил жълт.

Но моят разказ наближава към своя край.

Може би си спомняте, че Хозе ми връчи едно писмо. Писмо за дъщеря му, което да пусна в пощата, ако или когато и т.н.

Понякога си мислех: „А как ще узная, че е настъпил този миг?“

Хозе беше предвидил всичко.

Защото аз съм бил бурмичка, малка, незначителна, отвинтена бурмичка в сложната математическа задача или операция с едно неизвестно Х (или Х-озе), която разчиташе на чиста логика.

Намирахме се само за един ден в историческия град Филаделфия, щата Пенсилвания, Нова Англия (че е в Нова Англия този град, проличава още при влизането в него от еднаквите къщи-близнаци, наредени в дълги редици и квартали, с каквито къщи се характеризира Англия, страната от татък Ламанша или, по-точно, „Английският канал“, както скромно го наричат англичаните), за да видим камбаната, с чийто звън преди 200 години е била обявена независимостта на англичаните в Америка от англичаните в Англия. Видяхме „Индипендънс хоол“, където е бил подписан след бурни заседания Актът за Независимост. Сградата си е същата, само че, естествено, превърната в музей, а камбаната е преместена отсреща в градинката, в умерено модерно павилионче, но затова пък осигуряващо достатъчно светлина, за да видиш голямата пукнатина, процепила едната страна на знаменитата камбана.

Когато се прибрахме в хотела, на рецепция ми подадоха някакъв провинциален вестник. Помислих, че е грешка, та понечих да върна вестника. Но човекът пред ключовете посочи името ми на лентата, пристегнала вестника. Да, това беше моето име. Кой, кога, по какъв начин беше узнал това, което самият аз само допреди два дни не знаех, а именно факта, че точно в този ден ще бъда във Филаделфия, Пенсилвания, хотел „Холидей Ин“?

Разгърнах вестника в стаята си. Беше започнало вече да притъмнява, та затова запалих лампата край леглото, на

което бях полегнал. Денят свършваше, ние минахме през „Индипендънс хоол“ с последната група за този ден.

Вестникът, невзрачна газета от града, в който живее (и работи) Хозе, беше отпреди три дни. Кой ми го прашаше? Шега, мистификация или грешка?

Заразгърцах страниците. Нищо интересно. Тъкмо щях да захвърля с досада шумящата евтина хартия, когато погледът ми с тревога спря на следното заглавие:

Самоубил се търговски полицай

Следваше кратък текст, който ме изпълни със страх и някакво необяснимо чувство.

Ето го този текст:

„Вчера се е самоубил търговският полицай в нашия град, мистър Х. Установило се е, че е страдал от рак в дванадесетопръстника, в най-напреднал стадий. Знаел е точно състоянието си. Имало е съмнения, че този полицай си е позволявал да присвоява значителни суми, които е взимал под формата на стоки или направо в брой от големите магазини. Това не е точно установено. Възможно е фактите да не могат да бъдат доказани поради опитността на лицето, което може би е действувало по добре обмислен план.

Градският прокурор обяви, че няма данни, за да започне следствие и няма да започне такова.

Мистър Х е бил разведен, има дъщеря, която учи в някакъв университет, който не може да бъде установен, за да бъде уведомена за трагичния край на баща ѝ.

Мистър Х, който ще остави добър спомен на честен чиновник сред търговците и търговските служаци в града ни, беше погребан скромно, само в присъствието на служебните лица и мистър Джон П.Б., собственик на голямата фабрика за опаковане на стоки в града, както и на сградата, в която се помещава големият магазин „Кей-маркет“.

Мистър Джон П.Б. положи венец на гроба.“

Скочих настръхнал и извадих писмото на Хозе. Бях сигурен, той съобщава на дъщеря си в коя банка е внесъл крупната сума на нейно име, затова не го разтворих. Облякох самото си, навлякох балтона, за да мога да отида до пощата, преди да затворят.

Успях да направя това просто в последния миг.

Пуснах съdboносното писмо в голямата синя кутия, на която пише „Ю.С.Мейл“, т.е. в пощенската кутия, и почувствувах, че от гърба ми се свлича огромно бреме.

Защото бях заобичал Хозе и нима аз трябваше да го съдя, когато дори прокурорът се е отказал от правото си.

Връщах се към хотела „Холидей ин“ и виждах как затварят магазин след магазин. Последни купувачи или може би крадци излизаха из вратите, край някои от които дремеха уморени униформени полицаи.

Още един ден беше завършил.

Този път без Хозе.

Изведнъж, като под блясване на светкавица на фотоапарат, мисълта ми нарисова в мен образа на мистър Джон П.Б.

Запознахме се на едно парти. Той беше много разгневен на Фидел Кастро заради присъствието на кубински войски в Ангола.

Но после си пийнахме приятно, той се успокои, дори ни предложи да ни закара у дома с колата си, огромна скъпа лимузина, понеже живеехме доста далече от района, където бяхме на гости.

По пътя заговори за богатството си, попита ни дали бихме искали да видим фабриката му, събщи ни, че е негова сградата на огромното хале, в което се помещава „Кей-маркетът“.

Фабриката му край града се оказа огромни складове, в които опаковаха стоки за магазините. И в този късен среднощен час там кипеше работа.

Чиновниците и работниците го посрещнаха със страхопочитание, като голям или поне като техен „бос“.

Огромните складове бяха и хладилници. С различна температура, според стоките. Той ни подари по една хубава ябълка, още неопаквана, и ни заведе да видим скромната му канцелария. Тя беше действително скромна, тясна стаичка с голо пластмасово бюро.

Каза, че половината година се труди в това килерче, а другата половина си почива във вилата си в Калифорния. На 60—70 мили от Лас Вегас. В планините. И близо до океана. Ако минем през Калифорния, нека му се обадим. Ще се радва да ни покаже вилата си.

После ни отведе в къщи, както беше обещал.

Защо именно той беше поставил венец над гроба на Хозе?

Какво го беше свързвало с Хозе? Какво той беше помогнал на Хозе и какво Хозе на него?

Сигурно беше нещо във връзка със странната му професия, с кражбите. Но какво именно?

Това и самият Джон П.Б. сигурно никога не би промълвил.

Да сметнем, че венецът той беше поставил и от мое име. Защото Хозе ми беше симпатичен и защото му направих последната услуга в живота. Услугата от задгробен характер.

КЪС РАЗКАЗ

Когато излизахме от автомобила, спрял в гаража — част от едноетажната дървена къща, — разбрах, че това е разказ, къс разказ, шорт стори, както се казва тук.

Досега съм усещал много пъти, когато до мен е заставало стихотворение, един-два пъти съм разбирал, че до мен стои пиеса, която написвах след това. Но много се учудих, че сега пред мен стоеше разказ, защото никога не бях писал разкази, а и не възнамерявах да пиша.

А ето че той стоеше пред мен, посрещаше ни, а не ни поглеждаше, както биха направили всички хора по света.

Той не погледна и автомобила на дъщеря си, с която пристигнахме, не погледна дори дъщеря си. Любовникът ѝ, застанал сконфузено до нея, очакваше бащата да го удари.

Но бащата се долепи до стената, направи ни път да влезем в къщата през тясната вратичка от гаража.

Камината пламтеше весело под високия таван на обширния хол, въпреки че вън беше необичайно топло за тези северни места, пастелно-влажна декемврийска вечер.

Вечер пред ураган.

Когато пътувахме по безкрайно правия бетонен път и ниските топли облаци пречупваха абсурдно светлината, ние очаквахме да започне ураган или поне буря, или поне да завали.

Но нищо не стана.

Преди няколко дни в нашия среднозападен, сравнително по-южен град задуха силен вятър, телевизията прекъсна предаването (този път не за обичайни реклами) и събщи, че от 8 до 2 часа вечерта над града ще премине ураганът Ториедо. Дори на карта беше показан ходът му.

Но в отговор на съобщението и на картата вятърът спря съвсем и никакъв ураган не мина. На другия ден вестниците не съобщаваха за никакъв ураган на целия континент.

Чуваше се как пламти огънят в камината, как пукат дърветата. Очаквахме бащата да каже нещо, но рязко и пренебрежително той премина в кухнята, съединена по тукашния обичай с хола, и застана до прозореца.

Дъщерята се усмихна пресилено и се приближи до него. Заговориха нещо тихо, но не съвсем тихо, защото чувашме отделни думи.

После се върнаха при нас, седнаха и започнаха диалог, главната цигулка в който свиреше той, без да обръща на нас, останалите, каквото и да е внимание.

Гледал съм пиеси, в които двама от героите говорят, смятайки, че другите не ги чуват, а другите се преструват, че не ги чуват.

Но ние ги слушахме с наведени глави.

Той се оплакваше от самотата си, обвиняваше я, че все трябва да я чака сам в тази голяма къща, а тя идва рядко, само за ден-два. После заплака, също както в театър, без да се стеснява от нас.

Стана рязко с леката походка на ездач, младолик за възрастта си, приближаващ петдесетте човек, с обветрено, обгорено от слънцето лице, набраздено от леки красиви бръчки, и я попита театрално ще заминава ли за Германия при Оня, както чул от хората.

Сегашният ѝ любовник, също германец, от неудобство наведе още по-ниско глава.

Тя отвърна, че ще замине само за двадесет дни по Коледа и Нова година. Защо да не замине?

Вирнатото ѝ чипо носле се вирна още по-предизвикателно, а огромните тъмни рамки на очилата правеха още по-детински независимия изглед на лицето ѝ. Тя втренчено гледаше баща си.

Неговите деди и дедите на жена му, починали от рак, когато дъщеря им е била на пет години, са били също германци.

Не знаейки защо, но точно в този момент си спомних, че тя ни разказа в автомобила как баща ѝ купил на безценница фермата, разрушена от урагана Ториедо, и лесно забогатял. Сега той бил един от най-големите търговци на добитък в този край, заможен фермер.

И всичко ми стана ясно, като че ли вече бях чел или гледал пиесата, която те играеха.

Той искаше тя да му се подчини, да я овладее, както бе

владял някога майка ѝ. Може би в сънищата му тя я заместваше напълно.

Но тя се страхуваше от него, от баща си, беше ни по-викала да дойдем с нея, за да не останат сами двамата.

А той все я чакаше, и чакаше да дойде пак ураганът Ториедо и да си вземе фермата, добитъка, богатството, което му беше дал някога, преди тридесет години, в дните, когато е била родена дъщерята.

А ураганът не идваше. Въпреки че според старите хора той минава 10—12 пъти на 20 години, вече 30 години Ториедо се въртеше из околността върху къщи, ферми и добитък, ала над опустошената някога ферма не минаваше.

Но не можеше да не мине. Бащата знаеше това и го чакаше.

Сам и богат в празната тиха къща, със снимките на майката и дъщерята, които си приличаха, които сега, когато времето беше минало, бяха станали едно същество.

Същество, живо същество беше и ураганът, който не можеше да не мине, защото и той имаше памет, както всички живи същества, както царевицата и житото, както новите малки електронни сметачни машинки с „памет“.

Паметта раждаше от житото жито и от царевицата царевица, а не обратно.

Тя щеше да докара отново урагана, не можеше да не го докара.

Но кога?

Ужасното беше, че никой не знаеше това.

С последни сили, с опнати нерви, сам и богат, той го чакаше и трепереше от ужас при мисълта, че ураганът може да дойде след неговата смърт.

ВЪЗПОМИНАНИЕ ЗА АЙОВА

Преди няколко месеца, преглеждайки 3956-ия брой на английския литературен вестник „Таймз литерари самплимънт“, погледът ми попадна на заглавието, което слагам за заглавие на този мой разказ. То се мъдреше върху стихотворение, написано от неизвестния за мен поет Алан Рос, който очевидно също беше живял някога в Айова.

Ето го това стихотворение:

ВЪЗПОМИНАНИЕ ЗА АЙОВА

Посветено на Кейт Воган

Като научих за твоето самоубийство,
за неотличаващото се хладнокръвие на твоя
край,

направено по такъв методичен начин,
разбрах, че безпощадното напредване на врага,
което ти не можеше да възпрещ,
те е обхващало,
аз гледах
рисунките ти от Айова,
Сидер Рапидс. Ди Мойн, Омаха
и си спомнях за моите пътувания
през оня безлюден пейзаж
на запад от Чикаго — безлюден,
защото тя не беше с мен, — моите записки,
толкова подобни на онези драсканици
по полетата на твоите рисунки,
незаличими, като че ли съм пътувал през тях,
а не през действителността,
тази празнота,
простряла се към Пасифика.
Ти наблюдаваше:
— червеноокисидни хамбари със сребърни кубета,
— розови прасенца, избухнали из черната пръст
като трюфели,
охрата на царевичните стъбла по стърнищата,
пространство и слънце.

И приближавайки Омаха:
— за продан хора, които пълзят нощем,
— въздухът на надеждата: на пробни контакти,
изключително разпространение на морги
с неонова светлина и блеснали като кина,

това, което ти рисува,
бяха черни обори
и белите дървени къщи,
които ти напомняха Есекс,
петна от сняг и царевични кръстци,
силози, щръкнали възбудено като фалуси в
полето,

скорбялната белота
на оградите,
предпазващи от самота.

Отново съм в Айова,
затворен в сушата и замръзнал
сред вцепенената смърт на духа —
ти знаеше, преди да го осъзнаеш,
колко много форми има смъртта.

Зад това стихотворение има някаква история, която смъртно се долавя, известна само на близките на поета и самоубилата се художничка. А може би историята има и по-широко разпространение, ако са писали за нея съвременни вестниците. Какво значение има това?

Важното е, че стихотворението ми даде хубавото просто заглавие, че така образно и болезнено ми припомни атмосферата на „моя“ град, моя „роден“ град в Новия свят, където се родих, попреминал „на попрището жизнено средата“, ако се случи да доживея възрастта на професорите Балан и Арнаудов и на моя дядо д-р Ангел Пискюлиев. (Дано наследствеността се окаже стабилна наука.)

Възпоминанието е като сън.

В него нищо няма точни измерения, нито пък е съвсем конкретно реално. Понякога възпоминанието смесва два различни обекта в едно цяло, придава им фантастичност и болка.

Случва се възпоминанието да се смеси с мечтата.

Последната вечер, преди да отпътувам за първи път до Париж, заспах в някаква треска и сънувах един Париж, никога непостроен. Преди да заспя, бях гледал карта на този град, затова мечтата ми имаше известни черти на истина, т.е. в нея имаше река, подобна на Сена, имаше някаква кула, подобна на Айфеловата, площади, широки и фантастични, доста подобни на истинските.

Сънят ми беше толкова реален, толкова отчетливо ясен, че само след няколко дни, пристигнал вече край Сена, започнах да сравнявам истинския Париж с моя, сънувания. Когато някога късно вечер, след толкова години, започна да си мисля за този град, прожекцията на спомена често редува диапозитиви от спомена, с „диапозитиви“ от мечтата.

Айова не я сънувах.

Само няколко дни преди тръгването прочетох някакъв проспект-покана от университета, в който отивах. Там се говореше, че апартаментът, в който живея, се намира в сграда, близо до спирка на автобус, че наблизко имало река, еднотименница на града, „по която, ако поискам, мога да ходя дори“ (религиозен намек), защото ще мога да си прекарвам времето, както поискам.

Това не беше съвсем точно, защото поканените писатели трябваше да следват една доста рационална програма, за която ще спомена след малко.

Когато прочетох писмото проспект, пред очите ми фантазията построи някакъв въображаем град в немски стил, близо спирка на някаква пуста студена бетонна улица. Дори ясно „съзрях“ тази „спирка“. Сега си давам сметка, че улицата и спирката, които си представих, кой знае защо, бях „заимствувал“ от своето пражко минало.

Айова излезе много по-прост и интимен като град, каквито впрочем са почти всички малки американски градчета. Ние уж ги знаем от филмите, уж сме ги виждали на екрана, но цитираното по-горе стихотворение чрез магическите средства на образността дава много по-точна, макар и съгъстена до символ картина на градчето Айова и на неговата околност.

Кинематографистът има камера, която „вижда“ всичко, което ѝ покажеш, и с това не вижда нищо завинаги. Поетът вижда малко неща, той отбира, както „отбира“ добрият живописец, но ги вижда именно завинаги.

Завинаги е видял непознатият на мен Алан Рос, видял и заради мен и заради моите читатели дори „червенооксидните хамбари със сребърни кубета, розовите прасенца, като че ли избухнали из черната пръст (Какъв великолепен образ!), като трюфели, пространството и слънцето над охрата на царевичните стъбла“.

Не успях да завърна към Омаха, затова трябва да повярвам на мистър Рос, че там има множество морги, осветени като кина, но с каква точност, взел сякаш думите из моята уста, той оприличава малко цинично, или по-точно медицински анатомически, щръкналите като минарета на джамии силюети. А направо, сякаш че намира към мен от картина на Сезан, варосаната белота на оградите, предпазващи от самота, както много сполучливо е рекъл поетът.

Както той, и аз „отново“ съм в Айова.

Той, за да оплаче една минала любов.

Аз, за да се върна, макар и мислено, в едно близко минало.

На писмената маса пред мен е една рекламна книжка за Айова, такива, каквито имат всички градове, области и държави в света.

Те говорят истината, но на тях не може много да се вярва. Не че искат да те излъжат. Просто думите и фотосите винаги са много, много по-слаби и бледи като изразно средство пред прякото реално впечатление.

На корицата в центъра едно момченце пуска книжно хвърчило. Край него един мъж е замахнал с щика за голф, до него друг е уловил голяма риба. Под него — моторни и платноходни яхти. От другата страна е куполът на централната универсална сграда, който имитира купола на Конгреса във Вашингтон. Няколко месеца след пребиваването си там видях, че ремонтират сградата, и за голямо мое учудване разбрах, че и самият купол, и белите колони, подпрели фронтоната, са дървени. Истинската, двуетажната (едноетажни къщи почти няма, уважаеми Илф и Петров, американецът, по наследство от англичанина, обича да има малко или повече, според кесията си, трева пред входа си, зеленчукова градинка зад къщата, която трябва да е само на два етажа, никога на три. Главното украшение в тази къща е стълбата, която води от хола и кухнята към спалните и банята, които са на втория етаж, и камината, сега с изкуствена електрическа топлина, в хола. Америка, САЩ са дървени.

Под купола от рекламата — голям старинен параход по широката Мисисипи, а под водата на Мисисипи е заснежено поле, из което се носи моторна шейна.

Това са големите „заглавия“ от двувековната история на щата, които са изнесени за „първата страница“.

И надпис: „Айова — земеделски край. Айова — красивата земя. Индианците ѝ дадоха това име. Никъде няма по-хубава от нея.“ Това, разбира се, не е истина. В местния патриотизъм има винаги нещо трогателно. За индианците тя е била чудесна земя най-напред, защото е била единствената земя, която са виждали. Земята, която им е давала всичко. И живот, и смърт.

Чувах, че някъде на север има индианци, в някакви резервати. Членът на нашата писателска група, поетът от Бомбай, Дилип Ширгър, който беше дошъл с крехкия си син и крехката си като стъбло на лотос жена, каза веднъж, че ще

ходи да види индианците в резерватите им. Защото считаше, както и мнозина историци, че не само по названието си те са свързани с Индия. Както и за нашите цигани Индия се счита за тяхна прародина.

Още от септември започнаха да ни плашат, че много скоро ще започнат ужасни студове: „Айова е едно от най-студените места в Щатите.“ За наше щастие ужасните студове не идваха. „Индиан самър“ — клатеха радостно глава местните жители. „Циганско лято.“ Разбира се, те не бяха индианци. Индианците бяха някъде на север, в някакви призрачни резервати. Казвам „призрачни“, защото техният „брат по кръв“ Делип така и така не може да ги посети. Под каква форма му беше отказано, не зная. Но идеята му се провали.

Затова пък един ден, когато бяхме на гости на губернатора на щата във вилата му край реката Мисисипи, посетихме и огромния национален парк „Ефиджи маунтз“, из чиито девствени гори са живели някога някакви много прочути индиански племена.

За мое удивление от тези коренни жители на края бяха останали само надгробни могили. Нищо друго, нито камък от жилище или огнище, само надгробни камъни. Връщайки се тъжен по криволичещата пътека, зърнах Делип, навел глава над самотен гроб. Зад него, през клоните на есенно пъстролистните дървета, проблясваше Мисисипи. Пъстрите индийски одежди на Дилип бяха също като че ли част от пейзажа.

Поетите имат право на такива отчаяни жестове. Лонгфелоу, написал чудесната своя Песен за индианския момък, беше разкрил красотата на сърцата, населявали красивата земя. Доблестта му се състоеше в това, че тогава край него гробовете, над които сега се покланяхме, са били още пресни.

Беше ли помогнал с нещо на индианците?

Твърде малко.

Борбата на индианците, както и борбата на негрите, както и всички борби на света бавно се доближават до победата.

Но поетите не трябва да мълчат, когато сърцата им са изпълнени с гняв, мъка и съчувствие. Лонгфелоу не е мълчал. Сега един от кварталите или градчетата, които съставляват съседното на Айова градче Сидер Рапидс, носи наименованието Хайауата.

Но там живеят бели. Черните си имат свой беден квартал. А червенокожите, братята и сестрите на Хайауата, са далеч

на север, в резерватите, които Дилип, техният индийски брат поет, не може да посети...

Айова е бил някога столица на щата. Но по-късно се отказва от тази чест, предава я на Дъ ди Моин, а самият се задоволява да бъде университетско градче. И то не от световноизвестните.

Сега университетът и градът така са се преплели взаимно, заедно са обсебили паркове с дървета и полянки, че никой не може точно да определи къде завършва районът на даден факултет, откъде започва жилищният квартал. Но това не е и нужно. Защото много от жителите на Айова дават под наем мебелирани стаи на студентите. Това очевидно са скромни съществування, подходящи за своя скромнен университет, засега започващ да печели известност само с факта, че събира писатели от цял свят, за да ги запознава с поезията на своята страна, да се осведомява за поезията на страните, от които са дошли поканените гости.

Никакъв син на милионер не е идвал може би да учи тук. Защото повечето от питомците на университета на Айова работят, за да дотъкмят необходимата сума за преживяване и учене. Дори обслужващият персонал на нашата голяма „къща“, на блока, наречен „Майско цвете“, е комплектуван от студенти, които срещу работата си като дежурни портиери и т.н. получават своята безплатна стайчка в общото апартаментче с някой свой колега. Свързва ги малката кухничка, в която има газова печка, хладилник, мивка, маса до прозореца и две скамейки край нея.

Понеже блокът беше до гората, първоначално помислих, че поради това е наречен с това поетично пролетно заглавие. После разбрах, че съм се излъгал. „Майско цвете“ се е наричал легендарният кораб, довел един от първите славни заселници в Новия свят. Ако някой реши (и може) да се похвали със родови прадеди, той би казал в Айова, че те са от „Майското цвете“.

Директорът на програмата, душата и организаторът на тази международна писателска няколкомесечна среща, беше поетът Пол Ингъл, негова помощница беше жена му Хуа линг Ние, както показва името ѝ, от китайски произход. На следната година, след като бяхме в Айова, Ингъл се пенсионира и жена му заела овакантеното място, както беше съобщено с писма до всички бивши членове на Програмата.

Роден през 1908 година в съседното градче на Айова,

където е летището на района, а именно в Сидер Рапидс, в семейство на фермери, и двамата му дядовци са били ветерани от гражданската война между Севера и Юга. Баща му се е занимавал с продажба на коне. „Присъединил“ се още като малък ученик към „Американската мечта“, Пол продава вестници по улиците, момче е за всичко, продавач е в дрогерия, шофьор, пазач, помага на баща си в конюшните. Започва да пише стихове още в гимназията, за да не престане никога вече да прави това. Поет на класа във Вашингтонската гимназия в Сидер Рапидс, той чете в клас едно стихотворение, което бива поставено в бутилка и изгорено под новопосаденото „дърво на класа“ в двора на гимназията. Дървото изсъхнало.

След това, както и трябва да се очаква, Пол завършва и висшето си образование със специалност английска литература, специализира на няколко пъти, издава няколко книги със стихове, получава няколко награди, заема почетната длъжност „поет“ при Националния съвет за изкуство при Белия дом във Вашингтон, окръг Колумбия, установява тесни приятелски връзки с един от бившите американски президенти, превежда доста, като не забравя немския си произход след втория си брак с китайката Хаулинг, превежда заедно с нея от китайски, замисля и осъществява Международната писателска програма при Университета в Айова, на която — с ранг професор — е несменяем директор до пенсионирането си, след което мястото заема жена му, заместник-директор на Програмата.

Програмата е „негова“ не само защото е негова идея и защото хвърля огромна енергия в организирането и провеждането ѝ, но и защото се грижи за финансовата ѝ страна, като осигурява средства от богати компании и частни лица. Един от най-крупните вносители на средства е компанията империя за производство на трактори и всякакви земеделски машини „Джон Диър“, чието еленче (Диър значи елен) може да се види като емблема из целите Щати, а също така и по целия свят, включително и България. Генералният директор на тази компания Уилям Хюит, голям меценат и ценител на изкуството (за това трябва да пари, а ясно е, че на него не му липсват), кани всяка година членовете на Програмата в своята „бърлога“, която представлява оригинална конструкция от неръждаема стомана, с голям процент мед в нея, построен на сред гора, в близост до Мисисипи (Диър и Компания, шосе Джон Диър, Молин, Илиноис) в най-южните райони

на щата, украсена с оригинална скулптурна група от великия английски скулптор Хенри Муур, пренесена и поставена до изкуственото езерце, сред сградите, от хеликоптер.

В писмо до Ингъл Хюит се радваше, че тази година в програмата има и семейство българи, изразяваше най-хубавите си впечатления и симпатии към нашата страна. Като голям специалист по крупното земеделие, той беше оценил успехите на страната ни, която го беше посрещнала дружески, беше закупил два оригинални модерни гоблена, на които, както сам каза, когато бяхме заедно, беше отделил най-видно място в световната си колекция. Хюит беше очарован от Рилския манастир, от красотата на Русе, където беше прекарал няколко дни, в чудесен модерен хотел. Цитирам това писмо почти дословно, защото Ингъл ми го показва, радостен от доброто разположение на най-значителния си финансов поддръжник, към двама членове на Програмата му и тяхната малка далечна страна.

Хаулинг е родена през 1925 година в Хупей, Китай. През 1948 завършва английска литература в Нанкинг, 1949 — 1960 издава литературно списание на остров Тайван, от 1961 до 1965 е професор по литература и съвременна китайска литература в Тунгхайския университет в Тайван, а в 1966 година вече се появява в Айова, през 1967 е заместник-директор на Програмата, през 1971 става професор в Айовския университет, от пролетта на 1972 е директор на факултета по източноазиатски езици и литература.

Между нея и Ингъл започва дълга любов, смутила на времето доста градчето и Университета, която след развода на поета с първата му жена, от която са двете му големи дъщери, Мери и Сара, завършва с брак. Така Пол попада под властно източно влияние. Но веселият му характер, любовта му към поезията и нейните течни заместители понякога не притъпява чувството му за ирония.

На първото събиране на Програмата двамата съпрузи ръководители ни се представиха, а и ние, членовете, им се представихме, като се представихме и помежду си.

Какво разнообразие от най-различно звучение на английския език! Индусът говори английски, като че ли говори хинди.

Наредили сме се в кръг. Ингъллови, подпомогнати от асистентите, младият поет, братият Бърт Блум, и нисичката Джери Липшулц, с полско-одеско минало в кръвта, са донесли две големи картонени кутии, пълни с кока-кола, сокове,

бира и бутилки с бяло и червено калифорнийско вино. Всеки си налива сам в пластмасови чаши. Още не се познаваме, дори не можем да отгатнем за всички, разбира се, освен за облечените в националните носии, като индиеца, който откъде е.

Представяме се поред. Акудиат е от Индонезия, това се вижда и без костюм, от ръста и облика му. Той е подвижен, без да искаш, го оприличаваш на далечните ни прадеди, според Дарвин.

Изуко Атсуми е мила японка, която никога не се появи в японски одежди, и когато изнесе на 6 ноември лекцията си за „Модерната японска женска поезия“, изненада всички с пристрастието си към сексуалните символи както в цитатите, така и в личната си лирика.

Трети подред е Божидар Божилов, стая 309, телефон 354-6936. Към номера на моя апартамент няма буква А или В, което показва, че го заемам целия, а не половинката, с не обща кухня или баня. Още на втория ден Джери Липшулц ме заведе до компанията „Бел“, която е на името на изобретателя на телефона или може би на един от изобретателите, като се има пред вид Едисон. От неговото име е произлязла думата звънец, бел. Платих си таксата, избрах си един червен апарат, с бутонно набиране, измежду богатия избор от двадесетина модела. Чиновничката ми съобщи номера, който получавам, и ме помоли да бъда така добър да поставя щепсела на шнура в контакта на телефонната инсталация. И ето че станах един от телефонните абонати в градчето, телефонни услуги можеха на всекиго да съобщят при запитване номера ми или адреса ми. След няколко месеца фигурирах и в ежегодния нов телефонен указател.

Дилип Шитър е от Бомбай, Индия. След няколко месеца ще дойде нежната му жена, подобна на тънко стъбло на лотос, и синът му — строен замислен юноша... Той говори чудесно английски, но както вече споменах, с много силен акцент, така че върху английските му думи пада невидимата, но гъста мрежа на индийската звукова оркестрация. И стиховете си той пише на английски, а не на своя роден език. Това са лошите и „добрите“ страни от всестраниното дългогодишно владичество на поданиците на кралица Виктория, ако може да се сметне, че някакво робство може да има и добри страни. И все пак странно е или пък може би съвсем не е странно за хората, които познават добре Индия, как интелигенцията ѝ, възприела английския дори за повечето от

вестниците и списанията си, запазва верността си към родните големи и малки езици дори когато им изменя.

Дилип чете написаните си на английски стихове на английски и след това ги превежда на своя роден марати. На родния му език те добиват някаква неуловима и неясна за нас, непосветените, ритмичност и поетичност още в интонацията. Някои от стиховете си (или песните, както сам ги определя) той е създавал съвместно с най-големия жив поет на своя език марати, а именно Арун Колаткар.

Още на първото представяне Дилип съобщи, че освен като преводач работи и като художник. За художници се обявиха и двама други участници в Програмата — южноафриканецът Питър Кларк и югославиянинът Ахмед Мухамед Имамович. Към края на престоя ни те направиха съвместна изложба на картините, които рисуваха в Айова. Имаха и по един триптих, нарисуван поотделно и от тримата. Наричаше се „Слънцето на Айова“. Очевидно най-изявеният професионалист в областта на живописа и графиката беше тъмнокожият Питър Кларк. В рисунките и гравюрите си със сюжети из народния живот на подтиснатото мнозинство на черните в своята родина той извънредно много ми напомни за нашия Александър Жендов. Може би в младостта са имали един и същ кумир, от когото и двамата са заимствували по нещичко. С Питър се сприятелихме много. Той ме рисува, рисува и жена ми. Аз написах стихотворение за него. Неговият триптих „Слънцето на Айова“ беше най-конкретен. Триптихът на Дилип беше с много поезия, но представляваше три сини плоскости, изобразяващи небето, като в центъра на средната сияеше една голяма жълтооранжева топка — слънцето. Ахмед беше най-големият модернист, но в „традицията“ на познатия ни до болка вече модернизъм. В „Небето“ на неговия триптих нямаше слънце, но затова пък можеха да се видят уши, ръце и други части от тела, вероятно на членове на Програмата, а също така часовници и други предмети.

Питър Кларк, освен че очевидно беше професионален художник (изложбата в Айова не му беше първата), професионализмът естествено личеше и в неговата поезия, а както той ми каза, дълго време работил и като професионален журналист. Роден в най-южната точка на Африка, край нос Добра Надежда, той все още (поне тогава) нямаше добрата или дори лошата надежда, че страната му ще бъде свободна, ще се управлява от такива като него, а не от бели натрапници. Дори отпътуването му за такава страна като САЩ не е било

леко, разрешението му се бавило няколко месеца. Тези дни получих негово писмо от Норвегия. Пишеше, че е участник в някакъв няколкомесечен симпозиум сред ледовете край фиордите. Стиховете му бяха изпълнени с толкова много революция и гняв, че добре разбиха „властите“ на страната му, които се колебаеха основателно да го пуснат зад граница. Но той се пазеше да прави опасни изявления или да публикува опасни стихове. Не искаше да затвори пътя към родината си, към нос Добра Надежда, чиито очертания се виждаха от прозореца на къщата му, която ни показва на снимка. Освен рисунките, които ни направи, той ни подари и една своя гравюра със сюжет из всекидневието на Южния Юг. Всеки лаик ще каже, че е рисуваща от Жендов или от негов подражател. А специалистите биха ни насочили към обща школа или общи влияния.

Ахмед Мухамед Имамович е млад поет, както и млад художник. Пребиваваше вече от доста дълго време в Щатите, така да се каже семейно. Брат му от дълги години живееше някъде около Ню Йорк, жена му, която му гостува за няколко дни в Айова, учеше или специализираше зъболекарство също така някъде във или около Ню Йорк. Писателската програма беше второто или третото мероприятие, в което взимаше участие в тази страна.

Той говори, естествено, добре английски и парадокс е, че с него, както и с нашите полски колеги, някак си по-леко ни идва да си говорим на английски, вместо да използваме нашите така близки родни езици. Или пък тази близост ни пречи, когато трябва да търсим някоя дума, която може би е обща, а може би и да крие капан с противоположно значение на общата дума, нали познаваме такива случаи и от руския. А от различния граматичен строй, наличието на падежите у тях и липсата им у нас ни кара да предпочетем да говорим и с тях езика, с който се свързваме с американци и чужденци.

Стиховете на Имамович обаче предпочитам да чета на родния му език. В тях има известна високопарност, характерна за младостта. Ахмед обожаваше един техен поет, големия творец (и модернист) Васко Попа, чиято книга на английски е издадена от Университета в Айова, а и самият поет е бил тук.

Унгарецът Вилмош Чаплар също така говори много добре английски. Той е преди всичко разказвач. Вилмош си купи кола, един средно евтин и средно износен мощен форд-мус-

танг. Аз и жена ми бяхме първите пасажери на колата му и искрено се уплашихме от неговото доста „своеобразно“ шофиране. Отидохме до един универсален магазин край града. Когато той не спря на един кръстопът със знака „Дай път!“ и едва не блъснахме автомобила пред нас, който „смяташе“, съвсем правилно, че има предимство, аз се пошегувах, имайки пред вид колата, която преди няколко дни тогава блъсна лимузината на президента Форд: „Добре, че това не беше президентската машина.“

Вилмош обиколи с колата си Щатите, най-напред се спусна покрай Мисисипи до Ню Орлеан или Ню Орлийнс, както тук го произнасят, за моя патриотична радост, имайки пред вид нашата видна писателска фамилия.

Необяснимо стечение на обстоятелствата беше, че няколко месеца по-късно срещнахме в 15-милионния Ню Йорк и Вилмош, и полската поетеса Ева Липска. Когато попитах Вилмош с колата си ли е дошъл до Ню Йорк, той се усмихна тъжно и каза, че някъде в западните планини е катастрофирал с мустанга си и го е продал там доста евтино. Не се учудих на това, като имах пред вид първото и, за щастие, единствено впечатление от неговото каране.

Анастасион Денегрис беше симпатичен грък, който се обличаше предимно в черно (изглежда, че това е любим цвят за обличане в неговата страна), който се сдружи много с индицеца Дилип. Като се вземат пред вид и двамата румънски поети, които трябваше да участвуват в Програмата, но чак след месец стана ясно, че няма да дойдат, Балканите бяха най-добре представената част от света в Айова. В Айова живеят много гърци, има цял квартал от къщи за студенти, който се нарича „гръцки“, закупен с пожертвованията на богати местни гърци. Къщите носят гръцки имена. Веднъж една от тези къщи се запали и изгоря. Местните вестници бяха пълни с подробности по „гръцкия пожар“.

Докладът на Денегрис за гръцката поезия беше обширен и добре написан, придружен с илюстрации от гръцка народна музика. Стиховете на Анастасиос бяха дълбоки, в най-добрата традиция на голямата гръцка поезия, която добре познавам, но понякога доста усложнени от желание за „модерност“. Зарадвах се, когато бях преди няколко месеца в Солун и разбрах, че той се развива, че си пробива път като поет, печели известност.

Очакваният етиопски поет така и не пристигна. Може би

на надигащата се революция не ѝ беше до международни програми.

Хийн Парк беше будистки поет от Южна Корея. Скромен, усърден, тих човек, той преживя, както сам ми каза, шок при идването си от бедна Южна Корея в богатата „Покровителка“. Учудих се, че разликата между двете страни е така голяма. Мистер Парк беше заедно с нас, българите, и Джералдо Хуртадо от зависима от САЩ Коста Рика, един от четиримата, които редовно посещавахме курсовете на асистента Бърт Блум по съвременен американски език и нова американска поезия. Курса започнаха около петнадесет човека, но полека-полека отпаднаха мнозина. Изглежда, поради някаква азиатска особеност в изговора си, Парк, който цял живот беше учил английски и беше професор в някакъв техен университет по английска литература, имаше особено силен акцент, някои звуци въобще не можеше да произнесе, което водеше понякога до смешни положения. В това отношение той се доближаваше до някои южноамериканци от Програмата. Той не приемаше „богатството“ на окръжаващата ни среда. Не си купи никаква американска дреха, предпочиташе своите изтъркани корейски дрешки. В стиховете му има много болка и горест. Хубавият му доклад не можа да ни завладее, защото, изглежда, не го разбрахме, не познавахме философията на будизма.

Наскоро, намирайки се в Монголия, посетих един действащ будистки манастир край Улан Батор. Гледайки монасите аскети в жълти мръсни халати, естествено си спомних за мистер Парк. Молещите се допират чела до свещените книги. В приказната фантастична атмосфера на храма, под звуците на камбанки, рогове, чинели и мърморенето на монасите, под уханието на свещените благовония, главният Лама ми се поклони, а една жена ми даде някакви техни религиозни символи. Може би в това внимание имаше пръст поетът Парк, будистът...

Джеймс Холмс идва от Холандия, но той е роден в Айова. В Холандия живее поради особени съображения, заради позволенieto на холандските власти да се сключват странни бракове.

Джеймс не се чувства неудобно, сам говори за „странностите“ си. Една вечер бяхме на парти. Голяма група поискаме да отидем да завършим вечерта в бар. Тъй като не познавахме заведенията от подобен характер на Айова, приехме предложението на Джеймс да ни води. И той ни заведе

в един близък бар. Тъй като бяхме и мъже, и жени, не можехме да разберем защо постоянните посетители ни гледат накриво. Почти всички бяха красиви жени, мъже имаше само в нашата група. А тези жени гледаха накриво нашите.

Постоянните посетителки танцуваха различни танци на дансинга, изпращани с ръкопляскания и страстни погледи от жените публика. Трябва със срам да си призная, че и у нас те събудиха нечестиви мисли.

Изглежда, смутен от заблудението ни, нашият Вергилий със смях ни разкри, че „жените“ до една са преоблечени мъже. Това си бил техен бар. Отначало помислихме, че се шегува. Но при по-внимателно вглеждане разбрахме, че има право. Напуснахме шокирани и за учудване дори отвратени. А защо трябваше да се отвращаваме. Това бяха болни хора. Това не беше бар, а отделение на лудница.

Джеймс ни изпроводи до вратата и се върна в полутъмния салон с красивите „жени“.

Той е и голям волнодумец, при все че „волнодумството“ му не прави впечатление на никого. Например веднъж нарече жилищния ни блок „Мей флауъ“ — концлагер.

Лекцията си на 9 октомври не чете, а говори на право. Беше озаглавена „Четирима датски поети“. До едно време говори за поетите, после премина на други теми, беше доста забавен, предизвика доста смях и възражения, влезе дори в препирни с част от присъстващите, главно с тези, които, развеселени от „доклада“, пиеха непрекъснато вино.

Пол Ингъл също така взимаше участие в шегите, после се сети, че би трябвало да призове към ред, но никой не му обърна внимание. Когато „лекцията“ на Джеймс завърши, той излезе от неприятното положение, като каза, че независимо от доста своеобразното интерпретиране на темата все пак ораторът беше говорил на много добър американско-английски, дори с айовско произношение.

А нали Джеймс беше кореняк айовчанин?

Джералдо Цезар Нуртадо е от Коста Рика. Английски говори доста слабо, но заедно с нас, както вече споменах, е един от най-усърдните посетители на лекциите на асистента Блум. Обаче не изпитва никакво стеснение от ограничения си езиков фонд, говори непрекъснато на завален английски. Дори и от мен „заема“ изрази, като „Карай да върви! — Тейк ит изи!“ — и ги повтаря непрекъснато, като папагал. Дори пише стихове на английски и ги раздава на всички ни. Зае се сам да пресвежда старите си стихове от испански. Всич-

ко това буди смях и шеги, но ден след ден упоритият костариканец напредва в познанията си.

Сигурен съм, че вече пише стихове на английски, може би е издал и книга на този език. Той е олицетворение на жизнените сили на тъпканата от янките Южна Америка.

По-късно се разкри, че пишел и разкази. Първия ден, когато се представяше за свой език съобщи не испанския, а френския и правилно не декларира, че говори английски. Но когато бретонецът Пол Кениг го заговори на френски, той не можа да му отговори.

Леонардо Ирамаин е от Аржентина, затова винаги има подръка китара, за да си акомпанира, когато пее национални песни и танга. Завършил е право и социология на литературата. Говори чудесно английски. Рецитира с опиянение, но деликатно свои стихове и стиховете на своите аржентински колеги. Лицето му е бледо, като на Пиеро. И се усмихва като Пиеро. Жена му била съветничка на президентката Ева Перон по културните въпроси. Сега президентката е заточена. Какво ли е станало с нейната съветничка и със съпруга ѝ, поета Леонардо? Той беше щастлив, че си почива в Айова. „У нас сега навсякъде се стреля. Всеки ден или всяка вечер могат да ме застрелят на улицата, просто така или случайно. Революцията като че ли започва, а нито побеждава, нито е разгромена, нито завършва с победа. Както недовършена поема.“ И се усмихва. Деликатно и тъжно. „Ако ще танцувате, да ви изсвирия едно аржентинско танго?“

Мексиканецът Хорхе Артуро Охеда е приятел на Джеймс. Той възприе шегата му, че „Мей Флауер“ е концлагер, и често я повтаря, но с добродушна, снизходителна усмивка. Лекцията си за мексиканската поезия импровизира, като цитира по памет огромен брой стихове. Има подчертано приятелско отношение към нас, българите. Говори и френски, и немски. Доста ироничен, но без каквато и да е злоба. Такива са и стиховете му.

Другите двама испаноезични са резервираният към нас и нашите идеи Роберто Рейс от Бразилия и открито изявяващ симпатиите си към нас Хорхе Едуардо Ривера от Перу. Хорхе е и изкуствовед, лекцията му беше за индианските народни песни в неговата страна. Директор е на издателство. Скромен и внимателен, той не крие, че уважава народа на страната домакин, но не винаги и нейната външна политика. Пише разкази. Един от малкото, които ми се обадиха с няколко писма от родината си.

Пол Кейног е с бретонски светли очи. Бил е кандидат да дойде преподавател в училището по френски език във Варна, но тогава властите им не му дали разрешение да замине. Очевидно ни симпатизира. Носеше в куфара си записи с български народни песни, които ми зае за моята лекция. Неговата лекция беше за френскоезичната поезия извън Франция. Цитира и разгледа стихове, изпълнени с гняв, болка и революция. Преведени на английски от него.

Питър Джей е от Лондон, където има малко издателство: Чете лекция за проблемите в най-новата английска (разбирай британска) поезия. Задълбочено и умно.

Даниел Вайсборг от Англия. Той и асистентът в Университета в Айова Джон Глед (от хърватски произход, фамилията им от Глад е станала на Глед) са чудесни преводачи на руска съветска поезия. Лекцията на Вайсборг за най-новата съветска поезия беше точна и задълбочена. А преводите им, особено тези на Глед, направо изумителни. Глед беше съумял да намери езикови еквиваленти на звуковите игри в стиховете на един Вознесенски! Говорихме с Глед да се запознае с българския език, а това няма да му е мъчно, след като знае хърватски и руски (учил е пет години в Москва), и да се опита с български преводи.

Както се бяхме уговорили при пътуването из страната, успяхме да се срещнем с него в Майами, където майка му имаше къща, а сестра му беше омъжена. Благодарение на него видяхме доста добре този рай за милионерите през зимата (ние бяхме там през януари) и ад за местните през жаркото лято. В ясни дни, и от самолетите при излитане и кацане, Куба се вижда на хоризонта. Повечето от половината жители на града са кубински емигранти, които не знаят и не искат да научат английски въпреки лекциите по телевизията. Джон ни запозна с един свой приятел емигрант, доцент в местния университет по испанска литература. Казах му, че съм бил в Куба. Очите му се насълзиха, впери ги към океана, към Острова. „Защо не се върнеш?“ „Ще се върна. Тук съм чужденец.“

От Полша са поетесата Ева Липска от Краков и професорът по класическа филология от Варшавския университет, преводачът от латински и английски, критикът и есеистът Зигмунт Кубиак.

Естествено беше да се държим с тях като братя. Първата лекция още на 2 октомври беше тяхната — за полската култура, а след две седмици за полската поезия. Четеше Кубиак,

а Ева очевидно беше взела участие в приготвянето на лекциите, тъй като тя знаеше слабо английски, а и не ѝ допадна да го усъвършенствува.

Другият черен освен споменатия вече южноафриканец Питър Кларк беше снисходителният великан с добра детска усмивка Дейвид Доменик Муанджи от Кения, чиято нежна акварелна лирика никак не съответствуваше на външността му.

Питер Назарет от Уганда не беше черен, той, жена му и момиченцето им имаха смесена кръв. Участвувал в Програмата преди няколко години, сега беше поканен повторно, за да играе ролята на организатор. Жена му държеше общата прахосмукачка.

Последен искам да спомена този, когото срещнах пръв, който ме посрещна на летището и с когото бяхме най-близки не само защото живеехме врата срещу врата, но и защото освен на английски можехме да си говорим и на немски, а именно поета Алф Пос от Мюнхен. Той веднага беше съобразил и си беше определил лекцията предпоследен, пред лекцията на Акудиат. „По това време, в края на декември, мнозина вече ще си заминат или ще тръгнат из страната да пътешествуват, така че може и да нямам лекция.“ Но мечтата му не се сбъдна. Лекцията беше насрочена. Ала Алф не загуби присъствие на духа. Той ни пусна магнетофонен запис на една своя радиопиеса, която само аз разбрах, защото, естествено, беше на немски.

Освен тези занимания, които се провеждаха два пъти седмично, освен лекциите на Бърт, пак два пъти седмично, два пъти седмично по два часа бяха и семинарите на Хуалинг по теория и практика на превода. Не всички ги посещаваха, защото понякога бяха много тясно специализирани. Ние изслушахме семинарите по превод от руски и полски на английски или от немски на английски, но освен курioзната страна на семинара по преводи от китайски на английски, където разбрахме, че едно стихотворение може да получи десетина „варианти“ в превод, при това доста различни, дори противоположни по смисъл. Разбира се, че можехме да участвуваме пълноправно в работата на семинара. Интересни, изглежда, бяха и проблемите при преводите на стихове от японски на английски, но присъствувахме на тях като развеселени зрители. Семинарите се посещаваха обаче от много студенти и беше поучително да навлезеш, макар и частично, в тяхната задълбочена работа над езиците и преводите.

По време на всички лекции се налива свободно кафе от чайник, поддържан от асистентите винаги топъл и пълен, стои се удобно и свободно, като дори ако седнеш на пода, няма да учудиш никого. Професорите водят главно събеседвания и така проверяват знанията на своите питомци. В централната нова сграда на университета има книжарница, кино, наименувано „Бижу“, с две зали, където често се провеждат панорами на „чужди“ кинематографии, например френската, испанската, шведската и т.н., които събуждат голям интерес, защото местните хора са преситени от продукцията на Холивуд, чието еднообразие можеш да разбереш най-добре в самите Щати. Тук има ресторант на самообслужване, кафене, където любители певци застават следобед или вечер на малката естрада и забавляват желаещите, обикновено като си акомпанират на банджо или китара, зала с голям телевизионен екран, където винаги има желаещи да гледат някоя програма, зала с кегелбан, баулинг и други игри, няколко малки закусьчни и кафененца, магазинче за вестници, списания и всякакви тетрадки и други канцеларски материали, дори блузи, пуловери и анцузи с емблемата на университета.

Жълтите автобуси на университета, които се карат от студенти, са безплатни за студентите, преподавателите и писателите от Програмата. Обаче техният маршрут е само из университетския район. Ако искаш да отидеш нейде по-далеч, трябва да вземеш червените градски автобуси, където при влизането трябва да си пуснеш таксата от 15 цента. В Ню Йорк тази такса е 50 цента. Шофьорът не потегля, докато не се качат всички желаещи, няма интерес да пътува без пътници. Ако нямаш дребни пари, той ти разваля. Поискаш ли прекачване, дава ти билет, който важи един час. Освен на спирките спира и по желание на пътниците на всеки ъгъл. Дръпнеш ли звънеца пред ъгъла, значи, че той ще спре.

В градчето има още две-три книжарници, много добре уредени, с огромен фонд от книги, защото там е непознато нашето разграбване на книгите, редене на опашки за тях. Главният книжар е нещо като професор (той е и в бяла престилка), знае къде се намират безброй книги, борави с огромните справочници на своето бюро. Чрез него можеш и да си поръчаш книгата, която случайно липсва.

Голямата зрителна зала аудиториум „Хентчър“ е също към университета. Тук минават повечето от големите гастроли из страната. Но тя малко се използва, защото студентският театър дава няколко представления годишно, а

задграничните или прочутите вътрешни гастроли не са повече от един-два месечно. Има още един, по-малък театър, но и той не дава редовни представления. В „Хентчър“ дирижира за пръв път своята трета симфония видният английски прозаик Антони Бурджес, с когото се запознахме. На другия ден той изнесе в една голяма аудитория лекция за „Секса и любовта“, придружавана през цялото време от хохота на присъстващите, към който често се присъединяваше и самият лектор.

Студентите издават и свой вестник, всекидневник на осем или повече страници, който се разпространява безплатно, „Дъ Дейли Айован“ е неговото всеки ден разноцветно печатано име.

В градчето други вестници не излизат, при все че автомати и момченца продават вестници от столицата на щата, като „официоза“ „Дъ Ди Моин реджистър“, но в тях ги няма местните обявления за кина и театри, за концерти и разпродажби, затова предпочитаме студентския вестник.

След гостуването на Бурджес и неговата гореспомената лекция нашият вестник напечата освен информация и интервюта със студенти. По повод на изявлението на местния писател, че е дал на компютър да чете разказите опити на студентите, вместо, както му е ред, да направи това самият той, един студент заяви в интервюто си, че си е купил всички романи на Бурджес и ги е дал също така да ги чете един компютър (Кевин Куки 111, С.Гавернър, Айова сити).

Когато Кисинджър посети Пекин, „Айован“ отрази това „събитие“ с кратко съобщение под заглавие „Хенри заспа в Пекинската опера“.

Издателят Джин Шубъл заявява под рубриката „Посветено на търговията и обявите“: „Пресата не е свободна!“

Това го знаят всички, но когато един издател отново го каже, младите хора ще се замислят за своето бъдеще като журналисти. А този издател, както се вижда от интервюто, е редакторът по външните въпроси на парижкия „Льо Монд“.

Когато ставаха поредицата от атентати срещу президента Форд през есента на 1975 г., вестникът помести една карикатура. Текстът отдолу гласеше: „Не мисля, че тя ще опита нещо — каза, че е проверена от тайната служба.“ А в ъгълчето пише: „В Ирландия имат Ира — ние имаме Ера!“

В броя от 24 октомври 1975 на „Дейли Айован“ обърнах внимание на заглавието в подлистника на първа страница

и голямата рисунка под него: „Студент, подходящ за комунист“. Авторката Елик Озман беше подписала под графиката на Кет Доти, „Дали сега е, или е бил комунист?“ Заинтригувах ме първите редове: „Трудно се става член на комунистическата партия на САЩ.“ Като хвърлих поглед върху колоните, които продължаваха и на 6-а страница, разбрах, че става дума за реално лице, застанало на рисунката пред плакат със сърп и чук, чието име е Тим Йигър, на 25 години, студент от Айовския университет, при това бил, както се твърдеше в статията, през 1971—1972 година един от редакторите на същия този вестник „Дейли Айован“, който помещаваше материала.

„Докато повечето от нас, бившите революционери, попълваха банкови кредитни формуляри, той попълни формуляр за член на комунистическата партия в една малка стая в Чикаго през една студена зимна вечер.

Много радикално настроени студенти бяха симпатизанти на комунистите, но много малко стъпваха в редиците на картотекираните партийни членове с всички неприятности, които ги следваха след това.“

Бащата на Йигър не бил из работническата класа, а зъболекар в едно градче. Допреди две седмици (каква точност! Б.Б.) родителите му не знаели, че той е член на партията. Той се опитал да съобщи новината внимателно на майка си: „Аз правя нещо за партията.“ Тя само се усмихна и поклати глава. Отношенията му с родителите били добри, те нямали да се учудят, ако прочетат за него във вестника.

Йигър се дипломирал по специалностите история и руски език.

„През тези години (1971—1972) аз бях говорещият радикал. Година преди това Леона Дурхам беше издател на вестника. Тя беше прогресивна, първата жена издател на „Дейли Айован“, и имаше твърде радикална редакция. Когато това се разбра, тя започна да губи обявленията. Ръководството на студентските издания поиска да я уволни и го направи, обаче се надигнаха такива протести, толкова много писма се изпратиха, че я възстановиха.“

После той се отказал да подкрепи кандидата на КП за президент, защото „според Ленин“ това било „детска глупост“, която само ще дезориентира хората.

Когато генералният секретар на КП на САЩ Гюс Хол щял да посети Айова, обърнали се към него (към Йигър) да се погрижи за безопасността му. „По това време аз работех

в една фабрика и четях Ленин.“ Йигър бил така зает с охраняването, бил на пост пред залата, така че изпуснал речта.

„Преди изборите през 1972 г. получих покана от партийните хора в Чикаго. Отидох. Валеше сняг, беше студено, аз почуках на онази врата, посрещнаха ме с отворени обятия. Присъединих се към тях тази нощ. Попълних няколко карти и се присъединих.“

Той прекара две и половина седмици в Източна Германия.

В статията следваше разговор между Рей Парот, ръководител на руския факултет при Айовския университет, и Йигър. Вижда се, че Йигър има твърди разбирания по различни въпроси относно съветската литература. Той заявява, че счита Солженицин за царист, досаден монархист. Най-добрият съветски белетрист е Шолохов. През 1975 г., казва Йигър, в СССР са публикувани 325 американски автори, в САЩ около 14—16 съветски писатели. Парот му възразява, че в Съветския съюз са подбирали тези автори по идеологически признак (ай-ай, толкова много американски автори да бъдат „одобрени“ по идеологически признак — Б.Б.), а в САЩ се подбират по търговски съображения. „Тук биха отпечатали всеки автор, който би се продал. Но малко съветски автори биха се продали у нас.“ (Кой е потвърдил това, опонентът не казва — Б.Б.)

„Социализмът е неизбежен за САЩ — казва Йигър. — Социализмът е надеждата на света. Една трета от държавите на света са под социалистическа власт сега. САЩ се подхлъзват бързо, Съветският съюз печели.“

Парот възразява: „Вие не можете да сравнявате свободата в САЩ със свободата в Съветския съюз. Това зависи от факта какво разбирате под свобода.“ Но Парот не може да даде никакви конкретни доводи, затова преминава към най-шаблонните антисъветски заяждания, на които и сам не си вярва.

Статията завършва с няколко похвали за енергията, оптимизма и деловитостта на Йигър, които, изглежда, и противниците не могат да му отрекат.

„Разбира се, всеки партиен член има свой частен живот — заключава Йигър. — Аз не чета Ленин, за да реша какво да си приготвя за вечеря... Обичам да играя футбол... Всеки комунист трябва да бъде една завършена личност, цялостно човешко същество или никой няма да го обича. А за него е важно хората да го обичат.“

Така завършваше статията, поставила си за задача, като

се почне от рисунката и се стигне до разсъжденията на Парот, да разобличи студентите комунисти. Не съм съвсем сигурен, че задачата беше изпълнена.

Айова, Айова! Плашеха ни, че ти си най-студеното място в САЩ, че ще „видим дявол по пладне“, когато ни налегнат твоите студове. Но ти се смили над нас и никакви студове не ни налегнаха, дори и сняг много не валя. Един-два дни само стана доста студено, но то беше вече към края на декември, преди отпътуването ни из страната, та не го слагаме в сметката. Заедно с теб и целият щат Айова ни беше близък, затова пътуванията си из него не смятахме за пътешествия, а за разходки из „наши“ места. Ние знаехме добре твоите ниви и твоите ферми, някои все още без електричество, а други с вятърни централи, но и вятър много нямаше из теб, та често перките на тези големи „вентилатори“ почиваха неподвижни. Никой от фермерите не е и чувал из тоя щат за напояване, защото имаш огромни реки, Мисисипи им е майката, огромни езера, а кладенчовата ти вода блика, щом разровиш чернозема на 4—5 метра. Твоите земи са безкрайни, без нито една скала или негоден за обработване хълм. Където няма царевични ниви, има древни чудесни гори. Ти си почти колкото моята родина, далечната България, но ако ли в нея има само Добруджа и Тракия без нито една планина или чука. Какви пазари стават в твоите пазарни сгради, подобни на църкви, където по амфитеатралните пейки седят и купувачите, и зяпачите, а търговците извеждат стоката си на малката арена, подобна на циркова, а кравите пристъпят като манекенки, ситно, ситно, невярвайки, че могат да ги откарат в най-голямата кланица на света, чикагската, която е само на няколко часа път с кола, оттатък Мисисипи. Помня твоите малки градчета, твоите Виени и Парижи, твоите Лисабони и Берлини, които те стряскат само когато прочетеш на табелите край пътя, че Виена е на 15 км, а когато влезеш в тази „Виена“, излиза, че тя е малко градче от две-три улици. Сигурно доста са били немците, които са ти дали кръвта и семето си и са кръщавали селцата си с имената на градовете от своето загубено минало, защото не знам в Германия да има градове, наречени на Гутенберг и Лютер, а ти имаш такива градчета. Ти имаш и градче, близо до Айова сити, което е една от главните твои туристически атракции, където хората са съхранили някакъв древен немски език, момичетата са облечени в древни немски носии и наконтени с тях поднасят в „немската“ кръчма немски гозби, вече като

келнерки. Беше интересно да видим как южноафриканецът Питър Кларк говори на своя изопачен древен немски, занесен някога от немските колонизатори до нос Добра Надежда, примесен с негърски и холандски думи, и „немските“ келнерки го разбират и му отговарят на „немски“, примесен с английски думи и окончания, почти без членове и падежи, но все пак немски, който кара правнуците на някогашните немци, дошли в „Новия“ свят, да почват да взимат уроци от съседа ми Алф Поус, докато се откажат от безумните и безсмислени изисквания на консервативната граматика на своите пра-пра-прадеди и се върнат, блажено усмихнати и заджвакали дъвка или захапали лула, в лоното на така удобния, търпящ всякакви изопачавания и извържения, всякакви произношения и преиначавания, езика ламия, който не се бори с чужденците, а удобно и лекомислено ги поглъща, за да ги изплюе, вече затъмнени и излъскани, шлифовани и окастрени като английски думи, равноправни с думите на Шекспировия речник.

Преди да започнем своите самостоятелни пътувания из страната, които всеки заплануваше и извършваше сам, направихме няколко общи пътувания, като например пътуването до столицата на щата Ди Моин. Айова може би съжалява сега за изпуснатото административно ръководство и за превръщането си в университетско градче. Но историята не се връща назад. А и никъде не ни попадна да прочетем, не чухме никакъв случаен разказ за това, как Айова е решила или, по-вероятно, е била принудена да отстъпи щатското главатарство и с това торбата с щатските учреждения, кината, театрите, големите магазини и, разбира се, бурното развитие, което отличава една столица, макар и щатска, от обикновените градове и градчета.

Както се казваше в съобщението, което получихме конкретно предварително в Ди Моин, предстоеше ни да разгледаме щатския Капитол (мисля, че пропуснахме да го видим), че ще обядваме и ще разгледаме произведенията на изкуството в Американската републиканска застрахователна кампания, че ще посетим Музея на фермите и ще вечеряме в дома на милионерката, която също така подкрепя финансово Програмата.

Музеят на фермите е чудесно уреден, човек може да види фермерските къщи, стопанските сгради и оръдията за труд в тяхната еволюция през последните (и първите за тях) два века. Може би отново се прояви отчаяният романтизъм на

моята природа, но колибката на първите фермери-пионери ми хареса повече от удобните, широки и богати фермерски къщи от началото на двадесетия век. Видяхме и първия (парен) трактор в света.

Но когато в града Сидер Рапидс посетихме музея на местния художник, а според мен и на най-големия художник на Щатите от всички времена (т.е. два века) Грантууд, разбрахме много повече за фермите, за техния дух и за техните хора, отколкото ни разказа Музеят на фермите. Грантууд е бил учител по рисуване в гимназията на щата на град Айова, преподавал е и на Пол Ингъл. От музея разбрахме, че той бил и скулптор, но силата си е развихрил най-искрено с картините с портретирани стари фермери, с вили в ръце, пред техните къщи или обори, царевични ниви. На най-знаменитата му картина, на която фермерът държи в ръка излъскана стара дървена двурога вила, а до него чинно е застанала с ръце в скута си неговата старица, на прозорца зад тях се вижда саксия с цветето, което у нас се нарича свекървин език. Това цвете можеш да мернеш на всеки прозорец в Айова. Изглежда, затова го е нарисувал и художникът като „типично“. Обаче стана ни ясно, че „процесът“ е протекъл съвсем обратно. Най-напред художникът е нарисувал цветето, а след това от чувство за гордост и местен патриотизъм всички айовчани са го поставили на прозорците си.

Най-дълго беше съобщението, което ни предизвестяваше за чикагското пътуване, 9—11 ноември. Разбрахме, че ще живеем в хотел „Алертон“, на главното Мичиган авеню. Предупреждавахме се да си вземем чекове за пътуване, тъй като местните айовски чекове не важат в други градове, още по-малко в други щати. Да не носим никакви банкноти в себе си, тъй като „Чикаго е голям град, с особен вид градска престъпност и насилие“. Да не закъсняваме нощем. Ако ни се наложи да закъснеем, да се движим само с такси. Да си носим пари (но само в чекове) за нощните клубове, за порнографски списания (които, ако искаш, можеш да си купиш и в Айова, между нас казано, както и в целите Щати, но малко са любителите им. В Чикаго, близо до хотел „Алертон“, беше небостъргачът на „Плейбой“ с кафенета, ресторанти и, изглежда, управлението на „корпорацията“. Не се учудвайте на думата. Порнографията е била доходен бизнес (може би и в момента преживяваше временен упадък), в съобщението също така се казваше да си вземем пари за леки

жени (да, и това беше написано, и то много ни развесели) и за пиетиета.

Благодарение на това съобщение, пристигнали в Чикаго, ние просто се побояхме да излезем дори на улицата. Но скоро се престрашихме и, кой знае защо, никакво насилие не видяхме, нито чухме за него. Носехме си пари в банкноти и се връщаме вечер пеш. Бяхме в ношен клуб, където така ни шокираха, че това беше повече от насилие. Шокира ни и най-високата в света сграда, небостъргачът на „Сиърс“, компанията за евтини универсални магазини с огромни паркинги, ресторанти, закусьни, безброй малки магазинчета за всичко.

На тръгване разбрахме, че напускащите Чикаго обикновено се питали не „колко похарчи“, а „колко ограби“. Над Чикаго вее постоянно чудесен сливенски вятър, който люлее дори небостъргачите и свири като немирно момче. Той идва откъм езерото Мичиган, това езеро с морски параходи, защото е едно средно голямо море.

Но и Чикаго не беше „чужбина“, това е съседен щат, дели ни само Мисисипи, с кола се отива за два-три часа, с автобус, със „Сивата хрътка“ за около четири. Чикагският щат се нарича Илиноис и Чикаго не е столица като Айова. По номерата на колите им тази година пише: „Илиноис, земята на Линкълн.“ До Чикаго е толкова далече, колкото и до Ди Моин. Затова музеите на Чикаго ние смятахме за свои музеи, говорят ни е един и същ, ние — Айова и Чикаго — сме она велик „Мидъл-уест“, „Среден запад“, оная най-истинска Северна Америка, която не е Нова Англия, за да се превземаме, като копираме Старата Англия, не е космополитизъм на „Двата бряга“, източния и западния, не е поиспанченият юг, където се говори провлачено и лениво, не е преструващото се с френски маниери, развратно южно поречие на нашата чиста северна Мисисипи, която е родила из водите си най-американския американски писател, нарекъл се с чудноватия псевдоним, пак свързан с Мисисипи — „Отмери Два“.

Няма по-голям музей за господин „Отмери Два“ от неговата река. И никакъв музей на света не е повече писателски от Реката.

Край Ню Йорк в Теритаун е къщата музей на Уошингтън Ървинг. Всичко е запазено така, както е било през живота му. Уредничките на музея, разбрали, че идва да ги посети писател, се бяха облекли в носии от Ървинговите времена. Кабинета, леглото, печката. Местността, обезсмъртена в без-

смъртен разказ. Уредничките се учудват, че писателят от далечна и непонятна България и жена му говорят английски като тях, че няма какво да им разказват за своя кумир, защото те знаят всичко.

Но вън не тича едно момче, не тича към реката и леля му не го вика „Том! Том!“ Наоколо, както и в разказите на Ървинг има премного холандци.

А по-новите писатели нямат музеи, защото са направили всичко възможно през живота си, да не досадят на родните си места с къщи-музеи. Хемингуей се е изхитрил да си направи музей в Хавана, на кубинска земя. А Фокнър е писал за един измислен юг, така че и музеят му би трябвало да бъде измислен. И истински, и измислен. Реален и фантастичен. Освен това последните години на живота си той така се е крил от хората, така е мразел да се говори и пише за него, че би било светотатство да откриеш музей в къщата му. Нека наследниците му, всъщност наследниците на полковник Сърторис, живеят свободно там и се наслаждават като истински фини южняци на живота. Нека!

Довиждане, Айова, малко градче, довиждане, Америка!

Преди да тръгна към вас, посланикът ни покани. Той беше коректен стар човек, като се съди от името му, от немски произход. А жена му беше чиста австрийка. Посланикът ни каза, че в САЩ ще ни учудят много реклами край пътищата и в градовете. А, както се вижда от тези записки, друго ни учуди.

Жена му, посланичката, много се зарадва, когато ѝ казах, че познавам и обичам австрийския велик поет Райнер Мария Рилке. Тя стана и донесе томовете със стиховете му. И зачетохме на немски, преминахме да говорим на немски. Така изпращането загуби своя англоезичен характер.

Когато се върнахме, посланикът пак ни покани. Очевидно от патриотични съображения той побърза да ни зарадва, че този път жена му я няма, че си е в „своята“ Виена. Така че говорихме само английски, нищо не наруши спомените и възпоминанията ни.

Попита ни учудили ли са ни многото реклами. Аз казах, че според мен те не са така много. Това засегна посланика, но той, като истински дипломат, превъзможна неловкостта на положението, стана тържествено прав и ми връчи една диплома, изпратена от Айовския университет, в която се казваше, че академичното тяло ме е избрало за почетен член на университета.

Аз се зарадвах, а жена ми се засегна, че и тя не получава подобен диплом, когато говори по-добре от мен английски.

Посланикът, този добър дипломат, прочете по лицето и всичко и каза:

— Малцина от гостувалите на Айовския университет писатели получават подобни дипломи. Много малък брой, повярвайте ми. Радвам се, че вашият съпруг, мила госпожо, им е направил впечатление. Освен това, както разбрах, той е написал книга със стихове за Айова, за САЩ. Още там, на мястото. Това не го е правил още никой, уважаема госпожо.

За да премахна неудобството, аз казах, че може би ще напиша и прозаична книга, с разкази и т.н. за моето откриване на Новия свят.

— Как ще се нарича тази книга? — изпусна се нетактично тактичният дипломат.

Не бях мислил как ще се нарича тази книга, защото не знаех дали ще съумея, дали ще мога да я напиша.

Затворих очи, за да помисля. Понеже бях леко пийнал, видях нещо сребърно, което се движеше. Стори ми се, че това е сребърната профучаваща каросерия на автобус „Сивата хрътка“. Спасен казах:

— Книгата ми ще се нарича „Пътниците от „Сивата хрътка“.

Жена ми ме гледаше смаяно. Никога не бях говорил, че ще пиша прозаична книга за пътуването, още по-малко бях намеквал, че тя има заглавие.

Книгата си със стихове бях написал в благословените часове и дни на принудителното айовско безделие, на което понякога не изтрайвах. Защото аз обичам да работя, да съм ангажиран. А освен двата часа дневно, не винаги задължителни, и покупките на хранителни продукти през уикенда в петък, понякога безделието ме съсипваше. А дали това беше безделие? Един ден намислих първия разказ. За урагана, който не дойде. Това не беше „един ден“, а на другия ден, след като бяхме ходили при бащата на нашата позната, която временно обичаше един близък мой познат.

Но очевидно в тези дни на външно безделие аз бях писал тези разкази или спомени, или скици, които бях преживял, досъчинил и попроменил. Но важното е, че ги бях живял, след като се бях появил в Айова.

Не се сърдете, че някои елементи от една скица могат да се срещнат и в друга.

Пътниците от една „Сива хрътка“ могат да се срещнат и в друга „Сива хрътка“. По всяко време на деня и нощта, хиляди хрътки — чисто ново-сиви или покрити със сива прах, или мокри от дъжда, или покрити със сняг — кръстосват из полята, из пустините, катерят се по завоите на Скалистите планини, отиват към един океан, над който слънцето залязва, или към един друг, над който изгрява, на север, където има сняг, или на юг, където гроздето зрее над опадали портокали, и в центъра на всичката тази автобусна бъркотия е един скромнен, тих, провинциален, но трудов и делови Среден Запад, без световна слава, съвсем обикновен като кочан паревница.

ПОСЕЩЕНИЕ В МИНАЛОТО

Балада в пролог, четири действия,
връщания из миналото и епилог

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА

Моника — 20-годишна, руса
Астра — 19-годишна, тъмна
Жаклина — 17-годишна, тъмна
Майка им — българка
Баща им
Моряка
Борис } българи
Ана }
Милиционер

Действието се развива в една западна страна, преживяла революция.

ПРОЛОГ

ПРЕД ЗАВЕСА

Масички, чашки с кафе, магнетофон, два стола.

Борис и Ана влизат отстрани и сядат на столовете. Борис се приготвя да пусне магнетофона, но в миг се спира.

Борис. Не те разбирам.

Ана. Никога нищо не си разбирал.

Борис. За толкова ли ограничен ме смяташ?

Ана. Ти не разбираш само това, което мислиш, че знаеш най-много.

Борис. От любовта?

Ана. Не, от музика. Натисни копчето! Какво е това? Твоята симфония?

Борис. Да.

Ана. Незавършената.

Борис. Ако не се има пред вид твоята ирония, това е най-довършеното ми произведение.

Ана. Да... И въпреки всичко това е творбата ти, която най-много обичам.

Борис. Ана. *(Пуска магнетофона.)*

Ана. Ние пристигнахме късно вечерта в малкия чуждестранен град...

Борис. Почакай! Не започвай! *(Става.)*

Ана *(става)*. Най-сетне пред нас се откри морето. То лежеше неподвижно и каменно под нереалната неонова светлина на луната...

Борис. Ана! Аз зная, че ме обичаш, че винаги си ме обичала.

Ана *(не го чува. Тя взима от тъмното един куфар в ръката си)*. Ние пристигнахме късно в града...

Борис. Ние пристигахме късно в града, затова и няма хотели.

Ана. Какво ще правим тогава? (*Споменът обхваща и нея.*)

Борис. Ще се разхождаме, докогато съмне.

Ана. Нерадостна перспектива. Страшно съм уморена. Едно легло...

Борис. Имам познати, които бихме могли да потърсим. Но в този час...

Ана. А какво му е на часа?

Борис. Такъв, в който обикновено се спи.

Ана. Но ако пристигнат пътници отдалече?

Борис. Да не пристигат така късно!

Ана. Но ние не сме виновни, че самолетът закъсня.

Борис. И тия, които сега спят, не са виновни, та да ги будим.

Ана. Добре, ще спим тогава на улицата. Ето един пазител на тишината. Знаеш ли името и улицата на своите познати?

Борис. Извинете, моля, можете ли ни каза (*вади тефтерчето си*) къде е улица... улица „Край морето“?

Милиционер. Да, разбира се. Тя е край морето...

Ана. Близко до ума...

Милиционер. Вашата ирония не бива да ме засяга, когато съм на служба.

Ана. Извинете, аз не исках...

Борис. Но как да излезем към морето?

Милиционер. По ония каменни стълби ще достигнете до площад с каменен фонтан...

Ана. Със струи от каменна вода... Моля да ме извините.

Милиционер. Точно зад него е улицата „Край морето“. Кой номер търсите?

Борис (*поглежда в тефтерчето си*). 5.

Милиционер. 5? Старият татко.

Борис. Познавате ли го?

Милиционер. В нашия град всички се познаваме.

Ана. Може би искате да кажете, че пазителите на реда познават всички.

Милиционер. Пазителите на реда са длъжни да познават всички. Но аз и преди да постъпя на служба, познавах всички. Градчето ни е малко за жалост. Почти нищо тук не се е променило... от векове.

Ана. Къщите и площадите?

Милиционер. И къщите, и площадите, пък и хората може би...

Борис. Но нали във вашата страна нещата се промениха изкорен. Имахте революция. Червени карамфили.

Милиционер. Нещо се променя и в този каменен зид. Но какво? Това ще се види след векове.

Ана. Вие сте философ?

Милиционер. Аз съм само пазител на реда. По цели нощи човек се разхожда сам, за да пази. По улици и площади, които спят каменен сън. И тогава не ти остава нищо друго, за да не заспиш и ти, освен да мислиш.

Ана. Тъжна професия.

Борис. Да се мисли не е тъжно.

Ана. Въпрос е какво мислиш. Ако мислиш как всичко не се променя...

Борис. Щом мислиш така, вече нещо се е променило. Дали няма да обезпокоим много Стариия татко, ако потропаме сега на вратата им?

Милиционер. Той има три дъщери.

Борис. Зная това. Познавам двете от тях.

Милиционер. Да. Те и трите пътуват в чужбина.

Ана. Това вредно ли е от гледището на властта?

Милиционер. Това е може би вредно за тях. Може би вече нашето градче им изглежда премалко.

Ана. Често употребявате условната форма.

Милиционер. Това е мъдрост. Мъдростта винаги е условна.

Ана. Каменно издание на Айнщайн.

Милиционер. Какво казахте?

Ана. Нищо.

Борис. Значи, зад каменния фонтан?

Милиционер. Да. В квартала на търговците, т.е. в квартала на бившите търговци.

Ана. Нима само техният квартал е „бивш“ в този град-музей?

Милиционер. Какви търговци са те сега? Търговци бяха някога. Търговци са били техните могъщи деди...

Борис. Може би не е нужно да будим хората, Ана? Както виждам, тебе вече не ти се спи. Нашият събеседник ти подейства като кафе.

Ана. Да вървим незабавно. Аз не мога да реша будна ли съм, или спя.

Борис. Спиш. Довиждане, приятелю, лека нощ!

Милиционер. Аз спя през деня.

Ана. Значи, лек ден!

Милиционер. Поздравете Стария татко. На него не му е леко напоследък. Тяхната сила свърши, а те не разбират това.

Борис. Благодарим-ви за указанията.

Милиционер. Това е мой дълг. *(Отминава.)*

Борис и Ана продължават да вървят, намират улицата, после къщата и спират пред нейната въображаема фасада.

Борис. Нито един прозорец не свети.

Ана. Странно би било, ако светеше прозорец в такъв късен час. Това би означавало, че зад прозореца има болен, влюбен или безумен.

Борис. Или може би страдащ от безсъние... Ана, да се върнем!

Ана. И то когато намерихме къщата! Не знаех, че си бил така натъпкан със скрупули. Нима забрави, че няма свободни стаи в хотелите. Всичко е пълно с американски и западно-германски туристи.

Борис. Да се върнем! Да не си спомняме. Ана!

Ана. Спомените са най-хубавите плодове на нашия живот. Дървото на нашия живот расте, за да узреят смокините на спомените.

Борис. Ще ти бъде страшно благодарен, ако се върнем.

Ана. Да бъдеш само благодарен на някого това значи да няма и следа от чувство към него в сърцето ти... Почукай!

Борис. Тук ли е домът на Стария татко?

Отвътре зад завесата се чува вик: „Борис, Борис! Това е Борис!“ Завесата се вдига. Дватама влизат в богато наредена старинна стая в южен стил. Една след друга се запалват светлините. Първа към гостите се хвърля Жаклина, която е и извикала. След това се появява в халат Моника и прегръща мълчаливо Борис. Ана се дърпа настрана.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Жаклина. Каква изненада! Как така — среднощ, без предупреждение?

Борис. Моля да ни извините.

Жаклина. Аз не за това. Така се радвам. Моника, нали така се радваме! В нашия град. Вие! Не вярвам на очите си.

Моника. Струва ми се, че спя.

Ана. Та вие сигурно спите. Вдигаме ви в такъв късен час.

Борис. Това е Ана. Тя е художничка. Запознайте се! Не я гледайте така изпитателно. Тя е влюбена в моята музика, но ние сме само спътници. Вашият старинен град може да вдъхнови и композитор като мен, и художник като моята приятелка...

Ана. Уви, ние сме само спътници. Нали виждате, че аз съм стара и некрасива.

Моника. Вие съвсем не сте стара, а красотата...

Ана. Красива сте вие, малко русо момиче. Аз бях красива. Някога...

Жаклина. Още не мога да повярвам, че вие сте тук, в нашия град...

Борис. Какво странно има в това. Във вашия град всеки ден и всяка нощ пристигат хиляди туристи.

Жаклина. Да, но те са непознати, те не са хора, те са само очи, които гледат, фотоапарати, валута, покупатели на билети за музеите...

Ана. Посетители на баровете, плажовете, на работилниците за поправка на автомобили...

Борис. Купувачи на илюстрирани картички, на глупави евтини сувенири, на...

Моника. Престанете! Вие трябва да си починете. Сега не е време за празно бърборене. Жаклин, какъв тон даде на разговора? Сигурно сте страшно уморени. Сега ще слязат мама и татко, ще хапнете нещо...

Борис. Дума да не става, не съм закусвал никога в четири часа сутринта и няма да закусвам по това време.

Моника. Но вие сигурно сте изгладнели?

Борис. Самолетите не държат гладни пасажерите си. Всеки самолет си има прелеетна стюардеса, която приготвя миниатюрни сандвичи и налива чашки с лимонов сок.

Жаклина. Вашата хубава ли беше?

Борис. Доста.

Жаклина. По-хубава от мен и Моника?

Борис. По-хубаво момиче от вас изобщо не съществува.

Моника. Жаклин!

Майката (*слиза по стълбите, които водят за горния етаж*). Добре дошли! Така се радвам, че сте в нашия дом!

Борис. Вие ме трогвате. Но в такъв късен час...

Майката. А вие ни обиждате. За желаните гости няма час и ден.

Борис. Моето нахалство стига дотам, че дори не идвам сам. Това е Ана, моята спътница.

Ана. Много ми е приятно и много неудобно. Но знаете ли, хотелите ви са така натъпкани...

Бащата (*слиза по същите стълби*). Радвам се да ви посрещна в моята къща. Не можем да ви предложим много, такива са времената, но бъдете добре дошли.

Борис. И да искаме, и да не искаме, ще останем. Нямаме друг избор.

Бащата. Вече и аз ще се разсърдя. От първия момент на запознаването ни.

Ана. Няма да направите това. Вие сте гостоприемни.

Жаклина. Ще говорим утре. Те са уморени, татко.

Бащата. Ти онемя от радост, Моника.

Жаклина. Тя е винаги такава, татко.

Бащата. Моника ни е говорила много за вас. Няколкото пъти, в които сте били заедно, са ѝ направили страшно впечатление.

Моника. Татко... (*Изтичва и излиза*.)

Майката. Не биваше да казваш това. Нали познаваш Моника.

Бащата. Все аз съм лош в тази къща.

Борис (*гледа към звездното небе*). Сириус.

Майката (*вдига ръка, за да определи вятъра, който духа*).

Мистрал.

Бащата. Нейните къси и бегли възпоминания за вашите виждания ми доставиха голяма радост.

Ана (*шокирана*). О!

Бащата. Нещо лошо ли казах!

Майката. Ние се влюбихме в него (*прегръща Бащата*), в същия този град, вашия град, който някога беше и мой. Ето защо така го развълнуваха думите на Моника.

Борис. Разбирам. Това е естествено.

Майката. И аз трябва да ви призная, че всяко споменаване на вашето име сякаш ме връщаше към младостта.

Ана. Вие сте се омъжили съвършено млада.

Майката. Някога така беше модерно.

Жаклина. Никога не е преставало да бъде модерно. И сега се женят млади. Астра се омъжи на 19 години.

Астра смята, че ще я забележат, след като споменаха за нея, и приготвя усмивка за запознаване. Но никой не я забелязва. По-нататък, независимо от развиващото се действие, тя като че ли забравя за присъствието на другите, става, отива до бюфета, разглежда наредените там фарфорови скъпи сервиси, после взема една чашка, радва ѝ се, сяда на едно кресло на първ план и обхванала чашката с две ръце, гледа в далечината, като че ли вижда един параход, парахода на мъжа си, когото чака. Жаклина я вижда и извиква: „Астра! Мамо, виж Астра!“

Майката. Да, за жалост, на 19 години.

Жаклина. И аз ще се омъжа млада. И Моника трябва да направи така.

Майката. Какво говориш, Жаклина!

Жаклина (*лошо усмихната*). Защо?

Майката (*просъсква тихо*). Престани да говориш така пред гостите! (*Силно*.) Тия деца станаха страшно разглезени.

Жаклина. Станали сме! Винаги сме били такива. Аз мисля, че е време, вместо да говорим врели-некипели, да им предложим легла.

Ана. Умница. Аз заспивам. Може да е нелюбезно, но аз отивам да си легна.

Майката. Разбира се. Вие ще спите в малката стая. А сега ще приготвим ъгловата за вас, Борис. Последвайте ме, Ана, ако обичате!

Двете се качват по стълбата за горния етаж.

Астра влиза незабелязано, застава настрана и в същото време като че ли мълчаливо се включва в разговора. Никой не я забелязва и не я представя на гостите. Дори самите гости не забелязват, че в стаята има нов човек.

Ана (*на последното стъпало*). Лека нощ на всички ви. За себе си гарантирам, че ще се просна като мъртва. Няма ли да видя Моника?

Майката. Тя е горе. Елате! (*Излизат.*)

Жаклина. Аз отивам да видя за вашата стая, Борисе. Дано Моника се е сетила, че е по-добре вместо да се сърди да ви нареди леглото.

Борис. Тя напразно се разсърди.

Жаклина. Не е съвсем така.

Борис. Оставете, Жаклина!

Жаклина. Аз мисля...

Бащата. Я по-добре прекратете този разговор, Жаклина. Да не станеш виновна и ти. Пък и действително, не му е сега времето.

Жаклина. Сега при вас е почнала хубавата есен. Есента там е чудесна.

Борис. Тук не е ли хубава?

Жаклина. При нас, както виждате, още е лято, а след това веднага ще завалят дъждовете.

Бащата. И дъждовното време не е лошо тук.

Жаклина. Когато стоиш в кафенето, все ти е едно какво е навън времето... Не ме слушайте. Аз почти спя и не зная какво говоря. Отивам горе. (*Качва се по стълбата.*)

Бащата. Ще запушите ли? Аз забравих да ви предложа цигара.

Борис. Благодаря ви. Хубав тютюн.

Бащата. Златен. Някога живеех от него. И дедите ми са натрупали от него състоянието си...

Майката. Саята ви е готова. Можете да се качвате. (*Зад нея се появява Жаклина на горното стъпало на стълбата.*)

Борис. Сега идвам. Да си доизпуша цигарата.

Майката. Нали бяхте уморен!

Борис. Не съм преставал да бъда. Но вече си починах малко. Атмосферата на вашия мил дом успокоява и отморява. Сякаш из стените звучи някаква старинна баладична музика.

Бащата. Вече не е старата атмосфера. Трябваше да ми гостувате преди войната.

Жаклина. Но тогава той е бил момченце, татко. А ние сме били бебета.

Бащата. Вие бяхте чудесни бебета.

Майката. Те и сега за мен си остават бебета.

Жаклина. Астра! Мамо, виж Астра!

Всички се обръщат към Астра.

Майката. Астра!

Астра. Да, мамо.

Майката. Какво правиш там?

Жаклина. Тя пак гледа китайския сервиз.

Майката. Кога ще се отучиш от маниера си да влизаш в стаите, без да се обаждаш? Извинете, запознайте се. Това е средната ми дъщеря.

Борис. Средното бебе.

Жаклина (*тихо*). Подслушва!

Астра. Аз просто влязох, но никой не ми обърна внимание.

Майката. Действително, с нея все така става. Тя е така безлична...

Бащата. Това е Борис, от града на майка ти.

Астра. Разбрах, татко. Много се радвам.

Майката. Тя се ожени по Коледа за един моряк. И все го чака.

Астра. Не винаги. Той си идва понякога.

Бащата. Разбира се.

Борис. Но аз се качвам горе. Извинете ме, че си тръгвам, без да съм поговорил с вас, Астра.

Астра се усмива.

Лека нощ на всички ви. Още веднъж се извинявам за нечаканото среднощно гостуване... (*Качва се по стълбата.*)

Бащата. Спокойна нощ, синко!

Борис. Лека нощ! (*Качва се по стълбата и излиза.*)

Жаклина. „Синко“. Как можа да изгърсиш такава глупост?

Бащата. Така се казваше в старината. Нищо лошо няма в това обръщение.

Жаклина. „Старината“, „обръщение“. Ще ме скъсаш.

Часовникът, който бие непрекъснато всеки четвърт, половин и цял час, сега избива сякаш че особено силно.

Може би трябва да спрем часовника. Те няма да могат да мигнат от отвратителното му лаене.

Бащата. С него се свиква.

Жаклина. Но за това свикване са нужни десет века... най-малко.

Майката. Астра, не можеш ли да не ни срамиш, когато в къщата има чужди хора, на които особено държим?

Астра не отговаря.

Жаклина. Тя пак гледаше сервиза. Този сервиз няма да бъде твой никога, разбираш ли? Все гледа какво може да отмъкне за своя моряк.

Астра. Аз имам тук неща, които са мои.

Бащата. Нямах тук неща, които да са твои! Докато съм жив, разбра ли?

Астра. Но аз трябва да си наредя къщата.

Жаклина. Мъжът ти непрекъснато носи неща от чужбина. Нали и затова те омъжихме за него.

Астра. Затова ли ме омъжихте за него?

Майката. Престани, Жаклина.

Астра. Затова ли ме омъжихте за него?

Жаклина. А ти за какво мислиш, че тичах три дни, докато уредя работата? За черните ти очи ли?

Астра. Затова ли ме омъжихте за него?

Жаклина. Повтаряй като този идиотски часовник! Повтаряй! А къде са нещата, които ти обеща, че той ще ни носи? Всичко грабиш ти.

Майката. Жаклина, моля те. Имаме чужди хора.

Жаклина. Те спят. Всичко грабиш и сега си хвърлила око на старите сервизи. Може би и дрехите ще поискаш да смъкнеш от гърба ми.

Бащата. Не бива да си говорите така, деца.

Жаклина. Деца! Бебета! Ако аз не се боря за себе си, кой ще помисли за Жаклина? Ти ли, благороден търговец, който едва си плащаш коняка в кафенето?

Бащата. Забрани ѝ да говори така с баща си!

Жаклина. Кой ще ми забрани? Мама ли, която ти е благодарна, загдето я домъкна тук, та да свърши като продавачка на кибрит.

Бащата. Зла си, Жаклина.

Жаклина. Ако не съм аз в тази къща, отдавна да са я продали на търг.

Майката. Ти се забравяш.

Жаклина. Дали Моника има нещо с нашия гост?

Майката. Не употребявай такива думи.

Жаклина. О, мадам е нежна! Когато омъжвах Астра, не беше такава.

Астра. Ти не си ме омъжила. Аз се омъжих сама.

Жаклина. Може би и го обичаше този твой моряк? Може би ти го склони?

Астра. Обичах го.

Жаклина. Бабини дивотии! Никой никого не обича. Ти се омъжи така млада, защото за теб нямаше повече храна в тази къща. И за мен няма. И за Моника.

Астра. Ти мислиш за нея! Ти!

Жаклина. Да! Мисля! И за тебе мислих.

Астра. Мислила си за своите блузки, както каза. За това, че при един моряк в къщата можеш да имаш доста задгранични неща...

Жаклина. Моника е дете, глупачка.

Астра. Ако тя чуе как говориш за нея, ще те убие.

Моника (*от най-горното стъпало на стълбата*). Аз чух.

Жаклина. И ще ме убиеш ли?

Моника (*слиза по стълбата*). Ще те помоля само да не се бъркаш в моите работи.

Жаклина. Ето! Виждате ли! А кой ще се бърка, ако не сестра ти!

Астра. Никой!

Жаклина. Ти сега мълчи! Мълчи, както мълча по Коледа!

Моника. Нека да си легнем вече. Късно е.

Майката. Моника, все пак това е твой гост...

Моника. Не започвай с езика на Жаклина, мамо!

Бащата. Все пак ние като родители сме длъжни да те попитаме...

Моника. Да ме попитате? Какво? Защо са ни дошли гости ли? Защото хотелите са препълнени.

Астра. Действително, какво има да се говори?

Бащата. Той е много мил човек. Аз го харесвам. Композиторите са интересни хора.

Моника. Искате да се заплача ли? Престанете да говорите с мене поне гадости!

Жаклина се смее нахално.

Астра. Жаклина се смее!

Жаклина. Смея се.

Моника. Жаклина, моля те! Аз знам, че ти ме обичаш.

Но ти не ме разбираш. Не се прави на лоша, каквато всъщност не си!

Бащата. Да си лягаме! Утре ме чака тежък ден. Ще видим какъв данък са определили за магазина ни.

Жаклина. За будката.

Майката. Може би остарявам, но гостът от моята родина ме развълнува!

Бащата. Не бива да се вълнуваш, майко! Времената не са за вълнения.

Майката. Напоследък ни се струпаха много неща, работите на баща ви вървят лошо, вие го знаете по-добре от мен. Всички станавме нервни. Затова ви моля да бъдем внимателни... един към други...

Жаклина. „Любете друг друга!“

Бащата. Вие сте момичета с възпитание.

Астра. Възпитание от XII век.

Бащата. Тия неща не се променят през вековете.

Моника. Всичко се променя.

Бащата. Тежко е да виждаш как деца и жена са мълчаливо недоволни от теб, без да си виновен за това.

Жаклина. Ние не сме от най-мълчаливите.

Майката. Лека нощ, деца! *(Целува поред трите си дъщери. Най-нежно Жаклина, после Моника и най-хладно Астра.)* Да не забравите утре да пригответе закуска за гостите! Аз ще отида рано да отворя магазина.

Моника. Няма да забравим, мамо.

Майката. Бъдете добри, мои деца!

Бащата. Лека нощ!

Двамата се качват по стълбата и излизат.

Моника. Разсъних се. Вече не ми се спи.

Астра. Скоро ще се съмне. Аз си отивам в къщи.

Моника. Не те ли е страх да вървиш сама?

Астра. Летните нощи са светли. Утре ще е тежък ден за татко.

Жаклина. Всички дни са тежки за него. И за Моника няма да е лек.

Моника *(прави се, че не е чула Жаклина)*. Мен не ми се спи.

Жаклина *(иронично)*. Разбира се. Аз си лягам. Все пак — само момиче, по нощница...

Астра. Довиждане до утре, Моника!

Моника. Довиждане, Астра!

Астра оглежда стаята и излиза, като загасва светлините. Жаклина, подсвирквайки си модерна джазова мелодия, с нахална люлееща се походка се качва по стълбата и излиза. Моника отива до прозореца и остава загледана в светлината на нощта. Зазвучава музика. Тиха и тайнствена. Часовникът бие в такт на музиката. Нереална синьо-розова светлина огрява горната площадка на стълбата. Появява се Борис

Борис. И мен не ми се спеше. Веднага ще се усмихнете — искал съм да видя Моника. Може и така да беше. Защо хората са наклонни да се смеят на най-обикновени и логични постъпки? Исках да я видя! Но аз не знаех, че тя не си е легнала и че стои до прозореца, огряна от южната луна. Обичах ли я? Не, няма да ви кажа истината. Все пак всичко това, което сега става пред нас, съвсем не е това, което беше. Аз измислям — няма защо да ви заблуждавам. Ние често измисляме, когато искаме да избягаме от истината. *(Започва бавно да слиза по стълбите.)* Аз срещнах Моника съвършено случайно в един ресторант на моя град и тя веднага ми направи впечатление. След два дни тя си замина. Струва ми се, че в очите ѝ имаше нещо към мен. Сега уж съм ѝ случаен гост. Уж... Аз отивам към Моника. Тя още не ме вижда и не чува стъпките ми, защото аз още не съм влязъл в стаята. Но ето, влизам. Тя е до отворения прозорец. В тоя град прозорците сигурно никога не се затварят. Навън шумят листата на смокините, шумят сякаш и древните камъни. Шуми тихо светлината на луната, шуми близкото море. Сега ще удари часовникът и тя ще се обърне. Моника!

Часовникът удря пет часа.

Моника *(уплашено)*. Вие не спите ли... Борис?

Борис. Спя, Моника. Ти сега сънуваш.

Моника. И вие... и ти ли сънуваш?

Борис. Да, Моника.

Моника. Аз много мислих за тебе през това време.

Борис. Зная, Моника. Това се чувства.

Моника. И през такова разстояние ли?

Борис. И през такова разстояние.

Моника. Значи, то е нещо като радио.

Борис. Да, Моника. Като мелодия, която се носи отдалече, отдалече.

Моника. Ти... обичаш ли ме?

Борис. Защо питаш?

Моника. Просто, за да зная.

Борис. Още не зная, Моника. А ти?
Моника. Когато те срещнах, аз обичах един човек. Но вече не го обичам.
Борис. Защо?
Моника. Защото те срещнах.
Борис. Може би е било грешка, че си ме срещнала.
Моника. Може би.
Борис. А какво стана с другия човек?
Моника. Нищо. Изчезна.
Борис. Разбирам.
Моника. Ти не ме мисли за малка.
Борис. Защо смяташ, че те мисля за малка?
Моника. Аз виждам в очите ти... другата жена, тази, която обичаш.
Борис. Тя не ме обича, Моника.
Моника. Не я обичай тогава и ти!
Борис. Все по-малко я обичам.
Моника. Все по-малко — това е нищо! Трябва да я мразиш!
Борис. Ще видим, Моника!
Моника. А аз?
Борис. Ти се лъжеш. Ти не ме обичаш.
Моника. Може би. Но много те чаках.
Борис. Чакала си ме?
Моника. Знаех, че ще дойдеш.
Борис. Не мислиш ли, че аз дойдох случайно?
Моника. Няма случайни работи на този свят.
Борис. Откъде знаеш?
Моника. На площада има една чешма.
Борис. Е?
Моника. На нея го пише това.
Борис. Кое?
Моника. „Няма случайни работи на този свят.“
Борис. Странно!
Моника. Няма нищо странно. А ти никак ли, никак ли не си спомняше за мен?
Борис. Спомнях си. Но аз не трябва да те забърквам в моята любов.
Моника. Защо?
Борис. Защото аз досега не съм направил щастлива никоя... с любов.
Моника. А аз и не искам да съм щастлива. Ти само ме обичай!

Борис. Ще видим какво ще стане.
Моника. Добре. А утре, т.е. днес... Виждаш ли, вече се съмва.
Борис. Не виждам.
Моника. Виж по косата ми! Тя започва да блести.
Борис. Какво днес?
Моника. Днес в къщи ще бъде много интересно.
Борис. Защо?
Моника. Защото дойде ти. У нас е много лошо, нали разбираш?
Борис. Долавям нещо.
Моника. Ние бяхме богати. И вече не сме. Може би не трябваше да ти го казвам. Може би това е лошо за любовта.
Борис. Не, Моника, за мене тия неща отдавна нямат значение. Искам да кажа — парите.
Моника. А за нас имат.
Борис. Ще престанат да имат.
Моника. Не ми се вярва. У нас нищо не се променя.
Борис. Били сте богати — и вече не сте. Значи, нещо се променя.
Моника. Вътре в нас нищо не се променя. Татко, мама, Жаклина, всички сме като че ли едни и същи.
Борис. А Астра?
Моника. Астра е загадка.
Борис. И ти си загадка.
Моника. Аз съм Моника. Астра е много нещастна.
Борис. Защо тя гледаше сервиза?
Моника. Нашите не ѝ дават нищо.
Борис. Как може така?
Моника. Може! Ти не познаваш нашите. Те нищо не дават. Те са търговци. Те само продават. Може би не трябва да ти казвам?
Борис. Какво?
Моника. Но нали това е сън?
Борис. Да.
Моника. Тогава ще ти кажа.
Борис. Кажи!
Моника. Те продадоха Астра.
Борис. Глупости.
Моника. Не съвсем, но все пак. Те и мен искат да продадат. Само Жаклина ще се продаде сама.
Борис. Говориш глупости.

Моника. Всеки сън е пълен с глупости. Мама също е нещастна. Защото се е продала.

Борис. Продала се?

Моника. На татко. И е нещастна. Щом веднъж станеш стока, щом те продадат, вече не можеш да бъдеш щастлив.

Борис. А ги?

Моника. Мен няма да ме продадат. Аз те обичам.

Борис. На мен ли искат да те продадат?

Моника. Ще видим утре, или по-точно днес.

Борис. Нима майка ти не е обичала баща ти? Да се омъжиш така млада, да напуснеш родина, близки...

Моника. Той е бил богат. Това е унищожило всичко.

Борис. Не разбирам. Кое всичко?

Моника. Любовта. Ти нали си беден?

Борис. Не съвсем. Но в моя свят тия работи имат друго значение.

Моника. Това е чудесно. Мразя това средновековие, в което всичко се купува и продава.

Борис. Бедна моя!

Моника. Тук всичко е като минало, като сън. Когато напусна тая къща, тоя град, сякаш едва тогава влизам във времето, в което съм родена.

Борис. Говориш неща, които едно малко момиче не може да знае.

Моника. Това е сън, затова ти го говоря. А ти какво знаеш за малките момичета? Мислиш, че ние сме идиотки, които само мислят за целувки и танци? О, да знаеш колко е тежко да си малко момиче и да чакаш любовта!

Борис. А Жаклина?

Моника. Тя е и най-щастлива, и най-нещастна.

Борис. Защо?

Моника. Тя не мисли. Тя е...

Борис. Не произнасяй думата! Разбрах. Все пак тя ти е сестра.

Моника. Аз я обичам. Но все пак такава е. Родила се е такава. Не е виновна за това.

Борис. Майка ти нея ли обича най-много?

Моника. Нея. Хайде вече да се събудим!

Борис. Защо нея обича най-много!

Моника. Защото Жаклина е най-много мама.

Борис. А ти?

Моника. Аз имам нещо от ония древни роднини на баща ми, които са умирали по корабите, натоварени със стоки. Но

които са обичали не стоките, а ветровете и вълните. И им давали стоките, когато те са ги поисквали.

Борис. Не разбирам. Кои „те“?

Моника. Ветровете и вълните. Татко е само търговец. Като търговците, които са стоели векове на брега и само са продавали и купували. Сега времето им свърши. Ветровете и вълните ще вземат всичко.

Борис. Ти сякаш се радваш?

Моника. Радвам се. Той само продава. Всичко за него е стока. И аз. И Астра.

Борис. А Астра?

Моника. Астра! Астра е загадка.

Борис. Чух го вече.

Моника. Астра е много умна.

Борис. Как тогава Жаклина я омъжи?

Моника. Какво общо има това с ума? Когато чакаш някого, започваш да го обичаш. Тя чака своя моряк — и го заобиква. И аз те чаках. Хайде да се събудим!

Борис. Защо?

Моника. Искам да ме целунеш. А ако ме целунеш насън, аз няма да усетя.

Борис. Ти си дете. И все пак успя да ми разкажеш всичко.

Моника. Аз съм така умна само в спомена.

Борис. Какъв спомен? Нали това е сън?

Моника. Това е сън в един спомен. Събуждаме ли се?

Борис. Сън в спомен! Много сложно. Ти сериозно ли ме обичаш?

Моника. Сериозно. А ти можеш ли да обичаш?

Борис. Не зная. Много обичах, без да бъда обичан.

Моника. Всички правят така. Но аз не искам. Ако те обичам, ще те обичам истински. Виж, луната залезе.

Борис. А косите ти пак блестят.

Моника. Защото те обичам.

Борис. Ти се лъжеш.

Моника. И да се лъжа, това е хубава лъжа. Може би любовта изобщо е лъжа. Събуждаме ли се!

Борис. Хайде!

Моника. Да скочим от скалите на съня в хладната вода на утринта!

Борис. Едно, две, три! (Целува я.)

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Жаклина. Моника! Ела тук!

Моника (*появява се на вратата*). Какво има? Защо ви-
каш така? Ще събудиш гостите.

Жаклина. Докога ще спят?

Часовникът бие 10 часа.

Охо, станало 10. Закъската готова ли е?

Моника. Всичко съм наредила от татък.

Жаклина. Сложи ли плодове?

Моника. Разбира се.

Жаклина. И ние се ухахме покрай тях.

Моника. Нали ни разбудиха посред нощ.

Жаклина. Радваш ли се, че той дойде?

Моника. Разбира се.

Жаклина. Щастливка си. Представи си, че той се ожени
за тебе. Жена на известен композитор. Хората на изкуството
сега са търговци, т.е. исках да кажа, че преди са имали пари
търговците, а сега — прочутите артисти... Късметлийка си.

Моника. Още е рано да се говори за това.

Жаклина. Защо да е рано? Не те ли обича?

Моника. Ние се познаваме така малко.

Жаклина. Това няма значение. Астра също...

Моника. Престани да правиш аналогии!

Жаклина. Само, моля ти се, не се прави на света вода.
Говорим като хора.

Моника. Не разбирам каква е тази негова спътница.

Жаклина. Нали той ти каза — художничка. И тя е за-
несена като него. Може би е тайно влюбена в него.

Моника. Защо „тайно“?

Жаклина. Защото той може би така е свикнал с нея, че

вече не я вижда... като жена. И после, тя не е млада като
нас... все пак.

Моника. Да не би нея да е обичал някога?

Жаклина. Не! Това веднага се вижда.

Моника. Значи тя ще ми пречи?

Жаклина. Не искам да ти се бъркам, но аз познавам
по-добре от тебе мъжете. Не трябва да оставяш нещата сами
на себе си. Винаги трябва да вземеш инициативата. За това
никой не може да ти попречи освен ти самата.

Астра отново влиза тихо и незабелязано.

Моника (*с усмивка*). Инициативата! Какво значи това?

Жаклина. Това значи да накараш нещата да стават така,
както искаш.

Моника. Какво трябва да искам?

Жаклина. Ти знаеш най-добре. Ние трябва да се изми-
таме от тази къща. Ще видиш какъв страшен данък ще сло-
жат на татко. Колкото по-рано станем самостоятелни, тол-
кова по-добре. Нямаме какво повече да дирим в този музей.

Моника. Астра все пак остана тук.

Жаклина. Какво хубаво има тук?

Моника. Виждам как страда мама, че няма нищо свое —
професия, мисли, родина...

Жаклина. Мама! Тя просто си е пропиляла живота.

Моника. Как ние да не пропилеем своя?

Жаклина. Като бъдем хитри! Аз моя няма да го про-
пиля. За тебе обаче не гарантирам.

Моника. Защо?

Жаклина. Не си хитра. Недостатък от раждането.

Моника. А аз мисля, че има само един начин — да
обичаш и да те обичат. Много.

Жаклина. Хубаво за филм. Но за живота трябва друг
неща.

Моника. Какви?

Жаклина. Да се харесваш на мъжете, да те желаят. Да
им продаваш...

Астра. Ужас!

Жаклина. Пак стария номер! Как успяваш да влезеш
някъде, без да те забележат.

Астра. Вие просто не искате да ме забелязвате. Какво
трябва да продаваш на мъжете?

Жаклина. Това, което ти продаваш на своя моряк — удоволствието.

Астра. Каква е тогава разликата между мен и момичетата от пристанищния площад?

Моника. Астра!

Жаклина. Никаква. Или много малка. Просто ти си по-умна от тях или си имала възможност да бъдеш по-умна.

Астра. Те живеят от това.

Моника. Разбира се.

Жаклина. А ти от какво живееш? Само че едното е благоприлично, защото е осветено от брака...

Астра. Какво тогава трябва да се прави?

Жаклина. Нищо. Ние сме жени и трябва да бъдем добри продавачки... на женственост, както би казала мама. Какво тук има да се умува?

Моника. А любовта?

Жаклина (*дразни я*). „А любовта!“ Има само една любов, която е чиста.

Моника. Интересно. Коя е „чиста“?

Жаклина. Когато момиче и момче, без да знаят нищо един за друг, се харесат на улицата, и привлечени само от красотата си и желанието...

Астра. Като животни...

Жаклина. Разбира се. Нима не сме животни?

Астра. Има дълг, приятелство, любов, която не е само спане...

Жаклина. Има пране на пеленки, носене на комбинезони от чужбина, омръзване, изневери, омраза, отвращение.

Моника. И все пак има любов.

Астра. Да! Има!

Жаклина. Откъде знаеш?

Моника. Аз... обичам!

Жаклина. Ангелчето ми! Русичкото ми ангелче! Обичало!

Астра. Защо ѝ говориш такива неща, Моника?

Жаклина. Ако си обичала — това е било досега. Видели сте се, влюбила си се, чакаше го. Чудесно! Сега вече всичко започва да се разваля. Ще видите! Винаги е така. Вече нещо е развалено.

Астра. Циничка! Глупаво хлапе! Няма нищо по-смешно от това, деца да ти проповядват мъдрости. Защо ли те слушаме?

Жаклина. Ти обичаш своя Моряк, а? Не, миличка! Ти

обичаше миналата година Ястребчето. Но се омъжи за Моряка, защото той има заплата, положение, бъдеще, къща. А Ястребчето имаше само красива муцунка, бели разгърдени ризи, хубав маниер за туист, устни, миришещи на коняк. Но от това брак не става. Затова и когато ти намерих Моряка, ти му се продаде. „Ашете моа, мосю“ — казват откровено парижките курви.

Астра. Ти по нищо не се различаваш от тях.

Жаклина. И така да е. Какво?

Астра. Нищо.

Моника. Не крещете! Говорите глупости, перчите се като глупави ярки, а отгоре на всичко и крещат.

Жаклина. Ш-ш-ш-т. Имаме гости.

Ана (*влиза*). Мога ли да вляза?

Моника, Астра, Жаклина. Заповядайте! Станахте ли вече?

Ана. Хорова декламация! Много мило.

Жаклина. Борис не е ли станал?

Ана. Не зная. Спах чудесно.

Моника. Как няма да спите, когато бяхте страшно уморени.

Ана. Да, много бяхме уморени. Какъв чудесен ден!

Жаклина. Тук дните са все такива. При нас и слънцето омръзва.

Ана. Защо „и“? Какво друго ти е омръзнало, бебче? Зная тази поза на младостта — преждевременна умора. Боже мой, защо не мога да я повторя?

Моника. А вие пък кокетирате с някаква въображаема старост.

Ана. Де да беше така. Не забравяйте, че хората на изкуството са безсмъртни. Старите няма ли ги?

Жаклина. Мама е на дюкяна, а татко — в данъчното управление. Днес ще му светят маслото.

Моника. Жаклина! Какъв е този език?

Жаклина (*изплезва се*). Червен.

Ана. Трябва да викнем Борис. Ако го оставим, той може и да проспие целия ден.

Жаклина. Върви го викни, Моника!

Моника (*качвайки се по стълбите*). Отивам.

Ана. Как любовта прави лицата красиви!

Жаклина. Аз съм красива и без любов. Смятате ли, че

Ана. Нима не го виждате? Човек трябва да е сляп, за да не го види.

Жаклина. А той?

Астра (*отстрани*). Престани, Жаклина!

Ана. Не зная.

Жаклина. Вие сте му близка.

Ана. Заприлича на разпит.

Астра. Жаклина, казах ти!

Ана. Не зная. Обича или е обичал много. Но всичко там пропада като че ли. Затова вашата сестра има шансове. Но той е странен човек, може би понеже е добър композитор. И безволен малко, като всички артисти.

Астра. Виждаш ли до какви пошли изводи за нас идват хората от твоите неуместни въпроси.

Жаклина. Не виждам пошли изводи.

Астра. Бих се учудила, ако ги видеше.

Жаклина. А аз бих се учудила, ако ти престанеше да говориш, без да завираш носа си в облаците. Аристократка!

Борис (*появява се на горното стъпало на стълбата заедно с Моника*). Добро утро. Аз излязох май най-сънливият.

Жаклина. Може би само най-умореният. Всички сме налице. Моника, донеси кафето!

Моника. Ще искате ли и плодове?

Жаклина. За такива работи не се пита. Донеси!

Моника. Какъв командир!

Жаклина. Все някой трябва да мисли за всичко... когато я няма мама...

Моника. Добре. (*Излиза*).

Борис (*вижда две боксови ръкавици и торба за трениране*). Кой учи бокс?

Жаклина. Аз.

Борис (*паптомимна игра на бокс, в която Борис е на шега „покаутиран“ от Жаклина*). Ще трябва да разгледаме вашето каменно чудо.

Жаклина. Смятам, че Моника ще бъде щастлива да ви разведе.

Ана. И бих се окъпала с удоволствие. И бих надраскала нещичко в блокчето си.

Жаклина. Водата на морето е чудесна. И аз бих дошла с вас.

Моника (*влиза, като носи табла с кафени чаши и фруктиера с южни плодове*). Не зная дали ще ви хареса кафето ми.

Ана. Кафе! Ще ви гледам.

Моника. Чудесно.

Жаклина. Няма защо да ти гледа, да ти гледа чак на кафе. И по лицето ти всичко е изписано.

Ана. Все пак кафето е друго нещо.

Жаклина. Разбира се, то се пие и е приятно.

Ана. Моника, ще ни разведеш ли из каменния сън на вековете? А аз имам желание и да опитам вкуса на вашата морска вода.

Борис. Може би Моника няма толкова свободно време.

Моника. Не! Напротив — имам. Аз работя отскоро като преводачка в един хотел, но ще си взема отпуска няколко дни...

Жаклина. Какво друго може да прави, освен да бъде непрекъснато с вас.

Борис. Кафето ти е чудесно, Моника.

Моника. Ако е хубаво, за това е виновно само слънцето, което го е родило.

Ана. И ръцете, които са го сварили.

Моника. Ана, ще гледате ли първо на мен?

Ана. Дайте да видя. (*Взема чашката ѝ.*)

Моника. Защо помръкна лицето ви?

Ана. Това са глупости. Нима може в средата на двадесетия век да се вярва на такива предсказания?

Астра. Тука е XV век.

Ана. Едва ли Жаклина може да се сметне за жителка на XV век. Повече ѝ подхожда XXI.

Борис. Как сте, Астра?

Астра. Благодаря, добре съм. Чакам.

Моника. Престанете! Не пречете на Ана да ми гледа!

Ана. Аз не умея да гледам.

Моника. Кажете какво виждате! Защо помръкна лицето ви?

Астра. Дайте да видя и аз чашката ѝ. (*Взема я.*) О, каква черна чаша!

Бащата (*влиза, като часовникът бие дълго и зловещо*). Убиха ме!

Моника. Татко! Не говори така. Ти знаеше, че така ще бъде. Какво значат парите?

Бащата. Много значат, когато ги нямаш. (*Хвърля на масата един лист.*) Два милиона!

Жаклина. Два милиона! Ти не си на себе си! Как е възможно такава нещо?

Бащата. Там пише: два милиона.

Жаклина. Но това е обир.

Бащата. Пиратство.

Жаклина. Това е справедливата им власт!

Астра. Тя е справедлива за бедните, не за бившите търговци.

Жаклина. Вече говори с езика на мъжа си. Колко време беше с него, та хвана подквасата му! Дъщеря на бивш търговец!

Борис. Вие предполагате, че ще бъдете обложени високо. Нали е взет курс за пълно ликвидиране на частната търговия.

Бащата. Два милиона. Това е безумие. Това не е данък.

Ана. Данък на революцията. Всички го плащаме. Вие — по един начин, ние — по друг.

Бащата. Аз съм бил винаги търговец. Векове дедите ми са били търговци.

Ана. Много неща в света се промениха.

Бащата (*като замаян*). Лесно се говорят такива думи... от уводните статии на вестниците. Аз трябва да намеря два милиона. Какво може да разбере една глезена художничка от това!

Моника. Ще продадем къщата. Защо ни е?

Жаклина. Защо ти е! Ти ще си намериш или си намери друга къща.

Астра. Ти няма ли да си намериш?

Жаклина. Ти мълчи!

Бащата. Да продадем къщата на дедите си! Да напусна жилището на вековна доблест!

Борис. Ние ще излезем да разгледаме града.

Бащата. Не, момчето ми! Постой! Извини ме, че така се втурнах. Но причерня ми пред очите. Сега ще дойда на себе си. Ще разгледате града, всичко ще направите. На лош ден се случи.

Ана. Именно затова...

Бащата. Моля ви да не ме обиждате и вие, след като ме обидиха хората на властта. Нищо не се е случило. Много бури е издържал нашият стар кораб. И през тази ще мине.

Моника. Седни, татко! Колко е червено лицето ти.

Бащата. Жаклина, върви да викнеш майка си! Нека затвори и да дойде веднага!

Моника. Татко, извини ме, но нека аз да изляза с гос-

тите. Ще разгледаме града. Те нямат много време. А за един композитор и за една художничка градът ни е вероятно страшно интересен. Той не им е омръзнал, както на нас.

Бащата. Разбира се, че е интересен. Вървете, така ще е най-добре. Ще ви чакаме за обед.

Моника. Ще се къпем ли?

Ана. Ако ти искаш.

Моника. Да си вземем тогава костюмите.

Борис. Довиждане. От всяко положение има изход.

Жаклина. Но какъв, там е работата! Аз отивам, татко. (*Излиза.*)

Моника. Всичко се оправя в края на краищата. Ние тръгваме. Хайде да се качим горе за костюмите!

Борис. Не знай дали не трябва пак да духна в огъня? Като гост, за да не...

Бащата. Няма никакъв огън.

Борис. Това, което става у вас, в нашата страна се извърши преди десетина години. Това, извинете за шаблонния израз, е световно историческо движение.

Бащата. Но вие не сте го заплатили със състоянието си.

Борис. Аз нямах нищо.

Моника. Татко...

Бащата. Тогава то ви е обогатило.

Борис. Това не е „дай ти, да взема аз“, а нещо много голямо и много справедливо...

Бащата. Експлоатацията на човек от човека! Аз съм търговец, какво да правя?

Ана. Това, което правят и ще правят хиляди като вас. Една епоха залязва, да, минало, защо трябва да залезете с нея?

Бащата. Щем не щем, ще залезем.

Моника. Да тръгваме, Борис!

Борис. Сега ви се струва, че няма изход, но утре.

Моника. Да вървим. Ние сме млади. (*Качва се по стълбите с Борис и Ана и излизат.*)

Борис (*на прага*). Ще видите, че всичко се урежда...

Бащата. Всичко освен смъртта.

Астра гледа с разширени от ужас очи.

Бащата. Ти поне се нареди, Астра. За теб поне няма да мисля.

Астра продължава да го гледа.

Какво каза! Никога ли не съм мислил за тебе? Е, да... къде се бави майка ти? Страшно глава ме боли. Пръска ми се главата.

Майката (*втурва се с Жаклина*). Два милиона! Вярно ли е?

Бащата. Написано е черно на бяло.

Майката. Откъде ще ги вземем?

Бащата. Вече бях посъветван — да продам къщата.

Жаклина. А после?

Бащата. Ще станем дребни писарушки.

Майката. И цялото това излагане пред госта на Моника!

Астра. За него всичко това няма значение. Той е артист.

Майката. Ти какво търсиш тук? Кой те пита тебе?

Астра. Мога да си отида.

Жаклина. Върви си!

Бащата. Нека остане! Нека повече глави да помислим.

Жаклина. Да се измита! Тя се радва на нещастieto ни. Върху нея и капчица не пада сега. И то благодарение на мене.

Майката (*сяда на един стол*). Остави я, Жаклина!

Бащата. Два милиона.

Майката. Те са луди.

Бащата. Какво можеш да направиш?

Майката. Не може ли да се обжалва?

Бащата. Не.

Майката. Унищожени сме.

Астра (*тръгва и взема от библиотеката една книга*). Аз отивам. Мога ли да взема този речник? Искам да уча италиански език и когато отидем с мъжа ми там...

Майката. Какъв речник?

Астра. Този.

Жаклина. Пак иска да отмъкне нещо. И то в такъв момент. Безсъвестна.

Майката. Остави речника!

Астра. На нищо ли нямам право в тази къща?

Майката. На нищо! Ти си имаш къща!

Астра. Аз ще го върна. Взимам го временно.

Майката. Казах ти: остави речника!

Астра. А ако не го оставя?

Жаклина. Може би ще вземеш и китайския сервиз, без да питаш?

Астра. Не! Само речника!

Майката (*втурва се и изтръгва речника из ръцете ѝ*).

Върви си веднага!

Астра. Благодаря ти, мамо!

Жаклина. „Благодаря ти, мамо!“ Още се и подиграва.

Астра. И на Моника ли нищо няма да дадете? За какво тискате всичко? Нали виждате, че всичко ви вземат?

Жаклина. Смъкна ли си маската? „Всичко ви вземат.“ Чухте ли я? Змия!

Астра. Или в гроба ще го отнесете?

Бащата. В гроба ще го отнеса! Чудесна идея.

Майката. Върви си!

Астра. Продайте Моника! Може би ще дадат за нея два милиона.

Жаклина. Тебе трябваше да продадем, а не сега да ни вземаш речниците и сервизите.

Астра. Нали вече ме продадохте? Но този речник ви е съвсем ненужен.

Жаклина. Комунистите смятат, че и тия два милиона ни са съвсем ненужни.

Бащата. Върви си, дъще! Нали виждаш, че нямаш работа тук.

Астра. И ти ли не ми даваш речника?

Бащата. Не наливай масло в огъня! Върви си!

Астра. Добре, татко. (*Оставя речника и излиза.*)

Майката. Когато гостите се върнат с Моника, не трябва да чуят и думичка за тия два милиона.

Бащата. Разбира се. Трябва да се спази приличието.

Майката. А изведнъж — той поиска ръката ѝ!

Жаклина. Не ми се вярва така скоро. Но можем да го доближим до това решение.

Майката. Как?

Жаклина. Зная как.

Бащата. Два милиона!

Майката. Разбрахме. Два милиона! Как ще ги намериш?

Бащата. Ще ида да поговоря в кафенето с еснафа. И други има на моето положение.

Жаклина. Да се напиеш отиваш! Падна ти сгода.

Бащата. Забрани ѝ да говори така с баща си в такъв момент.

Майката. Децата виждат, че много пиеш напоследък.

Бащата. А какво да правя! Кой ме съжалява?

Майката. Мене кой ме съжалява?

Жаклина. Стига сте се окайвали!

Бащата. Гостите не трябва да разберат нищо. Да не попречим на Моника.

Жаклина. Те разбраха всичко.

Майката. Тогава да не им набиваме главата с това. Хайде, върви! Само не се напивай много! Заради гостите.

Бащата. Главата ми се пръска.

Жаклина. Конякът ще ти помогне.

Бащата. Дано! Довиждане, майко! (*Излиза.*)

Майката. Бедният ти баща.

Жаклина. Пак ти ще понесеш всичко. Той ще се напие. Може да отиде и при...

Майката. Не говори такива думи!

Жаклина. Но как ще се намерят тия пари?

Майката. Ще се намерят. И въпреки че ще се намерят, това е край. Трябва да се прощаваме с търговията. Добре, че вие израснахте. Ще се наредите. Ние да му мислим.

Жаклина. Ти не си ли щастлива, мамо?

Майката. Ти си ми щастieto. Аз съм сигурна, че ти няма да сбъркаш в живота си.

Жаклина. Ти сбърка ли?

Майката. Нима не виждаш!

Жаклина. Мъчно ми е за теб.

Майката. Хайде, стига глупости!

Жаклина. Ако аз бях на мястото на Моника, знаех какво да правя.

Майката. Ти винаги знаеш какво да правиш.

Ана (*появява се на вратата*). Уморих се. Заболя ме глава и се върнах. Градът ви е като приказка. Знаех, че е красив, но действителността надминава фантазията. Вече копнея да дойда за по-дълго и да рисувам.

Майката. Но вие сигурно почти нищо не сте видели. Толкова бързо се връщате.

Ана. Добих общо впечатление. Па и нали не си тръгваме веднага. И утре е ден.

Майката. Аз ще отида да се погрижа за обед. (*Излиза.*)

Жаклина. Да ви дам ли нещо против главоболие?

Ана. Един аспирин би ми помогнал много.

Жаклина. Ето ви. Вземете и чаша вода!

Ана. Благодаря ти!

Жаклина. Ана, бих искала да ви кажа нещо, но само ако ми обещахте, че няма да споделите с никого този ни разговор.

Ана. Разбира се.

Жаклина. Моника трябва да се омъжи.

Ана. Защо да трябва?

Жаклина. Нима не виждате какво е положението в къщи?

Ана. Ако тя се омъжи само поради това, едва ли ще бъде щастлива.

Жаклина. Аз зная, че трябва.

Ана. Дори да е така. Какво мога да направя аз? Няма аз да се омъжвам.

Жаклина. Кажете на Борис, че при новото положение той е длъжен да поговори с татко.

Ана. За какво да поговори?

Жаклина. За намеренията си към Моника.

Ана. А може би да няма намерения, както казваш ти, за които да трябва да говори с баща ви.

Жаклина. Защо дойде тогава?

Ана. Ние дойдохме случайно.

Жаклина. Не е така. Аз знам, че те се обичат с Моника. Поне Моника го обича.

Ана. Но това не значи, че трябва ние да ги оженим. Любовта и женитбата са различни неща. Ако има действителна любов, женитбата ще дойде естествено.

Жаклина. Моника не може да чака.

Ана. Тя ли те помоли да кажеш това?

Жаклина. Би ме убила, ако се научеше. Но аз зная, че тя не може да чака.

Ана. Не бива да се говорят такива неща от чуждо име, без позволение.

Жаклина. Трябва.

Ана. Един прибързан разговор може да повреди на чувствата на Борис, ако той има такива.

Жаклина. Той няма да знае.

Ана. Такива неща винаги се узнават.

Жаклина. Не винаги. Вие защо ги оставихте и се върнахте?

Ана. Заболя ме глава.

Жаклина. А аз мисля, че дойдохте, за да ги оставите сами и за да поговорите с нас.

Ана. Ако първото е вярно, за второто съм нямала намерение.

Жаклина. Какво му струва, нека поговори с татко.

Ана. Но това е безсмислено.

Жаклина. Не е! Щом поговори — това е вече едно обвързване.

Ана. Но ние не сме в средните векове. Сега тия неща не

се решават така, в разговори с родителите.

Жаклина. Тук се решават още така.

Ана. Съмнявам се, че ти би направила подобно нещо за себе си, че твоят бъдещ мъж би говорил с баща ти.

Жаклина. Това е така. Но аз и Моника сме различни неща.

Ана. Защо подценяваш всички — и Моника, и Астра?

Жаклина. Те са по-долу от мен.

Ана. Кой знае.

Жаклина. Поговори за това с Борис!

Ана. Безсмислено е. Той би ме наругал.

Жаклина. Аз тогава ще му говоря.

Ана. Но бъди внимателна!

Жаклина. Ще се сърдите ли, ако ви оставя за малко сама?

Ана. Ни най-малко. Гледай си работата.

Жаклина. Аз скоро ще се върна. *(Излиза.)*

Ана. Да поговоря с Борис? Може би трябва да прекъснем своя спомен. Сега идва най-мъчителното. Добре, Борис!

Борис *(появява се, огрян от нереална светлина)*. Защо ме викаш, Ана?

Ана. Аз размислих. Нямам сили. Да прекъснем спомена!

Борис. Късно е вече, мила Ана. Нали ти казах, да не започваме спомена.

Ана. Да, ти пак не си с мен. Къде е Моника?

Борис. Ние се разхождаме покрай залива. Тъмните кипариси се изрязват странно на синьото небе, сякаш че са от камък.

Ана. Кипариси! Това е декор от гробища.

Борис. Да, камбаните вече бият.

Ана. Това не са още камбаните. Бие отвратителният старинен часовник.

Борис. Колко е часът?

Ана. В спомена или в действителността?

Борис. Нима часовете са различни?

Ана. Разбира се.

Борис. Тогава часовете нямат значение.

Ана. Няма! Борисе, ако аз бях послушала едно внушение и бих ти казала, че ти си длъжен да поговориш с бащата на Моника...

Борис. За какво да поговоря?

Ана. Да кажем, за намеренията ти спрямо нея, какво би ми отвърнал?

Борис. Никога не би ми казала такава глупост.

Ана. Сега ти я казвам.

Борис. Не зная, Ана! Да говоря с бащата! Та аз говоря с нея. Защо е тук бащата?

Ана. Така е било в миналото. Ние сме в миналото.

Борис. Но ние не сме хора от миналото. Само го посещаваме.

Ана. Все пак ние общуваме с хора оттогава.

Борис. Моника не е от миналото. Още по-малко Астра.

Ана. Нали Астра е чудесна?

Борис. Изумителна. Ако не беше Моника, може би щях да се влюбя в нея.

Ана. Въпреки че е жена на Моряка!

Борис. Тя вече не го обича. Тя сега стои в къщата си и вече не гледа през прозореца към морето, вече не го чака...

Ана. Не ѝ дадох дори речника.

Борис. Страшно! Мъча се да си спомня какво ми напомня профилът ѝ.

Ана. Рафаел.

Борис. Разбира се, Рафаел.

Ана. А моят профил какво ти напомня?

Борис. Любовта.

Ана *(горчиво)*. Несподелената...

Борис. Ана, аз зная, че ме обичаш дълго и предано. Но...

Ана. Кое е „но“-то?

Борис. Моника.

Ана. Това е първото.

Борис. Моника.

Ана. Това е и второто. А аз?

Борис. Не ме мъчи, Ана!

Ана. А ти не ме ли мъчиш?

Борис. Ана!

Ана. Едва ли има на света по-голяма глупачка от мен.

Борис. Ти си чудесна, Ана.

Ана. Абстрактни похвали. Чудесна! Но не съм Моника.

Борис. Всеки може да бъде само това, което е.

Ана. Тогава говори с баща ѝ.

Борис. Аз ще говоря с нея.

Ана. Но баща ѝ не трябва ли да знае?

Борис. Това, което трябва да знае, той не може да го разбере.

Ана. Защо? Въпреки че е човек от миналото, в него има някакво благородство.

Борис. Това са различни неща.

Ана. Ти трябва да се съобразяваш с условностите на тяхната среда.

Борис. Нямам и най-малкото намерение.

Ана. Но това са глупости, които нямат значение...

Борис. Които само на пръв поглед нямат значение. От такива глупости е изтъкан техният ад.

Ана. Той е ад, защото всичко в него има цена, защото е един огромен магазин...

Борис. Именно с порядъка в този магазин не искам да се съобразявам. Още като ученик аз намразих порядъка на парите и въстанах против тях, първо вътрешно, после...

Ана. Какво ще правиш тогава?

Борис. Ще чакам да узрее плодът.

Ана. Добре, ще го почакаме да узрее. Сега да се връщаме: ти — при Моника, аз — при майката. След малко ще дотича Астра...

Борис. Добре. *(Излиза.)*

Ана. А Жаклина каза, че ще се върне веднага.

Майката *(влиза)*. Сама ли сте? Къде е Жаклина? Изтичала с сигурно за малко някъде. Сега ще се върне, да?

Ана. Да. Сега ще се върне.

Майката. Тия деца са страшна грижа. Не знаете какво е да си майка.

Ана. Бих искала да бъда на вашето място.

Майката. И да имате за плащане данък от два милиона?

Ана. Да. Дори от четири милиона.

Майката. Вие нямате деца?

Ана. Нямам, уви. Както се казва: не ме наказва бог с любов и с плодове на любовта.

Майката. Не разбирам.

Ана. Много просто: обичах, обичаха ме... Щях да имам дете — през войната. Тогава беше невъзможно да родя. Той загина. Обесиха го. Другите след това искаха страстта ми, но не и пловете ѝ. Сега и да искам, не мога.

Майката. И сте сама?

Ана. Но аз не съм сама... съвсем... В нашето общество никой не може да бъде сам. Аз обичам един човек.

Майката. А защо не му го кажете?

Ана. Той знае. Но това не променя нещата.

Майката. Не знаете как ме е страх за момичетата ми!

Ана. Вие питахте ли баща си и майка си, когато...

Майката. Направих всичко на своя глава и затова си изпатих...

Ана. А децата? А любовта? Вие сте се омъжили по любов.

Майката. Децата! Какво сега ще им дам, когато парите загубиха властта си? Дребни чиновнически служби. Неудачни женитби...

Ана. Защо непременно неудачни? Нима Астра се омъжи неудачно?

Майката. Не зная. Тя сякаш не ми е дъщеря. Затворено същество.

Ана. Вие не я обичате.

Майката. Затова не я обичам... Какво говоря — не че не я обичам, но някак си... И трите ми са скъпи, но по различно.

Ана. А любовта ви? Защо отбягвате да говорите за нея?

Майката. Какво да говоря — най-банална история. Бях дете, когато се влюбих. По вашите норми на XX век, никого не попитах, ожених се. Деца. Грижи. Потънах в търговския дух на тази стара къща. Все пак обезпеченото доволство някак си ме приспиваше. Сега, когато вече копнея за спокойствие, всичко отива по дяволите.

Ана. Трябва да бъдем силни и да се нагодим според изискванията на века.

Майката. Лесно е да се каже. Всичко беше търговията — сега я няма.

Ана. Вие имате културата...

Майката. Външно. Фасада на стар дом. Вътре — само проценти.

Ана. Може да е жестоко, но ще го кажа. Сега ми хрумна: колко е добре за децата ви, че старото си отива от живота им още сега. Те ще го забравят, то не ги е обхванало. А ние ще го носим в себе си до сетния си ден.

Майката. Кой знае. Струва ми се, че и те ще носят обидата, че нещо голямо им е било отнето несправедливо.

Ана. Младостта не помни.

Майката. Но след нея идва старостта... Жаклина се забави. Защо ли е така свито сърцето ми?

Ана. Аз съм много нахална. Бащата пие, нали?

Майката. Кой ви каза? Астра?

Ана. Това се вижда по лицето му.

Майката. Последните десет години за него са поредица от неуспехи. Неуспехи — това е слаба дума. Той просто е разгромен. И без да може да направи нищо.

Ана. Нищо?

Майката. Да. А той не е свикнал на това. От векове те винаги са били силни. И изведнъж враг, срещу когото не можеш и да кажеш дума. И който ти взима всичко, без да пита. Вие комунистка ли сте?

Ана. Аз — не. Но съм на тяхна страна.

Майката. Всички отиват на страната на тия, които са силни.

Ана. Аз не от това. Нищо не печеля от това...

Майката. А Борис?

Ана. Той е комунист.

Майката. Имаме един познат, който ги нарича „бандити“. Всичко му взеха.

Ана. Борис е станал такъв, когато не са били силни.

Майката. Аз не ги смятам за бандити. Те са прави за себе си. Но и ние сме прави за себе си.

Ана. А ако вашето е една вековна несправедливост? Властта на парите е несправедлива.

Майката. Каква несправедливост? Имахме къща, храна, деца, работа, малко лукс, хубави дрехи, вина и плодове, лодка... Каква несправедливост?

Ана. Каква несправедливост! Да се пие в такъв случай не е най-доброто разрешение.

Майката. Но първото, за което винаги се хващат мъжете. Особено когато поостарят.

Ана. За жалост.

Майката. Влюбих се в него. Затова се омъжих. Беше и богат. Но аз не за парите го обикнах. Бях млада. Интересуваше ме само красотата. Той беше красив. Всички млади момичета са такива.

Ана. А сега ви е жал за парите.

Майката. Те са нужни не на мен, на децата...

Ана (тихо). И на Астра ли?

Майката. Какво казахте?

Ана. Нищо. Интересно — и аз загубих почти всичко, без до моите загуби да се докоснат парите.

Майката. Може би войната.

Ана. Именно.

Майката. Това, което сега става, е последица от войната.

Ана. Значи аз съм ранена от войната! А може би и убита!

Майката. Войната убива много години, след като свърши.

Ана. На дъщерите ви тя нищо не може да направи.

Майката. Тя им взима обезпеченото бъдеще.

Ана. Вече няма нищо сигурно, в стария смисъл на думата. Създават се нови понятия...

Майката. Всичко това е за вас. Тия работи аз не ги разбирам. Аз знаех много проста задача да решавам — колкото повече пари, толкова повече щастие и всякакви работи. Аз станах търговка. Бях търговка. Сега всички стават чиновници.

Ана. Не виждам какви търговки биха излезли от дъщерите ви...

Майката. Защо? А Жаклина!

Ана. Е, да, Жаклина...

Майката. Къде се забави това дете?

Моника и Борис влизат. Борис подкрепя Моника.

Майката (уплашено). Какво ти е, Моника?

Борис. Разхождахме се край брега и на нея ѝ стана лошо.

Моника (отпуска се на един стол). Вече ми мина, мамо. Не се плаши!

Майката. Сигурно си стояла дълго на слънце. Нали знаеш, че не бива да правиш това.

Моника. Гледах дълго морето. От това е всичко. Всичко в мене стана синьо.

Майката. Не говори глупости! Върви си легни малко горе!

Моника. Няма защо. Мина ми.

Майката. Все пак полегни си малко!

Моника. Не искам да си лягам. Какво ще си помисли за мен Борис?

Борис. Моника! Аз те изморих да те водя покрай брега!

Моника. Нали е хубаво морето ни?

Борис. Хубаво! Много повече от хубаво е.

Моника. А за мене е само хубаво. Просто — мило море.

Ана. Ти си просто едно слабичко мило момиче. Момиченце.

Моника. Не съм слабичка. Мога много да работя. В хотела са много доволни от мен. Само понякога ми става така, за малко лошо. От синьото на морето.

Майката (вика). Астра?

Ана. Астра я няма. Не е идвала според мен.

Майката. Никога не се знае кога идва Астра, къде е Астра, кога си отива Астра. (Вика.) Астра!

Часовникът ѝ отговаря с громко зловещо биене.

Моника (*обхваната от тревогата на майка си, вика*).
Мамо, страх ме е.

Майката. Върви си легни! Колко пъти ще ти казвам! И Жаклина изчезна някъде. Тия деца ще ме накарат да загубя ума си.

Борис. Моника...

Ана. Борисе, заведи горе Моника да си почине!

Борис. Искате ли, Моника?

Моника. Добре! Но за малко. (*Качва се по стълбите с Борис и излиза.*)

Ана. Не е ли здрава?

Майката. Здрава е. Но русите деца обикновено ги лови слънцето.

Часовникът отново бие зловещо.

Да млъкнеш дано, чумо проклета! Забил е, като че камбана бие на умряло.

Астра се появява на горното стъпало на стълбата.

Ана. Задушен ден.

Астра започва да слиза по стълбите. Отива до бюфета, отново тихо отваря вратите му, изважда същата чашка, радва ѝ се по същия, познат вече начин.

Майката. И баща им никакъв го няма.

Ана. Доколкото схванах...

Майката. Отиде да търси двата милиона. А само ще се напие от...

Астра. От какво?

Майката (*която мисли, че Ана е задала въпроса*). От мъка. От какво? Как ще ги намери тия два милиона?

Ана. Нима вие ще ги търсите?

Майката. А кой друг? Аз всичко правя в тази къща. И напоследък Жаклина. Слава богу.

Ана. Моника е щастлива.

Майката. Е, да!

Астра. Но той не я обича. Не! Обича я, но не много.

Майката. Ти тук ли си? Къде беше, като те търсих преди малко?

Астра не отговаря.

Ана. Защо да не я обича много?

Астра. Никой никога не знае това. Любовта е неясно нещо.

Ана. Но е ясно например, че ти обичаш и чакаш мъжа си.

Астра. Чаках го.

Майката. Не я слушайте! Тя бръщолеви все глупости. Върви потърси Жаклина! (*Тихо.*) Веднага!

Астра. Жаклина идва.

Майката. Потърси я веднага! Не прави комедии!

Ана. Но тя идва, чувам стъпките ѝ.

Часовникът отново бие. На горното стъпало се появяват Моника и Борис.

Жаклина (*отваря бавно вратата. Тя е бледа и с разплакани очи, но казва съвършено спокойно, като че не се отнася до нея и до близките ѝ*). Татко е на брега.

Майката. На брега! Не говори глупости! Какво ще прави на брега?

Моника изхлипла.

Нали отиде в кръчмата! Напил се е! Въпреки че му казах.

Жаклина. Не зная дали е бил пиан. Той е на брега. Мъртъв. Удавил се е.

Никой не реагира с някакво външно проявление. След късо време Моника отпуска глава на рамото на Борис. Ана започва незабележимо да плаче. Светлината започва бавно да гасне и да се заменя с недействителна, тайнствена светлина.

Жаклина. Оставил е в кафенето това писмо за нас.

Часовникът бие.

Бащата (*неочаквано се появява, осветен от зелен лъч. Той е облечен в старинното облекло на търговската гилда, но по всичко се вижда, че е удавник, че е мъртъв. Когато Жаклина протяга към другите писмото му, той избързва и го взема из ръцете ѝ*). Трябва да ви обясня всичко. Това е моята застраховка за живот. Когато реших да се върна в

морето, понеже бях пиян, мислех да ви пратя само застрахователната полица, без каквото и да било писмо. Но това е жестоко, това не е в традицията, ето защо идвам да ви обясня всичко. Но какво има да се обяснява? Друг изход нямаше. А ние винаги сме плащали всички свои задължения. Дори и тогава, когато сме били уверени, че са недействителни. Това беше една старомодна търговия, но голяма. Сега векът е друг, сега комунистите... Но не ние, мъртвите, ще ги съдим. Аз всичко продавах и купувах. Не знаех друг начин на общуване. Вярвах в миналото. Все пак то е повече проверено от това, което идва. Но ти не си права, аз не исках да те продам, Астра... (Изчезва.)

Астра се хвърля в краката му.

Моника. Това беше само едно въплъщаване на нашата мъка. Той е изчезнал завинаги. А дали изобщо той съществува?

Жаклина. Не само че съществува, но умря за теб, за мен, за нас.

Моника. Умря! А аз искам да живея. Мили татко, прости ми! Аз искам да живея...

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Голямата врата надясно е разтворена. Там е поставен ковчегът с тялото на бащата. Край него свещи и предмети на култа.

Майката. Жаклина, не дойдоха ли от погребалното бюро?

Жаклина. Нали вече идваха, мамо.

Майката. Но те трябваше да дойдат пак, да се уточним за църквата.

Жаклина. Сигурно ще дойдат, мамо.

Майката. Моника горе ли е?

Жаклина. Горе е. Плаче.

Майката. Това дете! Винаги върши нередни неща.

Жаклина. Когато някой умре, редно е да се плаче.

Майката. Разбира се. Но защо плаче горе? Да дойде тук!

Жаклина. Ще ѝ кажа, мамо.

Майката. Много ще те моля.

Жаклина. Мамо, ще ми разрешиш ли да говоря с Борис?

Майката. Ти знаеш по-добре от мен. Но трябва много деликатно.

Жаклина. Остави това на мене, мамо!

Майката. Знаеш ли, поговори с Ана! Ако тя му каже, това е вече друго нещо.

Жаклина. Да, мамо, така ще е по-добре. (Усмивва се). Ти си съобразителна.

Майката. Не се смей! Как можеш да се смееш, когато се е самоубил баща ти!

Жаклина. Самоубил? Избий си това от главата! Той се удави. Случайно. Никакво самоубийство! Иначе застраховката попада под съмнение.

Майката. Разбира се. Но аз все забравям. Всичко това така ме разтърси и обърка.

Жаклина. Дръж се в ръце!

Майката. И ти ми помагай, детето ми! Умнико моя!
Жаклина. Трябва да си сложим черни рокли. Неприлично е да продължаваме да ходим така.

Майката. Върви се облечи първо ти! Потърси Ана. И кажи на Моника да си сложи тъмна рокля. Аз ще остана при баща ти.

Жаклина. Защо?

Майката. Мъртвец не трябва да се оставя никога сам.

Жаклина. Нима той разбира?

Майката. Стига глупости! Върви!

Астра влиза незабелязано и сяда на един стол пред ковчега. Моника се появява на горното стъпало на стълбата. Очите ѝ са червени от плач.

Майката. Моника, как се чувствуваш?

Моника (*започва да слиза по стълбата*). По-добре съм, мамо.

Майката. Не слизай! Върни се и си сложи тъмна рокля!

Моника (*продължава да слиза*). После, мамо.

Жаклина. Мама ти казва сега! Защо после?

Моника. Защото не искам сега.

Жаклина. Мамо, да отидем тогава ние да се облечем,

Моника ще остане при мъртвеца!

Моника. Не употребявай такива думи! Това е баща ти!

Жаклина. Зная по-добре от тебе, че е баща ми.

Майката. Да се облечем тогава. И ти после се облечи в тъмно, Моника!

Моника. Добре, мамо. Коя рокля да сложа?

Майката. Която искаш. Само да е тъмна.

Моника. Добре, мамо.

Майката и Жаклина се качват по стълбата и излизат.

Моника (*отправя се към ковчега и спира, когато вижда Астра*). Астра!

Астра (*става от стола и тръгва към Моника*). Не бива да плачеш толкова. Това няма никакъв смисъл.

Моника. Зная. Но много ми е мъчно.

Астра. И мен ми е мъчно. Но нищо не можем да направим.

Моника. Трябваше да го обичаме повече.

Астра. Колко мъка трябва да те изпълва, за да потънеш в морето.

Моника. Той не потъна от мъка. Той просто искаше да ни помогне.

Астра. И когато се омъжвах, той може би ми е мислил доброто.

Моника. Може би. Всеки разбира нещата различно, по своему.

Астра. Търговецът си остава търговец. И смъртта му беше търговска сделка.

Моника. Не говори така. Сякаш слушам Жаклина.

Астра. Колко лошо стана всичко за тебе. Той не трябваше да го прави, докато тука е Борис.

Моника. Това няма никакво значение. Борис беше решил да си заминат.

Астра. Ще видиш, че мама и Жаклина ще искат той да се ожени за тебе.

Моника. Каквото и да му говорят, това няма значение за нас.

Астра. Все пак.

Моника. Той е умен, той разбира всичко.

Астра. Все пак възмутително е как Жаклина, мама и татко се разпореждат с нас.

Моника. Татко! (*Заплаква.*)

Астра. Не мога да свикна с мисълта, че той лежи там неподвижен, студен и страшен.

Моника. Помисли си! Той винаги е печелил пари. И ги спечели дори с такава страшна цена.

Астра. Всички цени са страшни. Когато сега си мисля за моята продажба, косите ми настръхват.

Моника. Защо се улавяш на тези приказки, нямаше никаква продажба!

Астра. Сега виждам — имаше. Снощи дълго съм мислила.

Моника. Не обичаш ли Моряка!

Астра. Може би щях да го обикна, ако не бях разбрала за продажбата.

Моника. Какво значи „продажба“? Всички жени в края на краищата под една или друга форма се продават.

Астра. Значи и ти искаш да се продадеш?

Моника. Аз не искам. Аз го обичам.

Астра. Не би ли искала да бъдеш винаги с него?

Моника. Не! Защото не зная сигурно дали иска.

Астра. А ако поиска?

Моника. Той не иска още с цялото си същество.

Астра. Ако поиска?
Моника. Това не съм го почувствувала и не знам какво би говорило сърцето ми в такъв случай.
Астра. Детенце мое! Бедничка моя сестричка!
Моника. Какво ще стане сега с нас, Астра?
Астра. Нищо особено. Всичко ще бъде по старому.
Моника. Няма да е по старому. Него повече няма да го има.
Астра. Бих искала да се махна оттук.
Моника. Защо не заминете някъде с Моряка?
Астра. Та нали той все заминава?
Моника. Да живеете в един истински град, с нови къщи, с магазини, с кина и трамвай?
Астра. Ти защо не заминеш?
Моника. Ще замина.
Астра. Мама няма да те пусне.
Моника. Аз няма да я питам.
Астра. Жаклина ще направи да не те пусне.
Моника. А защо и мама не замине?
Астра. Къде да замине?
Моника. Да се върне при своите.
Астра (замисля се). Тя мислеше, че ти ще заминеш там... с Борис!
Моника. Тя трябва да замине.
Астра. Кажи ѝ го!
Моника. Ще ѝ го кажа.
Астра. А може би няма да има смелост да се върне при младостта си!
Моника. Когато преди три години разбрах, че тя не обича татко, щях да се побъркам.
Астра. Но татко я обичаше.
Моника. Изглежда, че мъжете винаги обичат.
Астра. Те не обичат. Държи ги тяхното сексуално чувство.
Моника. Не говори така грубо!
Астра. Защо? Аз съм омъжена.
Моника. От нас щастлива ще бъде само Жаклина.
Астра. Не ми се вярва.
Моника. За нея нищо няма значение.
Астра. Освен тя самата.
Моника. Трябва да си сложим тъмни рокли.
Астра. Да, наистина. Ще отида в къщи.
Моника. Сигурно е ужасно да лежиш там, покрит с

цветя, неподвижен!

Астра. А мен ми се струва, че тук не лежи той, а че тук лежи миналото, че татко е заминал само някъде, а ние погребваме в тоя момент миналото... Всички ще лежим така.

Моника. Аз няма. Ако се удавя, никой никога няма да ме намери.

Астра. Добре, добре!

Ана (появява се горе на стълбата). Къде е майка ви, деца?

Моника. Сега ще дойде. Отидоха с Жаклина да си слагат тъмни рокли.

Ана. А аз нямам тъмна рокля. Не предполагам...

Астра. Разбира се, когато една художничка пътува край морето, тя няма пред вид, че ще участва в такива...

Моника. Ще поседите ли малко при татко? И ние с Астра трябва да си сменим роклите.

Ана. Ще поседя. Вървете! Борис вижда ли си го?

Моника. Той е много разстроен. Излезе да се разходи. А мога ли да ви помоля да нарисувате татко? За мен! (Тя се качва по стълбите и излиза.)

Ана. Ще ми е тежко, но ще го нарисувам.

Астра. Ужасно ви развали татко посещението.

Ана. Не говорете така, Астра! Вие не го мислите.

Астра. Мисля го. Всеки би казал, че една смърт не е нещо много приятно.

Ана. Особено за този, който я...

Астра. Ще ми позволите ли и аз да изляза. Трябва да се облека.

Ана. Но, разбира се.

Астра. Няма ли да ви е страшно да бъдете сама с татко?

Ана. Не. Ще се помъча да изпълня молбата на Моника да го нарисувам. Слушай, Астра, това... неочаквано ли дойде?

Астра. И да, и не. Повече — не. Той беше много особен човек.

Ана. Вие всички сте особени.

Астра. И вие сте особени. И ти, и Борис. Хората на изкуството са такива едни, неразбираеми.

Ана. Моника...

Астра. Да не говорим вече за това. Омръзна ми.

Ана. Ще ти кажа нещо под най-голяма тайна!

Астра. Кажи!

Ана. Но на никого ни дума. Все едно че не го знаеш.

Астра. Да.

Ана. Снощи се карахме с Борис. Това ми струваше много, не мога да ти го обясня... Но той трябва да бъде по-ясен с Моника.

Астра. Наистина.

Ана. Но той ми каза една причина, която му пречи. Която е още по-ужасна и за мен! Защо си толкова добра и... странна?

Астра. Аз ли?

Ана. Ти. Ти си причината. Ако не беше ти, може би вече той и Моника...

Астра. Аз! О, Ана! Просто не мога да те разбера. Не, да те разбера не е мъчно, но не мога да проумея как можеш да го правиш?

Ана. Какво има тук за разбиране?

Астра. Уж и ти, и Борис сте хора като нас, а всъщност не сте...

Ана. Е, да, ние сме нови „сврхчовеци“.

Астра. Не се шегувай с всичко. Ние го правим от отчаяние. А ти?

Ана. Смяташ ли, че нямам причини да бъда отчаяна?

Астра. И въпреки това...

Ана. Какво „въпреки това“?

Астра. Бориш се за Моника.

Ана. А за себе си ли да се боря? Това е най-лесното.

Астра. И ти не се бориш за себе си.

Астра. Аз за нищо не се боря.

Астра излиза бързо, без да каже дума, вперила в далечината очи. Майката и Жаклина се появяват на горното стъпало на стълбата, облечени в траур.

Ана отива към ковчега, и застава мълчаливо пред него.

Майката (*слизайки по стълбата*). Толкова много неща има да се свършат още, Жаклина. Толкова много неща.

Жаклина (*слизайки след нея*). Черното ти стои много хубаво, мамо. Подмладява те.

Майката (*шепнешком*). Не говори така! Ана е при баща ти.

Жаклина. Тя вече започна да ме нервира. Защо се бърка, където не ѝ е работа. Страшна йезуитка. Имам чувството, че е влюбена в Борис и че много хитро пречи на Моника...

Майката. Ще те чуе. (*Тихо*.) Аз мисля, че тя прави всичко, за да помогне на Моника. (*Отива и застава редом с Ана*.)

Жаклина (*тихо*). Понякога и така се заслужава любов!

Майката. Смъртта е такова неясно нещо.

Ана. И прекалено ясно. Жаклина, донеси ми после отгоре блокчето за рисуване! (*Връща се в стаята при Жаклина*.)

Жаклина. Кой знае как съжалявате, че нямаше преди два дни stai в хотелите?

Ана. Защо се правиш на по-лоша и цинична, отколкото си, Жаклина!

Жаклина. „По“! Значи, щом говорите „по“, доста съм си и... Не, аз още не съм цинична, но ще стана. Трябва да стана. Светът, в който искам да живея, светът, който ми харесва, има нужда от цинизъм, защото искаме или не искаме това, той умира...

Ана. Как можеш да искаш нещо, което умира...

Жаклина. Понеже съм негова. Както съм и дъщеря на баща си, който също умря.

Ана. Но ти си млада...

Жаклина. Аз не приемам вашия „млад“ свят. Той не е за мен. В него аз ще бъда фалшива, ще трябва да се преструвам.

Ана. А Моника и Астра?

Жаклина. Когато ме боли зъб, само аз мога да зная колко ме боли. Колкото и да ви разказвам, моята болка няма да проникне във вашия мозък.

Ана. Не те разбирам.

Жаклина. Не искам и да ме разбирате.

Ана. Ти си дете, което...

Жаклина. Само дете не съм. Децата фантазират. Аз и когато бях на 7 години, не фантазирах. А Моника и Астра и сега фантазират. Мога ли да ви кажа нещо, което не бива с никого да споделите? (*Поглежда към майка си*.) Дори и с нея.

Ана. Разбира се.

Жаклина. Кажете на Борис, че той сега трябва да говори с мама за Моника. Ако я обича, а аз мисля, че има нещо такова, сега е момент да прояви кавалерството си. Ако го направите, ще разсеете и едно мое съмнение...

Ана. Мисълта за смъртта ли те прави така?...

Жаклина. Аз не мисля за смъртта. Мисля само за едно: как да изляза по-умна, та да наредя по-добре живота си.

Ана. Когато един играч на карти много мисли как да играе, често пъти губи най-глупаво играта.

Жаклина. Не обичам сравненията. Ще говорите ли с мама?

Ана. С майка ти?!

Жаклина. Искам да кажа: Борис ще говори ли с майка ми?

Ана. Ще се опитам да го накарам.

Жаклина. Мамо!

Майката (*идва от стаята*). Кажи, Жаклина!

Жаклина. От погребалното бюро ги няма.

Майката. Може би ти ще отидеш към тях, детето ми.

Жаклина. А за гробищата?

Майката. Там всичко е уредено. Слава богу, имаме фамилна гробница.

Жаклина. Аз поне няма да се възползвам от услугите ѝ. После ще ви донеса блокчето.

Майката. Днес не бива да говориш неприлични неща.

Жаклина излиза, като върви по привычния си начин.

Майката. И върви по-скромно! Погребваме баща ти! В траур си!

Жаклина (*отвън*). А той ми прилича.

Ана. Сигурно ви е много тежко. Но вие понасяте болката си мъжествено.

Майката. Както успяхте да видите през тия дни, отдавна аз съм мъжът в тая къща.

Ана. Но вече оставате само вие.

Майката. Може никой да не остане. Но това е вече въпрос на бъдещето.

Ана. Трябва да внимавате за Моника.

Майката. Това дете винаги ми е създавало най-големи грижи. Първите деца са най-разглезени. Сега отиде да се облича и цял век я няма.

Ана. На нея ѝ е много тежко.

Майката. Не обръщаме внимание на нещо, а щом го загубим...

Моника (*която се е появила на най-горното стъпало на стълбата и е чула последните думи на майката, е облечена в черна, но неподходяща за случая рокля с модерна кройка, голямо деколте, открит гръб и голи ръце. Тя носи блокчето на Ана и креда за рисуване. Моника започва да слиза по стълбите*). Ние го убихме...

Майката. Как си се облякла! Ти подиграваш ли се? Сложила абитуриентската си бална рокля!...

Моника. Нали каза черна рокля. Ето ви блокчето, Ана! Нали ще ме извините.

Майката. Но ти не отиваш на бар! Виждате ли, Ана! И тя не го е направила нарочно. Уверена съм в това.

Моника. Ние му направихме живота непоносим. Той живееше свършено самотен, само с грижите и кръчмата си...

Майката. Върви свали тоя парцал! И не говори глупости!

Моника. Ще отида... Това за него беше удобен случай да бъде отново нещо. Неговото минало е пълно с благородство. Той сега направи нещо такова, благородно. Поне така си е мислил.

Майката. Всяка стъпка трябва да бъде следена, всяка стъпка...

Моника се качва по стълбата. На последните стъпала изведнъж се разридава и изтичва, покрила лицето си с ръце.

Ана. Тя е нежно същество. Бедната!

Майката. Годиците не са за нежни същества.

Борис (*влиза. Той е небръснат, много смутен и объркан*). Добър ден.

Майката. Ако може да е добър денят, в който...

Ана. Кога си тръгваме?

Борис. Скоро! Как смятате, госпожо, прилично ли ще бъде, ако не дочакаме погребението?

Майката. Дори ще бъде по-добре. Това е така тежко.

Ана. Аз не знам, но все пак...

Борис. Тогава ще отида да събера багажа си... (*Отправя се към стълбата.*)

Ана. Борис! Остани! Трябва да ти говоря нещо.

Майката. Отивам да видя Моника.

Борис. Какво ѝ е?

Майката. Облече неподходяща рокля. Много е разстроена.

Борис. Може би аз трябва да отида при нея.

Майката. Тя сега ще слезе тук. (*Качва се по стълбата и излиза.*)

Ана. Какво ти е, Борис?

Борис. Защо питаш? Знаеш какво ми е.

Ана. Обичаш я?

Борис. Да. Но можеш ли да си представиш аз тук, в тази къща? Да взимам участие в оплакването на миналото?...

Ана. Не взимай участие! Ще съберем куфарите си, ще си заминем.

Борис. Така ще направим, Но...

Ана (*пряко сили*). Но тия хора чакат от тебе нещо.

Борис. Защо трябва точно сега? Ако тях не ги е срам, аз не мога. Може и после.

Ана. Зная, че е трудно. Но още по-трудно е да останеш сам, като мене...

Борис. Ето Моника... Тя е прелестна, но...

Ана. Но има и Астра...

Борис. Какво каза?

Ана. Казах „Астра“. Женско име.

Борис. Ти си съвсем...

Ана. Наблюдателна съм.

Борис. Да не говорим повече за това!

Ана. Да не говорим! Астра...

Борис. Да не говорим за нея, нали знаеш, тя влиза винаги неочаквано и тихо, може да чуе...

Ана. Аз ѝ го казах преди малко.

Борис. Кой ти даде право. Никога не съм очаквал, Ана.

Ана. Това, което ти правиш, е много по-страшно. Остава да се влюбиш и в Жаклина, за да бъде картината пълна.

Борис. Ето какво било. С други думи, ти ме спасяваш. Ако не знаех какво е в душата ти, бих помислил много лоши неща за тебе.

Ана. Какво си ти за тези момичета? С какво ги очарова?

Борис. С какво ли? С най-сигурните и изпитани методи. Говорих им за звездите, за морето, набивах в главичките им колко са красивички, шептах им стихчета, пеех им песнички, гледах ги с премрежени очи, стисках им с вълнение ръцете, водех ги на кино...

Ана. Престани! Моля те!...

Борис. Защо? Нали точно това искаше да чуеш? Слушай, ще ти разкажа една случка. Може би ще разбереш. Това беше миналата година. Аз се разхождах по пристанището на Пирея. Тогава при мен дойде стар окъсан човек. Той говореше нещо, но аз не го разбрах. Хвана ме за ръката и ме поведе. Страшно е, когато не разбираш езика и се мъчиш да схванеш всичко само по израза на лицето. Това, което се случи покъсно, беше още по-лошо. Защото до последния момент аз не разбрах нищо. Ние вървахме, аз се усмихвах, усмихваше се и той, вероятно защото не знаеше какво друго да прави. Никога няма да си простя тази своя усмивка. Така стигнахме в неговия двор. Бедността напираше от всяко ъгълче на тази къщичка. На двора стояха три момичета. И трите бяха бели. Не зная защо, защото бяха облечени в бели рокли или за-

щото гъркините в нашето съзнание са винаги белокожи. Но те бяха бели. Може би защото бяха момичета. Ясно беше, че това са дъщери на бедняка. Голямата, средната и най-малката. Белотата на нейната кожа беше прозрачна. Аз още нищо не схващах. Това се случва с нас. Понякога дотолкова забравяме миналото, че става валидна жестоката поговорка: „Сит на гладен не вярва“. Старецът ме погледна и тогава в един миг разбрах всичко. Той ми предлагаше дъщерите си. За хляб. Разбира се, която си избира. Можеш ли да си представиш какво изпитвах в момента? Не издържах и побягнах. И досега не мога да се освободя от този спомен. Мисля, че трябва да хвана една от трите за ръка и да не я изпусна никога.

Ана. Защо не го направи?

Борис. Хората се свързват по любов, не ги принуждава мръсотията на живота.

Ана. Но тук, в този дом на Моника, ти внесе бъдещето, надеждата.

Борис. Не това; бъдещето се внася по хиляди начини, щом съществува. Ако знаеш как ми се иска да ги извадя от този свят и трите. Те приличат на зверчета, които, хвърлени във водата, водени само от инстинкта си, показват муцунки над талазите и дишат, дишат. Мъчат се да плуват и плуват, те усещат, че брегът е наблизо.

Ана. И Жаклина ли?

Борис. Да, и Жаклина. В нея обезателно има нещо добро. Но аз не искам да играя нито ролята на рицар, нито ролята на обречен. Ако сега се ожения за Моника, цял живот ще мисля, че интригите на този стар свят са ме принудили. И аз, и Моника сме свободни хора, Ана.

Ана. А Астра?

Астра се появява мълчаливо.

Борис (*дръпва се от смущение. Тихо*). Тя като че ли ни чу...

Астра (*иска да тръгне тихо към ковчега, но забелязва, че са я видели, и спира*). Мама тука ли е?

Ана. Горе е. С Моника.

Астра. Моника не е ли добре?

Ана. Добре е.

Астра (*смутена, не знае какво да каже. Към Борис*). По вас по колко дни държат мъртвците?

Ана. Не съм се замисляла над това, че може мъртвите да се държат различен срок на различните места.

Астра. У нас е много топло, това има значение...

Ана. Аз ще отида да видя какво правят майка ти и Моника.

Борис. Защо трябва да ходиш?

Ана (с болка). Нужно ми е. (Качва се по стълбите и излиза.)

Астра. Жаклина каза, че Ана е влюбена във вас... Ще заминете ли вече?

Борис. Нали сами виждате... Трябва.

Астра. Защо започнахте да ми говорите на „ви“?

Борис. На „ви“ ли ви говоря? Та ние всъщност толкова малко сме говорили с вас.

Астра. Аз не обичам да говоря.

Борис. А аз обичам ли?

Астра. Не зная! Не съм обърнала внимание. (Пауза.) Вие бяхте у нас, т.е. това вече не е за мене „у нас“, само няколко дни, а толкова неща видяхте вместо да си отдохнете...

Борис. Не винаги „отдохването“ е най-хубавото.

Астра. Не е хубаво, когато показваш пред хората това, което е, как да кажа, дълбоко интимно. Ето, нашите семейни работи...

Борис. Разбирам ви, Астра.

Астра. Когато хората са сами, както в това семейство всеки е сам, тогава лесно се стига до смъртта.

Борис. Никога не очаквах от вас такива мисли.

Астра. Да не говорим за това.

Борис. Поне вие не сте сама.

Астра. Да, това е такова щастие за мен. Добре, че се омъжих. Лошото е, когато човек направи като татко, такава жертва, а тя няма никакъв смисъл.

Борис. Няма ли смисъл?

Астра. Нима не разбирате — никакъв.

Борис. Но той намери двата милиона.

Астра. Не е там работата. Те му бяха само повод, за да си отиде. Кога ще си опътвате?

Борис. Намерих неочаквано билети за 12 часа.

Астра. Така ли? Та вие вече трябва да тръгвате!

Борис. Как, нима вече е 10 часът! Но аз не казах на Ана. Не смятах, че вече е 10 часът.

Астра. Най-тежко ще бъде за Моника.

Борис. Вие трябва да продължавате да се грижите за нея.

Астра. Тя е чудно същество. Но е като фарфорова чашка, трябва нежно да се държи в ръка. Вие трябва да събирате багажа си.

Борис. Да, наистина.

Жаклина (появява се на горното стъпало на стълбата и почти тичешком слиза). Кога заминавате?

Борис. В 12.

Жаклина. Астра, върви горе при мама!

Астра. Добре. (Отива.)

Жаклина. Борис, ще говоря без увъртане. Вие трябва да говорите с мама. Това трябваше да стане с татко, но той вече не може да ви чуе.

Борис. Нямам какво да говоря, Жаклина.

Жаклина. Така ли? Значи вие се подигравате с Моника!

Борис. Аз я обичам. Но това е наша работа.

Жаклина. Това би било ваша работа, ако тя не беше моя сестра.

Борис. Като Астра ли?

Жаклина. Какво намеквате?

Борис. Много добре разбирате.

Жаклина. Глупавата шега за „продажбата ли“? Астра е неблагодарница.

Борис. Жаклина, защо искаш непременно да се правиш на такава, каквато не си...

Жаклина. На нищо не се правя, ако съм откровена, не-предвзета и праволинейна, не смятам да се променям заради фалшиви нови хора като вас. Довиждане. Вие не сте мъж, ето какво е моето мнение. Чудя се какво е намерила у вас Моника! Впрочем тя нищо не разбира от мъже.

Борис. А ти разбираш ли от мъже, бебче?

Жаклина. Да, разбирам! Ако аз бях те срещнала първа, щеше да разбереш колко и как разбирам от мъже.

Борис. Че кога се научи?

Жаклина. Това не се учи. Това е в кръвта.

Борис. В старата кръв.

Жаклина. Да, в старата. Но тази стара кръв е достатъчно честна, за да не иска да се нагажда...

Борис. Ако ме беше срещнала първа ти, не бих те приел.

Жаклина. Щях да те лъжа.

Борис (смее се за секунда). Аз щях да разбера.

Жаклина. Аз лъжа чудесно.

Борис. Ти си стара.

Жаклина. Старостта ми шепне да ти кажа нещо ужасно, но много умно, да, много умно и всъщност единственото истинско разрешение. Не искаш ли просто да дадеш закрила на едно слабо същество? Жест от благородство?

Борис. Ти не си глупава. Знаеш, че това, което каза, е най-лошото, което може да се каже. Защо го каза?

Жаклина. Е?

Борис. Не!

Жаклина. Защо?

Борис. Защото е чудовищно.

Жаклина. Не виждам нищо чудовищно. Ще заминем и няма да видим повече никого.

Борис. И после?

Жаклина. Ще бъдеш щастлив. Аз ще уредя живота ти, както никоя друга няма да го уреди.

Борис. С лъжи?

Жаклина. С лъжи. Които ще те правят щастлив.

Борис. Щастие върху нещастieto на други?

Жаклина. А щастieto на вашия „нов“ свят не се ли изгражда върху нещастieto на нашия „стар“ свят?

Борис. Готова си върху щастieto на сестрите си?

Жаклина. Ти ми харесваш... Добре, това беше шега, смятай го за шега. Но не искаш ли да ме целунеш поне веднъж?

Борис. Там лежи баща ти.

Жаклина. Без сантименталности. Веднъж!

Борис. А по-добре истинско „веднъж“.

Жаклина. Добре.

Борис. Но ако ти платя.

Жаклина. Добре.

Борис. Ти каза преди малко за Моника, че тя е слабо, беззащитно същество, че има нужда от съжаление, но аз никого не съм съжалявал така силно, както сега те съжалявам тебе. (Жаклина заплаква и двамата сядат.)

Жаклина. Аз плача, но ще намеря сили да бъда това, което искам.

Борис. Защо трябва да искаш това? Ти имаш енергия, младост, ум, дарба, ти си пълна с живот. Защо трябва да се отдаваш на една загубена кауза, на смъртта, на нищото...

Жаклина. Най-сетне свали маската си. Два дни чакам да заговори агитаторът. И не удържа. Композитор!

Борис. Композитор съм! Всички композитори са били на страната на новото. Бетховен е бил с революцията. И аз,

малкият музикант, съм с революцията. Но в този дом няма нужда от агитация, ти се лъжеш. Той рухва сам под напора...

Жаклина. Защото сте навред във всичко, защото вече ти си в Моника, в Астра... Мразя ви...

Борис. С този ум не можеш да останеш вечно при миналото...

Жаклина. Мога.

Моника (появява се на горното стъпало на стълбата). С Жаклина ли говореше? Тръгвали сте си вече?

Борис. Да, Моника! Но аз скоро ще се върна.

Моника. Това няма значение. Ти ще се върнеш, ако ме обичаш. Ако не ме обичаш, няма да се върнеш.

Борис. Не говори така, Моника! Ти знаеш, че те обичам.

Моника. Добре, няма да говоря. Аз зная.

Борис. Аз ще мисля, Моника.

Моника. Много ще се радвам. Аз ще усещам, ако мислиш...

Борис. У тебе има такова очарование. Ти си прелестна, Моника.

Моника. Благодаря ти. (Борис ѝ маха с ръка и започва да излиза на преден план). Довиждане, довиждане, довиждане... Аз те обичам...

Светлината на сцената бавно гасне. Моника отива към ковчега и коленичи пред него.

Затъмнение

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

Ковчегът е вдигнат. Майката и трите дъщери са се върнали от погребението.

Моника. Той остана сам там. Това е несправедливо.

Жаклина. Можеш да отидеш, когато поискаш.

Моника. А ти не можеш ли?

Жаклина. Искам да кажа — да легнеш.

Майката. Що за разговор е това? Момичета с възпитание да говорят такива думи! И то за баща си!

Жаклина. Ние нищо лошо не говорим за него.

Майката. И една за друга не бива да говорите нищо лошо. Ние трябва да се сплотим сега. Вече нямаме мъж в къщата си.

Моника. А мъжът на Астра?

Майката. Тя не е в нашата къща.

Жаклина. Можехме да имаме може би един мъж в къщата си...

Моника. Жаклина!

Жаклина. Добре — няма! Баби такива! Баби!

Моника. А ти какво си?

Жаклина. Зная какво мислите за мене. Ти си го измислила, това е твоя глупост... Но това не ме засяга.

Астра. Нещо изобщо засяга ли те?

Майката. Астра, престани!

Астра. Какво „Астра, престани!“ Казах една дума, и веднага „Престани!“

Майката. Не бива да се обиждате!

Жаклина. Може би това е една от причините, че той...

Майката. Престани, Жаклина!

Жаклина. Защо да престана? Нека Моника знае.

Моника. Какво да зная?

Жаклина. Че си глупачка. Докато ти играеше на тиха

преданост, някои въртяха опашки пред носа му.

Майката. Искате да ми стане лошо ли?

Жаклина. Не си чак толкова... Ъ, добре, няма. Няма.

Майката. Нека сега не мислим за делба на наследството! Нали? Ние сме си заедно.

Моника. Но Астра не е „заедно“.

Жаклина. Тя си има къща и мъж. А ние трябва да закръпваме разклатеното положение на дома ни.

Астра. Пак ли нищо няма да ми дадете?

Майката (*втурва се към бюфета, грабва една фарфорова чашка и я тика в ръцете на Астра*). Вземи я, нахрани се!

Моника. Мамо, какво правиш?

Майката. Ти да мълчиш! Върви си горе в стаята!

Моника. Аз не съм вече дете. Не бива да ми крещиш така.

Жаклина. Бандата се разбунтува.

Астра. Аз си искам своето, понеже ме е срам да бъда тук повече...

Жаклина. Своето! А не те е срам да искаш, когато знаеш как едва се държим върху водата.

Астра. Това, което искам, е мое право.

Жаклина. Още пръстта над гроба на баща ѝ...

Астра. Не меси тука татко!...

Моника. Боли ме глава.

Жаклина. Върви си поплачи!

Майката. Но, деца!

Жаклина. Деца! На нейните години ти си я родила.

Астра. Може и ти да родиш...

Жаклина. Чуваш ли я? Нима това ми е сестра.

Астра. Нима ти си ми сестра!

Моника заплаква.

Майката. Деца, искате и мен да отведете при баща ви ли? Той не иска да плачете за него! Зная това!

Жаклина. Тя не плаче за него.

Астра прегръща Моника.

Жаклина. Юда. Женска юда. Остава и да я целунеш... Някой идва.

Майката. Вземете се в ръце! Нито дума пред външен човек!

Морякът (*влиза с куфарче в ръка*). Астра! Закъснял ли съм? Не можах да тръгна веднага. Телеграмата получих, когато бяхме в открито море.

Жаклина. Закъсня. (*Многозначително и насмешливо.*)
Всичко е свършено.

Майката. Астра, вземи куфарчето на мъжа си!

Астра отива към Моряка, колебае се дали да го прегърне, но не го прегръща, само взима куфарчето му, без да знае къде да го дene.

Морякът. Астра, какво е станало с теб?

Майката. Съсипа я смъртта на стария. Много го обичаше... (*За да прикрие неговото положение, хвърля се малко смешно към него и започва да плаче.*)

Жаклина. (*едва прикрива усмивката си*). Той вероятно иска да се измие и да си почине. Как пътува?

Морякът. Не съм уморен. Но как така изведнъж?

Жаклина. Самоубийците умират изведнъж.

Моника. Жаклина!

Жаклина. На него можем да му кажем истината.

Астра. Защо не го попиташ какво ти носи от Запад?
Нали затова ме омъжи!

Майката. Стига глупости. Съжалете ме!...

Жаклина. Вместо да имаме двама млади мъже в замяна на татко, като че ли оставаме даже без един.

Морякът. Какво значи всичко това, Астра?

Моника. Жаклина, защо никога не оставяш хората сами да разрешат въпросите си? Винаги си тикаш носа, за да разваляш нещата.

Жаклина. Сега поне няма какво да развалям. Всичко е развалено, Моника! Обясни на Моряка!

Астра. Ти си звяр. Всичко това, което си построила в развратния си мозък, не е истина. Не е истина, Моника! Нали ми вярваш?

Моника плаче.

Жаклина. Вярва ти. Виждаш колко ти вярва.

Моника. Вярвам ѝ. Аз ѝ вярвам.

Жаклина. Остава да ѝ повярва и Морякът.

Майката. Става ми лошо. Донесете ми вода!

Морякът. Нищо не разбирам. Астра, какво е станало?

Астра. Ние се оженихме и вярвахме, че после ще се за-

обичаме. Ние се познавахме така малко...

Морякът. Какво? Аз те обичам. Ти ми пишеше, че ме обичаш, че ме чакаш...

Астра. Аз те чаках и вярвах, че ще те обикна.

Жаклина. Докато оная нощ не дойде любимият на Моника.

Астра (*уморено, като сядва*). Не, не, не е така. Защо замесваш Моника?

Жаклина. Отгде-накъде да замесвам Моника? Замесвам тебе!

Моника. Това не е вярно. Аз зная най-добре.

Астра. Аз бях продадена на теб.

Морякът. Какво?!...

Астра. Омъжих се, без да те обичам... силно. Почти не те познавах.

Морякът. Днес почти всички се омъжват така. Бързината е...

Астра. Аз ще се омъжа само когато обичам!...

Майката. Но ти си омъжена! Помислете, преди да говорите, моля ви, помислете!

Астра (*отива към Моряка и го прегръща*). Не ми се сърди! Аз те чаках и щях да ти бъда вярна, радостно и хубаво.

Морякът. Аз не те пускам. Аз ще се боря за теб. Ще видиш, това е моментно настроение. Аз те обичам. Нима затова се оженихме...

Жаклина. Напразно. Помежду ви стои един човек, който побеждава, без да се бори, без дори да си мръдне пръста.

Моника. Той каза да го чакам, каза, че ще ми пише...

Жаклина. Наивница!

Моника. Защо са така сложни нещата?

Астра. Мамо, разбираш ли защо трябва да си получа дела? Аз трябва да си уреждам живота.

Жаклина. Хубаво ни спаси татко! Нищо няма да ѝ даваме, мамо! Нека ни съди!

Астра (*хвърля на земята и счупва фарфоровата чашка, която през всичкото време е държала в ръка*). Нищо не ми трябва от вас, нищо.

Жаклина. Вечна му памет на хубавия сервиз! Ако не е мой, и на никого да не е... Така е, когато моряците оставят жените си винаги да ги чакат. Не ви е хубава професията...

Астра. Макар че носите хубави неща от Запад.

Морякът. Астра, ти не си такава, ти не за това стана моя жена!

Жаклина. Смехории! Защо да не гледаме нещата направо?

Астра. Аз ги гледам прекалено направо.

Жаклина. Мамо, и ти смяташ, че Борис...

Морякът. Кой е този Борис?

Жаклина. Борис на Моника и Астра. И може би на Ана. Знаете ли, Ана като че ли не обичаше само музиката му... Полепнахте по него като миди, но корабът отплува, без да се интересува какво е полепнало по него.

Моника. Ако не млъкнеш!...

Жаклина. Какво ще стане? Няма да млъкна. Интересно, дали у него това беше тактика, или просто така случайно се получи? Загадъчният мъж, който мълчи... Сега разбирам, че и аз малко съм увлечена по него. Да, да, и аз! Има нещо различно, ново в това мълчание, нещо, което привлича, нещо силно...

Моника. Оставете ме сама! Аз трябва да помисля, да си припомня всичко...

Астра (към Моряка). И от теб нищо няма да поискам. Да искаш от някого нещо! Ще отида в един обикновен град, с обикновени нови къщи, с трамваи, един нов прост град без стари търговци и сложни традиции, ще работя нещо обикновено и просто, ще ходя на кино...

Моника. Ще ме вземеш ли?

Жаклина. Двете ще му бъдете много, защото вероятно и той...

Астра. По-после, когато се уредя...

Моника. Аз мога да работя, аз вече работя...

Майката. Не ви пускам никъде! Вие сте мои. Аз съм ви майка. Вие трябва да ме питате...

Жаклина. В кой век крещиш, мамичко? Днес никой никого не пита. Остави илюзиите си! Помисли за себе си! За тебе никой освен може би аз няма да помисли...

През отворения прозорец навлиза неочаквано весела рибарска музика.

ПЕСЕН НА РИБАРИТЕ

Сваляй платната!
Снемай греблата!
Есен шуми на брега.
Весело вино

сипвай, родино,
пеят вълните сега.

С мрежите стари
идват рибари,
пълни са лодките с лов.
Вече ни чакат
кръчмите в мрака
с песни и много любов.

Майката. Безобразие! Не знаят ли, че баща ви умря... Затворете прозореца!

Моника се спуща да затвори прозореца и заплаква на него.

Жаклина. Ние го забравихме, та другите ли... Не се безпокойте! Нека си поплаче, тя поне има основания...

Морякът. Всичко това е глупости... Аз не те давам и това е...

Астра. Само не употребявай такива думи. Аз не съм вещ, за да ме даваш или взимаш...

Музиката пробива и през затворения прозорец.

Майката. Отивам горе, за да не слушам този панаир. (Запушва уши, качва се по стълбата и излиза.)

Астра (към Моряка). Ела! Да отидем в къщи! Толкова неща имаме да уреждаме, за толкова неща да поговорим. Мен ми е мъчно, че всичко стана така, но нали трябва да ме разбереш, аз те чаках.

Морякът (към всички в стаята). Довиждане! Ще видите, че аз ще оправя всичко! Астра ще остане моя жена! Заминавам чак след два дни. Два дни са много нещо...

Моника. Каква е тази песен?

Жаклина. Рибарска. Може би закриват рибарския сезон.

Моника. За какво имат да си говорят Астра и Морякът?

Жаклина. За раздялата си.

Моника. Ще отида при Астра.

Жаклина. Само ти си им нужна сега — да им светиш.

Моника. Ще отида не за тях, за себе си.

Жаклина. Не се и съмнявам, че за себе си. Може би няма да се върнеш вече? Тук никой не те разбира.

Моника. Ще се опитам да направя така. Аз съм самостоятелна, работя. Разбира се... Аз мога да живея и сама. (Излиза.).

Майката (появява се на най-горното стъпало. Като чува отново музиката, запустива ушите си с пръсти и продължава да говори така). Къде е Моника?

Жаклина. Скоро ще се върне. Пък кой знае...

Майката. Върви да я викнеш!

Жаклина. Няма да я викам.

Майката. Отиде си баща ви и всичко се разпада. И тоя проклет гост...

Жаклина. Не е виновна смъртта. Даже и гостът. Когато нещо трябва да стане, то дири и най-малък повод. (Тихо.) Цялата къща — моя!

Майката. Моника не бива да ходи без шапка.

Жаклина. Какво бърбориш? Отвори ушите си и чуй най-сетне истината. Шапка! Те не искат просто да живеят в миналото. Ние сме различни от вас, ние сме млади, мамо! (Оправя косите си, като се оглежда в прозореца и се отправя към вратата с нахална походка, която на края се превръща в модерна танцова стъпка. При вратата изтичва и излиза.)

Завеса

ЕПИЛОГ

ИЗ ЗАТЪМНЕНИЕ

Музиката звучи гръмко, изпълва салона. Връщайки се от своя спомен, край масичката на преден план и край магнетофона се връщат и седат Борис и Ана.

Ана. Това място е чудесно. Това е най-хубавото от всичко, което си написал.

Борис. Аз не съм го написал. Това е мелодията на рибарския марш, който...

Ана. Не! Ти си го написал. Всичко, което са написали всички композитори, някога е звучало в живота. В листата, в тревите, в звездите, в косите на хората...

Симфонията зазвучава с финалните си акорди.

Завършва. Какво е истинското значение на нейния финал? Моята болка? Може би хубавата музика винаги причинява болка?

Борис. Не болка, радост.

Ана. Да се радвам ли? На самотата си?

Борис. Аз ти благодаря.

Ана. За приятелството. Може би пък приятелството да е повече от любовта. Колкото и да е странно, за мен ти си повече от хората, които ме обичаха истински. Да, ти си повече... Но мен ме няма вече в тази симфония. Това е симфония за трите момичета.

С темите на симфонията, на нейния фон прозвучават и последните реплики на трите сестри. Звучи мелодия на цигулка. А, това е Моника! Лъч огрява Моника, която е в средата на сцената. Звучи мелодия на валдохорна. Това е Астри! Лъч огрява вляво Астри и до нея Моряка. Звучи саксофон. Това е Жаклина! Лъч огрява вдясно Жаклина.

Астра (към Моряка). Ти ме получи по стария, вековен начин. И аз те получих така. Ти си силен, ти си вятър и вълни, затова лесно ще забравиш всичко. Не искам да ти причиня болка, но не мога да бъда твоя. Може би съм ненормална, но не мога.

Морякът. Аз те обичам.

Астра. А аз не те обичам.

Морякът. Него ли обичаш?

Астра. Вече не. И той дойде по стария начин. Аз не мога да крада любовта на сестра си. Ако го бях срещнала първа... Но не го срещнах. Щастливо плаване, Моряк!

Морякът иска да възрази, но изчезва.

Астра. Щастливо плаване, Борис!

Борис. Къде отиваш?

Астра. Да работя, да обичам, да раздавам целувки, да имам деца, да остарея.

Борис. Ти сякаш не си Астра.

Астра. Аз съм истинската Астра.

Жаклина. Но играта още не е завършила.

Астра. Завърши, завърши, Жаклина! Да си вървим.

Жаклина. Къде?

Астра. Ти — в магазина. Магазинчето също е твоё. Данъкът му е платен. И къщата остава твоя. И това, което го няма: миналото. А аз отивам да работя. Ако ти потърбявам за нещо, винаги можеш да ме потърсиш. (Изчезва.)

Жаклина. Никога няма да те потърся. И теб, Моника! Никога. Да пукна! Все пак играта за мен не е завършена. А важното е не какво другите мислят за теб, а какво мислиш ти за себе си. (Изчезва.)

Моника (вслушва се в музиката). Какво е това?

Борис. Това са моите мисли за теб, Моника. Те станаха на музика. Чуваш ли ги?

Моника. Да, доста ясно. Колко е странно това!

Борис. Кога ще дойдеш?

Моника. Кога искаш да дойда?

Борис. Веднага!

Моника. Веднага? Не мога веднага. Сега имаме толкова много туристи. Хотелът се нуждае от мене. А и работата не се предава веднага. В България нали също ще работя?

Борис. Но защо? Аз мога...

Моника. Не! Винаги ще работя. Разбери, това е глав-

ното, с което се противопоставям на своето минало. Главното! (Заслушва се в музиката.) Ох, колко е хубаво, тук, това място!

Борис (тръгва към нея). Това е краят.
Моника. Краят? Не, това е началото!

Музиката завършва.

Завеса

СЪДЪРЖАНИЕ

С дъх на бензин/5

Пътниците от „Сивата хрътка“ /99

Посещение в миналото /225

БОЖИДАР
БОЖИЛОВ

*Избрани
произведения*

ТОМ ВТОРИ
Първо издание

Редактор Елена Огнянова
Художник Развигор Колев
Худ. редактор Олга Паскалева
Техн. редактор Цветана Арnaudова
Коректор Паунка Камбуrowa

Формат 32/84/108; тираж 3113 екз.; печатни коли 18,50;
издателски коли 15,54; уик 16,48; л. г. VI/56_a; изд. №
5978; поръчка № 133/1983 година на изд. „Български
писател“; дадена за набор на 28.III.1983 година; излиза
от печат на 30. XI. 1983 година; цена 2,20 лв.
95362

Код25
5605—174—83

ДП „Георги Димитров“ — София